

Inleiding tot de muzykkunde : uit klaare, onwederspreekelyke gronden, de innerlyke geschapenheid, de oorzaaken van de zonderbaare uitwerkselen, de groote waarde, en 't regte gebruik der muzykkonst aanwyzende

<https://hdl.handle.net/1874/22023>

INLEIDING
TOT DE
MUZYKKUNDE;

uit klare, onwederfprekelyke gronden, de
innerlyke gefchapenheid, de oorzaaken van
de zonderbaare uitwerkfelen, de groote
waarde, en 't regte gebruik der

MUZYKKONST
aanwyzende.

O P G E S T E L D

D O O R

JACOB WILHELM LUSTIG,
Organift van Martini Kerk,
te Groningen.

La theorie de la Musique est auffi fublime, que la pratique en est
delicieufe; & l'une est auffi charmante pour l'efprit, que l'autre
l'est pour les fens & pour l'imagination. SAUVEUR Hist.
de l'acad. roy. des fciences, 1704. pag. 109. Ed. Holland.

Gedrukt voor den AUTEUR.
Te GRONINGEN.

By HINDRIK VECHNERUS, Boekdrukker.

1751.

A A N D E
EDELE MOOGENDE H. HEEREN,
de H E E R E N
BORGEMEESTEREN
E N D E
R A A D T
D E R S T A D T
G R O N I N G E N ,

worden deeze
cerstelingen
cenes
Kweekhofs,
tot bevordering van
grondige muzykaale kennis
aangelegt en neerstiglyk bebouwd,
ten blyke van innige hoogachting
en schuldige onderdaanigheid,
eerbiediglyk opgedraagen,

DOOR

HUNNER EDELE MOOGENDEN

ootmoedigen dienaar

Groningen
den 1sten *October*.
1751.

J. W. LUSTIG.

VOORREDE

A A N

DEN BESCHIEDEN, MUZYKBEMINNENDEN L E E Z E R.

Quisquis hæc legit, ubi pariter certus est, pergat mecum; ubi pariter hæsitat, quærat mecum; ubi errorem suum cognoscit, redeat ad me; ubi meum, revocet me. AUGUSTINUS.

 *W*at *Baco Verulamius* van de *Wysgeerte* zaid, dat ze, *ter loops beschouwt, ons van God afwende, maar, in den grond behandeld, ons tot hem doe wederkeeren,* schynt vry toepasselyk op de *Muzykkunde*, als welke, oppervlakkig aangemerkt, der ydelheid voorspreekt, en, slegts ten halven begreepen, verwarder dan wyzer maakt, doch, met een natuur—wis—en zedekundig oog bespiegeld, op allerhande wyze, tot verheerlyking des grooten Scheppers, tot luister van den staat, tot verheffing des gemoeds, en tot bevordering van deugd kan verstreken. Schoon nu de moogelykheid van *Muzykkunde*, en die van haare ongemeene nuttigheeden, met rede niet in twyfel kan worden getrokken, men ontmoet echter, zelfs midden onder den bloei der muzykaale practyk, weinig *grondige muzykaale kennis.* Deeze aanminnige weetenenschap, valt namelyk, wegens haare uitgestrektheid, en het vereischt nadenken, niet onder het bereik van ieders bevatting. Wie, door de streelende zoetigheid der *Muzyk* verrukt, als enkel oor wenscht te wezen, dien staat het hoofd zo weinig naar 't oordeelen en redeneeren over de uitwerkselen, dat hy veel eer alles, wat

V O O R R E D E.

niet daadelyk klinkt, en 't genot der zielroerende harmony eenigzins belet, als hinderlyk aanmerkt. Ook verdient de bevatting van *regelen*, zonder die van de *gronden*, op welke dezelve steunen, geenzins de benoeming van *grondige*, maar slegts, van *gemeene kennis*.

De meeste vermaarde wysgeeren van den ouden tyd hebben iets over de Muzyk geschreeven; ja, gelyk het nieuw- en volledigste muzykaal woordenboek, in 't jaar 1732, door eenen *Waltber*, een geleerd Organist in Weymar, uitgegeven, over de 3000 muzykaale auteurs, van allerhande soort, bybrengt, men zeyd niet te onregt, dat de boekeryen gemeenlyk meer muzykaale geschriften bevatten, dan menig geleerd bezitter zig wel verbeeldt. Doch genoomen, iemand had alle die werken by elkander, en 's menschen leven ware toereikende tot het lezen, onderzoeken en schiften van zulk eene menigte tegenstrydige gevoelens; ieder geschrift, 't welk den tytel *de Musica* voert, komt op verre na niet toe aan de muzykaale *compositie*, als 't voornaamste practykaale gedeelte, maar de meeste, verhandelen slegts zommige, op eene wiskonstige leeft geschoeide, voorleeringen, eenige eigenschappen der muzykaale toonen betreffende; en 't is bekend, dat men, noopende derzelve geboorte, voortplanting en werking, zelfs by de geleerdste grieksche en latynsche muzykschryvers, hoe deftig hunne pooging, anderen te verlichten, ook zy geweest, een bondig onderderrigt te vergeefs zoeken. Zederd nu de Natuurkunde, naa de uitvinding der lugtpomp, in ongelyk fraaier gedaante verscheen, kreegen de geleerden de handen zo vol werks, dat ze, om de Muzyk weinig denkende, het nader onderzoek daar

V O O R R E D E.

daar omtrent aan de muzykoeffenaaren van professie overlieten; terwyl deeze, van 't spoor hunner voorgangeren, die het op treffelyke weetenschappen neerstig plagten toe te leggen, alleenskens verder begolten af te wyken: hoewel men, volgens billykheid, ook niet kan ontkennen, dat er tot een wydloopig studie meer tyd overschoot, toen de Muzykkonst nog als in de wieg lag. Ze bereikte vervolgens, als een kind van weelde, van tyd tot tyd rykelyker gekoesterd, en prachtiger uitgedoft, haare mannelyke jaaren; doch, de opvoeding was juist de beschaafdste niet: de componisten verborgen zig namelyk achter wolken van nooten-getuigen, gaven gestadig meer gelegenheid tot nadenken aan de hand, maar beriepen zig, zelfs in dingen, omtrent de welke ze waarlyk niet onkundig behoorden te weezen, op de geleerden. Ieder schoof de theory van zig, eenen anderen op den hals; *de wysgeeren verlieten de Muzyk, en de muzykoeffenaars, de wysgeerte*: geen wonder dan, dat de Muzykkunde eindelyk een verwarde boedel wierd, die, bykans alleen door schoolvossen behandeld, weinig oplettendheid van galante liefhebbers en van schrandere onderzoekers, scheen te verdienen. Het is waar, Italië, Frankryk, en inzonderheid Duitschland, pronken met verscheiden fraaie muzykaale ontwerpen; het ontbreekt ons zekerlyk ook niet aan kleine *lichten*, tot heerschappye des nachts; aan onnutte lasten, die leezers van een gezond verstand walging verwekken; maar wel, aan een grondig, uitvoerig, bruikbaar muzykaal Systema, en in 't gemeen, aan zodanige theoretische werken, die het weezentlyke klaar open leggen; die van duistere zaaken en konstwoorden bondige

V O O R R E D E.

beschryvingen geeven; die niets zonder bewys voordraagen; die niet slegts regelen voorschryven, maar zelfs haare bronaders ontdekken; die werkingen uit haare oorzaken verklaaren; die, volgens de orde der natuur, het navolgende uit het voorgaande afleiden, en, verre van alles, dat naar verwaandheid gelykt, in eene vloeyende schryfwyze, niets ter neer stellen, wat niet tot de verlichting des lezers konne strekken; niet naar waarheid-en deugdliedde smaake. Om er zo iets op te speuren en nuttig aan te wenden, deed de blaakende weetlust my, in de dagen der jongelingschap, te Hamborg, onder het gestadig genoot van fraaie kerk-tooneel-en kamermuzyk, niet alleen verscheiden oude en nieuwe muzykaale geschriften doorzoeken, maar zelfs by den alomvermaarden Muzykgeleerden, den Heer Kapelmeester *Mattheson* een privaat collegie over de Muzykkunde (de *Scientia melodica*) houden; doch, nergens volkomen zekerheid ontmoetende, vondt my krachtig aangenoopt, buiten 't gewoel der groote wereld, schoon in een laager muzykaale rang, dan misschien anders had moogen begeeren, de geheele zaak eens bezadigd, en derwyze, als of ze nog nooit onderzocht ware geweest, te overweegen; waar toe zig dan, kort daar naa, onder faveur van één der fraaiste, my gunstiglyk toebetrouwde, muzykaale puikjuweelen van Nederland, eene gewenschte gelegenheid opdeed. Deeze zederd altoos als des Hemels wenk, vlytig te studeeren, aangemerkt hebbende, zyn meer dan twee maal seven hier doorgebragte jaaren in myne oogen als eenige dagen. Yverzugtig wordende voor de glory des geletterden Nederlands, begoft het my gevoelig te sinarten, dat de geleerde *Brossard*, opsteller van zeker

be-

V O O R R E D E.

bekend *Dictionaire de Musique*, te Amsterdam gedrukt, naa 900 muzykaale auteuren, van allerhande natien, te hebben opgeteld, pag. 361 rondborstig dorst verklaaren, nog nooit eenige muzykaale verhandeling in de nederlandsche taal, al zo weinig als in de deensche, zweedsche, poolsche en hongarsche, te hebben kunnen ontdekken, en, dat de hollandsche uitgeever deezen slag niet beter wist af te keeren, als door zig op zeker troostryk boekje, te Franeker uitgekoomen, namelyk van de kosteraale fabrique eenes *Claas Douws*, te beroepen; innig wenshende, in staat te geraaken, alle rede tot diergelyk verwytt voortaan naar uiterste vermoogen te helpen beneemen; zo moogelyk, aan Neerland mede te deelen, wat praalzieken buitenlanderen tot een voorwerp van bewondering kost verstrekken; ten minsten, in deeze zwaare, wydloopige materie, nader te koomen dan myne voorgangeren. *Wat de Muzyk zy, behoest men, volgens zeker nederduitsch muzykboekje, wel juist niet eerst te zeggen,* als zynde zulks namelyk bekend genoeg; eene heerlyke methode waarlyk, om er zig beknoopt af te maaken, in een onderwerp, 't welk, myns oordeels, zo moeyelyk is, als er ooit iets kan worden verzonnen. Het scheen my derhalve noodigt en raadzaamst, altoorens te tragten, van den aardt, de werking, en 't regte gebruik der Muzyk een duidelyk begrip te geeven zo wel aan *geletterde* leezers, die oordeelkundige aanmerkingen- als aan *galante*, die iets, dat naar geestigheid smaakt- en aan *ongeoeffende*, die het ligt bevattelyke voor anderen beminnen. Deezen allen de achting voor eene betooglyke leerwyze, voor zo verre dezelve het verstand krachtiger bestraalt, meer of min in 't hart geschreeven

V O O R R E D E.

zynde, levere deze *eerftelingen* in zodanige orde, die naar eene betooglyke, vry wat gelykt; echter, zonder *demonftreer zugt*, en zonder het verheven woord *betooging* te gebruiken: eensdeels, om delfelfs majefteyt niet te ontwyden, en anderdeels, om dat menig leezer, ja, volgens zommigen, der vrouwelyke Sexe in 't gemeen, by 't hooren noemen van deeze bewoording, een foort van vreeze en trilling pleegt te bevangen. Immers, daar wy hier te lande van kerken tooneel-muzyk niets-ja, zelfs van eigentlyk zogenaamde zangmuzyk, weinig te zeggen weeten, en dus, als by gebrek van prompte wiffelen, eenige moden ten achteren zyn; men dient den boog niet al te hoog te fpannen, daar aan den voorftand van *galante* leezeren der Muzyk grootelyks gelegen legt.

Wyders, zonder my eenigzins in te laten met de beuzelingen der muzykaale geeftdryveren, die eene aanftaande hemel-muzyk, gelykfoortig aan de onze, te beweeren, en, door de muzykaale drieklanken, verborgendheden des geloofs op te helderen tragten; ik wensch innig, dat myne geringe, zwakke pen worde verwaardigd en befchierd, de Muzykkonft ook op eene *ftigtelyke* wyze voor te ftellen, of hen, die langs den weg en midden onder 't genoot van zinnenftreelende geneugtens het gemoed behoorlyk weeten te verheffen, eenige aanleiding te geeven, de wonderen, die zig hier middagklaar vertoonen, te behartigen, de edle Muzykkonft te vergefteelyken; en tot verheerlyking des grooten geevers aller goede giften te befpiegelen.

Schoon ik nu, niet om eenige belezenheid te kennen te geeven, maar uit een foort van afkeer, met vreemde veeren te pronken, en teffens, om
fraaie

V O O R R E D E .

fraaie gedagten van uitheemschen tot de kunde myner landgenooten, in vreemde taalen onbedreeven, over te brengen, verscheiden auteurs, ja, alle die my thans niet zyn ontvallen, getrouwelyk aantrek, ik vertrouw echter, dat de bedreevenste leezer hier meer oploffing van allerhande muzykaale geheimen, dan elders, zal aantreffen; ja, schoon hier zekerlyk geene muzykaale kinderlessen, maar zaaken van 't uiterste gewigt, voordraag, en, elke waarheid aan ieder niet bevattelyk gemaakt kan worden, ik vertrouw nochtans, dat ook de ongeoeffendste, hier iets weetenswaardigs, naar zyne vatbaarheid geschikt, al was het slegts de muzykaale geschiedkunde, ontmoeten, en dus de muzykaale kennis algemeener worden zal.

Ik noem myn opstel eene *inleiding*, vooreerst, om dat het my voldoet, als de tytel het boek helpt verkoopen. Ten tweeden, om dat ik het voor geen volledig muzykaal Systema, maar slegts voor iets, dat daar toe den weg baanen, en tot verder nadenken dienen kan, uitgeef. Ten derden, om dat ik, schoon zommige deelen uitvoerig genoeg verhandelende, vryheid wil behouden, van zodanige, die zig zonder muzyk-nooten geenzins duidelyk laten verklaren, vooreerst af te stappen, en achter myn tafereel te luisteren, of myne voorstellen wat opgang hebben, in welk geval het tweede en derde, bykans gereed leggende, werk eerlang staat te volgen. Ten vierden, om dat ik het vonnis over myn maakzel, zonder het zelve te pryzen noch te laaken, aan 't oordeel des schranderen, bescheiden leezers volstrekt overlaat.

Keur ik zommige, my ongegrond schynende, stellingen mynes gemelden eertyds hooggeëerden

mu-

V O O R R E D E.

muzykaalen leermeesters, en van andere vermaarde lieden, zedig af, ik bedien my, volgens deszelfs raad en voorbeeld, behoudens alle schuldtige hoogachting en onderwerping, van zodanige vryheid, als in de republyk der geletterden altoos mag en moet stand grypen; en noem ik doorlugtige schryvers, kortheids halve, slegts zo, als hun naam is, ik wil eveneens verstaan weezen, als of er t'elkens, de hoogerwaarde, hooggeleerde, hoogedel gestrengte enz. by stond.

Aangaande myne schryfwyze en spelling, ik meen daar omtrent by de geene, die een weinigje toegeevendheid willen gebruiken, niet veel ontschuldiging te behoeven.

Mogt er eens een tweede druk worden vereischt, hy kan uitvoeriger en, in verscheiden opzigten, beschaafder voortkoomen, gelyk tog de ondervinding best leert, hoe naauw het met de correctie van een eerste werk, vooral wanneer men zig door gestadige bezigheden omringd vindt, luistert; doch, de tegenwoordige orde der afdeeldselen [§§], zal onveranderlyk dezelfde blyven, ten einde my in alle volgende muzykaale geschriften op deeze grondlegging, uit welke alle byzondere muzykregelen meen af te leiden, te kunnen beroepen; en, nader verzekering ontvangende, dat dit ontwerp der nakoomelingschap waardig worde bevonden, ben niet ongeneegen, het eens, by gelegenheid, in de fransche en hoogduitsche taal over te zetten.

Ontdekt inmiddels een hoogverlicht leezer in myne stellingen eenige mislagen, ik ben al te wel verzekerd, dat de Muzyk my veel te groot is, en, ik haar veel te klein ben, als dat dezelve in 't minste zoude willen verdedigen; ja, kan iemand de geheele Kraam, door kracht van reden, om verre

wer-

V O O R R E D E.

werpen, zal het waarlyk met vermaak aanzien, als flegts de aanwas der edlen Muzykkunde er door kan worden bevorderd.

By onzydige, welmeenende konst-enamptgenooten, verhoop, door het pluimtje, 't welk hier onzer professie getragt heb op te zetten, geenen ondank te behaalen; en gezwooren liefhebbers van bedillen en twiften, willen ze hen zelve niet benadeelen en ten toon stellen, dienen my door de roemwaardigste, nadrukkelykste wapenen, namelyk, *door iets bondigers voort te brengen*, hoe eerder hoe liever, te koomen wederleggen.

Si mentior, si fingo, refelli cupio; quid enim laboro, nisi ut veritas in omni quaestione explicetur.

Cicero. *Quaest. tusc.* 3.

TAFEL

T A F E L
 D E R
 T E V E R H A N D E L D E
 O N D E R W E R P E N .

V an de MUZYK in 't gemeen. Pag. 1	1
Van de MUZYKKUNDE	19
Van de TOONKUNDE	34
Van de MUZYKAALE STOFFE	94
Van de EIGENSCHAPPEN DER GEBRUIKELYKSTE INTER- V A L L E N .	121
Van de TEMPERING der muzykaale intervallen.	148
Van den MUZYKAALEN GEEST.	153
Van de MUZYKAALE HARMO- NY in 't gemeen.	168
Van het VORMELYKE der Muzyk.	187
Van	

Van de MUZYKAALE GESCHIED- KUNDE.	209
Van de WERKING, en de NUT- TIGHEID der MUZYK in 't gemeen.	263
Van de WAARDE der Muzyk.	284
Van het OOGMERK der MUZYK.	289
Van het WEZEN der Muzykkonst.	297
Vande geestelyke- of KERKMUZYK.	311
Van 't MUZYKAAL BEHAAGEN en MISHAAGEN.	323
Van de NUTTIGHEID der MU- ZYKKUNDE.	334

Eenige ingesloopene drukfeilen vooraf aldus
te verbeteren.

Bladzyde	§	regel	staat	lees
7		15	bunte	bonte
27	27	18	tegensteld	tegengefeld
32	31	3	§ 20	§ 14
37		3	manicheefche	manicheefche
47		3	volmaakte	volmaakte
51	57	not. a	beau. loc. cit. pag.	beau. pag.
55		16	en	een
56		6	§ 36	§ 37
90		1	des kleiner	des te kleiner
91	100	1	van de	van trillende
102		15	gemakkeyk	gemakkelyk
103			§ 118	§ 110
144	177	6	vier	twee
156	193	3	bekent	betekent
183		18	vermak	vermaak
195			§ 181	§ 232
196		1	schillende	verschillende
207	245	15	leegers	lezers
220		24	Paophieten	Propheeten
287		11	Socrates	Seneca

De overige feilen gelieve de lezer of te verbe-
teren of te verschoonen.

INLEIDING

TOT DE

MUZYKKUNDE.

Van de MUZYK in 't gemeen.

§. i.

DE MUZYKKONST BESTAAT UIT WEL- EN WANLUIDENDE, ENKELE EN SAMENSTEMMENDE TOONEN VAN VERSCHILLENDE HOOGTE, DUURZAAMHEID EN STERKTE, DIE IN MAATGEZANG DERWYZE AANEENGESCHAKELD VOORTKOMEN, DAT ZE TOT DIENSTIGE, GEORLOOFDE VERLUSTIGING EN BEWEEGING DES MENSCHELYKEN GEMOEDS KONNEN STREKKEN.

Allerhande foorten van TOONEN zyn hier het *stoffelyke*. Aaneengeschakelde toonen, op eene zingbaare wyze en in net afgemeeten tyd- stippen voortgebragt, noem ik MAATGEZANG; deeze term drukt het *vormelyke* der zaak eigenaardig uit, gemerkt de bewoording *Muzyk* aldaar, waar of *zang* of *maat* ontbreekt, nooit plaats vindt. Betreffende de wyze der vereifchte aaneenschakeling, het *oogmerk*, tot welks bereiking de toonen, als middelen, zullen dienen, stelt hier de wet, en het waare oogmerk

A wordt

wordt ons kennelyk door naspeuring, hoe de toonen tot bevordering onzer volmaaktheid best zyn aan te wenden. Maatgezag tot bereiking van het vereischte oogmerk bekwaam, noem ik dan *Muzyk*, in tegenstelling van alle zodanige toonmengelingen, die of tegen het waare oogmerk aanloopen, of gantsch niets uitdrukken, of geheel iets anders, dan ze uit te drukken behoorden. Deeze gegeeven beschryving, welker bondig- en vrugtbaarheid eerlang nader zal blyken, stel ik tot een grondilag aller myner muzykaale verhandelingen.

§. 2.

Alles, wat tot de Muzyk onafscheidelyk behoort, er toe aanleidt, en er uit voortspruit, draagt de benoeming van MUZYKAAL. Dusdanige dingen noemt men te mets, by verkörting, *Muzyk*, ten welken opzigt die bewoording zelfs tot het genootschap van muzykoeffenaaren, muzykaale instrumenten, alerhande foort van nooten-papieren enz. overgaat.

§. 3.

Stellingen, volgens welke men over muzykaale dingen oordeelt, en zig in't voortbrengen van maatgezag gedraagt, heeten MUZYK-REGELN. Deeze worden verdeeld in *natuurlyke*, die het talent zelf, zonder overieg, aan de hand geeft, en in *Konstregelen*, die men of door eigen nadenken, of, voor zo verre ze aanmerkingen zyn van schandere onderzoekers, door toedoen van anderen verkrygt. Op dien voet noemt men *natuurlyke muzyk*, wat volgens natuurlyke- en *Konstmuzyk*, wat door behulp van konstregelen wordt voortgebracht; eene onderscheiding, die men hier zo weinig als in de redeneerkunde, en elders, van de hand kan
wy-

MUZYK IN 'T GEMEEN. 3

wyzen, nademaal de ondervinding klaarlyk leert, dat wy, in veelerlei voorvallen, regelen, die wy slegts verwardelyk begrypen, naauwkeurig in acht te neemen en werkitellig te maaken vermoogen.

§. 4.

De kunde, bespiegelende kennis, of weetenschap van de Muzyk, bekend onder de bewoording van *muzykaale theory*, noem ik MUZYKKUNDE, ter onderscheiding van de *muzykaale practyk*, uit hebbelykheid in 't werfellig maaken van muzykaale regelen bestaande, en, van derzelver uitwerkfelen; de MUZYK. De *theory* vormt begrippen, oordeelt en redeneert, zonder iets in 't werk te stellen, de *practyk* slaat hand aan 't werk, brengt maatgezag voort, en stelt zekere regelen in oefening, zelfs zonder den aardt der voortbrengfelen, en de regelen, op welke de uitvoering steunt, altoos vooraf te overweegen. Schoon nu de muzyk kennis van allerhande dingen, ja, by aldien men er bondig over tragt te redeneeren, grondige kennis, of weetenschap, vereischt, en de muzykkunde alleen ons leeren kan, wat de muzyk zy, en wat er al toe behoore; hier uit volgt nog al zo weinig, dat de muzyk uit theory en practyk bestaa, of, als een weetenschap en konst zy aan te merken, als, dat de kennis van eene zaak geenzins verschille van de zaak zelve, of, dat de fluitrede, wat weetenschap vereischt, is zelf een weetenschap, klem hebbe. Immers, de uitdrukkingen *er is muzyk, er zal muzyk weezen*, hebben enkelyk haare opzigt tot maatgezag, 't welk luidrugtig tot de gewaarwording koomt, en er toe overgebragt kan worden. Kortelyk, de muzykkunde bestaa uit stellingen; de muzyk, uit maatgezag.

§. 5.

Muzykaale toonen kunnen op tweederlei wyze worden aancengefchakeld, *achter elkander*, in enkele toonen, van welke men namelyk flegts één ter tyd hoort, en *achter- en neffens elkander*, des noemt men een verband van enkele toonen, op eene zingbaare, welgeregelde wyze achter elkander volgende, eene voize, zangwyze of MELODY, en famenftemming van verfchillende toonen, HARMONY. De melody is 't geene, dat ons eigentlyk tot de muzyk aanoopt; dat den grond legt tot de harmony; ja, 't geene, waar door de oude Grieken de muzykaale wonderen, van welke de gefchiedeniffen zo breed opgeeven, bykans alleen hebben uitgevoerd; gelyk zy door edle eenvoudig— en klaarheid zekerlyk meer op 't gemoed vermag, dan wanneer haare fchoonheid door gefladig tegen elkander twiftende harmony wordt beneveld. Echter, 't is in 't gemeen waar, dat enkele toonen te weinig ftoffe tot nadenken aan 't verftand verfchaffen; dat de nadruk der melody van de harmony afhange; dat eene fraaie melody een welgefchapen, bezielt, doch ongekleed lighaam verbeelde, 't welk, niet tegenftaande het reeds door natuurlyke begaaftheden aan oplettenden tot een waardig voorwerp van bekoorlykheid en bewondering verftrekt, zig in een zinnelyk gewaad van harmony met meerder deftigheid kan vertoonen; kortelyk, dat het oogmerk der muzyk niet door de melody alleen, maar door wyfelyk vereende melody en harmony zy te bereiken.

§. 6.

Maatgezag, 't welk als een byzonder gedeelte der *muzyk*, en als op zekere wyze tot bereiking van haar algemeene oogmerk toereikende, wordt aangemerkt, noemt men een MUZYKSTUK. Daar men zeer verscheiden zaaken, ieder op gantsch verschillende manier, klinkende kan uitbeelden, er zyn allerhande *slach* van muzykstukken ingevoerd, die zig ieder, innerlyk, door den styl, de schryfwyze of trant, en uiterlyk, door de schikking, van anderen onderscheiden, en uit welke weer verschillende *soorten* voortspruiten. Hoewel nu ieder maatgezag nog geen muzykstuk is, maar zelfs ieder gedeelte van dien deeze benoeming draagt, ieder muzykstuk bestaat uit maatgezag, en de geheele muzyk, al zo wel als haare zusters, de dicht- en redenrykkonst, die met haar eenerlei oogmerk hebben, uit zekere stukken, welke als deelen, die een geheel stellen, ook ieder in 't byzonder *muzyk* worden genoemd; ja, aangezien de wyzen van uitdrukking grootelyks van elkander kunnen verschillen, uit stukken van zeer ongelyke waarde, des men te regt onderscheid maakt tusschen een *muzykstuk*, en, een *sraai*, *treffelyk muzykstuk*. Inmiddels, daar alles, wat by een muzykstuk aanmerking verdient, of tot de *melody* of tot de *harmony* behoort, men verdeelt alle hier te pas koomende muzykaale regelen in *melodische* en *harmonische*.

§. 7.

Het werk der muzykaale practyk bestaat in het uitvinden, opstellen en uitvoeren van muzykstukken. De beide eerste dingen noemt men muzykaale COMPOSI-

TIE, en iemand, die in dusdanige redenrykkonst (musica poetica) eene hebbelykheid bezit, eenen **COMPONIST**: immers, het woord *wysvinder*, by zommigen gebruikelijk, hoetoreikende het ook in Noach's tyd mag zyn geweest, drukt hedendaags de zaak gantsch niet volledig uit. *Uitvinden* onderstelt *denken*, inzonderheid, *muzykaale vinding*; en 't *opstellen* brengt mede, dat men zyne gedachten door bekende tekenen weete aan te duiden, ten einde anderen, zulker tekenen kundig en tot de uitvoering bekwaam zynde, des opstellers meening bevatten, en zingende en spelende voordragen kunnen. Jeder denkt niet behoorlyk, en ieder, die zodanig denkt, weet zig niet naar vereisch uit te drukken; hier van daan allerhande flach van slegte, goede en deftige compositie. Wie zig dan behoorlyk uitdrukt, die moet zekerlyk ook zodanig denken.

§ 8.

De onderwerpen der muzykaale compositie zyn, ten opzigt der verschillende muzykaale instrumenten, vocaal-en instrumentaal, of **ZANG- en SPEEL-MUZYK**, ieder een byzonder soort van melodyen vereischende; en ten aanzien der verschillende plaatsen, alwaar men muzyk uitvoert, of veel-eer, der verschillende voorwerpen en bedryven, naar dat dezelve geest- wereld of huislyk zyn, **KERK- TOONEEL- en KAMER-MUZYK**, in ieder van de welke de componist zig, naar vereisch van 't oogmerk, in eenen byzonderen styl moet weeten uit te drukken.

§. 9.

De weezentlyke deelen der muzyk bestaan in de **COM-
PO-**

POSITIE, en in de luidrugtige UITVOERING, zingende en spelende geschiedende. Allerhande dingen tot uitbeelding, aanduiding en verwekking van toonen bekwaam, worden, representeerender wyze, toonen genoemd; op dien voet bevat ieder geschreeven en gedrukt muzykstuk toonen, en maatgezag, ja, ieder behoorlyk opgesteld muzykstuk, maatgezag 't welk tot het vereischte oogmerk kan strekken (§. 1), wordende dus, gelyk het van de uitvoering slegts als woorden van stemmen verschilt, al zo wel in een eigentlyke zin muzyk, als geschreeven en gedrukte woorden, die bondige redeneeringen uitdrukken, oratiën en gedigten genoemd. Voorts, de termen diatonyke- of voltoonige- cromatyke- of bunte chooraal-figuraal-muzyk, en alle diergelyke afnoemingen, hoedanige men in menigte kan verzinnen, hebben enkelyk haare opzigt of tot de *compositie*, of tot het *zingen en spelen*.

§. 10.

Maatgezag, zonder tyd tot nadenken en voorgestelde tekens te behoeven, uitgevonden en voortgebracht, draagt de benoeming van muzykaale FANTAISIE. Menig overvlieger, die, door aankweeking van muzykaal talent, als eenen bron van gestadig opwellende welluidendheid in zynen geest heeft gegraven, laat aldus allerhande aardige invallen hooren, gelyk menig gebooren digter zonder tyd tot beraad, zinryke gedagten, ja, geheele redenvoeringen in vloeiende vaarzen weet te uiten. Dusdanige uitwerkfelen dient men volgens de verschillende gesteldheid der verbeeldingskracht, als werkoorzaak, en naar den verschillenden graad van de hebbelykheid des voortbrengers, in *ou- en welge-regelde te verdeelen*, en ten opzigt deezer laatste

foort de termen *fantaisie* en *fantaisieeren* in een goede zin, als konstwoorden, zelfs dien van een *muzykaal fantast*, als eenen eernaam, op te vatten. Ondertusschen, daar de werking onmoogelyk meer kan insluiten dan de oorzaak, en dus welgeregeld zingen en speelen, welgeregelde begrippen onderstelt; welgeregelde muzykaale *fantaisie* is een foort van *compositie voor de vuist*, vloeiende uit eene hebbelykheid in- althans, uit eenige bevatting van de compositie; ja. een hooge graad van muzykaale volmaaktheid, gemerkt men hier, als in een zelfde oogenblik componeert en uitvoert, welspreekendheid in maatgezang vertoont, en eenen *muzykaalen redenaar* verbeeldt.

§. 11.

Men ontmoet in 't gemeen drierhande slach van muzykoeffenaren. 1. Zommigen, die de beste regelen als op den duim weeten, over de geheele zaak bondig oordeelen, ja, de zogenaamde grondtoon der muzykstukken, of het uit A, B, C, D enz gaa, van verre kunnen raaden, en nochtans door geen middel zo verre zyn te brengen, dat ze de muzykaale maat stiptelyk treffen. 2. Anderen, die niet alleen fraai naar nooten zingen en speelen, maar ook aardig *fantaisieeren*, doch in 't opstellen van hunne muzykaale gedagten als onoverwinnelyke zwaarigheid vinden. 3. Eenige weinige, die zig zonder veel moeite op alle verzinnelyke wyze behoorelyk weeten uit te drukken. De eerste dienen best tot *toehoorders*; de tweede, tot *zang- en speelfoessenaars*; de derde, tot *componisten*.

§. 12.

DE MUZYK IS EEN KONST. De ondervinding leert, dat op verre na ieder niet naar believen in het speelen en zingen, veel min in de muzykaale fantaisie en compositie vorderen, ja, dat menig onvermoeid, schrandder liefhebber alles, behalven de muzyk, leeren konne; dienvolgens, dat het voortbrengen van maatgezang hebbelykheid in nuttige aanwending van aangebooren begaaftheden, door werkzaamheid van zekere lighaamlyke leden aan den dag gelegd, vereifche en te kennen geeve. Dusdanige hebbelykheid noemt men gemeenlyk *Konst*, om dat ze het geene is, dat er in ons toe wordt vereifcht; echter, ze is niet de *Konst* zelve, maar de practyk naar wensch gelukt zynde, kunnen de uitwerkselen eigentlyk eerst zodanig heeten: te weten, niet het componeeren, zingen en speelen, maar het behooryk gecomponeerde, gezongene en gespeelde, is *muzyk* of *muzykkonst*. Inmiddels, het woord *Konst* geeft te kennen. 1. De muzyk zy geen *bandwerk*, of een bedryf, 't welk ieder, die met genoegzaame sterkte des lighaams is voorzien, en den arbeid niet schuuwt, naar believen kan leeren en oefenen, maar vereifche *talent*, of aangebooren begaaftheden. 2. De hebbelykheid zy hier niet van natuur voorhanden, maar, een *vrugt van neerstige oefening*. 3. De *lighaamelyke werkzaamheid* onderscheide haar van een *wetenschap*, als welke insgelyks talent en hebbelykheid vereifcht, doch alwaar het inzonderheid op gemoedskrachten aankoomt. Wie nu ziene hebbelykheid in 't voortbrengen van maatgezang bezit, die heet een *muzykkonstenaar*, en des te grooter *Konstenaar*, naar dat hy in meer deelen der *Konst*

grooter talent en hebbelykheid vertoont. Ja, men kan zelfs aan de geene, die slegts volgens natuurlyke regelen (§. 3) iets aardigs voort te brengen vermoogen, den titel van Konstenaaren met rede niet betwiften, maar heeft hen veel eer voor gebooren Konstenaaren te houden, aangezien het talent, als een gift des hemels billyk boven alles, wat onze vlyt ooit vermag, verdient te worden gewaardeerd, en, het in *Konsten*, als zodanige, niet aankoomt op het *wecten*, hoe het met den aardt der voortbrengfelen eigentlyk in zyn werk gaa, maar alleenlyk, op het *konnen* voortbrengen, gelyk ze ook daar van de benoeming fchynten te draagen.

§. 13.

Het zingen en speelen naar nooten heeft groote overeenkomst met LEEZING. Deeze leezing gefchiedt niet alleen *overluid*, maar, voor zo verre iemand, die een onbekend muzykftuk in 't oog krygt, uit kracht van muzykaal gehoor, den zin ten eerften klaar bevat, en dus *als door de oogen hoort*, ook *zagt*, als binnens-monds. Dat nu ieders opftel fraai zoude luiden, by aldien de leezers beleepeheid genoeg hadden en gebruikten, is al zo weinig moogelyk, als dat ieder fteen een diamant, ieder klomp een mercurius, konne worden, of, dat ieder gedigt zig derwyze late leezen, dat er geeft en aardigheid in koome uit re blinken. Voorts, de opfteller moet *wel ter taale* weezen, en zig zodanig uitdrukken, dat anderen zyne gedagten vatten, overneemen, en leezende voordraagen konnen: ondertuffchen, men vereifcht in deeze zinryke, *geestige taal*, tot ieders gebruik juift niet bestemd, boven al 't geene, dat er anders tot goede leezing behoort,

muzy.

muzykaale methode, of byvoeging van allerhande kleine en groote gevoeglyke cieraaden, coloratuuren of *agrementen* genoemd. Deeze schryft men aan de muzykaale leezers zelden ftiptelyk voor, maar ftelt ze liever in hunne keur, ten einde hen ook tot het vertoonen van hunne eigene gaven des te meer gelegenheid te geeven; en zy, leezers, doen in deezen niet meer, dan de titel van *Konstenaar* mede brengt: want kwam er gantsch geen vinding te pas, men zoude hun bedryf van een handwerk niet al te wel kunnen onderscheiden. Daar nu de muzykaale toehoorders niet alleen ooren, maar ook *oogen* hebben, en ieder myne als een tong kan verbeelden, het *air* of de gebaardemaaking eenes muzykaalen redenaars en leezers komt hier insgelyks in zonderlinge aanmerking. Componiften verschillen dan in 't gemeen van 't gros der zang- en speeloeffenaaren als auteurs, van leezers; ja, volgens zommigen, als bouwmeesters, van werklieden; als konstfchilders, van maalers, en te mets zelfs, als Hoogleeraars in de welfpreekendheid, van lée-aanzeggers. Menig is slegts tot één zaak, en ander, tot verscheiden dingen, doch niemand, tot alles bekwaam. Menig braaf auteur is een onnozel lezer, en menig deftig lezer, een sober auteur. Inmiddels, naar dat de muzykaale leezers meer talent, en handigheid op hun instrument, meer ervaardendheid in de muzykaale theory, voornamentlyk in de compositie, meer methode en een beter *air* hebben, munten ze ook boven elkander uit; en het volgt van zelve, dat de achting, die een treffelyk lezer verdient, by die eenes prulligen auteurs gantsch in geene vergelyking kooome. Men ontmoet ook zomwylen leezers, die byzonder wel naar *muzykaale redenaars* (§. 10) gelyken,
by

by voorbeeld , opera-zangers , die hunne lessen van buiten , als of het uit den geest voortkwam , op te zeggen , en zig met fraaie mynen te uiten weeten , en anderen die vocaale en instrumentaale stukken met zulke uitneemende agrementen verryken , dat de componisten , zig zelve overtroffen vindende , te mets als in verrukking uitroepen : *gelukkige Achilles , die eenen Homerus tot geschiedenisfchryver heeft.*

Zeker muzykkundige Krygsheld vergelykt de muzykaale en de militaire chargen aldus : *Surintendant* , of opperopzigthebber , verbeeldt Capitein Generaal. *Opperkapelmeeſter* , of eerste directeur van vorstelyke hofmuzyk , Generaal. *Kapelmeeſter* , Generaal Luitenant. *Vice Kapelmeeſter* , Generaal Majoor. *Kapel-directeur* , Brigadier. *Cantor* , of beſtierder van Kerk-muzyk , Overſte. *Concertmeeſter* , Overſte Luitenant. *Organift* , Majoor. *Orgel- en instrumentmaaker* , Artilleriemeester. *Eerſte diſcant-ſtem* , Capitain van de Cavallerie. *Tweede diſcant* , Capitain Luitenant van dezelve. *Altift* , Luitenant. *Tenorift* , Sous Luitenant. *Baſſift* , Cornet. *Eerſte Violift* , Capitain van de Infanterie. *Tweede Violift* , Luitenant van die. *Altviolift* , vaandrig. *Generaalbaſſift* , plaats-majoor. *Baſſonift* , ſergeant. *Violoncellift* , capitain d'armes. *Eerſte boboiſt* , Capitain van de Dragonders . . . . *Trompetter* en *waldhornift* , conſtapels. *Copiſt* , Ingenieur. *Her Koor* , gemeene. Ziet *Matthefon's* Kleine generalbaſchule. pag. 56.

§. 14.

De Compoſitie is het voornaamſte gedeelte der muzykkonſt.

Er was weinig kans om ooit goede zangen ſpeelkonſtenaars aan te kweeken , ten zy men hunnen ſmaak door behulp van voorhanden muzykſtukken in de regte plooyen konde leg-

leggen; en genoomen, het getal van fraaie muzykaale fantaften ware zo groot, als het in der daad klein is, ja, ieder muzykoeffenaar konde reeds van natuur aardig fantaifeeren, er was evenwel geen middel tot overeenstemming in concerten, veel min, tot muzykaale verluttiging van afweezenden, zonder *compositie*. Zy beschikt de beide eerste dingen van de drie, op welke het in de muzykaale practyk aankoomt (§. 7), des van zelve volgt, dat men haar als 't roer van het fchip, als den grondslag en de bronader aller welgeregelde famenstemming hebbe aan te merken. Daar ze inmiddels in uitvoering van zekere melodifche en harmonifche regelen (§. 6) bestaat, ik reken ze, niet in navolging van zommige heddendaagsche muzykgeleerde (*a*), tot de *theory*, maar tot de *practyk*, en noem ze *Konst*, geen *wetenschap* (§. 4). Nochtans, buiten tegenfpraak het voornaamfte gedeelte dier konst zynde, de fchoonfchynende befchryving, *de muzyk is een Konst om lieflyk te zingen en te speelen*, is geen zier bondiger, dan of men de *bouwkonst* befchreef, als een Konst om bouwstoffen, volgens gegeeven fchetfen, behoorlyk famen te voegen; en de *dichtkonst*, als een konst om gedigten met bevallige zwier en vereifchten nadruk te *leezen*.

(*a*) *Scheibe*, critifcher musicus. tom. 2. pag. 233. Hamb. 1738. *Mattheson*, volkomner Capelmeifter, pag. 6. §. 25. Hamb. 1739.

§. 15.

De term *Muzyk* is oorsprongelyk van 't latynfche woord *musica*; dit, van griekfche, *musa*, en dit weer, van 't hebreufche, *Mofar*, welks wortelwoord, *maafæ*, een volmaakt, treffelyk, onverbeterlyk werk, voornamentlyk tot Gods eer uitge-

uitgevonden en bestemd, zal te kennen geeven (a). *Musa* betekende konst, disciplin of onderwyzing in 't gemeen, doch wierde, achtings halve, aan de muzyk alleen toegelegd, als met welke men eertyds in 't onderwyzen der jeugd het begin maakte. (b). Voorts, men leeft ook, dat de Egyptenaaren de muzyk, naa den zondvloed door hen te eerst weer opgedolven, herstelden beschaafd, met den titel *moys* vereerden (c), beduidende een vond, het puikje, de bloem, of 't pit der weetenschappen, van welk woord, volgens zommigen (d), niet alleen het konstig ingelegt mosaïsch of mozaik werk, maar *Moses* zelf, als in den Nil gevonden en de bloem der Propheten zynde, de benoeming zal hebben ontfangen. Ondertusschen, wy beruften billyk by de gemelde hebreeuwse woorden, zonder dezelve als uit de egyptische brabbeltaal afkomstig aan te merken. Genoeg, er is geloofwaardig berigt, dat van 't hebreeuwse, *mosar*, het grieksche, *musa*, van dit, het latynsche, *musica*, en hier van weer ons onduitsch woord *muzyk*, door zommigen niet onaardig *Konst der geluidleiding*, *klank-* of veeleer *toonkonst* vertaald, oorspronkelijk, dienvolgens, dat het woord *Muzyk* van eene gantsch verhevene betekenis zy.

(a) Mich. *Prætorius*, Syntagma musicum. tom. 1. pag. 28. *Mattheson*, capelmeister, pag. 4.

(b) Musica haud aliud significat quam artem sive disciplinam. Id enim Hebræis *mosar*, unde Doricum *mosa*, pro quo alii *musa* maluerunt . . . . Etsi vero artes sint complures, huic tamen (musicæ) id per excellentiam datum, quia olim ab ea caperent initium disciplinarum. G. J. *Vossius*, de quat. artib. cap. 4. § 2.

(c) A. *Kircherus*, in prodromo Copto; item, in *musurgia*, tom. 1. lib. 2. pag. 44.

(d) *Mattheson*, loc. cit.

§. 16.

Pythagoras, Plato, en hunne aanhangers, noemden alles, wat goede aaneenschakeling, orde en evenredigheid vertoont, *muzyk*, verdelende haar op dien voet in *natuurlyke* en *konstige* (*naturalis & artificialis*), geene, weer in *wereld-* en *menscb-muzyk* (*musica mundana & humana*); deeze, in *muzykkonst* en *muzykaale weetenschap* (*ars & scientia musica*). *Wereld-muzyk* betekende, de mengeling der hoofdstoffen; de samenvoeging van de deelen der zichtbaare hemellichten, en derzelve onderlinge ontmoeting. Deeze verwekten, volgens hunne meening, uit kracht van gestadige omwenteling, zekere wonderaangename zoetluidendheid, die wy zouden gewaar worden, ten zy onze ooren door wereldsch gedruis reeds verwend waren. Men zoude mischien denken, als of ze hadden willen te kennen geeven, dat de geheime natuurspraak aller ons omringende schepzelen, onze opmerking grootelyks verdienende, tot verheffing des gemoeds behoore aan te leiden; doch, hun gevoelen lydt in der daad geene andere dan letterlyke verklaring, als zynde zelfs door verscheiden vermaarde lieden van den laateren tyd (*a*) overgenoomen, onder welke zeker eerwaardig auteur (*b*) de zaak door eene gelykenis van de bewoonders des Nyl-strooms, die desselfs vreesfelyk geraas door de langduurige gewoonte niet meer konnen bemerken, tragt op te helderen. Wyders, *menscb-muzyk* beduidde, de vereeniging van menschelyke zielen en lighaamen; de betrekking der lighaamlyke leden tot elkander; gewenschte temperamen-

(*a*) b. v. *Cicero*. Lib. X. de republ.

(*b*) *Beda venerabilis*, in *musica theorica*.

menten of lichaams gesteldheden; het onderling verband van ryken, staaten, weetenschappen en konsten; ja, de deugd zelve, als de zogenaamde *moraal-muzyk*. *Konst- of werkmuzyk* was 't geene, dat wy hedendaags muzykaale practyk en theory noemen. Hier onderscheidden ze, als het er op aankwam, tusschen de *konst*, die men gedeeltelyk aan kinderen kan bybrengen (c), en, de *weetenschap*, als een gedeelte der wysgeerte; echter, de speel- en zangkonst, beneffens de compositie en de muzykkunde *muzyk* noemende, gebruikten ze dien term, volgens hunne stellingen, nog slegts in een naauwe zin.

(c) *Practica illa musica qua & pueri imbuuntur.*
Vossius. ubi supra.

§. 17.

Dit buitenspoorig gebruik, uit gebrek van onderscheiding tusschen harmony in 't gemeen, en, muzykaale harmony, gesprooten, heeft ons zekere geschriften der ouden vry onverstaanbaar gemaakt, en allerhande gelegenheid tot misvattingen en ongerymde uitleggingen gegeven. Men ontmoet er eene menigte lofspreuken, die muzykaal schynen, en echter geenzins het geene, dat wy tegenwoordig muzyk noemen, maar veeleer de orde der natuur, en de *weetenschap van de orde aller dingen*, des tyds in een ruime, volledige zin muzyk geheeten (a), betreffen. Hier op ziet de uitdrukking, *alle weetenschappen leggen in de muzyk opgeslooten*. Zeid nu Plato, *wie de muzyk verstaat, die alleen is een volmaakt wysgeer* (b), hy geeft bedektelyk te kennen, *volmaakte wys-*

(a) *Musica nihil aliud est, quam omnium ordinem scire.* Kircherus, *musurgia*. tom. 2 in tit.

(b) *Solum musicum esse Philosophum.* Lib. 3. de Republ.

wysheit zy op aarde nooit te vinden, gelyk dan Pythagoras in dit opzigt den titel van *Wyze* verworpt, en dien van *Philozoof*, of wysheids be-minnaar, aannam. Weerom, de termen *de ziel is een harmony*; *er is harmony in de ziel*, ja, *harmony*, of *muzyk*, in alles wat wy kennen, beteken en enkelyk, de geschapene dingen vertoonen evenredigheid en orde; onze gedagten worden uit elkander als voortgeteeld, voor zo verre een voorgaande de rede insluit, waarom een volgende ons invalt; geen ding is alleen zynenthalve, maar ieder ook tot dienst van anderen bestemd. Gelyk nu dit alles zig in 't maatgezag, als in 't kleine, afschetsen, en op eene luidrugtige wyze onder 't verstand brengen laat, deeze wysgeeren, in figuurlyke uitdrukkingen meer dan anderen behaagen scheppende, noemden de orde zelve, de orde door maatgezag afgeschetst, en de weetschap van dit alles, *muzyk*. Inmiddels, deeze al te ruime betekenis heeft veroorzaakt, vooreerst, dat de onkunde, om de ouden, naa verloop van eeuwen, niet in verdagt van snorkery te houden, van hunne zo uitneemend gepreezen schynende zang- en speelloeffeningen zekere, naderhand geheel ter zoek geraakte en voor ons onbegrypelyke, treffelykheid zig heeft beginnen te verbeelden. Ten tweeden, dat zommigen, die beter konden weeten, zig niet hebben ontzien, de muzyk, onder voorwendzel van haare groote waardy aan den dag te leggen, en haare regten te verdedigen, voor iets, dat boven alle, zelfs hedendaagsche, opgehelderde en beschaafde, wysgeerte voorttrekkelyk zy, uit te geeven; als of de ouden door *muzyk* in een ruime zin niet geheel iets anders, dan muzykaale praetyk en theory hadden verstaan, en dus de woorden

van Plato : *de wysgeerte is een groote muzyk (c)* flegts betekenden, *onze muzyk is de grootste wysgeerte (d)*; ja, als of het iets bewees, al had Plato, of iemand anders, zulks gedacht en met ronde woorden gefchreeven. Uitleggingen waarlyk, die nergens toe dienen, dan zig by de geleerden belachelyk te maaken, onkundigen te misleiden, en de beminnenswaardige konst ten toon te ftellen.

(c) *Philosophiam magnam esse musicam.* in Phæd.

(d) *Musica est maxima Philosophia.* Mattheson, de eruditione musica, pag. 8— Orchestre 3, pag. 195. 227. Voorts de woorden van Cicero, in quaest tusc: *summam eruditionem Græcos sitam censuisse in nervorum vocumque cantibus*, en ontelbaare andere foortgelyke, doen niets tot het bewys van de eigentlyke waardy der zaak, als welke alleen volgens onbetwistelyke gronden betooglyk gemaakt kan worden.

§. 18.

De term Muzykkunde kan tot vermyding van de dubbelzinnigheid des woords Muzyk dienen.

De gemelde betekenis vervolgens van de hand gewezen en alleenskens afgeschafte zynde, verstond men door *Musica* in een naauwe zin de praetyk alleen, maar in een ruime, praetyk en theory. Nochtans, behalven dat kennis van en redeneering over de muzyk zekerlyk iets anders is dan *Muzyk* zelve, men kan ook op dien voer, in uitdrukkingen buiten het verband staande, niet altoos klaar ontdekken, op wat gedeelte een auteur het oog hebbe. By voorbeeld, de goude woorden van *Augustinus*, die ons drie boeken over de muzyk heeft nagelaten: *onweetenheid in de muzyk valt aan 't rechte verstand der heilige schrift*
bin-

binderlyk (a) ; worden deerlyk gemisbruikt door toepassing op componeeren , zingen en speelen , daar ze alleenlyk tot de theory haare opzigt kunnen hebben , voor zo verre namelyk eenige scharftuurplaatfen zig door behulp van muzykaale termen laten ophelderen , als waar van er in der daad merkwaardige voorbeelden voorhanden zyn (b). Weerom , zy , die de muzyk voor een wetenschap en konst uitgeeven , en dus theory en praëtyk in een zelfde beschryving onder een mengen , kunnen zig niet dan zeer bezwaarlyk uit de verwarring redden. Alle diergelyke onheilen kan men gemakkellyk verhoeden , door het maatgezag alleen *muzyk* te noemen , en ten opzigt van de bespiegelende kennis de bewoording *muzykkunde* in te voeren ; onderscheidende dus konst en wetenschap , als verschillende zaaken , zonder ze evenwel in 't minste van elkander af te scheiden.

(a) *Musicae ignorantia Scripturam intellectum impedit.*

Tom. 3. Lib. 2. de doctr. Christi.

(b) Vide *Meibomii* praefatio ad antiquae musicae scriptores.

Van de MUZYKKUNDE.

§. 19.

De moogelykheid der kennis van muzykaale dingen staat genoegzaam buiten geschil. Wy zyn gewis verzekerd , eensdeels , dat toonen , die wy gewaarworden , die blydschap en droefheid in ons verwekken , en buiten ons allerhande veranderingen te wege brengen , ons niet slegts volgens onze verbeelding , maar in der daad ,

aandoen, gevolgelyk voorhanden zyn; anderdeels, dat ieder uitwerking evenredige oorzaken, tot haare voortbrenging toereikende, vereifche, en anders nooit zoude ontftaan, ja, dat dit al zo vaft gaa, als, dat onze voorwerpfelen en indrukzelen er niet altoos zyn geweest, en niet uit niet hebben kunnen voortspruiten. Daar nu alle in de natuur voorhanden zynde dingen toereikende oorzaken hebben, waarom ze veeleer zyn als niet zyn, en veeleer dus zyn als anders, zo volgt van zelve, dat alle veranderingen en verfclynselen die er omtrent muzykaale dingen ooit kunnen voorvallen, inſgelyks zulke oorzaken hebben, en uit dien hoofde *kennelykheid* influiten.

§. 20.

Muzykkunde betekent, verftand van muzykaale dingen.
 In de konft, als zodanige, komt het niet aan op het *weeten*, maar op het *konnen* (§ 12); de *fmaak*, die ons zommige toonen voor onbevallig, andere, in tegendeel, voor aanminnig doet keuren, is de fpil, op welke het rad der muzykkonft draait. Vindt zig iemand door natuurlyke drift er toe aangenoopt, hy onderftelt, wat hem behaage, zy goed, wat hem niet behaage, deuge ook niet; daarop viert hy zynen geest den ruimen teugel, en met eenen goeden muzykaalen fmaak begaift zynde, bedriegt hy zig zelden in deeze onderftelling. Doch, vraagt de edle weetgierigheid, waarom is het goed? waarom moet men dus en niet anders werken? waarom luiden de toonen hoog, laag, fterk, zwak? waarom zyn zommige wel- andere welluidende? ja, wat zyn toonen? wat is het oogmerk van dit alles? hy weet zulks zeer wel, maar kan het zo juift
 niet

niet zeggen? en waarom niet? om dat hy er geen verstand van heeft. Het *verstand* is een vermoogen om zig iets *duidelyk* voor te stellen. Onze *redeneeringen* rigten zig naar de oordeelen; de *oordeelen*, naar de *begrippen*, en deeze, hebben verschillende graaden van klaarheid. Wie, by voorbeeld, van een *Menuet* verder niets te zeggen weet, als dat ze een muzykstuk zy, die heeft er een *duister* begrip van. Wie, een *Menuet* hoorende, aanstonds bemerkt, dat het een *menuet* zy, geen *Courant*, *Passepied*, *Gavote*, of iets anders, diens begrip is *klaar*; echter, *verward* of *onduidelyk*, voor zo verre hy de kentekens, door welke hy een *menuet* van alle overige muzykstukken onderscheidt, niet kan aanwyzan; maar *duidelyk*, by aldien hy zulke kentekens anderen vermag te *beduiden*. Hier spruit de *duidelyke* kennis van het samengesteld geheel uit een *klaar* begrip der deelen, en konden wy deeze, zelfs *duidelyk* inzien, onze kennis zoude des te hooger graad van *duidelykheid* insluiten. Weerom, wy bedienen ons in 't uitvinden, opstellen en uitvoeren des maatgezangs van zekere *regelen*. Een muzykregel zaid alleenlyk, doet dus of zo, het zal welluiden, niet, *waarom* het dan welluide, waar van er tog zekerlyk een *grond*, of een *rede*, voorwerpelyk dus genoemd, door welke zulks bevattelyk kan worden, moet voorhanden weezen, gemerkt de muzykaale dingen kennelykheid vervangen. Iets anders is derhalve, gecomponeerd, gezongen en gespeeld maatgezang; iets anders is de kennis van de *regelen*, volgens welke men componeert, zingt en speelt; en weer iets anders, die van de gronden, op welke de *regelen* steunen, en welke de *rede* insluiten, waarom men zig juist naar deeze en geene andere *regelen* dient te gedraagen. Dus volgt

van zelve, dat verwardelyk begreepen muzyk-regelen, verre van de geheele muzykaale theory te weezen, flegts voor zo verre, als ze de weg zyn, langs welken men eindelyk tot duidelyke bevattting geraakt, onder de verheven bewoording *theory*, van zien, bespiegelen of beschouwen afkomstig, kunnen doorgaan. Waar nu omtrent de voorvallende zaaken en woorden geen duisterheid overig blyft, inaar bondige beschryvingen bygebracht, en werkingen uit haare oorzaaken verklaard worden, daar is *duidelyke, grondige kennis*; deeze noemt men *weetenschap*, en dusdanige kennis omtrent muzykaale dingen noem ik, met één woord, *muzykkunde*.

§. 21.

DE MUZYKKUNDE IS EEN WEETENSCHAP VAN DE NATUUR— EN 'T REGTE GEBRUIK DER MUZYK.

Door de *natuur der muzyk* verftaa ik, de middelen hier tot zekere werking in gereedheid zynde, en hunne innerlyke gefchapenheid, uit kracht van de welke er deeze en geene andere werkingen uit voortspruiten; door het *regte gebruik*, dat de voorhanden middelen in deeze en geene voorvallen zodanig worden aangewend, als het oogmerk zulks vereifcht. De *middelen* zelve bestaan in *maatgezangen*, die zig op oneindig verfchillende manier aaneenvoegen, uitbeelden en luidrugtig voortbrengen laaten. Om nu het oogmerk des te gewiffer te bereiken, en tefens van allerhande verfchynfelen omtrent toonen voorvallende des noods bondige rede te kunnen geeven, onderzoekt men zelfs de *natuur dier middelen*.

§. 22.

De Muzykkunde is tweezins als een weetenschap aan te merken. Vooreerst, voorwerpelyk, voor zo verre men er in gefchriften en op hooge fchoulen van handelt; uit beginfelen, die zonder verder bewys klaar zyn, leer- en voorftellingen trekt, en uit deeze vervolgens regelen, hoe de muzyk zy te oefnenen, afleidt, ten welken opzigt ze nog hedendaags op zommige vermaarde academien, te Oxford in Engeland (a), en elders, door ordinaris Profeforen en Lectoren, als een gedeelte der wysgeerige geleerdheid wordt verhandeld. Ten tweeden, onderwerpelyk, voor zo verre iemand eene hebbelykheid in 't betoogen zyner muzykaale ftellingen bezit, en dies een muzykkundige wordt genoemd. In 't eerfte geval deelt zy, als een fchakel van waarheden, ons, in 't tweede, deelen wy anderen muzykaale weetfchap mede. Er wordt verftand vereifcht om in de muzykkunde, voorwerpelyk aangemerkt, te vorderen, en onderwerpelyk is muzykkunde het verftand van de muzyk zelf.

- (a) Tot het Doctoraat in de *godgeleerdheid* zyn aldaar elf en tot dat in de *regten* en in de *geneeskunde*, feven jaar vaftgefteld; maar wie *Baccalaureus in Musica* begeert te worden, die moet er feven jaar— en wie *Doctor Musices* tragt te heeten, twalf jaar in de theory en praetyk doorbrengen. Vid. *Parecbolas e corpore statutorum Academiae Oxoniensis*, pag. 45.

§. 23.

De Muzykkunde bevat theoretifche en praetykaale, of befpiegelende en oefnenende ftellingen. Geene, onderzoeken en verklaaren de natuur der zaak; deeze,

deeze , het oogmerk , en de aanwending der middelen. Het theoretische gedeelte bevat *gronden* ; het practykaale , *gronden en regelen* ; te weeten , *algemeene regelen* . uit welke een muzykaale practisyn naar vereisch van omstandigheden , *byzondere regelen* , die men tog onmoogelyk alle kan aan de hand geeven , dient af te leiden. Een *grond* maakt bevattelyk , zekere zaak zy dus of zo ; een *regel* , dat men zig in deeze en geene voorvallen dus en niet anders hebbe te gedraagen. Dit alles kan en zal verstreken tot aanwyzing van de natuurlyke orde , hoe behoorlyk te *denken* en te *werken* .

§. 24.

De voornaamste gronden der muzyk leggen in de WYSGEERTE. Men kan de geschapenheid der toonen niet bevatten , zonder *natuurkunde* ; de vermoogens , tot het onderscheiden van- en tot het oordeelen over toonen aan onzen geest verleend , niet leeren kennen , zonder *geestkunde* ; van den aardt der toonen , ja , van allerhande muzykaale dingen , geen duidelyk begrip vormen , zonder *reken- en meetkunde* ; de beginzelen aller menschelyke kennis niet nagaan , zonder *overnatuurkunde* ; het regte gebruik der gemoedsbewegingen niet inzien , zonder *zedekunde* ; en van de behoorlyke aanwending der krachten des verstands in 't onderzoek van muzykaale waarheden niet genoegzaam verzekerd weezen , zonder *redeneerkunde* . Alle deeze wetenschappen , die de orde der natuur aanwyzen , zyn gedeeltens der wysgeerte , en de gronden , die er uit afgeleid worden , zyn hier de *voornaamste* , om dat de natuur der zaak anders onbevattelyk blyft. Zonder nu van andere wetenschappen en vrye konsten,

ften , die hier insgelyks de behulpzaame hand kunnen bieden , eens te gewaagen , er volgt onwederfpreekelyk , dat duidelyke , grondige muzykaale kennis zonder behulp der wysgeerte geenzins zy te verkrygen.

§. 25.

De Muzykkunde is een weetenscbap op haar zelve. Men bedient zig , naar 't voorbeeld der hooge faculteiten , van alles , wat eenigzins tot opheldering kan strekken ; doch , alle stellingen , uit andere weetenscbappen ontleend , laten zig niet voor de vuist overneemen , maar vereischen te mets eenige uitzondering. De natuurkunde leidt ons op den weg , echter , ze handelt slegts van 't geluid , als zodanig , niet van toonen , veel min van wel- en wanluidende. De wiskunde kan ons hier treffelyk te stude koomen , en onze gewoone bewoordingen , primen , secunden , tertsen , quarten , quinten enz. hebben er de geur van ; nochtans volgt niet , dat men zig naar rekenkonstige orde moete gedraagen , wanneer de ondervinding tegenspreekt. Ja , alle voornoemde weetenscbappen slaan op verre na de laatste hand niet aan een bruikbaar muzykaal systeem , gelyk deszelfs voortbrenging aan geleerden , in de muzykaale practyk onbedreeven , nog nooit heeft willen gelukken. De muzykkunde leidt er stellingen uit af , die hier alleen te huis hooren , en nergens anders te pas koomen. Kan men nu , volgens billykheid , aangaande alle muzykaale dingen van ieder muzykkundige geen rede eischen , alle reden , die er van worden gegeven , en ooit gegeven kunnen worden , behooren evenwel tot de *muzykkunde* , aangemerkt als een eigen soort van een weetenscbap , aan de wysgeerige faculteyt onderhoorig.

§. 26.

De MUZYKREGELN, door 't gebruik ingevoerd, vereifchen onderzoek. In alle konften pleegen met er tyd misvattingen in te fluijen, en door onkundigen te worden voortgeplant, des ieder fteiling, volgens welke ieder zig gedragt, zekerlyk niet goed kan heeten. Een regel is goed, wanneer ze op fteilingen beruft, die waarheid behelzen, en men weet, dat ze zulks zy, by aldien men de waarheid dier fteilingen bevat, gemerkt niet de waarheid zelve, maar de bevatting van haare bewyzen het verftand eerft volkomen geruft ftelt. Regelen zyn conclusien, of laafte fteilingen, van bewysreden, welke voorfte (præmissæ), kortheds- maar ook wel onweetendheids halve in de praëtyk achterwege blyven. By voorbeeld, iemand heeft aldus geredekaveld: wat het muzykaal gehoor beledigt, moet men in de muzyk vermyden; onmiddelyk achter elkander volgende oëtafen en quinten beledigen het muzykaal gehoor; ergo, men moet dezelve vermyden. Beide voorfte fteilingen vereifchen hier nader opheldering: inmiddels, dit ergo, dus uitgefprooken, men moet onmiddelyk achter elkander volgende oëtafen en quinten vermyden, of, maakt geen oëtafen en quinten, heet een *regel*. Zulke fteilingen draagt men elkander, zonder onderzoek en bewys, van hand tot hand over, ja, menig onderwyzer noemt ze een *verbod*, hoewel zelfs fchrandere leerlingen genoegzaam verzekerd zyn, dat het gezag hier van geener waardezy, maar, alles op toereikende rede moete beruften. Men dient derhalve de beide voorfte fteilingen, uit welke een regel regelregt heeft konnen volgen, na te fpeuren, en derzelve waar-

waarheid te toetsen; is één van beide, of zyn ze beide, valsch en onzeker, dan deugt ook de regel niet, vermits er uit dusdanige stellingen nooit bondige besluiten kunnen voortkoomen. Of nu de gronden eener regel klem hebben, en het besluit er wettig uit volge, zulks kan ons de rede-neerkunde alleen aanwyzen. Doch, vermag men den grond eener regel, aan welke de goede smaak in 't algemeen zyn zegel hangt, niet te ontdekken, het voldoet vooreerst, dat ze haare zekerheid hebbe door 't gehoor; echter, de edle weertgierigheid vindt nooit rust, voor ze de gronden der regelen bevat.

§. 27.

De middelen van Kennis zyn hier ervaring en verstand. Door oplettendheid op onze aandoeningen bemerken wy allerhande soorten van toonen; het muzykaal gehoor en de goede muzykaale smaak doen ons meer toonen, en meer in ieder toon onderscheiden, en door naauwkeurige proefneemingen geraaken wy tot de bevatting van hunne eigenschappen. Ja, de ervaring brengt zelfs duidelyke begrippen te wege, by aldien men alle deelen van een samengesteld geheel, hunne orde, hunnen samenhang, en de wyze, hoe ze met elkander verknogt zyn, ter deeg in aanmerking neemt; waar men echter zo verre niet koomt, maar het slegts by een oordeel volgens voortgelyke voorvallen laat berusten, daar wordt de kennis uit de ervaring, aan die uit de reden, die insgelyks het *hoe* aanwyft, tegensteld; geene, *gemeene*, deeze, *grondige kennis* genoemd. Voorts, een *klaar* begrip van de deelen, kan het begrip van het geheel, duidelyk maaken (§ 26); *duistere* begrippen kunnen door
op-

oplettendheid *klaar*, en klare, door nadenken *duidelijk* worden, zo dat oplettendheid en nadenken de middelen zyn, door welke wy *verstand* krygen. Dit vermoogen, wiens hoogste trap, in bespiegeling van den geheelen samenhang van waarheden bestaande, onderwerpelyk, of in ons, *rede* heet, maakt ons vervolgens den grond der zaak bevattelyk; doet ons ieder ding naar zyne waarde schatten; in betrekking tot het oogmerk oordeelen, en gestadig meer nieuwe waarheden ontdekken. Inmiddels, de ervaring legt niet alleen den grondslag tot alle verdere kennis, aangezien iemand, die niet altoorens aanmerkt, *dat* iets voorhanden zy, nooit tot het onderzoek, *hoe* en *waarom* het zy, geraakt; maar wy hebben ons hier, voor zo verre het aandoeningen betreft, zelfs geduurig op de ondervinding en op 't muzykaal gehoor, te beroepen: gemerkt muzykaale betoogingen die langs deezen weg niet bevestigd, maar tegengesproken worden, van geener waarde zyn.

§ 28.

Men kan in de muzykkunde van voorenen van achteren beginnen. Te weeten, of van de gronden tot de regelen, of van deeze tot geene overgaan Eene ordentelyke leerwyze vereifcht, dat men met het ligte beginne, maar het zwaare laate volgen. *Ligt* is 't geene, dat zonder behulp van iets anders kan worden bevat. Op dien voet zyn de beste regelen niet ligt, aangezien haare bevatting van die der gronden, op welke ze steunen, en omtrent welke eenig nadenken wordt vereifcht, afhangt; niets kan in tegendeel ligter weezen dan grondstellingen en beschryvingen, die aanstonds klaar zyn, zo dra
men

men de woorden hoort, en hunne betekenis verstaat. Dienvolgens, de eerstgemelde leerwyze is gevoeglykft in gefchriften, en, om by lieden van oordeel *den grond te leggen*. Doch, wil men *grondig aanleiden*, of iemand, die in de praetyk reeds gevorderd is, theory byzetten, men moet van achteren aanvangen, gelyk men zulks in taalen, en andere oefeningen, alwaar uit mislagen geen zonderling gevaar, zo als wel in de zede- en geneeskunde, te dugten staat, doorgaans doet, ten einde eerst wat handigheid in 't werken te verkrygen, en dus de zwaarigheden der konst, op welke het hier inzonderheid is aangezien, des te eerder te booven te koomen. In zulk geval begint men dan met verklaring der voorvallende tekenen en konstwoorden; zoekt omtrent al 't geene, dat bevallig en onbehaaglyk voorkoomt, naar de reden, en ontleedt dezelve zo lang, tot men eindelyk grondstellingen, die geen verder bewys vereifchen, ontmoet, die alsdan tot bekrachtiging van 't geene, dat men in de praetyk reeds bewaarheid heeft gevonden, verftrekken; eene leerwyze, die des te natuurlyker fchynt, daar de konst tot de weetenschap, niet de weetenschap tot de konst, den weg heeft gebaand.

§. 29.

Muzykaale konst en weetenschap dienen onafscheidelijk met elkander gepaard te gaan. Het één kan zonder 't ander bestaan; de *theory*, uit hoofde van bondigheid, zonder praetyk; en de zogenaamde natuurlyke muzyk, ja, de gemeene *praetyk*, wier streelende indrukzelen menig liefhebber aan de vereifchte oplettendheid omtrent de voorgedraagen regelen hinderlyk vallen, zonder theory.

Noch.

Nochtans , het één is hier om 't ander ; de konst onderstelt weetenschap , en deeze heeft de praëtyk tot haar eigentlyke doelwit. Men onderzoekt de muzyk , om dat men de Konst , welluidend maatgezang uit te vinden , op te stellen en uit te voeren , te baat heeft , en niemand kan in de konst den vollen wasdom bereiken , zonder het merg van weetenschappen te hebben ingezoogen : want , dat iemand , die zig slegts door behulp van natuurlyke regelen in de praëtyk verwonderenswaardig vertoont , door ondersteuning van theory nog verder had kunnen koomen , daar aan staat immers gantsch niet te twyfelen. Het is ook moogelyk , teffens weetenschap en konst te bezitten , doordien men alle ontfangen vermoogens opscherpen , en 't elkens zodanige , als er dan tot een onderwerp worden vereischt , te werk stellen kan. Hoewel nu de weetenschap ongelyk gemakkeliker schynt te verkrygen , dan de konst , nademaal menig een zaak ten eersten bevat , zo dra hy er onderrigting van ontfangt , maar , lang moet werken , voor hy in de uitvoering van regelen eene hebbelykheid verkrygt , by nader onderzoek zal men bevinden , dat de natuurlyke begaaftheden tot de muzykkunde , in haar volle beslag aangemerkt , vereischt , op verre na niet algemeen zyn , gelyk er immers onder de muzykanten van professie niets zeldzaamer , dan grondige muzykaale kennis wordt ontmoet.

§. 30.

De term Musicus , of muzykant , betekent iemand , die teffens muzykaale konst en weeteuschap bezit. Deeze bewoording , die men tog nooit anders dan onderwerpelyk kan aanmerken , wierde thans
eer-

eertyds in Griekenland, toen een *Muficus*, een *digter*, en een *wysgeer* het zelfde gezeid was (a), voor een zonderlinge eernaam gehouden, en, wegens de verheven betekenis des woords muzyk (§ 15), aan niemand toegelegd, die niet tefens in de muzykkunde zo veel ervaarendheid had, dat hy, naar vereifch zynes muzykaalen characters (§. 13. not), *sterk in de muzyk* konde heeten; terwyl zy, die flegts iets componeeren, zingen en fpeelen koften, maar er verder geen reden van te geeven wiften, als dat *het klinkt*, zig met de benoeming van *muficaftri*, betekende foorten van muzykanten, muzykanten die men op muzykanten kan toegeeven, moefften vergeeuen. De term *Muficus* drukt ook in der daad zonder byvoeging, meer uit, dan de woorden *muzykkundige*, en *muzykaale practifyn*, als welke te kennen geeven, dat iemand flegts in één gedeelte geoeffend, ten minften in beide, niet *even fterk* zy. Inmiddels, men behoeft hen, die zonder theory in de muzykaale practyk eeniger wyze uitmunten, dien eernaam juist niet te betwiften, maar hem ook, voor al in gefchriften, gelyk immers de bewoording een braaf, vermaard foldaat aldus niet wel zoude voegen voor ftaf-officieren; niet op te dringen aan voornaame muzykaale amptenaaren, die, zederd hy, helaas! verachtelyk is geworden, en zelfs aan biervedelaars wordt geeven, er gantfch niet begeerig naar zyn, maar liever muzykmeesters, directeuren, componiften, met één woord, *virtuofen* willen heeten.

(a) *Ut iidem Mufici & vates & fapientes judicarentur.*
 Quintil. lib. I. cap. 17. *Inst. Orat. Mufici nomine vir omnium fcientiarum compos intelligebatur.* Ariftoph. Schol.

§. 31.

De muzykkunde heeft haare voornaamste opzigt tot de COMPOSITIE. Want deeze is het voornaamste gedeelte der konst (§ 20), en van Componisten wordt ongelijk meer verstand vereifcht, dan van hen, die flegts als uit hunnen mond fpreeken. Zy zullen de middelen aan de hand geeven, 's menfchen geest door maatgezag op allerhande vereifchte wyze te verluftigen en te beweegen, des moeten ze de werking der toonen en den aardt der menfchelyke gemoederen zekerlyk nader kennen. Zy verbeelden in 't ryk der muzyk, Koningen, die anderen wetten voorfchryven; nochtans, ze moeten van alles wat ze opftellen en beweeren, des noods aan 't parlement der fchranderheid bondige rede konnen geeven.

§. 32.

Alle muzykkunde moet nuttigheid in de praetyk konnen hebben. Alle theory is praktyks halve; niet, de praetyk theory 's wege: nooit zoude men op theory hebben gedagt, ten zy de regellooze praetyk als genoodzaakt had, naar fellingen, die in allerhande voorvallen tot hulpmiddelen en wegwyzers koften verftrekken, uit te zien. Wat tot dien einde op geenerhande wyze kan dienen, mag men vryelyk als nutteloos verwerpen; doch, alles wat tot het verband der zaak behoort, heeft men uit dien hoofde, fchoon het ieder t' allen tyde voordeel aanbrengt, noch zig op nooten laat ftellen, als nuttigheid influitende aan te merken. Waar in nu deeze nuttigheid eigentlyk beftaa, zal in de flotrede by de ftukken blyken.

§. 33.

§. 33.

De *muzykkunde* wordt hier in geen volstrekte zin voor een *weetenschap* uitgegeeven. Dan komt dien eernaam aan de wiskunde alleen toe: wy hebben hier niet slegts met *mathematifche*, maar inzonderheid met *phitofophifche*, en zelfs met *hifto-riifche kennis* te fchaffen. Vindt het zogenaamd *zuiver verftand* hier zelden plaats, daar wy ons geduurig op de ondervinding hebben te beroepen (§ 27), het muzykaal bloed wordt ook des te minder in zynen loop gefremd, en 't begrip van de zaak kan des te algemeener worden. Vallen hier eenige dingen voor, welker grondige kennis wy onzen nakoomelingen moeten overlaaten, genoeg, dat wy veele, en de meeste ftellingen onwederspreekelyk kunnen bewyzen. Befchryvingen van wetenfchappen en vrye Konften dienen nochtans, volgens den raad en 't gebruik van groote wysgeeren en reedenaaren, naar de hoogfte volmaaktheid, die ze ooit kunnen influiten, fchoon tot dus verre niemand dezelve had bereikt, te worden opgemaakt: eensdeels, om geene paalen te ftellen aan neerftige onderzoekeren, maar hen veeleer aan te moedigen, altoos verder te gaan, en anderdeels, om de verwaandheid der geener, die reeds overlang meenen te hebben uitgeleerd, te fluiten, gemerkt tog al ons weten iets gerings is, in vergelyking met het geene, daar van wy nog onkundig zyn (a). Boven dien, *muzykkunde* verfchilt ongelyk meer van *muzyk*, dan redenrykkunde van welfpreekendheid, doordien de muzykaale ftoffe reeds op haar zelve een vry wydloopig onderzoek vereifcht. Zeker, wie het woord *toon* oppert, die opent een ruim veld tot redeneering.

(a) B, v. *Wolf*, logyk. inleiding, §. 9.

Van de TOONKUNDE.

§. 34.

De toonkunde is een weetenschap van toonen, als zodanige. Niet voor zo verre ze muzykaale stoffe, veel min, wel- of wanluidende, maar slegts voor zo verre ze toonen zyn, die door zekere beweging van zekere lighaamen verwekt, voortgeplant, en tot onze bevatting gebragt worden, ja, die men, opzigtelyk, als laage, hooge, sterke, zwakke, duurzaame enz. onderscheidt, en uit welke men vervolgens de muzykaale stoffe verkiest. Dit is dan een soort van *gehoorkunde*, of *acoufkyk*. Wy weten van geen geluid, zonder gehoor, en van geen gehoor, zonder geluid; *booren* wordt van de *ziel* gezeid, *klinken*, luiden, geluid geeven, verwekken of veroorzaaken, van *lighaamen*, des is de bewoording *gehoorkunde* van 't edelste gedeelte afgeleid. De *acoufkyk*, als een gedeelte der natuurkunde, en zulfter der optyk of gezigtkunde, handelt van 't *geluid*, als zodanig, van gebrooken en weeromgekaatft geluid, van de werktuigen des gehoors, van de midde-len het geluid voort te planten, te verdooven, het verzwakt gehoor te verbeteren, en van verscheiden andere weetenswaardige zaaken. *Zo-*danig gedeelte der *acoufkyk*, 't welk enkelyk opzigt heeft tot *toon*en, en stellingen bevat, die in de muzykaale praetyk tot een grondslag kunnen verftrekken, konde men dienvolgens *muzykaale gehoorkunde* noemen; en van deeze gedenk ik hier, onder de bewoording, *toonkunde* (*phonurgia*), vermits er tog van 't muzykaal gehoor nog niet wordt gehandeld, een ontwerp te maaken.

§. 35.

Lighaamen , die naa ontfangen aanstooting , in een behoorlyke afstand , onze gehoortuigen koomen aandoen , noemt men *geluidverwekkende lighaamen* ; hunne uitwerkselen , tusschen hen en onze ooren verspreid , voor zo verre ze in dezelve zekere veranderingen te wege brengen , en te verwekken vermoogen , *geluid*.

§. 36.

Er wordt nooit geluid verwekt zonder BEWEEGING. Zonder beweging , of gestadige verplaatfing van deelen , valt er in lighaamen nooit eenige verandering voor : ieder rustend lighaam volhardt in den staat van rust , tot het door een ander wordt genoodzaakt om dien te verlaaten ; ja , het biedt aan de beweging tegenstand , en kan voor dezelve wordt gebrooken , niet in beweging geraaken. Daar nu zulke breeking door aantooting van een ander lighaam , reeds in beweging zynde , geschiedt , *ieder beweging ontstaat uit eene voorgaande* , en wat een oorzaak eener beweging kan weezen , noemt men een **drukkend** vermoogen , of eene *beweegende magt*.

§. 37.

Er kan geen geluid tot onze bevatting koomen zonder LUGT. Een wekker , of een ander slagtuig , met behoorlyke omzigtigheid op de plaat eener lugtpomp gelegd zynde , hoort men gestadig minder geluid , naar maate de lugt er verder uitgepomd , of door verspreiding in verder ruimte meer verdund wordt ; en eindelyk , wanneer ze , zo verre zulks doenlyk , er geheel is uitgelaten ,

hoe men ook luifere , gantsch geen geluid meer , fchoon men de flingers eveneens als voorheen ziet werken , en naar maate dat de lugt erweer toegang verkrygt , het geluid weer als vooren hoort . Zonder lugt is er namelyk geen ftoffe , aan welke de beweegende lighaamen hunne werking mededeelen , en door welke ze de uitwerkfelen tot onze gehoortuigen overbrengen konnen ; zo dat men het *water* flegts voor zo verre , als het lugt vervangt , tot dien einde bekwaam kan achten , en , in 't gemeen te regt zeyd , dat onze ooren by gebrek van lugt te vergeefs waren gefchapen , en wy alsdan het noodlot van doove en fomme zouden moeten ondergaan .

§. 38.

Het geluid is niet 'dan TRILLENDE LUGT , die , wanneer wy hooren , in onze ooren dringt . Rustende lugtdeelen , die een bewoogen lighaam omringen , ontfangen *beweeving* , om dat hunne kracht van traagheid wordt gebrooken ; en *trillende beweeving* , om dat zy den lighaamen , die hen aanvallen , niet eensklaps konnen plaats maaken , maar tegenftand bieden en zig te herftellen tragten moeten . Aler nu de zwaarte en de veerkracht der lugt ontdekt waren , verbeelde men zig gemeenlyk , als of er uit de geluidverwekkende lighaamen , 't zy door wryving en perffing , 't zy by wyze van uitwafeming , zekere deeltjes kwamen uit te fchieten , en onze ooren te genaaken . Ja , volgens zommigen beftonden de klanken en toonen uit eene meenigte geeften (dæmones) , die zig in muzykaale instrumenten verfhuilden , en , er uit verdreeven wordende , hunne woonplaatfen ten eerften weer gin-

gingen opzoeken (a); eene gemakkelyk methode waarlyk, om den aardt der wel- en wanluidentoonen volgens manifcheefche gronden te verklaren. Men konde de zaak des tyds niet wel anders bevatten; ja, het ontbreekt nog hendaags niet aan geleerden, die, schoon in 't voorschryven van goede muzykregelen uitmuntende, zig niet ontzien, het geluid, met ronde woorden, voor een *hoorbaare substantie, die geen ligbaam heeft*, uit te geeven (b). Zeker, de ondervinding doet ons bemerken, op wat instrumenten deeze en geene toonen voortkoomen, zelfs, of men op zilver, koper, yzer, glas, steen of hout slaa; niet, om dat er in ieder geval een byzonder foort van deeltjes koomen uit te schieten, maar alleenlyk, om dat het geluid, wegens de verschillende oppervlaktens, van welke de lugtdeelen koomen af te stuiten, zeer verschillende sterkte en zuiverheid ontfangt. Hoe konden deeltjes van gantsch ongelijke hardigheid met gelyke vaardigheid na buiten springen? Het trompetten geklank verspreidt zig in de voortgedreeven rigting vry verre, en dat van groote klokken, te mers by ieder slag geheele uren verre in de rondte; waar zouden tog alle die deeltjes van daan koomen? hoe ware het mogelijk, dat de stoffe dier werktuigen, naa menig jaaren diergelyk verlies te hebben ondergaan, niet merkelyk verminderde? ja, dat die deeltjes onderweeg hunne kracht niet zouden verliezen? en waarom passien ze niet op hunne functie by 't gebruik der lugtpomp? Men moet derhalve noodzaakelyk toestaan, dat een bewoogen lighaam door een stoot of slag niets konne ontfan-

C 3

gen

(a) *Porphirius*, in vita Pythagoræ. cap. 41.(b) *Mathefon*, vom geistigen wesen des tonklangs, pag. 39. Hamb. 1748.

gen dan eene *trillende beweging*, dat deeze aan de naast aangrenzende lugtdeelen ingedrukt, door lugtdeelen voortgeplant, en tot onze ooren overgevoerd worde.

§. 39.

Ieder beweging verwekt geen geluid. Het geluid ondersteunt perffing. of lighaamen, die tegenstand kunnen bieden; daar nu *weeke* lighaamen, welker deelen aanstonds uitwyken, tot dien einde onbekwaam zyn, zo kunnen ze ook geen hoorbare beweging in de lugt veroorzaaken. Voorts, men kan niet alleen de werking van harde lighaamen door konst verydelen (§ 37) maar 't is zelfs gantsch niet onwaarschynelyk, dat er ontelbare bewegingen in de natuur voorvallen, welker uitwerkfelen, wegens gebrek van overeenkomst met onze gesteldheid, onze bevatting t'eenemaal ontwyken. Het is derhalve onbegrypelyk, hoe wysgeeren aldus hebben kunnen redekavelen: de hemelklooten zyn in beweging er wordt geen geluid verwekt zonder beweging; ergo, ze verwekken niet alleen geluid, maar zelfs eene wonderaangenaame harmony (§. 16).

§. 40.

Geluid, 't welk, eenigen tyd in de eigenste hoogte voortduurende, klaar te onderscheiden en uit dien hoofde *zingbaar* is, noemt men eenen **KLANK**, en klanken van verschillende hoogte, in onmiddelyke achtervolginge open in samenstemming met elkander aangemerkt, **TOONEN**.

§. 41.

§. 41.

Ieder klank en toon is een geluid, voor zo verre ieder, op onze gehoortuigen werking oeffent, althans, te oeffenen vermag. Men kan derhalve den aardt der toonen geenzins bevatten, zonder altoorens dien van 't geluid in 't gemeen te kennen.

§. 42.

Waar geen geluid kan voortkoomen, daar heeft nooit toonverwekking plaats. Hier dient dan in 't voorbygaan te worden aangemerkt, dat zy, die by misduiding van schriftuurplaatfen, den hemel met daadelyke muzyk instrumenten bezetten (a), en over eene aanstaande hemel-muzyk gefchrieten in 't licht te geeven onderneemen (b), zig niet gebelgd behoeven te houden, als men bewys eifcht, dat er of in den hemel lugt zy (c), of dat aldaar buiten dat toonen kunnen worden verwekt.

a) *Mattheson*, orcheftre 1. pag. 303.

b) *Idem*, von der himlifchen music. Hamb. 1748.

c) *Mitzler*, musicale bibliotheek. tom. 3. pag. 522.
Leipzig. 1749.

§. 43.

Ieder geluid is geen klank en toon: om dat alle hoorbaare indrukfelen, zelfs geraas, gedruifch, gekraak, gebulder, die niet dan verwarde bevatting toelaaten, al mede onder de bewoording van geluid doorgaan.

§. 44.

Ieder toon is ook een klank: want deeze termen
C 4 heb-

hebben beide hunne opzigt tot klaar bevattelyk geluid, en de uitdrukking, *een verschillende klank of toon*, geeft te kennen, geluid van verschillende hoogte, gelyk die, *de eigenste Klank of toon*, geluid 't welk hooger noch laager klinkt.

§. 45.

IEDER KLANK IS GEEN TOON, *om dat ieder, door anderen onmiddelyk wordt gevolgt, noch met anderen samenstemt.* By voorbeeld, het geluid van één klok, of van één glas, hoe dikwils ook achtereen gehoord, is, in een muzykaale zin, een *klank*, geen toon, ten zy er zig, of onmiddelyk daar naa of ter zelve tyd, ten minsten nog één verschillende klank opdoe, wiens verscheidenheid van hoogte tot onderlinge vergelyking genoegzaame gelegenheid geeft, als wanneer ieder, ten opzigt des anderen, een *toon* heet, beteekende dus deeze bewoording in 't gemeen *overgang van klank tot klank* (*progressio soni in fonum*).

§. 46.

Het woord TOON is afkomstig van spanning of uitrekking. Zal een snaar geluid geeven, men moet ze *spannen*; zal haar klank eene wyle tyds in dezelve hoogte voortduuren, ze moet op dezelve wyze *gespannen* blyven, en by aldien er een ander toon onmiddelyk zal volgen, als *omgespannen*, en, min of meer, *uitgerekt* worden. Hier komt de grootheid van de ruimte in aanmerking, langs welke zulke uitrekking geschiedt; op dien voet beschreeven de oude muzykkundige den *klank*, als eenen *stemval van één spanning*, en de *toon*en, als *klanken van verschillende*
span-

spanning (a). Hier blykt derhalve, dat zy, die het woord *toon* van *donder* (b) tragten af te leiden, de zaak kwaalyk hebben begreepen.

(a) *Sonus est vocis casus in unam extensionem*, volgens *Aristoxenus*, in *elem. harm. lib. 1. pag. 15.* *Sonus est vocis casus, cantui aptus, in unam tensionem.* *Euclides, introd. harm. pag. 1* *Soni non eandem tensionem habentes, appellantur toni.* Of uitvoeriger; *tonus est spatii magnitudo, qui ideo tonus dictus est, quia per hoc spatium prima vox . . . extenditur.* *Martian. Capella, de musica. pag. 188. Ed. Meibomii.*

(b) Schoon *tono*, *tonitru* of *tonnerre* hier al nader mogten schynen, *tonus* is evenwel afkomstig van *tendo*, *tensio* en *extensio*, in plaats van welk laatste naderhand, *intensio* is ingevoerd.

§. 47.

Het woord *toon* ziet enkelyk op verschillende HOOGTE, niet op de sterkte. Een *toon* kan even hoog blyven by zeer verschillende graaden van sterkte, niet even sterk by verschillende hoogte: de sterkte is hier dan eene enkele toevalligheid; maar een verschillende *toon*, als een uitwerkfel van verschillende *spanning*, betekent alleenlyk verschillende *hoogte*.

§. 48.

Werktuigen, in onmiddelyke achtervolging en in samenstemming tot veroorzaaking van toonen bekwaam, heeten MUZYKAALE INSTRUMENTEN. Deeze verdeelt men in *natuurlyke*, door natuur zonder ons toedoen voortgebragt, en in *konstige*, aan de welke het talent en de werkzaamheid der menschen deel hebben. Geene, zyn de *zangstemmen*, wegens verschillende laagte en

hoogte, als fes- bas, hooge bas, tenoor, alt, hooge alt, en discant. doch gemeenlyk als vierderlei flach van stemmen, *discant, alt, tenoor en bas*, onderscheiden; deeze, *de snaar- slag- blaas- en windtuigen*, ieder uit verschillende soorten bestaande. Dienvolgens, een *geraasverwekkend* werktuig, neem eens, een trommel, kan in geenen deele *muzykaal* heeten; zelfs een *éentonig*, of *klankverwekkend*, verdient deeze benoeming in geen eigentlyke zin, schoon men zekerlyk uit verscheiden eentoonige, één muzykaal instrument kan toestellen. Doch, een *eensnaarig*, is volkomen muzykaal, gemerkt ieder snaar, door middel van verschillende spanning en afdeeling, verscheiden *toon*en, om nu voortaan van klanken niet verder te gewaagen, voort te brengen vermag.

§. 49.

VEERACHTIGE LIGHAAMEN worden alleen tot het verwekken van toonen bekwaam gevonden, doordien ze gemakkeelyk tot het trillen kunnen worden gebragt, en hunne trillingen eenigen tyd voortzetten. Lighaamen, welker deelen, naar dat ze geperst of, by wyze van staale veertjes, geboogen zyn, hunne voorige gedaante weer aannemen, zo dra het drukkend vermoogen hen vryheid geeft van zig uit te zetten, noemt men *veerachtige* of *elastyke*, en des te volmaakter elastyk, naar dat ze zig volkomner herstellen, of, by de gestadige wryving minder merkelyk verlies ondergaan. Door *trillingen* versta ik, heen en weer keerende, slingerwyze bewegingen, hoedanige wy in vry bewoogen lange en dikke snaaren door bloote ooggen, en in korte en dunne, door behulp van vergrootglazen ontdekken, gelyk ook die van lugt-
dee-

deelen op de oppervlakte van water en kwikzilver *zichtbaar*, en die van klokken en staaven *voelbaar* zyn. Dusdanige lichhaamen *trillen* naa ontfangen aanslooting, om dat hunne deelen, door de hevige schudding zekere veranderingen in hunne pooren ondergaande, zig in den voorigen stand tragten te herstellen. Een snaar ontfangt ter plaatse daar men ze beroert, een *bogt*, en zulks des te eerder, daar ze nooit volkomen regt is geweest, vermits er oneindige krachten wierden vereischt om ze zodanig te trekken. Deeze bogt veroorzaakt, dat de naaste deelen, van weerkanten getrokken wordende, weer op de naaste, werking oeffenen. Ze wordt *gemakkelyk* tot het trillen gebragt, om dat ze door de schudding der deelen in beweging geraakt, en een deeltje minder tegenstand biedt aan een kleine bogt, dan het geheel aan een grooter zoude bieden. Schoon nu een snaar naa geeindigde perffing iets langer en dunner wordt, en een klok by ieder slag iets van haare cirkelronde gedaante te verliezen dreigt, de veerkracht beschikt, dat alle als in wanorde geraakte deelen, aler ze nog verre koomen uit te wyken, reeds weder tot zig zelve worden gebragt. *Ze zetten de trillingen voort*, om dat ze de verbaazende snelheid, in welke ze gesteld zyn, niet aanstonds konnen verliezen, en, plotselyk tot hunnen rustplaats weerkeerende, maar aldaar geen verblyf vindende, noodzakelyk er buiten springen en de beweging hervatten moeten. Houdt dan de drukkende magt hen eenigen tyd geduurig strenger onder bedwang, gelyk de stryktok eene snaar, de veerkracht vermeerdert, zo lang haar innerlyk vermoogen zulks toelaat; doch krygen ze vryheid van zig uit te zetten, de beweging wordt alleenskens flauwer, naar maate de bewoogen deelen hunnen eersten standplaats

nader

nader koomen, vermits ze gestadig door anderen worden belemmerd, namelyk, tegen de lugt, en de vogtige dampen, met welke dezelve geduurig is beswangerd, te worstelen hebben, tot zeeindelyk, wanneer de hinderpaalen even groot zyn als de eerste kracht, geheel weer te rusten schynen.

§. 50.

Het muzykaal geluid wordt, ten aanzien der werktuiglyke oorzaken, slegts op tweederlei wyze gehooren: 1) wanneer TWEE HARDE LIGHAAMEN, van de welke één, tot het trillen kan worden gebragt, elkander aanstooten; en, 2) TWEE VLOEYSTOFFEN, namelyk tegen elkander werkende lugtdeelen, in trilling worden gesteld. Tot de eerste soort behooren de *snaar- en slagtuigen*, gelyk aldaar ruuw gewreeven paardehair van strykstokken, pennen, nagels van vingeren of van zilver, kopere stiften, houten bolletjes, raderen enz: op *snaaren*, en klepels van allerhande metaal, yvoor, of hout, op *klokken, slaaven* en *pauken* aanvallen, en er trillingen in veroorzaken. Tot de tweede, de *blaas- en windtuigen*, fluiten, hoboën, trompetten, waldhoorens, orgelpypen enz: ja, de *zangstem* zelve, van de welke, als één der grootste natuurwonderen, vervolgens in 't byzonder zal worden gehandeld. Alle overige soorten van geluidverwekking raken de Acouftyk in 't gemeen, niet de toonkunde. Dat het in blaas- en windtuigen op de trillingen dier geheele lighaamen, noch op die van hunne binnenvlaktens aankoome, zulks blykt hier uit, vooreerst, dat men er ook stoffen die weinig of geen veerkracht hebben, by voorbeeld, lood, steen, leer, bordpapier, toe kan gebruiken; ten tweeden, dat ieder blaastuig van
dezelf-

dezelfde foort en lengte, hoe verschillende de stoffe zyn mooge, zig met gelyke kracht laat aanblaazen, 't welk, by aldien zelfs de deelen dier werktuigen moesten trillen, volstrekt onmoogelyk zoude weezen. Dit is dan de zaak: daar de lugt, als een subtil lighaam, alle ruimte, die door andere lighaamen verlaaten en niet door konst in 't ydel gesteld wordt, vervult, de blaas-en windtuigen zyn reeds vol lugt, en deeze binnenlugt is hier het *toonverwekkend lighaam*, maar de lengte en wydte dier instrumenten zal alleenlyk dienen om zekere quantiteyt lugt van de buitenlugt af te zonderen, en er trillingen in te verwekken. De binnenlugt zoude zig uitzetten; ten zy de perfende buitenlugt zulks verhinderde; deeze hinderpaal wordt door de kracht van inblaazing weggenoomen: dus is de veerkracht der buitenlugt de oorzaak, dat de beurtlings voortgestooten en te rug gekaatste binnenlugt, zig te herstellen tragtende, trillingen voortbrengt, aan die van snaaren evenredig. De *lengte* der blaastuigen staat gelyk met de lengte van snaaren; hunne *wydte*, met haare dikte; de *inblaazende kracht* verbeeldt het drukkend vermoogen, en de *veerkracht der buitenlugt*, de spanning der snaar. Hoe verschillend dit laatste ook schyne, nademaal de lugt in blaas-en windtuigen samengeperst, maar, een snaar uitgerekt wordt, ten aanzien der uitwerking staan ze evenwel volkomen gelyk, vermits de trillingen van deeze en geene enkelyk voortspuiten uit de pooging om weder in hunnen natuurlyken stand te geraaken. De stoffen der blaastuigen moeten *hard* weezen, ten einde de lugtdeelen ter deeg van elkander af te scheiden; de binnenvlaktens, *glad*, om aan den loop der gins en weer rollende lugtdeelen niet hinderlyk te vallen; de hoeken, *vastgeslooten*, op dat

de

de binnengaande lugt niet koome uit te wyken (*a*); ondertuffchen, iets anders is de inblaazende kracht, en weer iets anders, de toonverwekkende stoffe. Deeze blaast men er niet eerst in, maar, breekt flegts, door 't geene, dat men er toevoegt, en, in de buitenlugt gaat verdwynen, haare kracht van traagheid. De binnenlugt moet *langs de vlakke* zagties worden voortgedreeven, des er, naar alle waarschynelykheid, in 't midden, een foort van een *lugtzuil* staan blyft. De binnenlugt, door de kracht van inblaazing versterkt, werkt als met dubbelde kracht, geen wonder dan, dat ze tegen de hevige perffing der buitenlugt iets vermooge, en nog minder, dat deeze, in evenredigheid met de werkende oorzaak, tegenstand biede. Schoon men nu aan luidbaar gemaakte blaas-en windtuigen ook *uiterlyk* eenige trillingen bespeurt, deeze zyn al zo weinig als het gedreun van nabuurige planken, muuren, en kerkverwelfzels, *oorzaaken* der toonen, maar alleenlyk iets door 't geluid, als zodanig, by toeval, *veroorzaakt*.

(*a*) L. Euler, tentamen novæ theoriæ musicæ. Petersb. 1739. cap. 1. §. 28.

§. 51.

Er zyn *zigt- en onzigtbaare toonverwekkende lichaamen*. Geene, de snaar- en slagtuigen, bestaan uit deelen, die nooit, behalven in onze verbeelding, gantsch volkomen met elkander overeen draagen; deeze, de binnenlugt van blaas- en windtuigen, uit *gelykslachtige vloeystoffe*. Althans, wy bespeuren omtrent deeze laatste foort van toonverwekking, alwaar *deelen van eenerlei natuur* elkander in beweeging stellen, nooit valsch geluid, uit den aardt der stoffe ontstaande, des
is de-

is dezelve , wegens meerder overeenstemming tusschen het menigvoudige , zekerlyk de *volmaakste*.

§. 52.

Gelykslachtig heeten de toonverwekkende lichaa men , wanneer wy niet anders bemerken , of hunne deelen sluiten , uit hoofde van eenerlei stoffe en geweezel , *gelyke kracht* in , daar ze in een tegengesteld geval , verre van eene wel geregelde beweging aan de lugt over te brengen , elkanders loop sluiten , doordien zommige deelen zig reeds uitzetten , terwyl andere nog geperft worden , of inwards gaan ; zommige reeds rusten , terwyl andere nog beweegen .

§. 53.

Ieder toonverwekkend lighaam heeft eene BEPAALDE GROOTHEID. Voorondersteld , dat het redelyk geslachtig zy , en , niet al te hevig aangestooten , of al te verre uit zynen rustplaats verdreeven worde : want in zulk geval beginnen de deelen , welke de kracht van aanstooting onmiddelyk ontfangen , schielyker te beweegen , als de overige kunnen volgen , zo dat de medewerking van eenigen wordt verhinderd . Daar nu alle beweging in *tyd* geschiedt , van hoe korten duur die ook zy , het getal der trillingen moet alsdan in de volgende secunde , of *80ste* gedeelte éener minuut , van dat der voorgaande zekerlyk verschillen , vermits de massa , zig in gelyke kringen verdeelende , naderhand , wanneer alle deelen met vereende krachten werken , langzaamer beweegt . Anderzins volgt ten opzigt van veerachtige lichaa men altoos , dat de beweging , niet tegenstaande de

de onmiddelyk aangestooten deelen in 't eerste moment iets feller geboogen raaken, zig door alle deelen heen gelykelyk verspreide; dat de deelen, gestadig met elkander in- en uitwaards gaande, tot dezelfde beweging zodanig samenloopen, dat, by voorbeeld, in een snaar die vyf voet lengte, en dus 720 linien, of twalfde deelen van een duim, bevat, ieder linie een 720ste part van de beweging draagt. *Grootheid* betekent hier, de menigte van deelen, die een geheel stellen, en tot een zelfde beweging samenwerken; deeze wordt *bepaald* genoemd, niet alleen, om dat ieder lighaam slegts eene bepaalde kracht heeft, en men door ieder alles, noch evenveel kan uitvoeren, maar ook, om dat het getal dier deelen bevattelyk gemaakt of bestemd kan worden, gelyk die van snaaren, klokken en staaven thans meet- en weegbaar zyn. Schoon nu *lengte*, *dikte* en *spanning*, als drierhande foorten van grootheden, zig op zeer verschillende wyze laaten samenvoegen, en elkanders gebrek eenigzins kunnen vergoeden, ze leveren t' elkens slegts *één bepaalde grootheid*: aangezien een zelfde lighaam ter zelve tyd onmoogelyk een meerder en een minder getal van deelen vervangen, en men niet meer deelen, dan er voorhanden zyn te werk stellen kan, maar alle deeze in een zelfde moment even schieelyk worden bewoogen. Voorts, blaast men een fluit of pyp over, scheidt men een gedeelte eener snaar zo onvast af, dat de beweging tot anderen kan overgaan, of spant een snaar feller aan, zo dat er minder deelen in beweging kunnen geraaken, als er nu meer buiten de kammen worden getrokken, en dus de snaar dunner wordt; men stelt datelyk eene *andere bepaalde grootheid* uit welke, als uit eene verschillende oorzaak, zekerlyk eene verschillende werking moet voortspruiten. § 54.

§. 54.

Eene zelfde bepaalde grootheid van een ordentlyk be-
woogen toonverwekkend lighaam, veroorzaakt, met hoe
verschillende kracht de voorhanden deelen ook worden
bewoogen, in gelyke tyden een gelyk getal van trillin-
gen. Schoon de eerste trillingen van snaaren on-
gelyk ruimer geschieden, als de volgende, by
de welke ze haare kracht alleenskens verliezen,
haar verder of korter weg neemt in gelyke rede
af en toe met de kracht, welke ze daar toe be-
steeden. Ze hebben tot een verder weg niet meer
tyd van nooden, om dat ze des te meer- dan tot
een korter, om dat ze des te minder geboogen
en gespannen zyn. De veerkracht doet hen even-
eens werken als slingers, die, hoe slaauw of sterk
ze moogen gaan, altoos gelyke tyden houden.
Hebben ze slegts de helft van hunne kracht ove-
rig, de weg is ook slegts half zo verre. Ontwy-
ken de trillingen eindelyk onze gewaarwording,
haare kracht verflaauwt alleenskens, zonder dat
het getal der trillingen, in zekeren tyd verwekt, in
't minste konne veranderen. Zo lang de toon-
verwekkende lighaamen trillingen voortbrengen,
levert ieder, volgens zyne bepaalde grootheid,
uit hoofde van veerkracht, gelykmaatige trillingen,
te weeten, evenveel, in ieder kleinste tydstop.

§. 55.

SNAAREN zyn de bekwaamste onderwerpen tot
beproeving van trillingen. Wanneer men aan koor-
den van verschillende lengte, gewigten van gely-
ke zwaarte hangt, en ze met gelyke kracht be-
weegt, zo langzaam echter, dat men de slin-
geringen kan tellen, bespeurt men reeds, dat

D

haar

haar getal in een gegeven tyd des te grooter zy, naar dat de koorden minder— des te kleiner, naar dat ze meerder lengte hebben. Inmiddels, daar zulke telbaare trillingen juist niet veel bewyzen, en men raffe trillingen niet tellen, maar wel snaaren, behoudens de lengte, door kammen en vingeren op allerhande wyze verkorten, en de ruimtens meeten, ja, snaaren op planken spannen, en door vergelyking van haare lengte, dikte en de spannende krachten, volgens de wetten der beweeging, het getal der trillingen, 't welk de gedeeltens tusschen de kammen, als op welke het hier alleenlyk aankoomt, in zekeren tyd moeten voortbrengen, uitrekenen kan; zo staat gemakkelyk te begrypen, dat diergelyke toonverwekkende lighaamen hier inzonderheid tot opheldering kunnen dienen; dat wy by gebrek van snaaren, van de innerlyke geschapenheid der toonen weinig of niet zouden weeten; en, aangaande het getal van trillingen in eenen bepaalden tyd verwekt, van haar op alle overige, naar evenredigheid hebben ze besluiten.

§. 56.

De lightste en voornaamste stellingen, die zulk een *spannend werktuig* (instrumentum cordosiphicum) aan de hand geeft, zyn de volgende: snaaren van gelyke *lengte*, *dikte* en *spanning*, leveren in gelyke tyden, volgens de evenredigheid tusschen oorzaken en werkingen, evenveel trillingen. Verschillen ze slegts in *lengte*, het getal dier trillingen staat in omgekeerde rede met de lengtens: by voorbeeld, terwyl A, vier voet lang, 50 maal trilt, doet B, van twee voet, zulks 100 maal; is C vyf- D, drie voet lang, C
maakt

maakt drie trillingen, tegen vyf van D. Verschillen ze enkelyk in *dikte*, de trillingen staan in omgekeerde rede met de middellynen, zynde namenteelyk in een gegeven tyd des te minder, naar dat de diameter grooter, des te meerder, naar dat hy kleiner is. Verschillen ze alleen in *spanning*, het getal der voornoemde trillingen is als de vierkantwortelen der spannende gewigten: te weeten, A, door één pond gespannen, maakt in eenen zelfden tyd half zo veel trillingen, als B, aan welke vier pond hängt. Voorts, men kan ook nagaan, hoe veel trillingen deeze of geene snaar in zekeren tyd moete afleggen, hoewel flegts langs eenen vry ongemakkelyken weg (*a*). Het volgende voorstel zal de zaak misschien bevattelyker maaken.

(*a*) Euler, ubi supra, cap. 1. §. 10. 36.

§. 57.

Snaaven zyn kleine cylinders, of rolzuilen; haare lengte staat gelyk met de hoogte— haare zwaarte, met de massa— haare dikte, met de middellynen der cylinderen. In een cylinder is ieder linie van hoogte, eene regte linie, als men dan de oppervlakte aanstoot, worden regte linien in kromme veranderd: want de oppervlakte raakende, beroert men insgelyks den omtrek dier kringen, welke de oppervlakte stellen, en naar maate van welker ruimer vierkant de kracht van aanstooting tot een grooter menigte van deelen overgaat, en grooter bogten in de kringen verwekt (*a*). Gelykerwyze ontfangen ook langer en dikker snaaren, wegens het meerder getal van deelen, op welke de beweging zig verspreidt— en minder gespannen snaaren, die,

D 2

we-

(*a*) Croufaz, traité du beau loc. cit. pag. 257. Ed. 1715;

wegens minder veerkracht, minder tegenstand kunnen bieden, *grooter bogten*, maar korte, dunne en feller gespande, uit tegengestelde redenen, *kleiner bogten*. Hoe grooter de bogten worden, des te meer- hoe kleiner, des te minder tyd wordt er tot herstelling en hervatting der beweging vereischt: dienvolgens, des te *langzaammer* bewegen ze in 't eerste geval, des te *sneller* in 't tweede. Hoe langzaammer ze bewegen, des te *minder*- hoe *sneller*, des te meerder trillingen worden er in eenen zelfden tyd gebooren. Kortelyk, het getal der trillingen, door snaaren in zekeren tyd verwekt, is des te kleiner, naar dat de snaaren *langer*, *dikker*, en *slapper*- des te grooter, naar dat ze *korter*, *dunner* en *styster* gespannen zyn.

§. 58.

Ieder bepaald getal van trillingen, door een toonverwekkend lighaam in zekeren tyd voortgebracht, veroorzaakt in de naast aangrenzende lugtdeelen een GOLF, die geduurende een zelfde tydftip, het eigenste getal van trillingen insluit. Snaaren moeten gespannen weezen, zullen ze haare veerkracht te werk stellen, wanneer men ze echter op stoelen of tegen muuren spant, blykt genoegzaam, dat ze op zulk een dun lighaam, als de lugt is, weinig zouden vermoogen, ten zy haare kracht merkelyk wierde versterkt, zo wel door het *veerend hout* der klankbodems, 't welk t' elkens eveneens kan trillen, als door derzelver *bolligheden*, door middel van de welke de lugt hen van verscheiden kanten te gelyk kooft omringen. Dit alles werkt samen tot het persen en voortstooten der aangrenzende lugtdeelen, schoon deeze beweging, naar alle waarfchynelykheid, niet

niet in de geheele massa der lugt, gelyk by den wind, alwaar de deelen slegts worden voortgestuwd, maar alleenlyk in haare kleinste, veerachtige deelen, tot het aanneemen en voortzetten van trillingen best bekwaam, zal voorvallen. Dusdanige lugtdeelen ontfangen *gelykmatige trillende beweging*, nademaal de lugt, als een veerachtige vloeyitoffe, alle ooit verzinnylyke aandoeningen kan overneemen, en, alle uitwerkselen aan haare oorzaaken evenredig moeten weezen; ja, daar in veerachtige lighaamen op ieder persing een uitspreiding, en op deeze weer een tweede persing volgt, eene Krings- of *golfswyze beweging*. Diergelyke golven worden er in de lugt naa ieder geëindigde persing van een toonverwekkend lighaam, als werkoorzaak, gebooren, wanneer, by voorbeeld, eene te rug stuitende snaar aan de voortgestooten lugtdeelen gelegenheid geeft, haar, onder verzelling van alle gaande gemaakte deeltjes, als op de hielen te volgen. Daar inmiddels één bepaalde kracht slegts éenen bepaalden trap van finelheid kan verwekken, en, ieder beweging uit eene voorgaande ontstaat, het kooft by ieder toon, myns oordeels, inzonderheid aan op deszelfs *eerste lugtgolf*. Naar dat een toonverwekkend lighaam langer of korter, wyder of nauwer is, en dus door meerder of minder lugtdeelen wordt omringd, kan het ook een ruimer of kleiner portie lugt trillende persen, en persende uit haaren standplaats verdryven, echter, ieder portie, die eene eerste lugtgolf formeert, moet juist zodanig een getal van trillingen, als een toonverwekkend lighaam in zekeren tyd er aan overbrengt, geduurende een zelfde tydftip ontfangen en insluiten.

§. 59.

Ieder eerste lughtolf verwekt , met onbegrypelyke snelheid , aan alle kanten , van waar geen hinderpaal zig opdoet , SOORTGELYKE GOLVEN. De zwaarte der lught brengt mede , wanneer er door zommige voortgestooten deelen een foort van een ydel konde ontslaan , dat de naaste deelen van alle kanten tot de vervulling toefchieten , zelfs , dat er meer aankoomen , dan er tot dien einde noodig zyn ; en haare *veerkracht* beschikt , dat alle zulke overtollige deelen , naa geëindigde perffing , niet alleen te rug , maar ook verder achterwaards , dan ze in 't aannaderen vooruit liepen , worden gedreeven. Daar nu alle ruimte hier buiten twyffel door eene groote menigte lughtbolletjes moet bezet weezen , er raaken geduurig meer deelen aan de gang. Ja , er konnen door één stoot of slag honderden van golven worden gebooren , die ieder het zelfde geluid herhaalen , gevolgelyk , het eigenste getal van trillingen , 't welk de eerste , als werkoorzaak opgeeft , overneemen ; zonder door anderen overdwart te worden , behouden , en getrouwelyk tot onze ooren overbrengen ; welke voortplanting vervolgens door die van waterkringen nader zal worden opgehelderd.

§. 60.

Noopende het *wonderbaar maakzel onzer ooren* , en de wyze , hoe 't geluid tot de bevatting geraakt , wat de natuur—en ontleedkunde ons dien aangaande leert , kooimt kortelyk hier op uit : de lught in 't buiten-oor gevangen , en in de schelp vergaderd , gaat in de gehoorpyp , en loopt tegen het trommel-vlies aan , 't welk ,
zenuw-

zenuw-veerachtig en gespannen zynde, de buitenlugt als opvangen en t' elkens eveneens trillen moet. Is dit vlies of te *week*, om zulke schuddingen te kunnen veelen, of te *hard*, om er door aangedaan te kunnen worden, de voortplanting van 't geluid blyft achterweege, sluitende dus de wangefteldheid der ooren de rede in van het *niet*- en 't *niet wel hooren*. Anderzins worden de gemelde trillingen overgezet aan de aldaar bevindelyke vier gehoorbeentjes, de hamer, 't ambeeld, 't vierkant beentje, en de ftygbeugel genoemd, en aan 't trommelfnaartje, geraakende voorts door hun behulp, langs de venstertjes, tot den doolhof. Gelyk nu ieder voorwerp, 't welk ftraalen aan 't oog kan overbrengen, in de *retina*, of 't netvlies, en beeldtenis verwekt, ieder geluid vormt in de gehoorzenuw, door toedoen der vliefen, die van de uitgebreide gehoorzenuw gemaakt en in dezelve zyn, eene *stoffelyke afbeelding*. Deeze wordt door de dierlyke geeften tot de harffenen overgevoerd, fluit van daar te rug, en in 't zelfde oogenblik ontftaat er in de ziel zodanig onstoffelyk denkbeeld, als wy gewaarwording van geluid, met een woord, *hooren* noemen. Wat meer is: zeker vermaard geneeskundige (a) berigt, in een onlangs uitgegeeven gefchrift, uit eigen onderzinding, dat een muzykoeffenaar van eene zeer gevoelige gefteeldheid, doof geworden zynde, echter, door de trillende beweging der lugt, aan fubtile zenuwen van buiten ingedrukt, en dus als ruglings naar den doolhof en tot de harffenen overgebragt, aan de gewaarwording van geluid vatbaar blyve; eene zeer gewigtige ftelling waarlyk, die, nader bewaarheid wordende, menig geheel Systeem dreigt om verre te werpen.

(a) *Kouw-Boerbave*, obf. med. Petersb.

§. 61.

Een zelfde geluid klinkt ons eveneens, om dat wy eenerlei foort van gehoortuigen hebben, en eenerhande indrukzelen ontfangen. By gebrek van deeze genadenryke gift des hemels, zelden naar waarde erkend, zouden onze gehoortuigen, en de lugt, evenwel nog te vergeefs zyn gefchapen (§ 36). Alles zoude ons ook buiten twyfel geheel anders luiden, by aldien wy andere foorten van gehoortuigen hadden, en, luidt zelfs aan geoefende muzykanten, welker ooren en harffenen door eenen zwaaren val, of ander ongemak ontfeld zyn, datelyk geheel anders; des wy vryclyk moogen besluiten, dat het geluid den dieren niet eveneens, dan ons – en, dieren van verfchillende foort verfchillend moete klinken. Ja, zeker vermaard natuurkundige (a) merkt aan, dat de voornaamfte gehoorbeentjes, fchoon meest alle beenen met het lighaam aanwaffen, in kleine kinderen reeds van dezelfde grootte zyn, als in bejaarden: tot dien einde zoo 't fchynt, dat als de gehoortuigen veranderden, de ftemmen van de kinderen zelfs, die van hunne ouders, en andere geluiden, die aan kinderen bekend waren, met het grooter worden deezer instrumenten hen niet ongewoon en onbekend worden, en dus verwarring veroorzaaken zouden.

a) *Nieuwentyd, wereldbefchouwing, fect. 14. § 17.*

§. 62.

Het maatgezang kan onmogelyk tot een VERMAAK DER OOKEN beftemd weezen. Ooren zyn canaalen, die bewegingen van groot gewigt aanneemen en overbrengen; werktuigen, zonder welke de ziel haar vermoogen van te hooren, naar wy weeten,

ten, niet kan te werk stellen; ja, werktuigen, die des grooten Scheppers oneindige wysheid en magt middagklaar te kennen geeven, maar, nochtans al zo weinig bezef van geluid kunnen hebben, als een pen, van letteren; als een pinceel, van coleuren; en als een blad papier, van 't geene, dat er op geschreeven staat. *Vermak* ondersteelt *bewustheid*, daar nu lighaamlyke werktuigen in geen deele aan *bewustheid* vatbaar zyn, is het daadelyk hooren een werk der ziel. *De ziel boort*, door middel der ooren: konden de ooren hooren, er was geen rede, waarom wy slaapende, als wanneer ze immers al zo wel open staan, ook niet hoorden. Schoon nu de uitdrukkingen, de muzyk moet *aangenaam voor de ooren* wezen; een misflag, dien 't oor niet bemerkt, is geen misflag, en alle voortgelyke, in een burgerlyke zin al zo wel verdraaglyk zyn, als die van 't op— en nedergaan der Zon by wyze Copernicaner; dit moet ons echter niet hinderen in 't behooryk onderscheiden tusschen OOREN, als lighaamlyke werktuigen; GEHOOR, als een vermoogen— en, HOOREN, als eene daadelykheid der ziel.

§ 63.

Men kan de ziel, in 't hooren van geluid, met rede niet als onafbankelyk van den staat der barffenen, en dien des zenuwgestels in 't gemeen, aanmerken.

De ondervinding leert, dat wy nooit hooren, voor zekere bewegingen van zekere lighaamen op onze gehoortuigen werking oefnen; dat wy, slaapelos, en met gezonde, openstaande ooren onder 't bereik der werking van geluidgeevende lighaamen geraakende, niet alleen geen keur meer hebben, of wy hooren willen, dan niet, aangezien het geluid zyne werking doet, het zy ons

lief of leed; maar dat zelfs de wyze der bevatting, hoe iets ons zulle klinken, geheel buiten onze magt zy. Wy kunnen onmoogelyk te wege brengen, dat, by voorbeeld, het gequaak van een kikvorfch ons luide als de zang eener nagtegaal; het gebulder van grof gefchut, als een dwarsfluit; een viool, als een trompet; maar, zyn volftrekt gehouden, alle indrukzelen zodanig over te neemen, als ze volgens den aardt der bewoogen lighaamen, de wyze van beweging, en onze gefteeldheid, ons koomen aandoen.

§. 64.

De wyze, hoe de ziel de gewaarwording van 't geluid ontfangt, blyft, zo lange wy die van haare vereeniging met het lighaam niet vermoogen te doorgronden, geheel buiten het bereik onzer bevatting. Wy kunnen, eensdeels, niet beweeran, dat onze begrippen van 't geluid by manier van een natuurljke invloed in de ziel gewrogt en geteeld worden; doch, anderdeels, ook niet, dat dezelve zonder bewegingen en indrukzelen eveneens hadden konnen ontftaan, invoege dat een toehoorder zodanige gedagten, als er by het hooren van deeze en geene muzykftukken in hem opkoomen, evenwel zoude hebben gekreegen, al had hy ze nooit gehoord, ja, al waren er zulke ftukken nooit voorhanden geweest; maar alleenlyk, willen wy niet bevestigen dan wy weeten, dat ze *ter gelegenheid* van— en *in evenredigheid* met zekere veranderingen in onze gehoortuigen, als zodanige, in ons opkoomen, verwekt en veroorzaakt worden. Genoeg, wanneer wy op het geene, dat er buiten en in ons omgaat, naauwkeurig acht geeven, wy bemerken, dat de oorzaaken der bewegingen, de bewegingen zelve,
onze

onze indrukzelen, en onze begrippen, ingevolge eener vastgestelde natuurwet, geduurig *in meetkundige proportie* staan.

§. 65.

Een klank of TOON bestaat uit een bepaald getal van trillingen in zekeren tyd—en verschillende toonen bestaan uit een verschillend getal van trillingen gedurende een zelfde tydftip in de lugt veroorzaakt, en tot onze bevattig overgebracht. Ieder behoorlyk gesteld en bewoogen toonverwekkend lighaam in zekeren tyd een bepaald getal van trillingen leverende, ontfangen onze ooren, door middel van in zekere orde bewoogen lugtdeelen, die hen beurtlings trillende aanvallen en ontwyken, *klaare indrukzelen*, en uit deeze wordt *klaare bevattig* gebooren. Het maatgezag vereifcht *zingbaare toonen* (§ 1), en de toonen zyn flegts *zingbaar* uit hoofde van *klaare bevattig*; *gelykmaatige trillingen* (§ 54) leggen derhalve den grondslag tot het maatgezag. Wyders, een toon kan eenigen tyd in de eigenfte hoogte voortduuren, vermits de uitwerkfelten dezelfde blyven, zo lang dezelfde oorzaaken werken; ja, de lugtgolven koomen het eigenfte getal van trillingen dikwils herhaalen; dus heeft er *oplettendheid* plaats, doordien zig in een volgende oogenblik laat bevatten, wat er in een naaltvoorgaande ontglipt: geen wonder dan, dat menig, die anders, zo te fpreken, flegts een *half geboor* heeft, toonen naauwkeurig vermooge te bevatten. Het tegendeel van dit alles befpeurt men, 1) wanneer de lugtdeelen tot geen golven gebragt maar voortgeftuurd worden; 2) wanneer fchielyk ontspannen lugtdeelen de ooren eensklaps als overftelpen, en 3), de voortteeling van lugtgolven door ongelykflachtige werk-

werkoorzaaken [§ 52] wordt gestuit. In alle deeze gevallen zyn er zekerlyk *trillingen* genoeg voorhanden, echter, er wordt niet dan duistere, verwarde bevatting verwekt, om dat het aan *gelykmatige trillingen* ontbreekt, of, 't welk het zelfde is, *om dat er in ieder kleinste tydftip niet evenveel trillingen verlopen*. Kortelyk, by ieder toon komt in aanmerking 1) het *geluid*, als zodanig, en 2) de bepaalde trap van snelheid, of de *bepaalde hoogte*, by gelegenheid van de welke wy ons t'elkens zekere grootheid klaar kunnen voorstellen.

§. 66.

Het woord *toon*en betekent in een *oneigentlyke zin*, de beweging in de toonverwekkende lichaa-men, die op de lugt, gelyk deeze weer op onze gehoortuigen, werking oeffent; maar in een *eigentlyke*, het gevoelen, 't welk wy ter gelegenheid van-en in evenredigheid met deeze bewegingen in ons gewaarworden, aangezien de toonen door de voorstellende kracht der ziel eerst worden geformeerd, en wy anders van geen toonen weten. Inmiddels, de geschapenheid der zaak vereischt, de termen van *eerste* en *tweede geluid* (*fonus primus et secundus*) (*a*) te laten vaaren, en veeleer de toonverwekkende bewegingen, van de toonen zelve, als *oorzaaken* van *werkingen* te onderscheiden.

a) Nieuwentyd, ubi supra, pag. 240. Ed. 1725

§. 67.

Het WEZEN van verschillende toonen bestaat in de VERSCHILLENDE BEPAALDE GROOTHEDEN, door welke zé worden veroorzaakt. Een lange snaar heeft eene andere grootheid, dan eene korte; dien-

dienvolgens , ze werkt anders , en stelt de lugt op andere wyze in beweging ; andere foorten van lugtgolven verwekken in onze ooren andere indrukzelen , en met deeze gaan weer andere begrippen gepaard. Het eerste , dat wy ons nu van toonen , volgens hunne innerlyke geschapenheid , kunnen voorstellen , en dat tefens de rede insluit van alles , wat er gestadig toe behoort , zyn de voornoemde grootheden , des bestaat in dezelve hun *wezen*.

§. 68.

Ieder toon spruit als uit een mengsel van TOON-TJES. Ieder deeltje van een toonverwekkend lighaam moet het zyne tot het geluid bybrengen , en ieder lugtgolf , onder verzelling van de lugtdeelen , die by wyze van breeking en weeromkaatsing gaande worden gemaakt , tot de voortbrenging éenes toons haare krachten vereenigen en als samensmelten : geen wonder dan , dat wy , voor al in lange snaaren en groote klokken , als welker deelen zelden ten naaften by gelykflchtig zyn , dikwyls srydige- of zogenaamde *bytoonen* gewaarworden.

§. 69.

De toonen van snaaren en klokken worden niet uit de merkelyke , zigt- en voelbaare , maar uit zekere ongevoelige trillingen , in hunne kleinste deelen verwekt , gebooren. Het geluid eener gestreeken snaar verdwynt , zo dra de srykfstok wykt , en haar vryheid laat van te trillen , daar evenwel , by aldien het hier op de uitterlyke , merkelyke trillingen aankwam , het tegendeel moest gebeuren (a).

Weer-

a) *Cronfaz* , ubi supra. pag. 230. *Du Bois* , dissertatio de sono.

Weerom, snaaren, die door ftrykftokken met kaarsmeer gewreeven, in plaats van harft, tot het trillen, maar niet tot het geeven van geluid, worden gebragt (b); klokken, door fneeuw bedekt; en de zogenaamde luitregisters op clavecimbelen, doen genoegzaam begrypen, dat de beweging der kleinste deelen, die eenigzins als buiten hunne oppervlakte moeten uitspringen, en welker werking nu door weeke lighaamen belet, gefmoord en verdoofd wordt, hier eigentlyk het werk doe. Wat meer is: snaaren en klokken kunnen voortvaaren met trillen, zonder dat men geluid befpeurt, en, wanneer men er dan eenig hard lighaam, tegen 't welk zy kunnen aanftuiten, digt by houdt, weer geluid verwekken, door de beweging in de kleinste deelen herlevende, fchoon de uiterlyke, merkelyke trillingen door zulk aanftooten worden verminderd. Daar men nu trillingen gewaarwordt, zonder geluid te hooren, en geluid hoort, terwyl de uiterlyke trillingen verminderen, zo bewyft de ondervinding de waarheid van voornoemde felling; maar daar uit volgt myns oordeels noch gantsch niet, dat het geluid, te weeten het muzykaal geluid in 't gemeen (§ 50), in zulk eene opspringende beweging der deelen beftaa (c): want, behalven dat de geluidverwekkende bewegingen eigentlyk nog geen geluid kunnen heeten (§ 66), de gemelde ondervindingen betreffen flegts de *minvolmaakfte foort van toonverwekking* (§. 51), zynde dus geenzins toepaffelyk op blaas- en windtuigen, veel min, op zangtoonen.

b) Van *Muffchenbroek*, natuurkunde, §. 1427. ed. 1739.
c) *ibid.* §. 1428.

§. 70.

De voortplanting der lugtgolven kan men zig door die van waterkringen eenigzins bevattelyk maaken.

Ieder kring ontvangt zyne beweging van den naast voorgaanden; de tweede, van den eersten; de derde, van den tweeden enz. te regt sluit men dan ten opzigt van lugtgolven eveneens.

Er koomen t' elkens meer deelen aanvlieten, dan er tot de vereffening der oppervlakte van nooden zyn, en deeze worden verder achterwaards gedreeven, dan ze in 't heengaan vooruit liepen, dus verspreidt zig de beweging geduurig verder, en er worden gestadig meer kringen verwekt, die echter alleenskens zwakker worden, naar maate dat de kracht van den eersten, reeds verder is verdeeld, en geduurig meer verdeeld wordt; gelykerwyze worden er ook gestadig meer lugtgolven geteeld, die des te minder kracht insluiten, naar dat ze van 't middelpunt, of het toonverwekkend lighaam, verder afstaan. De volgende kringen worden klarer, dan de eerste, om dat ze in 't begin zeer veel, maar naderhand geduurig minder tegenstand ontmoeten; om dezelfde reden bespeurt men ook, dat de toonen in een maatige afstand van het middelpunt, onderscheidentlyker tot de bevatting koomen, dan wanneer men er allernaast staat, en het oor er boven houdt. Het minste van de beweging, die het gezigt in 't water ontdekt, na dat men er eenen steen heeft in gegooyt, is aan den steen zelve toe te schryven, en 't minste van 't geene, dat er in eenige afgeleegenheid tot het gehoor kooft, aan de toonverwekkende lighaamen toe te eigenen; maar de muzykaale instrumenten zyn slegts bestemd, om de lugt aan de gang te helpen, en gelegenheid te geeven tot het

*vertoon*en van haare wonderbaare veerkracht. De deelen van bewoggen vloeystoffen behoeven niet, gelyk die van snaaren en klokken, tot hunne eigenste standplaatsen weer te keeren, maar 't is genoeg, dat ze elders een rustplaats vinden, tot ze weer van nieuws in beweging worden gesteld. Verzwakt nu de eerste kring, door den gestadigen tegenstand der persfende lugt, de tweede, begint insgelyks te verflaauwen, en vermindert weer de kracht van den derden.

De eerste, konnen reeds verdweenen zyn, terwyl, een honderdste eerst voor den dag kooft; waar ze dan niet heenen konnen reiken, daar is ook zekerlyk van hunne beweging niets te bemerken, doch anderzins hebben scherpziende en oplettende gemeenlyk iets voor uit, en blinden konnen er in 't geheel geen bevatting van maaken. Dit alles laat zig gemakkelyk op de lugtgolven en op 't gehoor toepassen.

§. 71.

Schoon nu de gemelde vergelyking hier tot opheldering de belte en de eenigste is, men kan ze echter op verre na niet voor volledig uitgeeven: want, vooreerst, de waterkringen worden slegts op 't oppervlak van 't water gebooren, daar het geluid als in 't ingewand der lugt wordt verwekt; de golven worden midden in de lugt gemaakt, en loopen door dezelve naar boven, naar beneden, en naar alle zyden heen (a). Ten tweeden, waterkringen worden enkelyk door hunne zwaarte voortgedreeven, maar lugtgolven, door veerkracht voortgeplant; geene, verbeelden soorten van slingers, die, getrokken zynde, ryzen en daalen; deeze, bestaan uit krachten,
die

a) *Musschenbroek*, ubi supra, §. 1448.

die , naa ontfangen aanftooting , trillen (b). Ten derden , waterkringen houden niet lange ftand , doch omtrent lugtgolven heeft er ook *duurzaamheid* plaats. Ten vierden , aan waterkringen verftrekt ieder hard lighaam tot een onverwinnelyke hinderpaal , zo dat ze het graf vinden ter plaatfe hunner geboorte ; daar , in tegendeel , het geluid zig langs deezen weg merkelyk verfterken , en zelfs op eene bekoorlyke wyze te rug kaatsen laat. Ten vyfden , er konnen ter zelve tyd verſcheiden toonen , die nooit door vermenging tot één worden , maar van de welke ieder zig neffens anderen zo klaar laat bevatten , als of het flegts één ware , worden verwekt , des er zekerlyk lugtgolven , die ieder een verſchillend getal van trillingen influiten , zonder verwarring moeten door elkander loopen , 't welk in het water geenzins aangaat. Ten zesden , de waterkringen beweegen des te ſneller of langzaamer , naar maate 't geene , dat men in 't water werpt , zwaarer of ligter is , en van meerder of minder hoogte koomt af te ftuitten , maar aan de lugtdeelen is de onveranderlyke wet voorgelchreeven , *altoos gelykmaatige ſnelheid in den loop hunner golven te moeten bewaaren* , ſchoon de golven zelve een gantſch verſchillend getal van trillingen vervangen. De kracht , die een lugtgolf influit , en de tegenftand , die ze ontmoet , ſtaan namelyk altoos in gelyke rede ; dus veroorzaakt de veerkracht , dat twee toonen van gantſch verſchillende hoogte , in een zelfde moment verwekt , ter plaatfe waar men ze beide nog onderſcheidentlyk kan verneemen , te gelyk tot het gehoor koomen.

b) Histoire de l'acad. roy. 1737. pag. 138— Mem. 1737. pag. 7.

§. 72.

De trillingen door toonverwekkende ligbaamen onmiddelyk veroorzaakt, koomen zelden tot onze gewaarwording. Wy ontfangen doorgaans voortgelyke, uit geene voortgeteeld, zoinwylen slegts weeromgekaatste, die de oorspronkelyke geheel verdooven, en te mets deeze en geene. Het gaat hier eveneens, als met de lichttraalen (a); natuur heeft een voordeel, 't welk ons van geen dienst konde weezen, opgeofferd, ten einde ons ongelyk grooter geneugte te beschikken, en door versterkte, meerder klaarheid insluitende lugtgolven, zelfs in een verre afstand, hoorende te verlustigen.

(a) *Engelhard, phys. § 251.*

§. 73.

Alle ruimte, langs welke zodanige beweeging reikt, moet met soortgelyke lugtgolven bezet weezen. Want geen beweegend lighaam kan tot een afgelegen plaats koomen, zonder alle tusschenleggende door te loopen; bewegingen, die buiten twyfel eene wonderaangename vertooning zouden maaken, by aldien het moogelyk ware van ze door 't oog te ontdekken.

§ 74.

Hoe groote verscheidenheid er onder de veerachtige lugtdeelen ook zy, ieder deeltje zal buiten twyfel te zynner tyd tot de voortbrenging van ieder toon bekwaam weezen. Men behoeft hier myns oordeels geen zuik oneindig groot verschil te onderstellen, dat zekere deeltjes slegts tot de verwekking van zekere toonen kunnen dienen, invoege dat de nabuurige lugtbollerjes, tot die van andere toonen be-

bestemd, alsdan maar oppervlakkig aangedaan, doch niet levendig gaande gemaakt worden (a). Op dien voet moet niet alleen ieder hoekje een oneindig gedeelte van alle verzinnelyke foorten, tot ieder toon vereischt, insluiten, vermits tog ieder toon zig allenthalve laat voortbrengen, maar wanneer men een snaar, of een pyp, allenskens hooger of laager stelt, dan moeten er ook in ieder moment andere foorten van lugtdeelen aan de gang zyn, daar het evenwel bevattelyker is, dat dezelfde deelen slegts op eene andere wyze worden aangedaan, en dat ieder van hen al zo wel tot de overvoering van ieder toon, als ieder lichtstraal tot die van elke *couleur* konne dienen. Daarenboven, de voornoemde onderstelling is tot aanwyzing van de rede, waarom zekere lugtdeelen veeleer tweehonderd dan honderd trillingen in een gegeeven tyd aanneemen, geenzins toereikende, vermits deeze alleenlyk uit de bepaalde grootheden, die het wezen der toonen stellen [§ 67], afgeleid kan worden, en elders te vergeefs wordt gezogt. Inmiddels, dat de vergelyking tusschen toonen en coleuren, met welke zommigen veel op hebben, gantsch niet op vier beenen gaa, en in der daad nergens toe diene, daar van zyn er onweerspreekelyke bewyzen voorhanden (b).

a) Hist. de l'acad. roy. 1737. pag. 134— Mem. 1737. pag. 1.

b) *ibid.* hist. pag. 142.— Mem. pag. 6.

§. 75.

De LAAGTE der toonen is een uitwerksel van het minder- en de HOOGTE, van het meerder getal der trillingen door toonverwekkende ligbaamen, gedurende zeker tyd-
 stip, in de lugt veroorzaakt en tot onze bevatting overgebracht.

Snaaren leggen in een gegeven tyd des te *minder* trillingen af, naar dat ze langer, dikker en flapper- des te *meerder*- naar dat ze korter, dunner, en styver gespannen zyn, doordien ze in 't eerste geval *langzaamer*, in 't tweede, *sneller* beweegen [§ 57], 't welk zig dan van alle overige toonverwekkende lighaamen, naar evenredigheid, eveneens verstaat. Daar nu van de beweegende oorzaken zelve niets tot ons koomt, maar, alle trillingen, die wy gewaarworden, trillende lugtdeelen zyn, wy hebben hier niet alleen te letten op 't geene dat er in de voornoemde lighaamen; maar inzonderheid, in de *lugt*, en *in ons* voorvalt. Wie hier inbrengt, dat er al zo weinig zodanig iets, gelyk wy hooren, rondom ons in de lugt zy, als de pyn die wy by het steeken van eene spelde gevoelen, in de spelde, die geeft misschien geen acht op de meetkundige proportie, tusschen de trillingen, in de lugt verwekt, door haar tot onze ooren overgebracht, en tusschen de aandoeningen van toonen, hier t'elkens voorhanden zynde [§ 64]. Hoedanige trillingen er in de eerste lugtgolf eenes toons worden veroorzaakt, zodanige worden er door voortgelyke golven voortgeplant, herhaalt, en tot onze ooren overgevoert; en ieder lugtgolf kan ter zelve tyd onmoogelyk een *meerder* en een *minder*- maar slegts een *zeker getal* van trillingen vervangen [§ 53. 54], ja, alle ordentelyke beweging aan de lugt eens ingedrukt, kan door haar toedoen niet onordentelyk worden, maar moet noodzaakelyk in orde voortduuren. Dienvolgens, sluiten de lugtgolven, die zekeren toon verwekken, in eenen bepaalden tyd een *minder* getal van trillingen in, onze ooren ontfangen, langzaamer, minder en min aaneenhangende- doch by een *meerder* getal, *sneller*, *meerder*, en *raffer* op el-

elkander volgende, hen beurtlings ontwykende en van nieuws weer aanvallende *stooten*. Voelen wy nu, volgens den muzykaalen smaak, die hier als tellende te werk gaat, ons oorvlies gedurende zeker tydstip door minder stooten, dan in een voorgaande, aangedaan, wy noemen de toonen *laag*; door meerder, *hoog*; en naar maate dat wy zulk getal, met betrekking op anderen, kleiner of grooter te zyn bemerken, *laager* of *hooger*.

§. 76.

Alle moogelyke toonen koomen misschien niet tot onze bevattting. Er konnen nog veele toonverwekkende bewegingen in de natuur voorhanden zyn, die wegens al te langzaame of al te schielelyke trillingen met onze ooren gantsch geen overeenkomst hebben, maar tot een geheel ander oogmerk zullen strekken; des wy ons het muzykaal geluid als eene linie, die juist niet oneindig is, doch alwaar wy aan weerkanten het einde niet vermoogen te ontdekken, hebben voor te stellen.

Mitzler, mus. bibl. tom. 1. pars 3, pag. 63.

§. 77.

Men kan de bevattelyke toonen gemakkelykst in LAA-GE, MIDDELBAARE en HOOGE verdeelen. Immers, de woorden laag en hoog, zyn, al zo wel als die van sterk en zwak, groot en klein, zwaar en ligt, niet volstrekt- maar slegts opzigtelyk, of in vergelyking met anderen, op te vatten. Wie, by voorbeeld, het geluid van kleine fluiten meest gewoon is, dien koomt dat van een altviool reeds *laag* voor, schoon iemand, die geduurig bas-instrumenten behandelt, het

zelve als *hoog* aanmerkt. Nu kan men zig, wegens den ruimen voorraad van bevattelyke toonen, op de voornoemde drieledige wyze nader uitdrukken, en de muzykaale tekenkunde levert juist drierhande slach van zogenaamde *stentels*, die op deezen grond schynen te steunen, en tot uitbeelding van *laage*, *middelbaare* en *hooge* toonen worden gebruikt.

§. 78.

Muzykaale instrumenten **STELLEN** *betekent, te wege brengen, dat toonverwekkende ligbaamen in zekeren tyd een bepaald getal van trillingen kunnen leveren.* Zyn er te min, wy noemen de toonen te *laag*; te veel, wy noemen ze te *hoog*, en in beide gevallen, *ontsteld*; *bepaald* is derhalve hun getal, by aldien er geen één merkelyke trilling te min noch te veel voortkooimt, en wie zulks beschikt, die *stelt* ze in 't vereischt accoord.

§. 79.

Alles wat veroorzaakt, dat de lugtdeelen in zekeren tyd meerder of sneller trillingen voortbrengen, dient tot VERHOOGING- en wat minder of langzamer trillingen in hen verwekt, tot VERLAAGING van toonen. Hoe meer men het gedeelte eener *snaar*, 't welk trillingen kan aanneemen, door afperking verkort, des te kleiner bogt ontfangt ze [§ 27]; des te eerder herstelt ze zig, en hervat de beweging, zo lang zy er kracht toe overig heeft; des te sneller beweegt ze; des te meer trillingen verwekt ze gedurende zeker tydspan in de lugt; des te meer, brengt de lugt tot onze ooren en tot onze bevattig over; gevolgelyk, des te *hooger* is de toon, gelyk het te-

tegendeel van dit alles de rede van deffelfs meerder *laagte* aanwyft. Weerom, hoe langer en wyder een *pyp* is, des te meer toonverwekkende ftoffe vervangt ze; des te verder weg heeft de binnenlugt af te leggen; des te meer tegenftand ontmoet ze; des te langzaamer beweegt ze behoudens dezelfde kracht van inblaazing; des te minder trillingen veroorzaakt ze in een gegeven tyd; gevolgelyk, des te *laager* is de toon, en in een tegengelteld geval des te *hooger*. Wordt een *pyp* gedekt of boven toegemaakt, ze volbrengt in een zelfde tydftip flegts half zo veel trillingen: aangezien de binnenlugt, boven geenen uitgang vindende, te rug keeren, en eenen weg van dubbelde lengte afleggen moet, 't welk van dezelfde uitwerking is, als of zulke *pypen* eens zo lang waren, fchoon de vaardige aanspraak nu eenigzins wordt belemmerd. Wyders, in *klokken* gefchieden de trillingen volgens geheel andere wetten, dan in *fnaaren*, vermits de ronde gedaante hier groote verfcheidenheid veroorzaakt, gelyk men zulks aan opgehangen klompen van dezelfde ftoffe en zwaarte klaar bemerkt; en, haare meerder wydte aan de meerder dikte, maar haare meerder dikte, eveneens als die van *ftaaven* en *glafen*, aan de meerder fpanning van *fnaaren* gelyk ftaat. Maakt men *klokken* en *ftaaven* *dunner*, de toonen worden *laager*, fchoon ze teffens ook iets van hunne kracht en eigenschap verliezen; *korter*, ze worden *hooger*: om dat in 't eerfte geval deelen, die, wegens minder fpanning, grooter bogt ontfangen, *langzaamer*- en in 't tweede, minder deelen even eens gefpannen, *fueller* beweegen. Desgelyks, onder *glafen* van eenerlei ftoffe en maakzel, leveren de *dikfte*, *hooger* toonen, die naar maate men er meer en zwaarer vogten in giet, *laager* worden, doordien

de deelen, hoe ze zig minder kunnen uitzetten, des te *langzaam*er koomen te beweegen.

§. 80.

In fluiten, en voortgelyke blaastuigen, zyn de toonen afhankelijk 1) van meerder of minder stopping der gaten, door welke de weg, dien de binnenlugt heeft af te leggen, by wyze van min of meer afgeperkte snaaren, verscheidentlyk verlengt of verkort wordt; 2) van meerder inblaazende kracht, die, uit hoofde van sneller beweging, hooger toonen veroorzaakt. Daar nu de binnenlugt de vlakke moet afloopen, het koomt by dusdanige blaastuigen, voornamentlyk aan op de lengte, zo dat de meerder wydte, by wyze van dikker snaaren, schoon ze het gebrek van lengte eenigzins kan vergoeden, inzonderheid tot bevordering van meerder sterkte dient, hoewel er ook t' elkens zekere proportie van de wydte tegens de lengte wordt vereischt (a), by volflagen gebrek van de welke een blaastuig gantsch geen geluid meer levert; al het welke zy, die over diergelyke instrumenten byzondere geschriften in 't ligt geeven, grondig te onderzoeken en te verklaarden behoorden.

a) *Mitzler*, ubi supra, tom. 1. pars 5, pag. 84—
pars 6. pag. 5.

§. 81.

Blaastuigen, die alleenlyk door den adem worden geregeerd, gelyk *trompetten* en *waldboorens*, vereischen eenen toon uit den mond des blaazenden, dien ze alsdan versterken; invoege dat het getal der trillingen, in de naaste deelen van den lugt-cylinder veroorzaakt, terstond weer aan de
naaste

naafte, overgezet, en de toonverwekkende beweging aldus langs de binnenvlakte voortgedreeven wordt.

§. 82.

De verschillende graaden van veerkracht baaren groote verandering in de HOOGTE der toonen: Elastyke lighaamen zyn toonverwekkende uit hoofde van veerkracht [§ 49], geen wonder dan, dat ze by verschillende veerkracht verschillende toonen leveren. Nu leert de ondervinding, dat de veerkracht der lugt door den dampkring, en andere doorvloeyende fyne stoffen grootelyks vermeerderd en verminderd konne worden; dat die der zichtbaare toonverwekkende lighaamen, schoon ze in de lugtpomp onveranderlyk dezelfde blyft [§ 37], ten klaaren bewyze, dat ze van die der lugt niet afhange, evenwel met deeze, welker aandoening en perfling ze moeten ondergaan, doorgaans af- en toeneeme; dat de digtheid en de veerkracht der lucht altoos in gelyke rede staan; dat elastyke lighaamen grooter veerkracht hebben in de *koude*, als wanneer hunne deelen vaster ineen gedrongen, de pooren beter gefloten, en van vreemde stoffen meer bevryd zyn, van al het welke er in de *warmte* het tegendeel gebeurt; kortelyk, dat de veerkracht in 't gemeen grooter zy by *digte*, *koude* en *drooge*— minder, by *dunne*, *warme* en *vogtige* lugt. Deeze stoffe vereifcht in der daad langduurige, neerftige proefneemingen, dienvolgens, naauwkeurige *mano- termo-* en *hygrometers*: want het *barometer*, de zwaarte der lugt aanwyzende, is hier van geen zonderlinge dienst, nademaal heete en koude lugt gelyke zwaarte kan hebben; geene, door de menigte van toegevlodeide

dampen; deeze, door de eigenaardige stoffe, minder ruimte beslaande, waar uit dan alleenlyk volgt, dat blaas- en windtuigen in 't eerste geval minder— in 't tweede, meer klinkbaare materie vervangen.

§. 83.

Voorbeelden van eenerhande uitwerkingen, uit tegengestelde oorzaken ontstaande, bespeuren wy insgelyks aan het *springen der snaaren*, als welker deelen, voor al die der darmsnaaren, de *droogte* ontbindt, en de *vogtigheid* doet krimpen, wordende dus in 't eerste geval als *afgetornd*, in 't tweede, *feller*, dan ze zulks kunnen veelen, *uitgerokt*. Voorts, daar snaaren, zullen ze haare veerkracht ter deeg te werk stellen, zo fel moeten worden aangespannen, dat ze slegts niet springen, en zy zo wel door de spanning, als door de beweegende magt groote veranderingen in haare pooren koomen te ondergaan, men zal vry wat snaaren kunnen spaaren, wanneer men ze by felle spanning niet teffens aanstoot of slaat, maar haar alvoorens een momentje rust vergunt, en ze slegts op ééne wyze doet lyden.

§. 84.

De toonen van snaartuigen zyn by kouder lugt hooger, by warmer lugt, laager. De snaaren zo wel als de klankbodems hebben in de koude grooter veerkracht, des brengen ze in eenen zelfden tyd meerder trillingen, gevolgelyk *hooger toonen* voort, eveneens als of de snaaren *feller* waren gespannen. In tegendeel, hoe warmer een muzykkamer wordt, des te meer vermindert de veerkracht der klinkbaare lighaamen, 't welk dan veroorzaakt, dat ze, als *feller uitgerokt*, langzaamer be-

beweegen, en uit dien hoofde minder trillingen, en dus *laager toonen*, verwekken.

§. 85.

De toonen van blaastuigen en orgelpypen, de zogenaamde tongwerken in Orgelen uitgezonderd, zyn by kouder lugt laager, by warmer lugt, hooger. Kouder lugt digter, of vaster ineen gedrongen zynde, ontmoet de ingeblaazen kracht alsdan meer tegenstand, des brengt de langzamer bewoogen binnenlugt laager toonen voort; daar, in tegendeel, dunner lugt, eveneens als een dunner snaar, zulken tegenstand niet konnende bieden, maar gemakkelyker en sneller bewoogen wordende, in gelyke tyden meer trillingen, dienvolgens hooger toonen, veroorzaakt. Dit gaat zo verre, dat, volgens wiskonstige uitrekeningen, opgemaakt naar den laagsten en hoogsten stand van den mercurius in baro- en termometern, de fluiten vultstemmen der Orgelen, of het zogenaamde pypwerk, in 't koudste wêer eenen geheelen toon (a), zelfs nog iets meer (b), laager, dan in 't heetste, zullen staan. Althans, wie van twee gelyktoonige blaastuigen het één, een tydlang in de koude, en 't ander in de warmte houdt, die zal haast eenig verschil kunnen bemerken; gelyk ook de ondervinding leert, dat de toonen van fluiten, naa dat men er eenigen tyd op geblaazen heeft, en die van pypen, door warme handen aangeraakt, terstond hooger worden: zekerlyk, om dat de binnenlugt dan wordt verdund, en, dunne lugt sneller beweegt.

a) Euler, tentamen. cap. 1. § 38.

b) Mitzler, mus. bibl. tom. 3. pars 1; pag. 128.

§. 86.

De toonen van tongwerken in Orgelen , trompetten, bazuinen , hoboën , vox humana enz. zyn , eveneens als die van snaartuigen , *by kouder lugt hooger , by warmer lugt , laager*. De lugt wordt hier niet door foortgelyke deelen , maar door middel van een koper-plaatje , het *tongetje* genoemd , in beweging gesteld ; dus komt het hier niet aan op de lugt , als zodanige , maar op de hoedanigheid dier tongetjes , die , harder en veerachtiger zynde als de lugt , haaren tegenstand gemakkelyk te breeken en te overwinnen vermoogen. Gelyk nu de ondervinding zelfs den groffmeden leert , dat warme metallē iets langer zyn , dan koude , de gemelde tongetjes moeten zekerlyk by toeneemende koude een ziertje krimpen , en zig in de warmte een weinigje verder uitzetten. In 't eerste geval , iets korter zynde en feller perffende , is de uitwerking dezelfde , als of men den koperdraad , door welken ze worden bestierd , iets om laag had geslagen , veroorzaakende namelyk , wegens grooter veerkracht en sneller beweging , *hooger toonen* , en zulks des te meer , naar maate de lugt kouder is ; gelyk ze in 't tweede , iets langer en slapper gespannen zynde , langzamer bewegen , en dus , naar maate van meerder warmte , *laager toonen* verwekken. Ook is de minste verandering hier , eveneens als in concerten alwaar snaar- en blaastuigen by elkander zyn , des te merkelyker , wegens den tegengefelden cours dien pyp- en tongwerken houden. Stemmen nu deeze , met geene , die door toedoen der lugt nooit anders dan volgens meetkundige proportie uit den toon raaken , *te hoog* , men slaat den koperdraad iets

om hoog, als wanneer het tongetje, langer wordende, langzaamer begint te beweegen; *te laag*, men slaat dien draad zo verre *om laag*, tot het tongetje, dus verkort en sneller beweegende, het getal van trillingen, tot den begeerden toon vereischt, uitlevert.

§. 87.

Het voorstel, om, zonder behulp van toonfluiten, op eene gemakkelyker wyze, namelyk door middel van een pyp, die men honderd trillingen in één secunde af te leggen heeft bevonden, *éenen vasten toon* (ton fixe) te bepalen (a), is gantsch niet aanneemlyk. Om op een vaster voet van de toonen te redeneeren, ware het zekerlyk te wenschen, dat, by voorbeeld, A, en dienvolgens ieder bruikbaare toon, in alle gewesten des aardbodems, alwaar men *muzyk* oeffent, *even hoog* mogt luiden. Het is ook volkomen zeker, dat een pyp denzelfden toon levert, zo lang ze honderd trillingen in één secund aflegt: ondertusschen, daar de verschillende veerkracht datelyk eene andere grootheid stelt [§ 53], een pyp kan al zo weinig als een toonfluit, by merkelyke verandering van wêer, het eigenste getal van trillingen behouden, en dus geenzins tot een vaster regelmaat ver trekken.

a) Mem. de l' acad. roy. 1699. pag. 173—1701. pag. 474—Hist. 1713. pag. 100—*Mattheson, Orchestre* 3. pag. 429.

§. 88.

De STERKTE der toonen is een uitworfel van de meerder kracht, met welke de lugtgolven worden
ge-

gevormd, en, onze geboortuigen aanvallen. Ieder be-
woogen toonverwekkend lighaam werkt op een
zekere portie van aangrenzende lugt; eene lange
fnaar veroorzaakt in een grooter portie, een *min-
der*—eene korte, in een kleiner, een *meerder*
getal van trillingen. Nochtans, ieder portie laat
zig, behoudens het zelfde getal van trillingen,
met zeer verschillenden nadruk perffen en voort-
flooden; dubbelde kracht werkt niet op eene
dubbelde portie van lugt, maar perft dezelfde
massa eens zo hevig: dus kan ze zig eens zo fel
uitzetten, en houdt echter tot voortteeling van
meerder golven nog des te meer kracht overig.
Wanneer wy nu bemerken, dat onze ooren
door gelykmaatige trillingen levendiger, dan an-
ders, worden getroffen, en wy zelfs in een verre
afstand van het middelpunt, dusdanige trillingen
gewaarworden, noemen wy de toonen *sterk*;
wanneer ze levendige indrukzelen verschaffen
noch verre kunnen reiken, *zwak*; en naar maate
zulke indrukzelen levendiger of flauwer zyn,
en de uitwerkselen zig meer of min verre kunnen
verspreiden, *sterker* en *zwakker*. Daar nu alle
ruimte, langs welke zulke beweging reikt, met
lugtgolven is bezet [§ 73], men noemt zodanige
sterke toonen, die men in eenen verren afstand
hoort, te regt *uitwerkselen van eene grooter me-
nigte lughtgolven*; en in 't gemeen volgt, dat de
sterkte eenes zelfden toons, naar maate van
fcherper natuurlyk gehoor, en, den ongelyken
afstand, grootelyks konne verschillen.

§. 89.

*Wanneer twee of meer toonen van merkelyk ver-
schillende kracht ons oorvlies ter zelve tyd aandoen,
koomt de geene, die den sterksten indruk verwekt,
voor.*

voornamentlyk- en voor zo verre by de werking van zwakken geheel verdooft, alleen in aanmerking. Op deezen grond beruften de vul-stemmen in Orgelen; de verschillende graaden van het zogenaamde *forte* en *piano*; ja, allerhande muzykaale verschynselen. Hoe sterker nu zekere toonen zyn, des te meer kracht tot verdooving van anderen sluiten ze in; en in hoe verderen afstand men ze hoort, des te meer zyn ze reeds verzwakt, voor zo verre de lugtgolven des te minder kracht overig hebben, als ze reeds meer golven hebben geteeld.

§. 90.

De sterkte en de hoogte der toonen zyn geenzins van elkander afhangelyk. De orgelstemmen bewyzen onder anderen, dat toonen al zo wel *sterk en laag*, als *sterk en hoog*, al zo wel *zwak en laag*, als *zwak en hoog* kunnen weezen, vermits eenerhande grootheden, op verschillende wyze te werk gesteld, verschillende werking kunnen leveren. Schoon nu ieder toon met zekere sterkte, gelyk ieder beweging met zekeren graad van snelheid verzeld gaat, en, de sterkte eenes zelfden toons in gestreeken snaaren, volgens zommigen (a), 72 maal kan verschillen, hy blyft echter, behoudens dezelfde grootheid, uit hoofde van veerkracht, juist dezelfde toon; ja, de ondervinding leert, dat een hevige voor- of tegenwind, de toonen iets te verhaasten, te vertraagen, en ongelyk verder te verspreiden, doch aangaande de *laagte* en *hoogte* er niets aan te veranderen vermooge.

a) Histoire de l' acad. roy. 1700. pag. 175.

§. 91.

Alles, wat tot feller perffing eener eerste lugtgolf, en tot voortteeling van meerder golven medewerkt, dient tot bevordering van MEERDER STERKTE der toonen. Hier koomen derhalve in aanmerking 1) het veerachtig hout der klankbodems van fnaartuigen, 't welk klinkbaar weezen, en echter op zig zelve nog geen eigen toon hebben moet, om welke rede glas, koper, en andere veerachtiger ftoffen hier van geen dienst zyn. 2) Hunne holtheden [§ 58]. 3) Hunne hoogte, dikte en lengte, die tegen elkander in zekere proportie moeten ftaan. 4) De meerder dikte van fnaaren; en ten opzigt van de gelykmaatige fterkte aller toonen van een zelfde fnaartuig, koomt het inzonderheid aan op de gelykaardigheid van het hout, 't welk op zommige plaatfen dunner zynde, dan elders, aldaar zekerlyk minder toonftraalen doet afstuiten; een gebrek, 't welk door dikker fnaaren verbeterd, doch geenzins weggenoomen kan worden. 5) De zuiverheid der eenftemmige en gelykluidende toonen van een zelfde instrument; by voorbeeld, een clavecimbel, wiens verffchillende geluiden behoorlyk in 't accoord ftaan, dringt beter door, om dat de lugtgolven elkander verffterken, daar ze in een tegengefteld geval elkanders loop ftrekken. 6. Zeker lak op de klankbodems van fnaartuigen door ftrykftokken geregeerd, verfftrekkende tot zodanige fluiting der pooren, die de lugtdeelen feller te rug kaatft, zonder evenwel aan de beweging hinderlyk te vallen. 7. De harde veerachtige ftoffe der blaas- flag- en windtuigen, als welke, door het veroorzaakt van meerder perffing, des te geweldiger op de buitenlugt doet aanvallen. 8. De meerder wydte deezer instrumenten; mits tegen de lengtens in
be-

behoorlyke proportie staande [§ 80]. 9. *De bewegende magten*; neem eens, de verschillende clavecimbel-pennen; haare meerder breedte; de verschillende klepels van klokken en staaven; de ongelyke zwaarte van stryktokken; de kracht van den bestierder enz. 10. *De wyze van beweging*; dat men namelyk een instrument behoorlyk aantaste, de toonen er ter deeg uithaale, en het echter niet al te fel beroere: vermits de toonen in zulk geval niet alleen minder zuiverheid verkrygen, maar ook eerder verdwynen, om dat de volgende trillingen langzaamer worden [§ 53]. 11. *De standplaatsen*, naar dat dezelve tot versameling en bewaaring der lughtolven bekwaamer, en van weeke lighaamen, die het geluid als verslinden, meer bevryd zyn, weshalve dan een zelfde muzykinstrument in de vrye lught, op 't water, en in deeze of geene vertrekken, zeer verschillende werking doet. 12. *De versterking die de lughtolven onderweeg van nabuurige harde lighaamen ontfangen*. Zyn er eenige omtrent, die unifoons- of octavenwyze mede klinken kunnen, ze geraaken in beweging, wanneer zodanige trillingen, als er tot hunne geboorte worden vereischt, hen van ter zyden koomen aanvallen. Dit is de rede, waarom nabuurige *snaaven* trillen, en geluid geeven, zonder dat men ze aanraakt; waarom *snaartuigen* in kameren, alwaar vertcheiden gelyktoonige van dezelfde foort voorhanden zyn, sterker luiden; ja, waarom *glazen*, inzonderheid wyde en grove, die veel lught vervangen, en uit vry ongelykslachtige deelen bestaan, zig in stukken schreeuwen, blaazen en speelen laten (a). Schoon nu anderen het eigenste getal van trillingen niet kunnen aannemen,

F

ze

a) *Morbos*, dissert. de scypho vitreo voce humana fracta. Kiel, 1683.

ze vermoogen evenwel , uit hoofde van hardigheid , de tegen hen aanstuitende lugtgolven zodanig te ontfangen en af te zetten , dat dezelve met ongelyk grooter kracht hunnen weg vervolgen , en , in beflooten plaatfen , te rug keeren. Om deeze rede bediende men zig reeds te Athenen , op het vermaarde Bachus-toneel , van 28 metaale vaten of tonnen , naaft de muur op dunne yzere ftangen ruftende (*b*) , en in de romeinſche tooneelen , van rondom gehangen ſchilden , door welke de ſtemmen der acteuren ongelooflyk wierden verfterkt. Behalven diergelyke *gebrooken toonen* koomen voorts in aanmerking de *te rug gekaatſte* , door *afgelegen harde lighaamen* veroorzaakt , van de welke men in natuurkundige verhandelingen doorgaans uitvoerig berigt ontmoet.

b) Guilletière, athenes ancienne & nouvelle. pag. 328.

§. 92.

*De verſchillende veerkracht der lugt baart ook in de STERKTE der toonen groote verandering. Zy veroorzaakt namelyk , dat de toonen zomwylen als terzoek raaken , verflonden , en in de geboorte gefmoord worden , en , dat ze ons ook te mets als onder de hand aanwaſſen , invoege dat ſtemmen en ſpeeltuigen hen zelve ſchynen te overtreffen ; in 't eerſte geval noemen wy de toonen dompig of *dof* ; in 't tweede , doordringende , of *belder*. Zyn de lugtdeelen vaſter ineen gedrongen , van miſt , nevel en andere dampen meer bevryd , de eerſte lugtgolven worden met grooter kracht gevormd , en verſpreiden , wegens minder beletſelen , hunne werking ongelyk verder ; zelfs verder by nacht , als over dag : niet dat de breeking der zonneſtraalen aan de voortplanting van 't ge-*

geluid hinderlyk valle, maar, om dat de lugt by nacht gemeenlyk digter, kouder en drooger is. Dit moet thans de rede weezen, waarom men op eenzaamte plaatfen wegens den Echo vermaard, by nacht meer weergalm dan over dag verneemt (a). Wyders, dat een pistool-scheut, die in valleyen een vervaarlyk geraas verwekt, op de toppen van hooge bergen zulk een flauw geluid geeft, als of er slegts een stokje wierde gebrooken (b), zulks veroorzaakt de dunne, min veerachtige lugt; des wy ook vryelyk moogen besluiten, dat de fynste lugtdeelen (æther), tot overvoering der lichtstraalen geschikt, onze gehoortuigen niet genoegzaam zouden vermoogen aan te doen.

a) Kircherus, phonurgia. lib. 1.

b) Derham, natuurkunde. pag. 144. edit. 1728.

§ 93.

Hoe verre zekere toonen eigentlyk kunnen reiken, zulks laat zig alleenlyk, met betrekking op de verschildende oorzaaken, tot vermeerdering en demping van 't geluid bekwaam, uit de byzondere graaden bunner sterkte afneemen. Men beweert, dat iemand het geluid in een dubbele afstand 4 maal in een driedubbele, 9 maal in een vierdubbele, 16 maal zwakker verneemt (a); en, dat de geluidverwekkende beweging, ten aanzien van alle verzinnelyke rigtingen, alwaar dezelve zig zonder hindernis verspreidt, in een dubbele afstand 8 maal in een driedubbele, 27 maal en in een vierdubbele, 64 maal zwakker zy (b). Ondertusschen, de stellingen van de gelykmaatige snelheid des geluids, ter gelegenheid der uitwerkselen van grof geschut opgemaakt,

F 2

en

a) Euler, tentamen. cap. 1. § 14.

b) Mitzler, mus. bibl. tom. 3. pars 1. pag. 98.

en in natuurkundige verhandelingen door-
gaans bygebragt , hebben gantsch geen be-
trekking tot de *toonkunde*. Is de minste snel-
heid van 't geluid 1142 engelsche voeten in één
secunde, nooit hoorde men evenwel de sterkste
dwarsfluiten, luiten, citers, davids-harpen, en
andere zagte muzykinstrumenten, op de helft dier
distantie; en 't is bekend, dat het geluid aan-
stonds worde verdoofd, gevolgelyk, min verre
konne reiken, zo dra men een muzykkamer met
tapyten, of andere weeke stoffen, behangt en
vervult. Daarenboven, men kan op dien voet
niet voort rekenen, in twee secunden 2284; in
drie, vier enz. anders moest ook volgen, in één
minuut ses uren verre, en dus zoude er geen
rede weezen, waarom ieder toon niet geduurig
verder konde gaan.

§. 94.

*Menkande sterke toonen in VOLLE en SCHELLE—
de zwakke, in DUNNE en ZAGTE verdeelen. Volle*
of zwaare, verwekken levendiger, *schelle*, scherper
indrukzelen; geene, vullen het oort en eersten;
deeze, koomen het zelve als kittelende aanvallen,
en worden allenskens beminnelyker. De oor-
zaaken van deeze verscheidenheid ontdekt men
in slag- blaas- en windtuigen aan de verschillende
gedaantens, gelyk zommigen zig, 't zy in 't ge-
heel of hier en daar, wyder, naauwer en schuin-
fer vertoonen. Zelfs ieder clavecimbel van twee
achtvoetige geluiden, geeft er voorbeelden van,
vooral indien er anderen tusschen leggen: ge-
merkt de bewoogen snaaren, die den kam nader
zyn, een kleiner boog beschryven, en dus de
lugtdeelen iets naauwer spannen. Voorts, door
dunne toonen versta ik zodanige, die wegens
ge-

gebrek van massa minder kracht hebben; door *zachte*, die sterker konden weezen, ten zy men zulks opzettelyk verhinderde. Weerom, sterke en laage toonen [§ 90] kan men, met één woord, *grove* noemen; sterke en hooge, *fyne*; zwakke en laage, *stompe*; zwakke en hooge, *tedere*. Onze gesteldheid verstrekt ook hier tot een regelmaat, nademaal al te felle bewegingen, die 't oorgeweefzel eenigzins in gevaar van scheuring stellen, uit kracht der ongeneuglyke aandoening, terstond er mede verzeld gaande, ons noodzaakelyk mishaaen, en wy, wanneer het op levendige en scherpe indrukzelen aankoomt, toonen, die geen genoegzaame kracht insluiten, weinig achten.

§. 95.

De **DUURZAAMHEID** der toonen ontstaat uit de aanboudende perssing van het drukkend vermoogen. Ze vindt derhalve in vry bewoogen toonverwekkende lighaamen, namelyk, clavecinbel- en harpensnaaren, klok- en staffpellen enz. geen plaats; hoedanige toonen, die eerst gebooren worden, wanneer de drukkende magt wykt, en onze ooren eerder verlaaten dan *duurzaame* van evenredige sterkte, men dan, in tegenstelling, *vlugge* mag noemen, mits dezelve, gelyk ze helder genoeg kunnen weezen, behoorlyk onderscheidende van *doffe* [§ 92], die uit geheel andere reden van korten duur zyn. Voor zo verre nu sterke toonen krachtiger indrukzelen dan zwakke nalaten, mag men ze ook als duurzaamer aanmerken, hoewel op verre na alle duurzaame, niet sterk zyn; en men zo wel in *stompe* en *tedere*, als in *grove* en *fyne*, duurzaamheid ontmoet, 't welk, onder anderen, orgelstemmen genoegzaam bewyzen. Duurzaame

tooncn verschillen dan inzonderheid hier in van andere , eigentlyk zogenaamde sterke , dat ze lang achtereen in gelyke sterkte kunnen worden bevat.

§. 96.

De ZUIVERHEID der toonen spruit 1) uit het slypste getal der vereischte trillingen ; 2) uit de gelykardigheid der deelen van toonverwekkende ligbaamen ; en 3) uit de gladdigheid en droogte van hunne oppervlakten. De eerste soort van zuiverheid , hier in bestaande , dat de toonen geen ziertje hooger noch laager voortkoomen , dan het muzykaal gehoor ze gewoon is , en verwacht , ten welker opzigt men overlang heeft gezeid , rein gesteld , is half gespeeld , en by gebrek van de welke men de toonen onzuiver , onrein of ontsfeld noemt ; is een uitwerkzel van konst , ja , een soort van meetkunde. Ten tweeden , ze zyn zuiver , wanneer hunne slypste hoogte door geene slydige- of zogenaamde bytooncn onzeker wordt gemaakt , en in een tegengesteld geval , valsib. Hier koomt het derhalve op innerlyke oorzaaken aan , die van ons niet afhangen [52. 68]. Het gaat hier eveneens met het gehoor , als met andere zinnen ; de mindere volmaaktheid der deelen , bevordert te mets de volmaaktheid van 't geheel ; wat wy niet weeten , dat kwelt ons niet. Hadden wy zulk een scherp gehoor als haazen , wy zouden buiten twyfel meer valsche toonen ontdekken , en , misschien menig snaar- en slagtuig , 't welk ons nu streelende voorkoomt , ongeneuglyk vinden. De vraag is dan alleenlyk , of de slydigheid bedekt blyve , en eindelyk , overheerscht en verdoofd wordende , ten aanzien van onze bevatting , verdwyne , als wanneer wy de toonen , gelyk het minst onvolmaakte voor volmaakt doorgaat ,

zui-

zuiver noemen. Ten derden, ze zyn zuiver, wanneer ze, uit kracht van gladde en drooge oppervlaktens, als onbelemmerd, en met zekere vaardigheid, het gehoor aanvallen. De ondervinding leert namelyk, dat speeltuigen, mits dat men ze in maatige droogte, als hun element, houde, door het gebruik, of het zogenaamde *uitspeelen*, niet alleen in sterkte, voor zo verre de droogte de meerder hardigheid der deelen bevordert, maar ook in zuiverheid, aanwinnen, en zo iets verkrygen, 't welk de hand des makers hen niet altoos by te zetten vermag: buiten twyfel, om dat zommige ongelykflachtige deelen dus vereffend, de pooren tot den vereifchten doorgang der lugt bekwaamer gemaakt, en de oppervlaktens meer gepolyft worden; ja, ze leert, dat vezeltjes van niet ter deeg afgeknipte clavecimbel-pennen aan den vryen loop der lugt-deelen reeds hinderlyk vallen. Deeze toort van onzuivere toonen, door uiterlyke oorzaaken verwekt, kan men, ter onderscheiding der beide voornoemde, *ruwe*, of *fchorre*, noemen; en in 't gemeen staat het by keurlyke liefhebbers vast, dat ontftelde, valsche en ruwe toonen, van zuivere, als *kwelling*— *van verlustiging des geestes* verschillen.

§. 97.

De grooter veerkracht der lugt bevordert insgelyks de
MEERDER DUURZAAM— en ZUIVERHEID
der toonen. De zang- en blaastuig- oeffenaars kunnen het des te langer met gemak uithouden, hoe ze meer reine lugt in plaats van dampige, inademen; de snaaren houden beter toon, als in buychtig wêer; ja, de schruiven en trekkers der muzykaale instrumenten laten zig bekwa-

mer regeeren. Doch, *overmaatige droogte* doet het hout krimpen; waar tegen in orgel-registers, die zig niet ter deeg laten sloppen, en dus veroorzaaken, dat zommige toonen ongevraagd spreken, geen beeter middel is, dan geduld tot er weer wat vogtigheid in de lugt koemt, als wanneer men zulk gebrek aanstonds van zelve hersteld vindt. Hier uit volgt dan, dat niet de herfst- en winter-tyd, als zodanige, maar, de grooter veerkracht der lugt, met maatige droogte verzeld, 't bekwaamste *seizoen* tot het genoot van wonderaangename muzykaale geneugtens stelle.

§. 98.

ZANGTOONEN worden *alleenlyk door de Glottis geformeerd*. Toonen, die wy hooren, zyn reeds geformeerd, de vraag is dan, hoe zulks aangaande zangtoonen geschiede? Ieder toon is een geluid [§ 41]; het geluid bestaat uit trillende lugt [§ 38], en trilling ondersteelt perssing, gevolgelyk, een lighaam, 't welk tegenstand kan bieden. Nu wordt de lugt, als de stoffe van 't spraak- en zanggeluid, niet in- maar uitgeademd, of te rug gegeven, gelyk ieder, zo dikwyls hy van zwygen tot spreken, en van spreken tot zingen, overgaat, zulks gemakkelyk kan bemerken. De long verbeeldt hier een soort van een blaasbalg, dryvende de lugt, met een zagte, evenmatige loop, naar boven. Op den weg van de long tot aan de strot, alwaar de passage gedurig ruimer wordt, ontmoet ze geenen tegenstand, en nog minder, in 't ruime kanaal der lugtpyp zelve. Tot dus verre geene perssing voorvallende, kan er ook geen geluid worden verwekt. Laage toonen vereiffchen meer — hoo-
ge, minder lugt, gevolgelyk, *meerder of minder*

der ruimte tot hunne formeering; daar wy nu oogenschynelyk bespeuren, dat de *strot*, of lugtpyp der keel, by laage toonen krimpe, en zig by hooge, uitrekke, zo volgt van zelve, dat zy de oorzaak van de vorming der toonen niet konne weezen. Dus blyft er verder niet overig dan de opening boyen aan de strot, het strottenhoofd of de *Glottis* genoemd, en de *epiglottis*, of 't keelklapje, tot de sluiting der glottis bestemd. De beweging van dit klapje staat, volgens de aanmerking der naauwkeurigste ontlederen, niet onder het gebied van onzen wil; maar wy konnen gemeenlyk zingen wanneer het ons behaagt, des komt het hier alleenlyk aan op de *glottis*. Deeze bestaat uit eene eironde opening, besloten tusschen twee lipjes, die zig door middel van spiervezelen meer of min openen en sluiten, of uitrekken en krimpen. Hier wordt de opwelende lugt, door haar zelve *tegenstand biedende*, en door de naauwte van den weg, *lydende*, beneffens de lippen der glottis tot het trillen gebragt, en in dusdanige gelykmatige trillingen legt het *wezen* der zangtoonen. Ieder toon vereischt een bepaald getal van trillingen in zekeren tyd, en de glottis is slegts tot vershillende opening en sluiting haarer lippen bekwaam; de quantiteyt van lugt, by ieder toon door de glottis vloeyende, moet derhalve evenredig weezen aan de opening der glottis. Opent men ze zo verre als doenlyk, de lugtdeelen, alsdan den minsten tegenstand ontmoetende, beweegen langzaam, dienvolgens, iemand verwekt den *laagsten toon*, dien hy kan bereiken. Sluiten de lippen der Glottis zig vervolgens meer en meer, de lugt moet des te sneller beweegen, naar dat ze, wegens minder opening, meer tegenstand vindt; dus gaat men alleenskens over tot het vormen van *hooger*

*toon*en. Hoe hooger de toonen zyn, des kleiner is de opening; evenwel er moet altoos, al zo wel als op roeren van hoboën en bassons, eenige opening blyven, of de weg, langs welken de beweging alleenlyk kan tot ons koomen, wordt gesloten. Met hoe meerder nadruk de glottis, behoudens dezelfde opening, zekere portie van trillende lugt laat doorvloeyen, des te *sterker*—met hoe minder, des te *zwakker*—hoe langer ze in den eigensten stand blyft, des te *duurzaamer*—hoe eerder zy tot eene andere werking overgaat, des te *vlugger*—hoe netter ieder opening geschiedt, hoe beter de lippen t'elkens aaneensluiten, ja, hoe gladder en drooger ze zyn, des te *zuiverer* kunnen de toonen worden.

§. 99.

*De lugtpyp beschikt aan de gevormde toonen de noodige ruimte tot de overvoering. Ze krimpt by laage toonen, ten einde de buis van den mond zig met des te meerder gemak verlange; en rekt zig uit by hooge, om aan die buis toe te laten, dat ze zig intrekke en korter worde. Ze doet derhalve ongelyk meer dan ooit eenig canaal van een windtuig, doch de oorzaak van de formeering der toonen kan ze daarom niet weezen, om dat er dan of eene tegengestelde beweging wierde vereischt, dat men namelyk in 't zingen de lugt niet te rug geeve, maar in ademe, en dat zulke ingeademde lugt tegen den stroom der gestadig opwellende lugtdeelen konne te rug deinzen, of dat de glottis, by menschen zo wel als by zommige watervogels, die eenen fellen galm slaan, niet boven—maar onder aan de strootpyp ware geplaatst. Dus wordt de toonverwekkende beweging door het bestier van 't *binnencanaal* der lugtpyp, wel-*

welker krimping en rekking met de laagte en hoogte der toonen geduurig in omgekeerde rede staat, in 't buitencanaal des monds overgebracht, om aldaar versterkt en vervolgens geuit te worden.

§. 100.

Elke portie van de lugt vindt in 't verhemelte des monds als een bekwaam gewelfzel tot weeromkaatsing, en ieder deel, hoe teder het ook schyne, brengt het zyne by tot versterking. Inzonderheid koomen hier in aanmerking de *neusgaten* en de *tanden*. Zingt men met gesloten mond en open neus, het geluid is juist niet onaangenaam, doch houdt men in 't zingen de neus toe, zo dat het geluid aldaar niet kan doordringen, maar van die kant zyne versterking moet missen, het begint naar dat van endvogelen te gelyken. Dat men dan *niet door de neus* moete zingen, wordt slegts by misvatting beweerd. Voorts, de ondervinding leert, dat zelfs het verlies van één *tand* de zangstem te mets merkelyk konne verzwakken. Ook is het zeer waarschynelyk, dat het *keelklapje* de oorzaak van zekere aanminnige beevingen, sleepen, tremblementen, en andere zang-cieraaden zy, invoege dat men, volgens eene byzondere, gelukkige gesteldheid, er vermoogen op krygt, schoon het in 't gemeen onder 't gebied van den wil niet staat.

§. 101.

DE ZANGSTEM IS EEN WONDER DER NATUUR.

De middelyn der glottis kan in de daadelyke zangoeffening, zelfs ten opzigt van de ruimste menschelyke keelen, geen linie, of twalfde deel van een duim, bedraagen; nochtans, uit het klein verskil tusschen zulke middellynen, spruit

spruit het groot onderscheid van laage, middelbaare en hooge zangstemmen in 't gemeen [§ 48]. Wat meer is: men kan nagaan, dat die kleine middellyn zig in de daadelyke zangoeffening op verscheiden duizend wyzen moete verdeelen. Zeker voortreffelyk toonkundige (a), wiens geschrift tot deeze aanmerkingen de voornaamste gelegenheid heeft verschafft; stelt er, zonder vergrooting, 9632: te weten, in één octaaf 301— en dus in twee octaven, als welke thans de meeste zangers kunnen bereiken, 602 toonen van gelyke tusschenwydte. Wy kunnen, zeyd hy, nog veel naauwer toonen voortbrengen, doch laat ons slegts het gemelde getal verdubbelen: 1204. De sterkte van ieder duurzaame toon kan 72 maal grooter worden [§ 90], men stelle nu enkelyk vier maal, dus 4816. En aan de formeering van ieder toon hebben beide lipjes der glottis evenveel deel: 9632. Deeze laatste vermeerdering sluit verschillen in, kleiner dan een 54 ste gedeelte der middellyn eenes zyden draads, sevenmaal dunner als een hoofdhaar; verschillen nochtans, die een gescherpt gehoor stiptelyk vermag te onderscheiden. Voorts, alle konstige muzykaale instrumenten moeten hunne behoorlyke lengte en wydte hebben, of er is niets mede te worden, hier in tegendeel vermoogen de eigentlyk zogenaamde bas-zangers, binnen eenen omtrek, die nooit boven ses duimen kan bedraagen, toonen voort te brengen, die pypen van acht voet lengte vereischen. Waar zullen wy hier de proportie vinden? het verschil is als 1 tegen 16; wie staat niet verbaast over zulk eene wonderbaare mechanyk! Wil men nu de glottis met tongetjes in orgelen, of met roeren van
blaas-

a) *Dodart*, Hist. de l'acad. roy. 1699. pag. 27—32. mem. 1699. pag. 308—359.

blaastuigen, vergelyken, er is verder geen overeenkomst, als dat er in ieders middellyn t'elkens eenige opening moet blyven; en hoewel zodanige orgelpypen, die alleen of voornamentlyk tot de versterking van de toonen der tongetjes dienen, met het buitencanaal der zangstem vry wat overeenkomst schynen te hebben, zulke pypen brengen evenwel niet voort dan teder geluid, ieder pyp slegts éenen toon, die gemeenlyk vry traag ter spraak koomt, en wiens sterkte zig onmiddelyk vermeerderen noch verminderen laat. Daar en tegen, de glottis kan niet alleen *vaardige* en *delicate* toonen leveren, maar zelfs toonen van dusdanige *zuiverheid*, by welke die van konstige instrumenten, hoe naauwkeurig ook in 't accoord gebragt, gestreeken snaartuigen uitgezonderd, als valsch luiden. Het ontbreekt, volgens geloofwaardig berigt (*b*), ook niet geheel aan voorbeelden, dat een zangkonstenaar, by goede dispositie, twee toonen te gelyk konne zingen, en dit is al zo bevattelyk, als dat men op een blaastuig, by voorbeeld, een dwarsfluit, twee toonen, die een octaaf stellen, te gelyk konne aanblaazen; iets, waar van ik eenige maalen oor- en ooggetuig ben geweest. De inblazende kracht wordt hier namelyk zodanig bestierd, dat zeker portie lugt juist eens zo schielyk wordt bewoogen, als de rest. Wyders, de gemelde voortbrengselen der zangstem zyn onder 't gebied van onzen wil gesteld; wy verbeelden ons toonen in zekere hoogte, en treffen ze zodanig, zonder dat wy de vereischte werktuigen, noch zy den bevelhebber, kennen, en verstaan kunnen wat hy hen gebiedt. Ja, al het voornoemde ziet nog slegts op volwassen menschelyke keelen: want, poogt men eens

b) *Mattheson*, capelmeester, pag. 14. §. 40.

eens na te gaan, wat subtile bewegingen er tog in die van zingende kinderen, en van zangvogeltjes, moeten voorvallen, het verstand staat geheel stil: *de kunst verlaat den meester; doch, bewondering is hier een vrugt van oplettendheid!*

Van de MUZYKAALE STOFFE.

§. 102.

NATUUR, de werkende kracht aan geschapene weezens verleend, *gaat ons voor in levering van geluid, klanken en toonen.*

Onbezielde ligbaamen verwekken reeds, door onderlinge aanstooting, *geluid*, en zommige, by voorbeeld, fuisende winde en ruischende beeken, schynen te mets tot voortbrenging van eenige *zoetluidendheid* bestemd. Onder geluidgeevende *dieren* is de verandering van dien verwonderenswaardig, gemerkt ieder zig, door zynen galm, niet alleen van alle overige, maar in veelhande gevallen ook van zig zelf, onderscheidt. Ja, het kwinkeleerend *pluimgedierte*, inzonderheid de streelende leeuwerik, de liefkoozende canary, en de hoogbegaafde nagtegaal, verdient niet alleen onze opmerking, maar zelfs, onze eerbiedige bewondering, voor zo verre des grooten scheppers oneindige wysheid en magt ook in de schelle, bekoorlyke keelen, aan zulke kleine dieren verleend, middagklaar doorstraalt. Ondertusschen, daar het *spraakgeluid* meerder en onderscheidener veranderingen toelaat, de gemelde verscheidenheid is nog onnoemlyk grooter onder de *menschen*. Dus vinden wy ons zomwylen aan alle kanten door geluid omringd. Wyders, men eigent de *levering* van geluid in 't gemeen
toe

toe aan de *natuur*, om dat zy de *stof*fe levert, zonder welke de *konst*, die er slegts zekere *vorm*, of vereifchte gedaante, aan geeft, niets vermag; en deeze *stof*fe is van zo verſchillenden aardt, dat wy zelfs in glafe- en porcelainen-winkeln nooit twee toonen, in allen deelen met elkander overeendraagende, ontmoeten: *aangezien natuur nooit twee volmaakt getyke dingen voortbrengt.*

§. 103.

Natuur levert ongetylyk meer toonen, dan onze ſmaak in een zelfde muzykſtuk bebaagtyk vindt.

Wanneer men lange, geſpannen ſnaaren door kammen, die men allenskens verder kan ſchuiven, afdeelt, beſpeurt men, dat een ſcherp gehoor binnen zulke nauwe ruimte, welker uitwerkſel men eenen *halven toon* noemt, thans meer dan *vyftig eenigzins verſchillende toonen* ſtiptelyk vermooge te onderscheiden. Daar ons inmiddels zulke ſubtile toonen vry onſmaakelyk voorkomen, wy kunnen niet anders beſluiten, of natuur opene hier zulk een ruim veld, ten einde ons des te meer keur te geeven, om er zodanige, als wy met onze geſteldheid beſt overeenkomende vinden, uit te kiezen, dezelve tot het gebruik te ſchikken, en er ons aan te gewinnen. Iets anders is derhalve *bet gros van bevattelyke toonen*, en weer iets anders *de muzykaale ſtof*fe, in toebereiding van de welke hier *bet eerſte werk der konſt* beſtaat.

§. 104.

Alle muzykaale toonen worden door konſt afgedeeld.
Natuur wyſt ons in zommige instrumenten, by
voor-

voorbeeld, trompetten, waldhoorens, en trompet-marinen, zekere toonen aan, by welke wy ons moeten houden, zonder aldaar naar believen andere tusschenleggende, te kunnen voortbrengen, schoon het zekerlyk van de lengte en wydte dier blaastuigen, gevolgelyk, van de hand des maakers, en van de spanning der trompet-marinaar, afhangelyk blyft, dat de laagste toon, tot een grondslag der overigen verftrekkende, juist C is, geen D, of een ander. Hier verkrygen wy gelegenheid, de natuur als in de kaart te zien, en de gronden, volgens welke zy zelve een muzykaal systerma opmaakt, na te speuren. Weerom, voor zo verre ieder toon door krachten, aan geschapene wezens verleend, wordt voortgebracht, is ieder, niet alleen *natuurlyk*, maar ook *even natuurlyk*; zo dat in dit opzigt geen toon *on-* *niet-* veel min *bovennatuurlyk* kan heeten; hoewel men in betrekking tot zekere instrumenten het *eigenaardige* natuurlyk, het *oncigene* onnatuurlyk- en dus zekere toonen *natuurlyk* voor vioolen, *onnatuurlyk* voor trompetten; *natuurlyker* voor de dwarsfluit, dan voor de hoboo enz. benoemt. Nochtans, alle muzykaale toonen zyn *konstig*, voor zo verre natuur aan derzelve afdeeling nooit de laatste hand slaat; de keur staat aan ons, mits dat wy de wetten, aan den goeden smaak tot een rigtsnoer voorgeschreeven, niet te buiten gaan.

§. 105.

De muzykaale stoffe bestaat uit toonen, die, twee en twee, zekere bepaalde tusschenwydte hebben, geduurig in betrekking tot elkander aangemerkt, en dus BÉ-PAALDE TOONEN, muzykaale TWEE-KLANKEN, klinkende tusschenruimten, met één woord, INTERVALLÉN genoemd worden.

Uit

Uit *toonën*, niet uit afgezonderde klanken [§ 45]: om dat onze smaak gestadig iets vereischt, 't welk genoegzaame gelegenheid tot onderlinge vergelyking aan de hand geeft, en, de *muzyk* in der daad eene geestige taal zal verbeelden [§ 13], tot welken einde dan één klank, zonder achtervolging, van geen dienst kan wezen. Maar ook, uit toonen van *zekere bepaalde tusschenwydte*: om nu van deeze een klaar begrip te maaken, dient men zig den toon voor te stellen als eene linie, die zeer verscheidentlyk afgedeeld kan worden, en, uit kracht van verschillende werkoorzaaken, t'elkens verschillende werking moet uitleveren. Stelt men eenen kam, of een ander hinderpaal, onder eene snaar, er vertoonen zig datelyk *twee ruimtens*, ieder tusschen twee eindens begreepen, ja, ten zy de kam juist in 't midden onder de snaar staa, *twee ruimtens van verschillende grootheid*. Dusdanige ruimtens heeten eigentlyk *intervallen*: inmiddels, de weluidendheid het oogmerk aller onzer navorschingen zynde, men gebruikt dien term insgelyks en voornamentlyk ten opzigt van de uitwerkselelen, te weteen, van zodanige luidrugtige toonen, als er, met uitsluiting van anderen, overlang tot de muzykaale praëtyk zyn verkooren, betekenende dus het woord **INTERVAL**, in een muzykaale zin, *twee toonen van eenen bepaalden onderlingen afstand, in betrekking tot elkander aange-merkt*. Daar men hier nu t'elkens *twee toonen* met elkander vergelykt, en ze als halve-geheele-drie- vier- vyftoonen enz. onderscheidt, ten einde den min- of meerderen afstand van twee, door één bewoording beknoptelyk aan te duiden, ze kunnen ook **MUZYKAALE TWEE-KLANKEN** heeten. **BEPAAALDE toonen** worden ze genoemd, vooreerst, om dat men in hunne

voortbrenging als *bepaald* is; te weeten, één snaar eenes muzykaalen instruments gesteld hebbende, de overige snaaren, zullen ze de gewoone intervallen leveren, noodzaakelyk dus en niet anders moet spannen. Ten anderen, om dat achter elkander volgende enkele toonen, die, door hunnen stipten afstand, zekere intervallen stellen, *door elkander* worden *bepaald*, en de eerste, nu hooger of laager zynde, dan anders, de tweede, zulks insgelyks weezen moet. Ten derden, om dat hun itipte afstand zig bestemmen of *bepaalen* laat, wanneer men namelyk de zichtbaare, tastelyke ruimtens, door welke ze in snaaren worden verwekt, *meet*, en er, door behulp van getallen en linien, *afbeeldingen* van maakt. Dusdanige vergelykingen, als de beste en eenigste middelen om de zaak onder 't verstand te brengen, noemt men *muzykaale redemaaten* en *evenredigheden*: te weeten, een enkele toon heeft een *grootheid*, geen redemaat, als welke *twee grootheden*, gelyk eene *evenredigheid* twee of meer redemaaten, vereischt. Ondertusschen, daar geene andere toonen van *verschillende hoogte*, dan bepaalde, zig derwyze, dat zetot het voornoemde oogmerk [§ 1] kunnen strekken, laten aaneenschakelen, en wy dus in de muzykaale praetyk slegts toonen van **eene** bepaalde tusschenwydte, welker redemaaten namelyk juist in deeze en geene andere getallen staan, gebruiken, *ieder redemaat is geene muzykaale redemaat*, en, schoon alle intervallen toonen zyn, *alle toonen zyn geene intervallen*, des bestaat de muzykaale stoffe eigentlyk uit *intervallen*, *twee klanken*, of *bepaalde toonen*, hoedanige hier voortaan door de bewoording *toon*, kortheds halve toereikende, altoos worden gemeend; en dusdanige stoffe is het thans, op welke de beschryvingen, de

de toon is een klank, door anderen bepaald (a), uit anderen afgeleid, of tot anderen betrekkelijk (b), zinspeelen. Immers, geen toon is alleen zynenthalve, maar ieder kan en zal ook telfens tot dienst van anderen verstreken, ja, luidt in een zelfde behoorlyk gesteld muzykaal instrument, in een zelfde welgeregeld concert, met opzigt tot anderen zodanig, als by luidt. Voorts, men onderscheidt de enkele toonen door zekere letteren en bewoordingen, om dat men ze gestadig in betrekking tot elkander wil gebruiken, onderstellende te regt, dat één toon zodanige hoogte hebbe, als de betrekking tot anderen zulks mede brengt. Eifcht nu iemand, by voorbeeld, A aan te geeven, om er na te stellen, er wordt van geenen klank gehandeld, schoon men voor dien tyd niet dan A noemt en hoort, maar van eenen toon, om dat men opzigtelyk tot anderen spreekt, of, éenen toon als de regelmaat van anderen aanmerkt.

- a) *Tonus est sonus ex alio sono determinatus.* Engelhard, phyl. § 254.
 b) *Sonus ad alium sonum relatus.* F. A. Widder, dissert. de affectibus ope musices excitandis. § II.

§. 106.

Men telt in de muzykaale letterkonst geduurig van beneden naar boven, of van laage toonen tot hooge. Dit gebruik is in de orde der natuur gegrond, aangezien bas- en tenoorstemmen, door meerder sluiting der glottis, alt- en diskant— maar deeze, nooit tenoor— en bastoonen voort te brengen vermoogen. Weerom, eene snaar door asperking verkortende, kan men gestadig hooger toonen verwekken, doch den toon der losse snaar, behoudens de eigenste spanning, geenzins naar

believen verlaagen. De laagste toon, op welken de hoogere als gevestigd zyn, en naar welken men dezelve bereekend, draagt dienvolgens de benoeming van *grondklank*, of PRIME. Hier op ziet ook de bewoording *Generaal-bas*, vermits men in deeze oeffening der harmony alle vereischte intervallen van den grondklank afleidt; en mischien is zelfs ons neerduitsch woord *baas*, vader des huisgezins, van den ouden muzykaalen term *bas* oorsprongelyk. Wat nu, ten opzigt van laagte, met bas-stemmen overeenkomst heeft, noemt men *acht-* wat een octaaf hooger is, *vier-* nog een octaaf hooger, *twee-* en wat een octaaf laager gaat, *seftien voet toon*, uit alle welke eindelyk ook 1- en 32 voetige toonen zyn voortgesprooten. De uitdrukkingen, een geluid, klank, toon, stem, pyp of snaar van 8 *voet*, 4 *voet* enz., zien derhalve, niet op de lengte van pypen en snaaren, maar enkelyk op de *laagte*, in betrekking tot bas-stemmen, als de rigtsnoer, aangemerkt, met één woord, op de *toonmaat*.

§. 107.

*Onder de beide bekende regelmaaten van hoogte, KOOR- en KAMERTOON genoemd, staat geene, eenen geheelen toon hooger, als deeze. By voorbeeld, de laagste orgelpyp eener prestant 8 voet, hoedanige stem doorgaans in 't gezigt staat, vereischt naar kamerton, 8 voet, 10 duim lengte, en 6 duim in diameter, maar naar koortoon, slegts 8 voet lengte, en 5½ duim wydte. Orgelen staan dan gemeenlyk in koortoon, om dat men de pypen van ieder stemme, die naar kamerton D moesten spreken, reeds op C plaatsende, niet alleen den grond minder bezwart, en ruimte, maar voornamentlyk *kosten*, althans in groote Or-*

Orgelen, alwaar één pyp 7 tot 800 pond weegt, voor al ten opzigt van engels tin, eene merke-lyke zomme, uitwint. Dit verstaat zig ook, naar evenredigheid, van *klokspellen*. En de *trompetten* houden koortoon, om dat hooger toonen van evenredige sterkte, schoon hunne voortbrenging meerder kracht vereischt, wegens het meerder getal van trillingen, levendiger indrukzelen pleegen te verwekken.

Speelen nu koortoonige instrumenten, gelyk men zeid, uit C, kamertonige, namelyk, clavecim-bels, vioolen, dwarsfluiten, hoboën, en ande-ren, gaan uit D. D hooger zynde dan C, schynt het, als of men de meerder hoogte aan den kamerton hebbe toe te eigenen, 't welk ook mis-schien den opsteller en vertaaler van zeker fraai konstwoorden-boek, onder den naam van *Hub-ner* bekend, zal hebben verleid, om de zaak juist verkeerd op te geeven, des ik hier, in 't voorbygaan, onkundigen nader diene te berig-ten. Iets anders is *hooger in toon staan*, en weer iets anders, *uit een hooger toon zingen en speelen*. Een koortoonig werktuig is korter en naauwer dan een kamertonig, daar het nu uit dien hoof-de in eenen zelfden tyd meerder trillingen ver-wekt, staat en gaat de koortoon *hooger*; en des-selvs meerder hoogte sluit de rede in, waarom kaamertonige instrumenten, die zig naar den koortoon hebben te schikken, eenen toon *hoo-ger*, by voorbeeld, uit D tegen C—koortoonige in tegendeel, om met den kamerton overeen te draagen, eenen toon *laager*, neem eens, uit G tegen A, moeten zingen en speelen.

§. 108.

In de muzykaale praetyk koomen voornamentlyk in

G 3

aan-

aanmerking, SEVEN NATUURLYKE INTERVALLEN, *trapswyze uit vyf gebeele en twee halve, en dus uit ACHT ENKELE TOONEN beftaande*. Deeze worden *natuurlyk* genoemd, om dat ieder, die eenigzins gehoor heeft, zulke klanktrappen zonder moeite, als van natuur, kan nazingen, terwyl er tot het treffen van zodanige twalf intervallen, als clavieren gemeenlyk binnen den omtrek van ieder octaaf, *trapswyze*, in 13 enkele toonen, vervangen, al vry wat *konst* wordt vereifcht. Worden nu de voornoemde feven, *sprongswyze*, of met de prime, als twee— drie— vier— vyf— zes— feven— en acht— toonen vergeleken, ze zyn insgelyks min gemakkeyk, en dus *min natuurlyk*, dan geene: onderzuffchen, in beide gevallen volgt, dat de achtste toon, of de OCTAAF, met den eerften, of de prime, gelykluide; weshalve men hier dan met het *achtal*, gelyk in de rekenkonft met het tiental te werk gaat.

§. 109.

Tot de benoeming der acht enkele toonen, uit welke de gemelde natuurlykste intervallen voortfpruiten, zyn de eerste SEVEN LETTERS van ons Alphabet toereikende, mits dat men die van verfchillende octaven op zekere wyze van elkander onderscheide. In deezen kunnen de clavieren, die gemeenlyk in vier octaven—ruimtens alle moogelyke zangtoonenvervangen, tot een regelmaat verftrekken. Gelyk men nu aldaar, zonder van de boven— toetsen eens te gewaagen, de toetsen der laagfte octaaf, de muzyknoten tot derzelve aanduiding vereifcht, en de verwekte luidrugtigetoonen zelve, GROOT C, D, E, F, G, A, B, benoemt en fchryft, die der tweede, KLEIN c, d, e, f, g, a, b; die
der

der derde, EENGESTREEPT $\bar{c}$, $\bar{d}$, $\bar{e}$, enz. (une fois marqué); die der vierde, TWEEGESTREEPT, $\bar{\bar{c}}$, $\bar{\bar{d}}$, $\bar{\bar{e}}$, enz; wat hooger gaat, VIER- ja, VYFGESTREEPT, en wat laager is als C, CONTRA; contra B, contra A; men kan en mag deeze benoeringen tot alle overige muzykaale instrumenten overbrengen, voor zo verre tot de stipte uitdrukking dusdanige onderscheiding wordt vereischt. By voorbeeld de laagste toon der *Violoncel* is C; der *Viool di Gamba*, D; der *Altriool*, c; der *viool*, g; der *boboo*, $\bar{c}$; der *dwersfluit*, $\bar{d}$; der *fluit à bec*, $\bar{f}$. Althans, ik gedenk, hier en elders in 't geeven van voorbeelden, alwaar men 't zonder nooten wel af kan, my er geduurig van te bedienen, des iemand, die myne meening begeert te vatten, de gemelde verschillende uitbeelding der letteren, A, a, $\bar{a}$, $\bar{\bar{a}}$ enz. naauwkeurig gelieve in acht te nemen.

§. 118.

In Orgelen, alwaar zelfs stemmen van 32 en van 1 voet voorhanden zyn, ontmoet men NEGEN OCTAVEN-RUIMTENS van verschillende hoogte:

- 1) Van 32 tot 16 voet; 2) van 16 tot 8; 3) van 8 tot 4; 4) van 4 tot 2; 5) van 2 tot 1; 6) van C-c, in de eenvoetige stem; 7) van

c- $\bar{c}$; 8) $\bar{c}$ - $\bar{\bar{c}}$; 9) $\bar{\bar{c}}$ - $\bar{\bar{\bar{c}}}$. Dit is ook al 't geene, dat het scherpste menschelyk gehoor ooit vermag te onderscheiden: men kan zekerlyk nog grooter en kleiner pypen maaken, en, de trillingen van ieder interval tot 15 octaven toe (a), ja, ongelyk verder, te papier stellen; maar, ook

G 4

a) Mem. de l'acad. roy. 1713, pag. 408.

met er haast bemerken, dat de uitwerkfelen met onze gesteldheid geen overeenkomst meer hebben.

§. 111.

Men vergenoegt zig in de muzykaale practyk doorgaans met ses- of liever met VYF OCTAVEN- RUIM- TENS. De uiterste van gemelde negen gelyk ze tog in orgelen slegts tot samenstemming en versterking dienen, zyn op haar zelve, wegens den al te grooten afstand, niet al te wel verdraaglyk, en koomen onze bevatting al vry te ontwyken, des men er elders, om regt verstaanbaare toonen te hebben, ten minsten drie, namelyk één in de laagte, en twee, ja, drie in de hoogte, minder gebruikt, daar immers vyf *octaven-ruimtens*, by voorbeeld, van contra F, tot $\overset{\equiv}{f}$, overvloedig werk konnen verschaffen.

§. 112.

De intervallen ontfangen hunne benoeming volgens den afstand, dien ze in nooten op acht tragswyze volgende ruimtens, 't zy streepen of spatien, vertoonen.

Staat de PRIME, by voorbeeld, op de benedenste of eerste streep, wat in de naaste of tweede spatie valt, heet *tweeton*, of SECUND; wat op de tweede streep kooft, *drieton*, of TERTS; wat de derde spatie inneemt, *vierton*, of QUART; wat de derde streep vervult, *vyftoon*, of QUINT; wat in de vierde spatie verschynt, *seston*, of SEXT; wat de vierde streep beslaat, *seventoon*, of SEPTIMA; en wat men in de vyfde spatie, gevolgelyk in de achtste nooten-ruimte, ontmoet, *achttoon*, of OCTAAF. Deeze, met de prime gelykluidende, en, teffens de prime der volgende octaaf

oftervebeeldende, noemt men, wat zig dan op de vyfde ftreep verftoont, weer *fecund*; en wat tot de zesde of bovenfte fpatie overgaat, *terts*; fchoon men in den generaal-bas tuffchen *secunden* en *nonen*, of negentoonen, onderscheid maakt. Daar men nu geduurig van beneden naar boven telt, de quint van c is g, maar de quint van g is niet c, maar $\bar{d}$, en dus met alle overige.

§. 113.

Om binnen den omtrek der vyfgewoone ftreepen meer, ja, ongelyk naauwer en ruimer intervallen te kunnen aanduiden, bedient men zig van drie voor de nooten te ftellen tekenen; een kruisje, een rond- en een vierkant b. Het kruisje beteekent VERHOOGING, het ronde b teken (b rotundum), VERLAAGING; en het vierkante, (b quadratum, of b quarré, niet carre) HERSTELLING, te weeten, verhooging by aldien een onmiddelyk voorafgaande noot, toets en toon verlaagd—en verlaaging, by aldien dezelve verhoogd zyn geweest. Verftoont nu of de prime een kruis, of de bovennoot een b, het interval zal *naauwer* worden; heeft de prime een kruis, en teffens de bovennoot een b, *nog naauwer*; verftoont, in tegendeel, of de prime een b, of de bovennoot een kruis, er wordt een *ruimer-* en wanneer er voor de prime een b, en teffens voor de bovennoot een kruis verfchynt, een *nog ruimer* interval aangeduid.

§. 114.

Naar dat de intervallen zig aldus in nooten naauwer of ruimer verftoonen, onderscheidt men ze door de bywoorden KLEINSTE en KLEINE, GROOTE en GROOTSTE, tewyl de benoeming volgens den

afstand der ruimtens , secund, terts, quart enz. onveranderlyk dezelfde blyft. Niet, wegens eenige onderlinge overeenkomst, als of, by voorbeeld, een kleinste en een kleine terts omtrent van eenerlei aardt en werking waren; ook niet, om dus hunnen min- of meerderen afstand in snaaren aan te wyzen, als of, by voorbeeld, een kleinste terts van eene prime verder ware afgelegen, dan eene grootste secund, als waar van in der daad het tegendeel waar is; maar alleenlyk, om dus eene vaste regelmaat van onderscheiding en benoeming aan de hand te geeven.

§. 115.

De elementen of kleinste deelen, uit welke onze intervallen worden samengesteld, zyn kleinste—kleine—en groote halve toonen. Ik zeg onze intervallen: want de Turken en Persiaanen, gebruiken gantsch andere elementen (a), en wel zodanige, dat onze keurige ooren, by aldien het daar mede nog eveneens is gesteld, naar hunne muzyk, die vry desperaat moet luiden, juist niet graag behoeven te weezen. Zy schynen de orde van onze intervallen te kunnen noch te willen vatten, daar wy, in tegendeel, het gebrekkige van de hunne, ons zeer klaar kunnen voortellen. Hier uit volgt dan geenzins, dat de muzykaale gronden van onze gewoonte en willekeur afhangen, maar alleenlyk, dat elke waarheid aan ieder niet bevattelyk gemaakt konne worden. De goede muzykaale smaak doet ons de geregte helft eenes geheelen toons, en de eertyds gebruikelyke quart- toonen, of vierde parten, zelfs tot geen dissonanten goed genoeg achten, des een geheele toon uit deelen van ongelyke grootte moet worden samengesteld.

Daar

a) Memoires de l'acad. roy. 1701, pag. 431.

Daar nu een geheele toon even ruim kan blyven, schoon desselfs deelen tegen elkander in ongelyke rede staan, de toonkundige hebben hier omtrent allerhande verschillende systemen voorgeslagen; inmiddels, de groote *Sauveur* bewyft, met verwonderenswaardige scherpzinnigheid (*b*), dat er onder 25, slegts drie, voor bruikbaar kunnen doorgaan: te weten, men dient de ruimte eenes geheelen toons of, volgens het Systema van *Huigens*, in 5 gelyke deelen te scheiden, en voor den kleinsten halven toon 1, voor den kleinen halven 2, en voor den grooten halven, 3 te stellen; of, volgens *Sauveur*, in 7 deelen, 1 voor den kleinsten- 3 voor den kleinen- en 4 voor den grooten halven toon (*c*); of, volgens het systema, by de muzykoeffenaars doorgaans gebruikelijk, in 9 deelen, zo dat den kleinsten, 1 deel— den kleinen- 4, en den grooten halven toon 5 deelen toekoomen. In ieder van deeze systemen staat vast, 1) dat een geheele toon uit ongelyke deelen moete worden

b) Mem. 1707. pag. 274.

c) Zulke 7 gelyke deelen, die hy, *Sauveur*, *Merides* noemt, verdeelt hy ieder weer in 7 *Eptamerides*, hoedanige er dienvolgens 21 (of 3 maal 7) op eenen kleinen halven- 28 op eenen grooten halven- en dus 49 op eenen geheelen toon gaan. Dit bedraagt in de vyf geheele en twee groote halve toonen eener Octaaf, namelyk in 5 maal 49, en, 2 maal 28, 301 *subtile toonen*, en deeze zyn het, op welke, ter gelegenheid van de subtile uitwerkselen der glottis (§ 101.) wierde gezinspeeld. Voorts, ieder *Eptamerides* scheidt hy, om des te gemakkelijker te rekenen, weer in 10 *Decamerides*, van de welke een gescherpt gehoor thans een vierde gedeelte, en dus het 196ste gedeelte eenes geheelen toons (4 maal 49) stiprelyk zal kunnen onderscheiden. Mem. de l'acad. roy. 1700. pag. 357.

worden *samengefeld*. 2) *Dat een geheele toon even ruim blyve, niet tegenstaande delfs deelen ongelyke grootte hebben.* 3) *Dat twee kleine halve toonen minder- twee groote halve meer, dan een geheele toon bedraagen.* 4) *Dat een geheele toon uit eenen kleinen en eenen grooten halven toon worde samengefeld.* 5) *Dat een kleinste halve toon het verschil zy tuffchen eenen kleinen en grooten halven, en in 't gemeen is waar, dat men zonder kennis van kleine en groote halve toonen geen duidelyk begrip van de muzykaale stoffe konne verkrygen.* Inmiddels, daar de toonkundige het hier in volkomen eens zyn, dat het kleinste bruikbaare gedeelte, een snippel of *COMMA* genoemd, ten allernaasten by (*d*), een negende part eenes geheelen toons zy, en, men de ruimte, binnen welke een kleine en een groote halve toon in snaaren wordt verwekt, met een passier meetende, het laast gemelde Systema door de practyk best bewaarheid vindt, ik verkies van de drie voornoemde, die ieder iets voor en tegen hebben (*e*), het laaste, ten einde den ongeoeffenden, curieusen leezer, op eene ligt bevattelyke wyze, een denkbeeld van de intervallen éener octaaf te geeven; stellende dus voor den kleinsten halven toon 1 comma, voor den kleinen halven 4— voor den grooten halven, 5 commata.

d) Mem. 1707. pag. 270. 416.

e) Ibid. pag. 270--281.

§. 116.

De muzykaale tekens kruis en b hebben enkelyk bunne opzigt tot kleine halve toonen. Het vierstreepig kruis zal, volgens het oogmerk der instelleren, verhooging van 4 commata te kennen geeven, gelyk de eertyds gebruikelyke fesstreepige kruisjes, verhooging van 6— en twee vierstreepige

in plaats van de welke, zommigen, verwarring te myden, liever het enkele x verkiezen, *verhooging* van 8 commata, zullen aanduiden. Weerom, het b betekent verlaaging van vier- en twee bb , in welker plaats men het griekfche β konde invoeren, *verlaaging* van acht commata. Dus verschillen, by voorbeeld, C^{kruis} en D^b als een negende part eenes geheelen toons: geene, is 4 commata hooger, als C ; deeze, wyft 4 commate van D te rug, en valt dienvolgens in 't vyfde comma boven C . Desgelyks, c met twee kruisjes is nog geen d , maar één comma laager; en d met twee bb is geen c , maar nog één comma hooger; en dus met alle overige.

§. 117.

Een KLEINSTE HALVE TOON wordt in de naaste nootenruimte derwyze uitgebeeld, dat beide nootenzelfden toon aante duiden fchynen: neem eens e^{kruis} , f^b , c , $f^{\times}$, g . Men kan dit interval op dezelfde ruimte niet uitdrukken, om dat het flegts eenen afstand van één comma vereifcht, en een kruisje reeds verhooging van 4 commata te kennen geeft, des men zig hier in clavieren met een en dezelfde toets moet vergenoegen.

§. 118.

Een KLEINE HALVE TOON verfchynt in nooten op dezelfde ftreep of fpatie, onderscheidende zig de bovennoot door een kruis of, een vierkant b .; een interval, 't welk zig gemakkelyker, dan eenig ander, laat onderkennen.

§. 119.

Een GROOTE HALVE TOON , of kleine secund, gaat van een spatie tot de naaste streep, of van een streep tot de naaste spatie, onderscheidende zig of door een b voor de bovennoot, of door een kruis voor de prime, uitgezonderd in e, f, en b, $\bar{c}$, die geene voortekens vereischen. by voorbeeld, c, d^b , c^{kruis} , d. uit eenen kleinften— en eenen kleinen halven toon samengesteld: te weten, c, c^{kruis} ; c^{kruis} , d^b ; of, c^{kruis} , d^b ; d^b , d.

§. 120.

Onze nootenvuimten, schoon evenwydig, beelden geene evenwydige intervallen uit, maar, op zig zelve zonder voortekenen aangemerkt, in twee graaden, de beide voornoemde groote halve toonen, e, f; $b\bar{c}$; en in de vyf overige, geheele toonen.

Zoude ieder graad halve toonen voorstellen, op vyf streepen en ses spatien konden weinig geheele toonen plaats vinden; ieder, geheele toonen, de vereischte tekens, kruis, en b, zouden de praetyk te moeyelyk maaken, en in beide gevallen ging het gemak, de intervallen volgens den afstand in nooten te rekenen en te benoemen, verlooren; des is de tegenwoordige schikking te regt voortrekkelyk geacht. Inmiddels, hoe gemakkelyk, ja, hoe onverbeterlyk ze in dit opzigt ook zy, er spruiten evenwel, in den omloop der toonen, groote zwaarigheden uit voort, zo dat ze ons bykans al zo zeer in den weg staat, als de lugt den starrekykeren: want de kennis van groote halve en geheele toonen hangt nu volstrekt af van die der muzyksleutelen, en deeze vervangen de beide voornoemde groote halve toonen ieder in
ver-

verschillende graaden. Voorts, wil men, by voorbeeld, c, d, e, f, in D verplaatsen of transponeeren, er wordt vereischt, d, e, f^{kruis}, g; in E; e, f^{kruis}, g^{kruis}, a; in F, f, g, a, b^{mol}; niet a^{kruis}. Kortelyk, de rede, waarom men in zekere grondtoonē deeze en geene andere kruisjes en b tekens aan 't hoofd der nooten ontmoet, en te plaatsē dient, is uit de gemelde stelling alleen bevattelyk.

§. 121.

Een VERDUBBELDE HALVE TOON bestaat in nooten de eigenste ruimte, onderscheidende zig of door een dubbeld kruisje voor de bovennoot, of door een b voor de prime en zeffens door een kruisje voor de bovennoot: neem eens, c, c^x. d, d^x. e^b, e^{kruis}. b^{mol}, b^{kruis}. Dit interval, uit twee kleine halve toonen samengefeld, bevat 8 commata. Nochtans volgt niet, dat ieder dubbeld kruisje eenen verdubbelden kleinen halven toon aanduide, gemerkt, by voorbeeld, e^{kruis}, f^x; b^{kruis}, c^x, gelyk staat met f, g; c̄, d̄; maar wel, dat men, tot vermyding van dubbelzinnigheid, voor onmiddelyk achter elkander volgende verhoogde en verlaagde nooten, alleenlyk dan, wanneer ze nog verder verhoogd en verlaagd zullen worden, de eigenste tekens van verhooging en verlaaging diene te stellen.

§. 122.

Een GEHEELE TOON, of groote secund, gaat, eveneens als een groote halve toon, van een spatie tot de naaste streep, of van een streep tot de naaste spatie [§ 119], zynde uit eenen kleinen- en eenen grooten halven toon, of, uit twee kleine halve en eenen kleinste hal-

halven, samengesteld. by voorbeeld f, g , uit $f, f^{kruis}; f^{kruis}, g$; of uit $f, f^{kruis}; f^{kruis}, g^b; g^b, g$. Voorts, hier dient ook in 't voorbygaan aangemerkt, dat men de *boventoetsen van clavieren* slegts oneigentlyk *halve toonen* noeme, daar immers $e^b, f; e, f^{kruis}; f^{kruis}, g^{kruis}; a^{mol}, b^{mol}$ enz. al zo wel geheele toonen leveren als $f, g; g, a; a, b; en$, men één toets, noot en klank, zonder betrekking tot anderen aanmerkende, van malkanderen scheidt, wat samen behoort, en dus niet *muzykaal* handelt.

§. 123.

Een GROOTSTE SECUND is samengesteld uit eenen gebeelen-en eenen kleinen halven toon. by voorbeeld $c, d; d, d^{kruis}$; bevattende dus 13 commata (§ 115). Hier hebben wy dan *sesderlei secunden*, namelyk, *kleinste, kleine en groote halve-verdubbelde kleine halve-geheele toonen*, en *grootste secunden*; deeze, gelyk ze in nooten niet verder gaan dan tot de naaste ruimte, noemt men TRAPPEN, en alle overige, SPRONGEN.

§. 124.

Een KLEINSTE TERTS vervangt twee groote halve toonen: b. v. B, d^{mol} , is samengesteld uit $B, c; c, d^{mol}$ (10 com): hier blykt derhalve, dat ze naauwer zy, dan de grootste secund [$§ 114$]; 't welk zig dan van alle volgende voortgelyke eveneens verstaat. *Een KLEINE TERTS vervangt eenen gebeelen en eenen grooten halven toon:* b. v. c, e^{mol} , spruit uit $c, d; d, e^{mol}$; (14 com.) *een GROOTE TERTS, twee geheele toonen:* $c, d; d, e$; (18 com.) *Een GROOTSTE TERTS, twee geheele, en eenen kleinen halven toon:* by voorbeeld, c, e^{kruis} (22 com).

§. 125.

§. 125.

Een KLEINSTE QUART bevat eenen geheelen toon, en twee groote halve: by voorbeeld $\left. \begin{matrix} f \\ c_{\text{kruis}} \end{matrix} \right\}$, c_{kruis} , d, d, e; e, f; (19 com.). Een QUART, twee geheele toonen, en eenen grooten halven: $\left. \begin{matrix} f \\ c \end{matrix} \right\}$, c, d; d, e; e, f (23 com.). De term *quart*, zonder bywoord, betekent dan altoos de kleine quart; een interval van meerder volmaaktheid en dienst, dan eenig ander van dezelfde benoeming. Een GROOTE QUART, drie geheele toonen: $\left. \begin{matrix} f_{\text{kruis}} \\ c \end{matrix} \right\}$ (27 com.); een interval, 't welk de benedentoetsen van clavieren slegts in $\left. \begin{matrix} b \\ f \end{matrix} \right\}$ uitleveren. Een GROOTSTE QUART, drie geheele toonen, en eenen kleinen halven: by voorbeeld $\left. \begin{matrix} e_{\text{kruis}} \\ B_{\text{mol}} \end{matrix} \right\}$ B^{mol}, c; c, d; d, e; e, e_{kruis}. (31 com.).

§. 126.

Een KLEINSTE QUINT is samengesteld uit eenen geheelen en drie groote halve toonen: by voorbeeld $\left. \begin{matrix} g_{\text{mol}} \\ c_{\text{kruis}} \end{matrix} \right\}$, uit c_{kruis} , d; d, e^{mol}; e^{mol}, f; f, g^{mol}; (24 com.). Een kleine, of VALSCHE QUINT, uit twee geheele, en twee groote halve toonen: $\left. \begin{matrix} g \\ c_{\text{kruis}} \end{matrix} \right\}$ uit c_{kruis} , d; d, e; e, f; f, g; (28 com.). Een QUINT, uit drie geheele toonen, en eenen grooten halven: $\left. \begin{matrix} g \\ c \end{matrix} \right\}$ (32 com.). Een GROOTSTE QUINT, uit vier geheele toonen: $\left. \begin{matrix} g_{\text{kruis}} \\ c \end{matrix} \right\}$ uit c, d; d, e; e, f_{kruis}; f_{kruis}, g_{kruis}. (36 com.).

H

§. 127.

§. 127.

Een KLEINSTE SEXT vervangt twee geheele, en drie groote halve toonen: $\left. \begin{array}{l} a^{\text{mol}} \\ c^{\text{kruis}} \end{array} \right\}$, c^{kruis} , d; d, e; e, f; f, g; g, a^{mol} ; (33 com.). Een KLEINE SEXT, drie geheele, en twee groote halve toonen: $\left. \begin{array}{l} a^{\text{mol}} \\ c \end{array} \right\}$ (37 com.). Een GROOTE SEXT, vier geheele toonen, en eenen grooten halven: $\left. \begin{array}{l} a \\ c \end{array} \right\}$ (41 com.). Een GROOTSTE SEXT, vyf geheele toonen: $\left. \begin{array}{l} a^{\text{kruis}} \\ c \end{array} \right\}$ (45 com.).

§. 128.

Een KLEINSTE SEPTIMA vereifcht drie geheele, en drie groote halve toonen: $\left. \begin{array}{l} b^{\text{mol}} \\ c^{\text{kruis}} \end{array} \right\}$, c^{kruis} , d; d, e; e, f; f, g; g, a; a, b^{mol} ; (42 com.). Een KLEINE SEPTIMA, vier geheele, en twee groote halve toonen: $\left. \begin{array}{l} b^{\text{mol}} \\ c \end{array} \right\}$ (46 com.). Een GROOTE SEPTIMA, vyf geheele toonen, en eenen grooten halven: $\left. \begin{array}{l} b \\ c \end{array} \right\}$ (50 com.). Een GROOTSTE SEPTIMA, zes geheele toonen: $\left. \begin{array}{l} b^{\text{kruis}} \\ c \end{array} \right\}$ (54 com.).

§. 129.

Een VERMINKTE OCTAAF bestaat uit vier geheele, en drie groote halve toonen: by voorbeeld $\left. \begin{array}{l} \bar{c} \\ c^{\text{kruis}} \end{array} \right\}$ uit c^{kruis} , d; d, e; e, f, f, g; g, a; a, b; b, $\bar{c}$; (51 com.). Een OCTAAF, uit vyf ge-

geheele, en twee groote halve toonen: $\left. \begin{matrix} \bar{c} \\ c \end{matrix} \right\} 55$ com :).

Deeze laatste, als de grenspaal, en de wegwyzer om van 't middelpunt niet te verdwaalen, vervangt niet ses geheele toonen, maar één comma meer, gelyk 6 maal 9 niet het zelfde getal levert, als 5 maal 9 en twee maal vyf. Besnoeyt men dit aanminnig interval, het uitwerkzel wordt *verminke* genoemd (deficiens), om dat de bewoording *kleine* hier nog te goed is. Voorts, het tegengestelde, of de zogenaamde *overmaatige octaaf* (octava superflua vel abundans) by voorbeeld $\left. \begin{matrix} \bar{c}_{\text{kruis}} \\ c \end{matrix} \right\}$ blyft buiten myn bestek, als gaande de octaven-ruimte reeds te buiten.

§. 130.

Binnen den omtrek eener octaaf ontmoet men 28 intervallen: namelyk, 6 secunden (§. 123); 4 tertsen; 4 quarten; 4 quinten; 4 sexten, 4 septimen; en 2 octaven. Wie nu 1) op hunnen afstand in de nooten-ruimten, 2) op de tekens, door welke ze on-gelyk naauwer en ruimer worden aangeduid, 3) op de Kleine en groote halve toonen, 4) op de groote halve en geheele toonen naauwkeurig acht geeft, en zig 5) naar een maatstok omziet, gelyk hier de bygebragte commata een duidelyk begrip van de zaak geeven, die zal gemakkelyk tot grondige kennis van de muzykaale stoffe kunnen geraaken; iets dat in der daad zelden wordt ontmoet by muzykanten van professie, als welker geeft doorgaans veel te galant is tot de bespiegeling van zulke grandes baggatelles.

§. 131.

In ieder van de gemelde drie bruikbaare muzykaale systemen (§ 115), begrypt men de ruimte eener octaaf, schoon uit vyf geheele, en twee grote halve toonen bestaande, in verschillende deelen. Het systeem van Hui-gens bevat 31 deelen: namelyk, 5 maal 5, voor 5 geheele toonen, en twee maal drie, voor de beide groote halve. Zeid nu iemand, een kleine en een groote halve toon verschillen als een vyfde part eenes geheelen toons, zulks is niet volltrektelyk waar, maar slegts in betrekking tot dit Systeem. Weerom, dat van *Sauveur*, bestaat uit 43 merides (§ 115. not. c): te weeten: 5 maal 7, en 2 maal 4; en het meest gebruike-lyke, uit 55 commata, 5 maal 9, en twee maal vyf.

§. 132.

Ieder onderscheidentlyk gedeelte eener octaaf kan tot eene PRIME verstreken. Spant men eene snaar een ziertje hooger of laager, men stelt datelyk eene andere prime. Ieder *Eptamerides* (§ 115. not. c) kan een prime weezen; dus hebben wy er 301, binnen één octaaf. Wyders, verdeelt men een comma in 9 deelen, ieder geheele toon, (gemakshalve voorondersteld, dat ze alle even ruim zyn); levert 81, en dus de ruimte éener octaaf (in 5 maal 81, en 2 maal 45) 495 primen. Ja, weet men de ruimte eenes geheelen toons in 196 deeltjes te scheiden (§ 115. not. c), ieder octaaf vangt [in 5 maal 196, en 2 maal 112] reeds 1204 primen.

§. 133.

Ieder interval kan van ieder prime begin neemen, en tot andere bevattelyke octaven-ruimten worden overgebracht.
Want

Want het komt by de intervallen gantsch niet aan op de meerder op minder hoogte der prime, maar slegts, op *evenredige tusschenwydte*. [§ 105.]

§. 134.

ENKELD noemt men de intervallen, wanneer ze binnen den omtrek eener octaaf blyven; DUBBELD, ja, drie- vier- vyfdubbeld, wanneer- en naar maate zy er verder buiten gaan. By voorbeeld: C, c, is een enkele octaaf; C, $\bar{c}$, een dubbele (octava duplex); C, $\bar{\bar{c}}$, een driebubbele; C, $\bar{\bar{\bar{c}}}$, een vier- C, $\bar{\bar{\bar{\bar{c}}}}$, een vyfdubbele. Voorts, de zogenaamde overmaatige octaaf [§ 129] by voorbeeld c, $\bar{c}^{\text{kruis}}$, is niet dan een dubbele kleine halve toon, dien men echter van den verdubbelden [§ 121], dient te onderscheiden; c, $\bar{c}^x$, is een dubbele, verdubbelde kleine halve toon; en dus met alle overige.

§. 135.

EENVOUDIG heeten de intervallen, wanneer ze blootelyk verschynen, zonder de deelen, uit welke ze voortspruiten, maar SAMENGESTELD, wanneer hunne deelen zig trapswyze vertoonen. By voorbeeld, c, $\bar{c}$ is een eenvoudige octaaf; maar c, d, e, f, g, a, b, $\bar{c}$, een samengestelde (octava composita); en gaat dit op de ry voort van c tot $\bar{\bar{c}}$, ze is tweevoudig— van c tot $\bar{\bar{\bar{c}}}$, drievoudig samengesteld (bis vel ter composita). De grondige kennis van de intervallen hangt zekerlyk af van die der deelen,

uit welke ze samengefteld kunnen worden: aanzien men alleenlyk langs deezen weg rede kan geeven, hoe, by voorbeeld, d^{kwuis}_c van c^{mol}_c ; e^{kwuis}_c van f_c ; g^{kwuis}_c van a^{mol}_c enz. verschillen.

§. 136.

Wanneer men twee intervallen famenftelt, worden de muzykaale letters verfamelings-wyze (collective) aangemerkt, om dat men één, tweemaal telt. Twee fecunden maaken geen quart, fchoon twee maal twee vier is, maar een terts, aldus gerekend: c, d; d, e. Desgelyks, fecund en terts leveren een quart: c, d; d, e, f. Twee tertsen, een quint, c, d, e; e, f, g. Tertsen en quart, een sext: c, d, e; e, f, g, a. Twee quarten een feptima: c, d, e, f; f, g, a, b. Quart en quint of quint en quart, een octaaf.

§. 137.

*Men verdeelt de intervallen in trappen en sprongen [§ 123]; in enkele en dubbele; eenvoudige en samengeftelde; kleine en groote; gelykluidende en verschillende; wel- en wanluidende. Door kleine, verftaa ik, fecunden, tertsen en quarten; door groote, quinten, sexten, feptimen en octaven; door gelykluidende, de octaven; door verschillende, alle overige, hoe ook genoemd. Wyders, van de wel- en wanluidende, zal vervolgens onder den titel van *barmony* worden gehandeld.*

§. 138.

*De kennis van de afdeeling, de eigenschappen, en de schifting der intervallen noemde men eertyds HARMONYK. Deeze (harmonica vel canonica) verschilt van harmony (harmonia), en van Muzyk, als kennis van bouwstoffen, van het opmaaken van scherfen, daadelyke timmering, en opgetrokken woningen; echter, zy is het geene, op 't welk het gantsche gebouw beruft, vermits het eerste werk der konst in toebereiding van bekwaame stoffe bestaat, en, het in de muzykaale praetyk doorgaans op de uitvoering van de regelen der harmonyk aankoomt. Wie nu alleen in deeze soort van muzykaale kennis was geoeffend, dien noemde men, ter onderscheiding van een *Musicus*, HARMONICUS, of toonkundige.*

§. 139.

Een eerste schets van afdeeling, volgens welke de intervallen, binnen één octaaf vervangen, verzameld, en zekere overeenkomstige, als tot eene byzondere classe behoorende, aangemerkt worden, draagt de benoeming van een KLANKGESLACHT. Dusdanige theoretische voorschriften hebben wy drie; het DIATONYKE, of voltoonige, bevat slegts groote halve en geheele toonen; het CROMATYKE, of bunte, Kleine halve en groote halve toonen; en 't ENHARMONYKE, door zommigen het puik-overeenstemmige genoemd, kleinste- kleine- en groote halve toonen. Ieder van deeze gebruiken wy of eenvoudig of gemengeld. Het eenvoudige diatonyke, verstrekt tot een onveranderlyke grondwet aan alle muzykstukken, schoen men, om zig niet geheel by groote halve en geheele toonen te bepaalen, ook te mets naauwer intervallen er

laat tuffchen vloeyen, en dus uit de beide overige klankgefachten, als uit een achterhoede, of provifie kameren, zomwylen allerhande keurige materiaalen ophaalt. Van deeze, en andere dingen, die zig door nooten beft laten uitbeelden, gedenk ik in myne naaftvolgende verhandeling, *muzykaale fpraakkonft* genoemd, uitvoeriger berigt te geeven. De kennis der klankgefachten dient, onder anderen, daar toe, dat men op de vraag, hoe veel intervallen men in de muzyk gebruike? ordentelyk tot befcheid kan geeven, in 't *diatonyke* klankgefacht 10; in 't *cromatyke*, 17; en in 't *enharmonyke*, al wat er op is, namelyk, 28 intervallen [§ 130].

§. 140.

Een bepaalde famenhang van trapswyze achter elkan- der volgende vyf geheele en twee groote halve toonen, draagt de benoeming van een HOOFD- of GROND- TOON Dusdanige grondtoon en gebruikten de oude Grieken, eerfte infteilers van muzykaale orde, *ses oorsprongelyke* (authentic), die ieder de beide halve toonen in verfchillende graaden hadden, echter, den eenen in de quint, en den anderen, in de quart. Van deeze *ses*, gebruiken wy hedendaags inzonderheid twee, namelyk, c, d, e, f, g, a, b, $\bar{c}$, die eene *grootte terts*, c, e; en a, g, f, e, d, c, B, A, die, opwaards, eene kleine terts, A, c, vervangt. Ik zeg *inzonderheid*, want in kerkmuzyk, zelfs in onze gewoone psalmvoizen, koomen nog dikwils drie van de overige grondtoon en der Grieken ten voorfchyn. Gelyk nu overdragt van zekere intervallen aan hooger of laager toonen, *TRANS- POSITIE* wordt genoemd, en deeze, mede brengt, dat, niet tegenftaande de verfchillende hoogte, *ieder groote halve toon, een groote halve*
blyve,

blyve, ieder gebeele, een gebeele enz.; wy onderscheiden de beide grondtoon en A volgens de grootte en kleine tert, en transponeerenze. Dus konnen er, ten aanzien der intervallen van alle drie klankgeslachten, op diatonyke wyze gebruikt, 42 grondtoon uit voort spruiten, 21 over de grootte — en 21 over de kleine derde of tert, welke alle ik by de naaste gelegenheid in nooten voor te stellen en uitvoerig te verklaaren gedenk. Genoeg, dat wy vooreerst weeten wat een grondtoon is. Voorts, de *grondtoon*, ja, alles wat ooit scalen, zang- of toonladders, kan heeten, leidt men af uit de *klankgeslachten*, en vervolgens de *harmony*, uit de *grondtoon*.

Van de eigenschappen der gebruikelykste intervallen.

§. 141.

Mén kan van de ruimtens, die de intervallen op een Monochordum vertoonen, door middel van getallen en lijnen afbeeldingen maaken, en dus hunne innerlyke geschapenheid nader leeren kennen. Een monochordum, eensnaarig werktuig, sonometre, of klankmeeter, wiens uitvinding men aan Pythagoras toeigent, bestaat in een dunne plank van 2, 4, of 6 voet lengte, en een paar duim breed en diep, schoon men het ook te mets als een hol kasje toestelt. Hier wordt aan weerkanten een vaste kam geplaatst, en de ruimte tusschen dezelve in zekere graaden afgedeeld, 40, 60, 120, zelfs 1200, 2400, 3600, naar believen; op die wyze, gelyk men op uurwerken verscheiden net verdeelde streepjes, en eenige weinige getallen, tot aanwyzing van minuten en secunden doet verstrekken.

Deeze streepjes en getallen snydt men of in het hout, of stelt ze te papier, en bekleedt het hout daar mede. Dan wordt er één kopere snaar, of verscheiden eentoonige, zo styf als doenlyk op gespannen; evenveel in wat toon. Om nu zekere deelen der snaar van anderen af te zonderen, bedient men zig van een welgepast, houten, los kamtje, boven met een dun koperdraatje belegd, 't welk men aldaar, waar men iets wil afdeelen, onder de snaar stelt, en ze dus in twee deelen scheidt, welke dan, naar behooren afgedeeld zynde, en met een vinger of een veertje zagties beroerd wordende, het begeerde interval laten hooren. Het getal der trillingen, door toonverwekkende lichaamen in zekeren tyd voortgebracht, is namelyk niet telbaar, eensdeels, om dat het geluid zeer snel beweegt, en anderdeels, om dat de trillingen van ieder toon zeer dikwyls door de lugt worden herhaald. Zo geneuglyk ons dit in 't gemeen valt, en hoe meer de klaare bevassing der toonen dus wordt bevorderd, des te hinderlyker is het in 't vormen van duidelyke begrippen, gelyk het tot dien einde zekerlyk genoeg en beter ware, dat wy de trillingen van ieder toon slegts éénmaal hoorden. Schoon men nu het getal der trillingen, 't welk een snaar in een gegeven tyd moet verwekken, kan uitrekenen [§. 56. not.], één toon is nog geen interval, en langs deezen moeyelyken weg zouden wy nooit gedaan werk hebben. Onder tusschen, daar wy weten, dat en waarom de lengtens van snaaren met het getal der trillingen, en met de hoogte der toonen, in omgekeerde rede staan [§ 56. 57. 75], wy kunnen hier uit twee lengtens, die zeker bekend interval verwekken, gemakkelyk en onfeilbaar afneemen, hoe de trillingen van desselfs beide toonen tegen elkander staan

staan moeten: te weeten, hun getal in eenen zelfden tyd des te kleiner zynde, naar dat een snaar meerder- en des te grooter, naar dat zy minder lengte heeft, zo volgt, *by aldien deeze toon in zeker tydftip zo veel trillingen aflegt, geene, moet er zo veel tegen maaken.* Dit geeft gelegenheid genoeg om er vervolgens de oorzaaken der wel-en wanluidendheid uit te besluiten, ja, 't is bykans alles, wat wy kunnen wenschen: want, schoon wy het stipte getal van ieders trillingen wisten, wy dienden ons evenwel in de eenvoudigste getallen, die er ooit te vinden zyn, uit te drukken. Bespeurden wy, dat één snaar, by voorbeeld, 500, en de ander, 1000 trillingen in een second volbragt, wy konden ons niet klaarer uiten, dan door de getallen 1 tegen 2. Dusdanige vergelyking tusschen twee grootheeden van eenerlei soort, heet een *redemaat* (ratio); doch, vergelykt men zekere redemaaten met elkander, zeggende, by voorbeeld, 2 staat tegen 4, als 4 tegen 8, 8 tegen 16 enz; dan is er ook *evenredigheid*, of proportie. Voorts, de afgedeelde graaden bespaaren ons de moeite van geduurig eerst te metten; het zagte geluid kan ons door menigvoudige trillingen gantsch niet flooren, en wy bemerken evenwel, dat zekere lengtens geduurig zeker interval verwekken. Ieder afdeeling levert aanstonds twee ruimtens, 't welk aldus met spannende gewigten [§ 56] niet aangaat; en de verdeling in een en dezelfde snaar geschiedende, behoeven wy des te minder te twyfelen, of wy vergelyken deelen van eenerlei soort. Daar nu snaaren groote overeenkomst hebben met *linien*, deeze kunnen insgelyks tot de afbeelding der intervallen behulpzaam weezen. Kortelyk, *het gehoor, het gezigt, en de tastelyke ruimtens werken hier samen tot bevordering van de geruststelling des verstands, nademaal*
hier

bier van ieder interval, in 't Kleine, zodanig een afbeeldzel wordt gevormd, dat wy ons gewis verzekerd kunnen houden, de toonverwekkende bewegingen aldus te zouden bevinden, by aldien het mogelijk ware van dezelve door 't oog te ontdekken.

§. 142.

Een UNISOON, of éénklank, is een samenstemming van twee, of meer, toonen, staande in de redemaat van 1 tegen 1. Eenklank betekent hier niet één klank, zonder meer (unifonus defolatus); ook niet, een gelykluidende toon, of octaaf (æquifonus); maar twee of meer eenstemmige toonen (unifonus auctus); toonen van dezelfde hoogte. Genoomen dan, het monochord zy onder anderen, of alleenlyk, gelyk wy hier gemaks halve willen ondertellen, in 60 graaden afgedeeld; men plaatse het los kamtje in 't midden, onder 30, en ieder helft der snaar zal juist denzelfden toon leveren, om dat er aan weerkanten een zelfde getal van deelen voorhanden is, of, eenerlei oorzaaken werken; wordende dus de unisoon uitgebeeld door twee linien van gelyke lengte. Schoon zig hier nu in snaaren geen verschillende tusschenruimte vertoont; schoon men hier nog geene passien maakt, maar zig slegts er toe in posituur stelt, wy gebruiken de unisoonen, om dat ze tot versterking van andere intervallen zeer dienstig worden bevonden, en ze kunnen intervallen heeten, om dat wy ze gebruiken [§ 105]; ja de grond der intervallen, niet, om dat een snaar zig uit dien hoofde, dat ze in 't midden kan worden afgedeeld, op allerhande wyze laat afdeelen, maar, om dat deeze afdeeling de eenvoudigste is, en men ter gelegenheid van dezelve, verscheiden algemeene, op
alle

GEBRUIKELYKSTE INTERVALLEN. 125

alle intervallen toepasselyke, waarheden best bevattelyk kan maaken.

§. 143.

Zo dra men den kam eenigzins uit zynen beoorlyken standplaats verschuift, leveren de snaaren niet langer het begeerde interval. Er moet, by voorbeeld, aan weerzyden geen één deel te veel noch te weinig weezen, wil men eenen unisoon hooren; hier blykt derhalve onwederspreekelyk, dat ieder toon een uitwerkzel eener bepaalde grootheid zy, [§ 53. 67], of, 't welk het zelfde is, dat de qualiteyt der toonen, als zodanige, uit hunne quantiteyt spruute.

§. 144.

Wy vinden in de muzykaale practyk misschien zelden zulk eene slypte samenstemming, als de redemaaten der intervallen vereischen, doch, kunnen in deezen niet verder oordeelen, dan volgens de ons verleende regelmaat, het gehoor. Al is een verschiel nog zo klein, neem eens, van een 20000 ste deeltje, de intervallen zyn, in een wiskonstige zin, niet meer dezelfde, waar inmiddels een gescherpt gehoor geen verschiel te ontdekken vermag, daar oordeelen wy, dat er ook geen, voorhanden zy, en houden ons voldaan.

§. 145.

Toonen van verskillende hoogte, die een zelfde interval verwekken, hebben niet tegenstaande de verskillende grootheid, een en dezelfde redemaat, om dat hunne grootheden in evenredigheid verschillen. Unisoonen kunnen slegts uit een gelyk getal van trillingen, in zekeren tyd voortgebragt, worden gebooren [§ 143]; genoomen dan, detoonen A, A, leveren
in

126 VAN DE EIGENSCHAPPEN DER

in één fecund ieder 50- BB, ieder 60- c, c, 70 trillingen, verschillende hoogte, als een uitwerkzel van verschillende grootheid (§ 67), veroorzaakt evenwel *unifoonen*, zo dikwils er in eenen zelfden tyd een *gelyk getal* van trillingen voortkomt; en de redemaat is en blyft geduurig 1 tegen 1, al zo wel als de lengte van twee linien, die ieder een duim, een voet, een el, of verscheiden ellen lang zyn, *gelyke lengte*. Hier uit kan men gemakkelyk afneemen, waarom het evenveel zy, in wat toon de snaar van 't monochordum staaf (§ 141), daar namelyk haare meerder of minder hoogte gantsch geene verandering in de *betrekking van zekere deelen tot elkander* te wege te brengen vermag. De uitdrukking *een samenstemming van twee of meer toonen* (§ 142) betekent derhalve, dat toonen van zeer verschillende grootheid en hoogte, unifoonen, ja, octaven, quinten, quarten enz. kunnen weezen, en, eenerlei redemaat hebben: te weten, *ieder enkel interval heeft dezelfde redemaat als een ander enkel— en ieder dubbeld, dezelfde, als een ander dubbeld, van de eigenste benoeming*. Wie dan van ieder foort één ter deeg kent, die bevat teffens den aardt van alle overeenkomstige, gelyk men ook anderzins nooit gedaan werk had.

§. 146.

Een OCTAAF staat in de redemaat van 1 tegen 2. Verdeelt men de snaar in drie, en vergelykt, naar 60 graaden gerekend, 40 tegen 20, of 20 tegen 40, men kan eene zuivere octaaf hooren; ja, ieder helft der snaar levert van den toon der losse snaar de octaaf. Dit interval wordt dan uitgebeeld door twee linien, van de welke één, *dubbele lengte heeft*.

§. 147.

§. 147.

De beide getallen eener redemaat, samengeteld, wyzen aan, hoe veel deelen men, tot verwekking van zeker bekend interval, op 't monochordum tegen elkander hebbe te vergelyken. Is de redemaat 2—3, men verdeelt de snaar in vyf; 3—4, in seven deelen enz.

§. 148.

Wanneer men van snaaren des monochords spreekt, heeft het kleinste getal eener redemaat zyne opzigt tot den hoogsten, het grootste, tot den laagsten toon; handelt men, in tegendeel, van de trillingen der toonverwekkende ligbaamen, het kleinste getal ziet op de prime, het grootste, op den hoogsten toon. Dit beruist hier op, dat de lengtens van snaaren, en 't getal der trillingen in zekeren tyd verwekt, altoos in omgekeerde rede staan. By voorbeeld, de prime eener octaaf vereischt in snaaren dubbele lengte, namelyk, 2 gedeeltens, en de octaaf slegts de helft, of 1 gedeelte, maar, eene snaar van dubbele lengte kan in eenen zelfden tyd slegts half zo veel trillingen voortbrengen, als zy, die de helft korter is; verwekken nu 2 gedeeltens eener snaar in zekeren tyd 10 trillingen, het 1 gedeelte, verwekt in dien tyd 20. Des te meer wordt er dan door de muzykaale redemaaten uitgedrukt, by aldien men dit onderscheid naauwkeurig in 't oog houdt.

§. 149.

Een DUBBELE OCTAAF staat als 1 tegen 4. Men verdeelt hier de snaar in vyf deelen, rekenende aldus: 5 in 60, 12 maal; 1 maal 12, tegen 4 maal 12, of 12 tegen 48. Hier vertoonen zig dan twee linien, van de welke één, viermaal zo lang is als de andere.

§. 150.

§. 150.

Een DRIEDUBBELE OCTAAF heeft de redemaat van 1—8. Daar nu 60 graaden zig in 9 niet zonder breuk laten verdeelen, men behoeft evenwel geen tyd met den passier te verliezen, maar slegts door middel van eenen tweeden loffen kam, zo veel graaden, als er overschieten, af te zonderen, stellende hem in 't voornoemde geval onder 54, als 't grootste getal in 9 deelbaar; dus reket men, net als of het monochord niet meer graaden had, 9 in 54, sesmaal 1 en vergelykt 1 maal 6, tegen 8 maal 6, of 6—48. Worden hier dan naderhand zomwylen minder graaden, dan 60, opgenoemd, de meening is altoos, dat de ontbreekende, er zo lang dienen te worden afgescheiden; doch, slaan de redemaaten in groote getallen, het volgt van zelve, dat men de graaden of door 't oog nader hebbe te verdeelen, of dat er op 't monochordum tefens ook meerder afgedeelde graaden worden vereifcht.

§. 151.

Een VIERDUBBELE OCTAAF staat als 1 tegen 16. Men vergelykt hier drie, tegen 16 maal drie, of 3—48. De redemaaten der overige gebruikelykste vier- en vyfdubbele intervallen zal men naderhand in een tafel beknoptelyk by elkander vinden.

§. 152.

Een QUINT heeft de redemaat van 2 tegen 3. Men begrypt hier de snaar des monochords, al zo wel als by de dubbele octaaf (§ 149), in 5 deelen, maar op eene geheel andere wyze, vergelykende namelyk 2 maal 12, tegen 3 maal 12, of

GEBRUIKELYKSTE INTERVALLEN. 129

of 24 tegen 36. Hier vertoonen zig dan twee linien, van de welke één, *de helft langer* is.

§. 153.

Een DUBBELE QUINT staat als 1 tegen 3; een driedubbele, als 1 tegen 6. Geene, laat zig hooren in 15—45; deeze, in 8—48.

§. 154.

Een QUART heeft de redemaat van 3 tegen 4. Men vergelykt hier 24—32; des verbeeldt de snaar twee linien, van de welke één, *een derde part langer* is. Volgens deeze aanleiding kan een naauwkeurig onderzoeker de afbeelding in linien voortaan zelf opmaaken.

§. 155.

Een GROOTE TERTS staat als 4—5; een kleine tert, als 5—6. In 't eerste geval vergelykt men 24—30; in 't tweede, 25—30; een subtiel verschil waarlyk, in vergelyking van het merkelyk onderscheid, 't welk wy in de grondtoon over de groote en kleine terts bespeuren.

§. 156.

Een GROOTE SEXT heeft de redemaat van 3—5; een kleine sext, van 5—8. Geene, vereischt op 't monochordum 21—35; deeze, 20—32.

§. 157.

Alle geheele toonen zyn niet even ruim. Men heeft overlang bemerk, dat trompetten, en voortgelyke blaastuigen, de toonen $\bar{d}$, $\bar{e}$, en $\bar{g}$, $\bar{a}$, niet in zulke tusschenwydte, als die van $\bar{c}$, $\bar{d}$; $\bar{f}$, $\bar{g}$; en $\bar{a}$, $\bar{b}$, kunnen voortbrengen. Volgens dit voorschrift der natuur noemt men geene,
I KLEI-

KLEINE- deeze, GROOTE TOONEN (toni minores & majores); gelyk ook f^{kruis} , g^{kruis} ; a^{kruis} , b^{kruis} ; b^{mol} , $\bar{c}$; b , $\bar{c}^{\text{kruis}}$; *Kleine-* maar c^{kruis} , d^{kruis} ; d^b , e^b ; e^b , f ; e , f^{kruis} ; g^{kruis} , a^{kruis} ; a^{mol} , b^{mol} , *grooten toonen* worden bevonden. Hoe men nu de toonen c , d , e , f , g , a , b , $\bar{c}$, op diatonyke wyze [§ 140], ook transponeere, de grooten en kleine toonen verschynen alleenlyk in e , f^{kruis} , g^{kruis} , a , b , $\bar{c}^{\text{kruis}}$, $\bar{d}^{\text{kruis}}$, $\bar{e}$, weer in dezelfde orde. Hier uit is de rede bevattelyk, waarom een grondtoon, en dienvolgens een muzykstuk, eenen halven of geheelen toon hooger of laager getransponeerd zynde, met ongelyk grooter verscheidenheid, dan het enkele verschil van hoogte zulks mede brengt, tot het gehoor komt; ja, waarom koor- en kamertonige instrumenten nooit regt zuiver met elkander samenstemmen, gelyk er, by voorbeeld, in $\bar{c}$, $\bar{d}$, $\bar{e}$, en $\bar{d}$, $\bar{e}$, $\bar{f}^{\text{kruis}}$, grooten en kleine toonen tegen elkander werken. Deeze verschillen kan men in clavieren zekerlyk naar believen of verminderen, of in 't geheel wegneemen, door alle toonen even ruim te maaken; geenzins echter, zonder dat de muzykaale practyk er meer by verlieze dan winne: gemerkt op dien voet niet alleen de aanminnige verscheidenheid tuschen de grondtoon en t' eenemaal vervallen; maar ook in concerten, alles, met de gemelde blaastuigen *voor altoos*, en met andere speeltuigen, en de zangstemmen, *vooreerst*, tot dezelfde namelyk geheel anders waren gewend, ongeneuglyk luiden zoude.

§. 158.

Een grooten toon heeft 9, een kleine, 8 commata.
In

GEBRUIKELYKSTE INTERVALLEN. 131

In deeze laatste, worden de kleinste- kleine- verdubbelde kleine- en groote halve toonen , naar evenredigheid naauwer, zo dat de seven natuurlijke intervallen eener ongetemperde octaaf, by voorbeeld c, d, e, f, g, a, b, $\bar{c}$, eensdeels gemakshalve, en anderdeels, ten aanzien der moogelyke *tempering*, aangemerkt als uit 55 commata bestaande [§ 129. 131], in twee groote halve toonen (e, f; b, $\bar{c}$), drie groote toonen (c, d; f, g; a, b), en, twee kleine toonen (d, e; g, a), eigentlyk niet meer dan 53 commata vervangen.

§. 159.

Een groote toon heeft de redemaat van 8—9; een kleine, die van 9—10. Verdeelt men de snaar des monochords in 17 deelen, en vergelykt 24 tegen 27, ze levert eenen grooten toon, doch, scheidt men ze in 19 deelen, en stelt 27 tegen 30, er doet zig zulk een geheele toon op, als wy in d, e, en g, a, doorgaans gewoon zyn. Volgens deeze aanleiding zal een schrander liefhebber alle overige intervallen, als hy slegts hunne redemaaten weet, op een behoorlyk afgedeeld monochordum gemakkelyk kunnen voortbrengen.

132 VAN DE EIGENSCHAPPEN DER

§. 160.

Tafel van de redemaaten der voornaamste gebruikelijke intervallen.

Unifoonen.	1- 1.				
	enkele.	dubbele.	drie—	vier—	vyfdubbele.
1. Octaven.	1- 2	1- 4	1- 8	1- 16	1- 32.
2. Quinten.	2- 3	1- 3	1- 6	1- 12	1- 24.
3. Quarten.	3- 4	3- 8	3- 16	3- 32	3- 64.
4. groote tertfen.	4- 5	2- 5	1- 5	1- 10	1- 20.
5. kleine tertfen.	5- 6	5- 12	5- 24	5- 48	5- 96.
6. groote sexten.	3- 5	3- 10	3- 20	3- 40	3- 80.
7. kleine sexten.	5- 8	5- 16	5- 32	5- 64	5- 128.
8. groote toonen.	8- 9	4- 9	2- 9	1- 9	1- 18.
9. kleine toonen.	9-10	9- 20	9- 40	9- 80	9- 160.
10. groote halve toonen.	15-16	15- 32	15- 64	15-128	15- 256.
11. kleine halve toonen.	24-25	12- 25	6- 25	3- 25	3- 50.
12. kleine septimen.	5- 9	5- 18	5- 36	5- 72	5- 144.
13. groote septimen.	8-15	4- 15	2- 15	1- 15	1- 30.
14. groote quarten.	32-45	16- 45	8- 45	4- 45	2- 45.
15. valsche quinten.	45-64	45-128	45-256	45-512	45-1024.

§. 161.

De voornoemde redemaaten worden als ZUIVERE, OVERDEELIGE, en OVERDEELEND

GEBRUIKELYKSTE INTERVALLLEN. 133

onderscheiden. *Zuivere* noemt men, die zig zonder overschot laten deelen : 1-2 ; 1-3 ; 1-4. enz. *Overdeelige* (superparticulares), alwaar slegts één deel overblyft, zyn de volgende acht: 2-3 ; 3-4 ; 4-5 ; 5-6 ; 8-9 ; 9-10 ; 15-16 ; 24-25 ; en *overdeelede* (superpartientes), alwaar verscheiden deelen overschieten, alle overige. Ten opzigt deezer verschillende redemaaten worden te mets de klinkende intervallen zelve, *zuivere*, *overdeelige* en *overdeelede*, genoemd, en, als zodanige verdeeld.

§. 162.

Het SEVENTAL wil tot muzykaale redemaaten gantsch niet ploeyen. Wat hier van de rede mooge weezen, of het te heilig, dan te gemeen zy, daar omtrent ontmoet men allerhande geleerde gisfingen (a), doch, tot nog toe geen vast bescheid. Inmiddels, de ondervinding leert, dat toonen in de redemaaten 1-7 ; 6-7 ; 7-8 ; al zo wel als die van 1-11 ; 1-13 ; ons zo ongeneuglyk luiden, dat wy ze zelfs tot geen wanklanken goed genoeg achten, en, dus uit het getal der muzykaale intervallen geheel uitsluiten.

a) *Mattheson*, *Orchestre* 3, pag. 690. sequ.

§. 163.

Ieder muzykaal interval heeft een redemaat, maar alles, wat een redemaat heeft, is op verre na geen muzykaal interval. De muzykaale mistyken vinden in den geheelen toefstel des joodschen tempels, in alle desselfs pronkieraaden, ja, in allerhande gemeene dingen, enkel *muzyk*. Men kan hen zulk vermaak gerne gunnen, en op dien voet stellen, de venster glafen staan als 1 tegen 1 ; ergo, *Unifoonen* ; deeze tobakspyp is eens zo lang, als
1 3
gee-

geene; deeze os weegt 400, geene 800 pond; de mantel van Scaramouche is 1- die des Koffers, 2 ellen lang; ergo, *octaven*; doch, de waarheid der zaak is, dat de *harmony in 't gemeen, van de muzykaale harmony grootelyks verschille* [§ 16 17].

§. 164.

ZOMMIGE INTERVALLEN VINDEN WY IN 'T ALGEMEEN WEL—ANDERE, WANLUIDENDE. Koomt er een *terts*, *quint* of *octaaf* tot het gehoor, ieder, die van gezonde ooren niet misdeeld is, en, goed en kwaad kan onderscheiden, hoe onervaaren hy in de muzykaale praëtyk ook zy, bemerkt eene geneuglyke aandoening. en noemt ze *welluidende*; laat er zig, in tegendeel, een *secunde*, of een *septima*, hooren, ieder gevoelt onbevallige indrukzelen, en keurt ze dienvolgens voor *wanluidende*. Zonder nu eens te gewaagen van den woordenstryd, zederd lange over de *quart* gevoerd, welken ik naderhand meen te beslegten; de smaak doet ons *unifoonen*, *octaven*, *quinten*, *grooten en kleine tertsen en sexten*, ieder van een prime afgeleid, en, in 't byzonder aangemerkt, *welluidende*, maar alle de overige intervallen, niet tegenstaande wy zommigen, gemaks halve, al mede onder de benoeming van *octaven*, *quinten*, *tertzen* en *sexten* begrypen, en ze door zekere bywoorden onderscheiden [§ 164], *wanluidende* vinden. Volgens dit voorschrift der natuur verdeelt men alle intervallen in *wel- en wanluidende*, noemende geene, met één woord, **CONSONANTEN**; deeze, **DISSONANTEN**: welverstaande, dat alle wanluidende toonen geen dissonanten zyn, schoon alle dissonanten wanluidende worden bevonden, maar, dat de eigentlyk zogenaamde dissonanten insgelyks zekere *bepaalde*

tus-

tuffchenwydte vereifchen. Schoon wy nu daagelyks befpeuren , dat een zelfde muzykituk en instrument ons niet altoos even lieflyk fmaake; deezen meer , geenen minder behaagè; ja, te mets zommigen onverdraaglyk voorkoome, terwyl het anderen als verrukt en overheerlyk fchynt (a); hier vinden wy evenwel eene verwonderenswaardige eenparigheid van gevoelens; eenen *toetsfteen der wel- en wanluidendheid*, ons door de redelykheid als ingeplant. Ieder enkele toon koomt niet alleen op eenerlei wyze tot onze bevatting [§ 61], maar wy bemerken ook een en dezelfde eigenschap in een zelfde interval, om dat wy er door aangedaan worden, tot het oordeelen over onze aandoeningen ons geftadig als genoodzaakt vinden, en in deezen *volgens dezelfde natuurwetten*, hoe verward of duidelyk ook begreepen, oordeelen. Hier ontmoeten wy derhalve een GRONDBEGINZEL VAN MUZYKAALE KENNIS, t'allen tyde door de onbetwiftelyke ondervinding bevestigd, en dus geen verder bewys vereifchende; een beginzel waarlyk, by gebrek van 't welk er nooit *muzyk*, veel min *muzykkunde*, plaats zoude hebben: gemerkt er in 't maatgezang, als het vormelyke der muzyk, geene welluidende toonen moogelyk waren, ten zy de muzykaale ftoffe die reeds infloot, en, het noodeloos zoude wezen, de muzyk te oeffenen en te onderzoeken, by aldien een zelfde toon en interval, geenens dus, deezen weer geheel anders, koft luiden.

a) Il y a peu de chofes furquoy les hommes foient plus paragez que fur celui de la mufique. *Croufaz*, traité du beau. pag. 171. ed. 1715.

§. 165.

Een TROMPET levert de toonen

C. c. g. $\bar{c}$. $\bar{e}$. $\bar{g}$. $\bar{c}$. $\bar{d}$. $\bar{e}$. $\bar{f}$. $\bar{f}$ ^{kruis}. $\bar{g}$. $\bar{a}$. $\bar{b}$. $\bar{c}$.
 Deeze kunnen wy op drierhande wyze met elkander vergelyken, 1) *met de prime*; 2) *trapswyze*, en, 3) *door elkander*. Ten aanzien der *prime* ontmoet men hier een *octaaf*, C, c (1-2); een *dubbele quint*, C; g (1-3); een *dubbele octaaf*, C, $\bar{c}$ (1-4); een *driedubbele groote terts*, C, $\bar{e}$ (1-5); en een *driedubbele quint*, C, $\bar{g}$ (1-6). Tot dus verre houdt de natuur slyp te orde, doch hier komt ze eindelyk af te wyken, vermits er 1-7 ontbreekt. Deeze vyf redemaaten, die zig in onmiddelyke achtervolging der kleinste getallen tot de eenheid betrekken, kan men dan ter onderscheiding van andere harmonische of muzykaale redemaaten, *reciproque* redemaaten en de luidrugtige intervallen zelve, RECIPROQUE INTERVALLEN noemen. Daar naa vertoont er zig een *driedubbele octaaf* C, $\bar{\bar{c}}$ (1-8); een *vierdubbele secund*, C, $\bar{\bar{d}}$ (1-9); een *vierdubbele groote terts*, C, $\bar{\bar{e}}$ [1-10]; een *vierdubbele quint*, C, $\bar{\bar{g}}$ [1-12]; een *vierdubbele groote septima* C, $\bar{\bar{b}}$ [1-15]; en een *vierdubbele octaaf*, C, $\bar{\bar{\bar{c}}}$ [1-16], schoon eenige ervaren trompetters er zomwylen nog hooger toonen, als *fituleerende*, voortbrengen. *Trapswyze* verschynen er, behalven de octaaf C, c; een *quint* c, $\bar{g}$ [2-3]; een *quart*, g, $\bar{c}$ [3-4]; een *groote terts*, $\bar{c}$, $\bar{e}$ [4-5]; een *kleine terts*, $\bar{e}$, $\bar{g}$ [5-6]; een *quart*, $\bar{g}$, $\bar{c}$; een *groote toon*, $\bar{\bar{c}}$, $\bar{\bar{d}}$ [8-9]; een *kleine toon*, $\bar{\bar{d}}$, $\bar{\bar{e}}$ [9-10]; een *groote*

GEBRUIKELYKSTE INTERVALLLEN. 137

grootte halve toon, $\bar{e}, \bar{f}$ [15-16]; een kleine halve toon, $\bar{f}, \bar{f}^{\text{kruis}}$ [24-25]; en dan nog een grootte halve, $\bar{f}^{\text{kruis}} g$; een kleine toon, $\bar{g}, \bar{a}$; een grootte toon, $\bar{a}, \bar{b}$; en een grootte halve toon, $\bar{b}, \bar{c}$. Door elkander, vindt men er ook, een dubbele- drie- en vierdubbele quart, $\bar{c}, \bar{f}; c, \bar{f}; C, \bar{f}$. Een grootte- dubbele- drie- en vierdubbele grootte sext, $\bar{c}, \bar{a}; \bar{c}, \bar{a}$; $c, \bar{a}; C, \bar{a}$. Een kleine- en een dubbele kleine sext, $\bar{e}, \bar{c}; \bar{e}, \bar{c}$. Een dubbele en een driedubbele grootte en kleine toon, $\bar{c}, \bar{d}; c, \bar{d}; \bar{g}, \bar{a}; g, \bar{a}$. Eenen dubbelen grooten halven toon, $\bar{e}, \bar{f}$. Een kleine- en dubbele kleine septima, $\bar{g}, \bar{f}; g, \bar{f}$. Een grootte- dubbele- en driedubbele grootte septima, $\bar{c}, \bar{b}; \bar{c}, \bar{b}; c, \bar{b}$. Een grootte- dubbele- drie- en vierdubbele grootte quart, $\bar{c}, \bar{f}^{\text{kruis}}; \bar{c}, \bar{f}^{\text{kruis}}; c, \bar{f}^{\text{kruis}}; C, \bar{f}^{\text{kruis}}$; en één val- sebe quint, $\bar{f}^{\text{kruis}}, \bar{c}$. Zo wonderbaar heeft natuur ons overlang voorgewerkt, en de voornaamste intervallen, welker redemaaten wy nu van achteren ontdekken, gelyk ze zekerlyk niet door de wiskonst, maar langs een veel gemakkeliker weg, namelyk door 't gehoor, gevonden, door den goeden smaak goedgekeurd, en eerst lang daar naa aan de wiskonst ter toets overgebracht zyn; zelfs in onafgedeelde blaastuigen aangewezen.

§. 166.

Iets anders is de muzykaale orde der natuur, en weer iets anders, die, welke zig op onze instrumenten ver- toont. Natuur brengt eerst consonanten voort, schoon ze naderhand afwykt, en ook dissonanten

aan de hand geeft; in tegendeel, wat in snaaren en toetsen naast elkander legt, is enkel *wangeluid*, uit 't welk de *konst* eerst lieflyke samenstemming moet afleiden. Een halve toon verschilt hier zeer weinig, een octaaf, vry veel; doch in het natuurlyke muzykaale systeem ontmoeten wy van dit alles het tegendeel, zo dat men in 't oordeelen over 't geene, dat in toonen waarlyk nader of verder afgelegen is, van onze instrumenten op de orde der natuur geen gevolg kan trekken.

§. 167.

De reciproque intervallen zyn het, die wy ons gemeenlyk in 't overblaazen van fluiten en pypen tot een wet gesteld vinden. Blaast men wat te sterk, er ineldt zig terstond de *octaaf*, 1-2; sterker, de *dubbele quint*, 1-3; nog al sterker, de *dubbele octaaf*, 1-4. Dit gaat zo voort tot 1-6. Ik zeg *gemeenlyk*: want men ontmoet zomwylen eenen overvlieger, die op eene zelfde opening eener fluit, alle toonen, welke het instrument ooit kan leveren, zonder eenen vinger te verzetten, slegts door de wonderbaare tempering van den adem, overblaazende voortbrengt,

§. 168.

Dusdanige *overgeblaazen toonen* zyn zekerlyk uitwerkzelen van verschillende bepaalde grootheden, 't zy dat de geheele massa der binnenlugt by wyze eener feller gespannen snaar, eensklaps sneller word bewoogen, of dat de lugtdeelen, die zo schielyk niet kunnen volgen, als de geene, welke de kracht van inblaazing onmiddelyk ontfangen, zig in zekere parten scheidt, en hunne
tril-

trillingen ieder in 't byzonder volbrengen. Dit laatste is myns oordeels het waarschylykste.

§. 169.

Dat zommige deelen van *snaaren*, die zo schie-lyk niet kunnen volgen dan anderen, zig in zekere parten scheiden, en er dus *punten van stilstand* in worden gebooren, zulks heeft de groote toonkundige, *Sauveur*, door de volgende merkwaardige ondervinding op 't monochordum bevestigd gevonden (a). Wanneer men aldaar, by voorbeeld, een vierde part, neem eens 15 graaden van 45, zo onvast afzondert, dat de beweging van 't kortste gedeelte der snaar tot het langste, kan overgaan, zullen de drie parten, in plaats van de prime eener dubbelde quint, by voorbeeld $\bar{c}$, $\bar{g}$, te laten hooren, evenhoog luiden als het vierde part. Stelt men nu in de grenspaalen van ieder vierde part, te weten, net in den 15 den, 30 sten, en 45 sten graad, *zwarte snippeltjes papier*, of iets anders, 't welk zig genoegzaam onderscheidt, maar in 't midden deezer ruimtens, namelyk omtrent den 7 den, 22 sten, 37 sten, en 52 sten graad, *witte snippeltjes*, en raakt alsdan de snaar ergens op een vrye plaats zagtjes aan, de vier witte snippeltjes zullen omvallen, en de drie zwarte, post houden, ten klaren bewyze, dat er aldaar in de snaar voor dien tyd geen beweging voorvalle. Volgens deeze gronden kan men niet alleen een denkbeeld maaken van de zogenaamde *sympathetische toonen*, die, zelfs wanneer er in snaartuigen de vereischte snaaren niet toe voorhanden zyn, voor al wanneer de lugt, gelyk door klokken, hevig wordt aangerand, door lugtdeelen, die zig van

a) Mem. de l'acad. roy. 1701. pag. 167.

140 VAN DE EIGENSCHAPPEN DER

anderen afzonderen, moeten worden verwekt; en een denkbeeld, vanden aardt de *trompet-marin*, als welker zeer dikke darmfnaar flegts toonen levert, die in reciproque en andere harmonifche redemaaten staan, doch in de overige ruimtens, hoe fors men ook ftryke, gantsch geen geluid geeft; maar zelfs, het verfchynfel verklaaren, *hoe en waarom men op geftreeken fnaartuigen*, by voorbeeld, op een viool, door eenen vinger zagtjes op een fnaar te leggen, zonder ze neer te drukken, en dus zonder de deelen volkomen van elkander af te fcheiden, toonen, die een octaaf, een dubbele quint, en een dubbele octaaf, hooger zyn, konne verwekken, ja, waarom de toon alsdan, tegen de natuurlyke of gewoone orde, hooger worde, naar maate de vingeren zig verder van den kam verwyderen. Uit deeze ftaaltjes blykt ook genoegzaam, dat de fluiten, dochinzonderheid de vioolen, en foortgelyke fnaartuigen nog op verre na niet zyn uitgefudeerd, maar dat er nog vry wat te oeffenen en te onderzoeken voorvalle.

§. 170.

De natuurlyke toonen c. d. e. f. g. a. b. c̄.
staan in de volgende evenredigheden:

24. 27. 30. 32. 36. 40. 45. 48.
24-27 betekent 8-9, (ieder driemaal vermeerderd) eenen grooten toon; 24-30, [4-5], een groote tert; 24-32, [3-4], een quart; 24-36, [2-3], een quint; 24-40, [3-5], een groote sext; 24-45, [8-15], een groote septima; 24-48, [1-2] een octaaf.

Weerom, 27-30 verbeeldt 9-10, eenen kleinen toon, 30-32, 15-16, eenen grooten halven toon; 32-36, 8-9, eenen grooten toon; 36-40, 9-10, eenen kleinen toon; 40-45, 8-9, eenen grooten toon; en 45-48, 15-16, eenen grooten halven toon. Desgelyks, 30-36, en 40-48 stellen

GEBRUIKELYKSTE INTERVALLEN. 141

stellen voor, 5-6, een *kleine tert*; 30-48 sluit in 5-8, een *kleine sext*; en in 32-45 verschijnt de *grootte quart* zelve.

§. 171.

Muzykaale intervallen zyn klinkende proportien. Verbeeldt men zig de lugtdeelen, die verschillende intervallen verwekken, als slingers, die in eenen zelfden tyd ieder een verschillend getal van gelykmatige trillingen afleggen, uit de redemaaten der intervallen kan men afneemen, dat zy, die, by voorbeeld, den drieklank C. c. g. $\bar{c}$. $\bar{e}$. $\bar{g}$. $\bar{c}$ tot ons overbrengen, met 1. 2. 3. 4. 5. 6. 8. gelyk staan. Te regt noemt men dan de *muzyk eene KLINKENDE MATHEMATYK*.

§. 172.

Het gehoor onderscheidt de hoorbaare grootheden on-gelyk sneller, dan 't gezigt de zichtbaare. De behaaglykste muzykaale redemaaten zyn overlang, volgens het berigt van geleerde bouwkundige (a), uit de muzykkunde in de bouwkunde overgenoomen, inzonderheid die van 1-1; 1-2; 1-3; 1-4; 1-6; 2-3; 3-4; 4-5; 5-6; 3-5; 5-8; 8-9; 9-10. Ondertusschen, het gescherpt gehoor onderscheidt intervallen in de redemaaten van 1-15 en 1-16, by voorbeeld, C, $\bar{b}$ en C, $\bar{c}$, aanstonds van elkander, ja, kan de zogenaamde 64 deelen ten eersten klaar bemerken, terwyl het gescherptste gezigt

a) *Wolf*, anfangs gründe der baukunst. §. 24. *Vitruius*, Lib. 3 cap. 1. *Sturm*, mathes. inven. Pars 1. pag. 1028.

142 VAN DE EIGENSCHAPPEN DER

gezigt tot diergelyke onderscheiding vry wat tyd behoeft.

§. 173.

In de negen octaven eener Orgel [§ 118] *onderscheiden wy toonen, die als 1 tegen 512 staan.* Volbrengt C van 32 voet, in één secund 8 trillingen; C van 16 voet levert in die tyd 16; de pyp C van 8 voet, 32; die van 4 voet, 64; die van 2 voet, 128; die van 1 voet, 256; c van deeze eenvoetige stem, 512; $\bar{c}$, 1024; $\bar{c}$, 2048; en $\bar{c}$, 4096. Hoe klein of groot men hier het getal der trillingen ook begrype, het staat altoos vast, dat wy 9 maal in meetkundige progressie moeten voort tellen, namelijk aldus: 1-2; 1-4; 1-8; 1-16; 1-32; 1-64; 1-128; 1-256; 1-512. Een wonderbaar vermoogen den mensch verleend, vertoont zig hier in 't onderscheiden zulker subtile dingen! inmiddels, betoogde waarheden beneemen ons alle rede van twyfeling.

§. 174.

Eenerhande klinkende grootheden kunnen zeer verschillende werking doen. Wanneer een zelfde zangwyze in toonen van de eigenste hoogte, maar van zeer verschillende sterkte, neem eens, nu op trompetten, dan op fluiten, voortkoomt; ja, wanneer een discant-alt-en basstem, een fagot, clavecymbel, viool, waldhoorn, en orgelstemmen van eenerlei toonmaat, eenen zelfden toon, by voorbeeld, $\bar{e}$, voortbrengen, moet ieder instrument zekerlyk het eigenste getal van trillingen leveren, gelyk er anders onmoogelyk een zelfde toon konde ontstaan: echter, in zommige keelen wordt hy door meerder opening- in
ande-

anderen, door meerder sluiting der glottis geformeerd [§ 98]. Menig instrument brengt hem gedrongen voort, eenige veroorzaaken, dat de trillingen nauwlyks andere, dat dezelve zeer dikwils worden herhaald. De verschillende eigenschappen der klinkbaare lighaamen, in evenredigheid met de welke, de lugtdeelen een zelfde getal van trillingen op geheel andere wyze ontfangen, voortplanten, en tot ons overbrengen, sluiten derhalve de rede in van gemelde gantsch verschillende uitwerking.

§ 175.

De tydstippen van de GELYKE INVALLINGEN der toonverwekkende lighaamen zyn uit de redemaaten der intervallen af te neemem. Een vry bewoogen, trillende snaar loopt naa ontfangen aanstooting gins en weer; worden er nu twee, van verschillende grootheid te gelyk, en op eenerlei wyze bewoogen, ze loopen in 't eerste tydstip naar dezelfde rigting, by voorbeeld, naar boven; echter, ze scheiden zig in de volgende tydstippen, om dat ieder, volgens haare bepaalde kracht, eenen verschillende weg heeft af te leggen, en tot dien, behoudens dezelfde snelheid, meer of min tyd besteedt, maar, hervatten naderhand, zo dra ieder op het einde van haaren weg is gekoomen, de beweging weder met vereende krachten. Dit noemt men *gelyke invallingen*; en er volgt van zelve, dat deeze in evenredigheid met de verschillende grootheden, als werkoorzaaken, moeten verschillen. Worden de toonen van snaaren en klokken uit zekere ongevoelige trillingen, in hunne kleinste deelen verwekt, gebooren [§ 69], dit belet echter geenzins, dat de merkelyke, zigt- en voelbaare trillingen niet tot een

144 VAN DE EIGENSCHAPPEN DER

een vaste regelmaat van redeneering blyven ver-
strekken a). Daar nu de redemaaten der inter-
vallenaanwyzen, hoe de trillingen der beide toon-
nen eenes intervals tegen elkander staan, wy
konnen er de *tydstippen der voornoemde invallingen*
onfeilbaar uit besluiten, en wat hier, gemaks hal-
ve, van snaaren wordt gezeid, dient op alle ove-
rige toonverwekkende lighaamen, naar evenre-
digheid, te worden toegepast.

a) Mem. de acad. roy. 1737. pag. 3.

§. 176.

In UNISOONEN 1-1 gaan de snaaren, als even-
maatige slingers geduurig met elkander heen en weer.
Wil men zig nu de voornoemde invallingen,
om een denkbeeld van den aardt der zaak te
maaken, door onder- en tusschen elkander ge-
stelde stipjes verbeelden, de unifoon vertoont zig
eenvoudig aldus: . . . enz.

. . .

§. 177.

In OCTAVEN [1-2] beginnen beide snaaren weer
samen in 't derde, en vervolgens in 't vyfde, seven-
de, en negende tydstip. by voorbeeld . . . . .enz.

De korte snaar heeft namelyk haaren weg
reeds voleind, wanneer de lange, eerst op de
helft is gekoomen; geene, maakt dierhalve vier
trillingen tegen 1; 20 tegen 10; 200 tegen 100 enz.

§. 178.

In dubbele octaven (1-4) geschiedt de vereeniging
in 't vyfde, tiende en vyftiende—in driebubbele [1-8],
in 't

GEBRUIKELYKSTE INTERVALLEN. 145

in 't 9 de, 18 de, en 27ste— in *vierdubbele* (1-16), in 't 17 de, 34 ste en 51 ste tydstip enz. In 't eerste geval maakt de korte snaar 4- in 't tweede, 8- en in 't derde, 16 trillingen tegen 1 van de lange.

§. 179.

In *Quinten* [2-3] geschiedt de vereeniging insgelyks in 't 5 de, 10 de, en 15 de tydstip, hoewel, uit kracht van overdeelige redemaat [§ 161], op eene gantsch andere wyze, dan in de dubbele octaven. De korte snaaren, als welker grootheid *de helft minder* bedraagt, moeten in eenen zelfden tyd *de helft meer* trillingen afleggen, dus werken in 't eerste tydstip beide samen, in 't tweede, de korte alleen, in 't derde, de lange; in 't vierde de korte. Nu zyn ze beide op het einde van haaren weg gekoomen, de één, door 3, de ander, door 2 trillingen, en staan op het punt om de beweging met vereende krachten te hervatten: by voorbeeld . . . i . . . i enz.

§. 180.

In de overige intervallen wordt de *verscheidenheid* geduurig grooter. *Quarten* [3 4] kunnen zig eerst in 't 7de, 14 de, en 21 ste tydstip vereenen; *grootte tertsen* [4-5], in 't 9 de, 18 de, en 27 ste; *kleine tertsen* [5-6], in 't 11 de, 22 ste, en 33ste; *valsche quinten* [45-64], in 't 109 de, 218 de enz. gelyk ieder, die slegts samentellen kan, zig, naar aanwyzing der tafel § 160, de innerlyke geschapenheid aller overige gebruikelijke enkele en dubbele intervallen gemakkelyk zal kunnen voorstellen.

K

§. 181.

De intervallen sluiten ORDE en verschillende graaden van VOLMAAKTHEID in. Orde, om dat hunne trillingen op eene bepaalde wyze achter elkander volgen, en neffens elkander zyn; volmaaktheid, om dat er overeenstemming tusschen het menigvoudige, tot een zelfde interval behoorende, voorhanden is; en verschillende graaden van die, naar maate dat hunne trillingen zig eerder en in eenen zelfden tyd meermalen vereenigen, en dus de gemelde overeenstemming, of pooging tot bereiking van een zelfde einde, grooter of kleiner wordt bevonden. Kleiner getallen der redemaaten zyn hier kentekens van meerder—grooter getallen, van minder volmaaktheid; hier op steunt de vermaarde grondregel der ouden: de intervallen zyn des te volmakter, als ze aan de eenheid nader koomen, of door kleiner getallen worden uitgedrukt. In deeze zin is de unisoon [1-1] volmakter, als de octaaf [1-2]; de octaaf, volmakter als de quint [2-3]; de enkele quint, min volmakter, als de dubbele quint [1-3]; deeze, volmakter, als de quart [3-4]; de quart volmakter, als de groote tert [4-5]; de enkele groote tert, min volmakter, als de dubbele [2-5]; die weer min volmakter, als de driedubbele [1-5]; de groote tert, volmakter, als de kleine [5-6]. Hoewel er nu, uit kracht der vermoogens, volgens welke wy over de intervallen oordeelen, aangaande de trappen hunner volmaaktheid verscheiden uitzonderingen kunnen inkoomen, waar van te zyner tyd zal worden gehandeld; hier blykt evenwel, dat en waarom men aan de intervallen, in 't afgetrokken aangemerkt, ORDE en VOLMAAKTHEID hebbe toe te eigenen.

§. 182.

Zommige intervallen worden door anderen als voortgeteeld. Slaat men een octaaf en een quint, by voorbeeld, c, g, $\bar{c}$, er legt een quart (g, $\bar{c}$), door samenkomst van twee volmaakter intervallen verwekt, in op gesloten; een octaaf en een groote tert, c, e, $\bar{c}$, de kleine sext (e, $\bar{c}$) meldt zig van zelve; een octaaf en een kleine tert, d, f, $\bar{d}$, de groote sext (f, $\bar{d}$) verschynt ongevraagd. Ten deezen opzigt noemt men de quarten, omgekeerde quinten; en de sexten, omgekeerde tertsen.

§. 183.

Er zyn nooit meer— en volmaakter consonanten te verzinnen, dan wy reeds kennen en gebruiken. De 6 eerste trappen van rekenkonstige progressie 1-1; 1-2; 2-3; 3-4; 4-5; 5-6, leveren de beste redemaaten, die zig het menschelyk verstand ooit kan voorstellen; alle overige zyn des te volmaakter te achten, naar dat ze deezen nader koomen, des te minja, onvolmaakt, naar dat zy er verder van afwyken, en deeze worden er opzettelyk onder gemengd, ten einde het volmaakte des te krachtiger te doen doorstraalen. Nu hebben wy reeds alle intervallen in de beste redemaaten staande, en die, welke ons, naa verscheiden proefneemingen, zelfs tot geen dissonanten goed genoeg schynen [§. 162. 164], zullen onzen naakoomelingen, zo lang ze geene geheel andere soorten van gehoortuigen krygen, luiten twyfel niet min wanluidende klinken.

Van de TEMPERING der muzykaale intervallen.

§. 184.

De ruimte éener octaaf, ja, die van alle bruikbaare vyf, zes octaven [§ 111], kan door geen interval van dezelfde foort zo net worden vervuld, dat er geen luttel te kort noch overschiete. Drie groote toonen krygen ieder 9- twee kleine, ieder 8- en twee groote halve toonen, ieder 5 commata [§ 158]; doch deeze 53, kunnen zelfs door geene kleinste halve toonen, maar slegts door intervallen van verschildende foort, net worden uitgeleverd. Schoon, by voorbeeld, ieder groote tert uit eenen grooten en eenen kleinen toon bestaat, drie groote tertsen, neem eens, c, e; e, g^{kruis}; g^{kruis}, b^{kruis}, vervullen nog geen octaaf, en vier kleine, d, f; f, ab; ab, c^b; c^b, e^{bb}, gaan er reeds buiten; geene, hebben één comma te weinig; deeze, één te veel.

§. 185.

Er is geen net gesloten MUZYKAALE CIRKEL moogelyk, behalven in onze verbeelding, en, wanneer wy ons niet de bastaardwoorden cis, dis, fis, gis enz. koomen te paayen. De stofte is tot dien einde veel te subtil, en onze subtilste tekens zyn nog veel te grof. Begint men, by voorbeeld, van c, en vervolgt by quinten aldus, c, g; g, d; d, a; a, e; e, b; b, f^{kruis}; f^{kruis}, c^{kruis}; c^{kruis}, g^{kruis}; g^{kruis}, d^{kruis}; d^{kruis}, a^{kruis}; a^{kruis}, e^{kruis}; e^{kruis}, b^{kruis}; men is niet alleen den toon c kwyt, maar de laatste noot verbeeldt het c een comma te laag, daar het op instrumenten, aan slipte afdeeling vatbaar, in der daad

daad te hoog wordt. Stelt men nu tot b^{kruis} de quint $\bar{f}^x$, en gaat nog eens rond, er verschynt eindelyk b^x ; dus geraakt men evenwel nooit weer tot c , maar verwydert er hoe langer hoe verder van. Maar, noemt men verschillende toonen, om dat wy er slegts één claviertoets toe hebben, cis, dis enz. of verruilt een of ander quint, by voorbeeld, g^{kruis} , $\bar{d}^{\text{kruis}}$ tegen a^b , e^b , en gaat dan aldus voort, e^{mol} , b^{mol} ; B^{mol} , f ; f , $\bar{c}$, men bedriegt het gehoor, en de cirkel raakt gesloten, hoewel niet *net gesloten*. Deeze theory, die onze onbekwaamheid in 't overzien van het einde ontdekt, heeft nochtans haare groote nuttigheid, en verstrekt mede tot het bewys, dat de *muzyk eene ONEINDIGE KONST* zy.

§. 186.

De MUZYKAALE TEMPERATUUR, of tempering, bestaat in het besnoeyen der intervallen, dat men namelyk zommigen een ziertje van hunne volmaaktheid ontnemt, en zulks anderen weer toelegt. Uit de deugdelykheid der volmaakte intervallen volgt gantsch niet, dat ze van zelve, zonder toedoen der konst, op alle verzinnelyke wyze volkomen met elkander moeten overeendragen; dit is iets, 't welk natuur ons geenzins heeft beloofd. Inmiddels, de moeyelykheid der tempering betreft inzonderheid, om nu van de harpen niet eens te gewaagen, de *clavieren*, als welker toonen door toetsen volstrekt worden bepaald. Stelt men hier vier quinten, by voorbeeld, c , g , g , $\bar{d}$; $\bar{d}$, $\bar{a}$; $\bar{a}$, $\bar{e}$, volkomen zuiver, de driedubbelde groote tert c , $\bar{e}$, is bykans een comma te hoog; het overschot, door de muzykaale schoolvossen de *wolf* genoemd, dient derhalve

net te worden verdeeld. Waar zig nu of door den adem, of door behendigheit der vingeren, eenige bemiddeling laat treffen, daar wyft het muzykaal gehoor den regten weg van zelve. Geoeffende zangers zyn er nooit meê verlegen; en ervaaren violiften pleegen of hunne quinten niet op een hair zuiver te ftellen, en het ontbreekende door de behandeling te vergoeden, of, van 't clavier, 't welk hier tot een regelmaat verftrekt, om dat het niet zo ras, dan anderen, kan worden omgefteld; den toon $\bar{a}$ over te neemen: immers, daar de fnaaren $\bar{a}$ en $\bar{e}$ gemeenlyk van meerder gebruik zyn, dan de beide overige, en, hooge toonen, wegens meerder trillingen, krachtiger doorftraalen, het klein verſchil met het clavier blyft aldus genoegzaam bedekt, ſchoon het zekerlyk anders zoude uitvallen, by aldien ze de *eerfte* fnaar, in betrekking tot de tweede der altviool, en, tot zommige vyffnaarige italiaanfche vioolen, *ſecund* genoemd, eerſt, en vervolgens de drie quinten g , $\bar{d}$; $\bar{d}$, $\bar{a}$; $\bar{a}$, $\bar{e}$, gantſch zuiver ſtelden. Het hoofzaakelyke beſtuit dan op de volgende drie regelen: 1) *oſtaven, groote tertſen en kleine ſexten moeten zuiver weezen*; 2) *aan quinten en kleine tertſen mag men IETS ontnemen*, en 3) *aan quarten en groote ſexten, IETS toeleggen*.

§. 187.

De rede van de noodzaakelykheid der tempering is hier geenzins deeze, dat natuur ons gebrekkige ſtoffe levere, maar, onze genegenheid tot oncindige veranderingen zonder veel werks en wydloopigen toefel. Ieder toon zal ons in allerlei opzigt te dienſt ſtaan; $\bar{a}$ zal een quint weezen met $\bar{e}$ en $\bar{d}$; een groote terts

tertsen, met $\bar{c}$ kruis en $\bar{f}$; een kleine tertsen met $\bar{c}$ en $\bar{f}$ kruis. Hadden wy hier tot ieder interval een byzonder $\bar{a}$, er was zekerlyk geen tempering van nooden, doch, wy willen met minder toetsen meer uitvoeren, dan de ouden met veele, en ons echter niet geerne in weinig toonen bepaalen, maar liever den gewaanden cirkel t'elkens een stuk weegs doorkruiffen. Daar nu 13 toetsen binnen de ruimte ééner oëtaaf ons genoegzaame gelegenheid tot verlustiging, en vertooning onzer konst aan de hand geeven, en 10 maal 13 tot de stipte circulatie aller intervallen evenwel niet zouden toereiken, *wy verkiezen iets, dat min volmaakter, maar veel gemakkeliker is, boven iets volmaakters.*

§. 188.

Uit de vereischte tempering volgt gantsch niet, als of het enkelyk op 't gehoor aankoome, en, de wiskonst in de muzyk geen nuttigheid hebbe. Dat onze muzyk heerlyker luiden en meer werking doen zoude, by aldien wy aan ieder interval zyne stipte redemaat gaven, en konden geeven, daar aan behoeven wy niet eens te twyfelen; ja, dat de oude Grieken zig ter tyd in minder toonen bepaalden, en de instrumenten des te zuiverer stelden, is één van de voornaamste punten, in welke hunne muzyk boven de onze iets heeft vooruit gehad. Wanneer nu de vraag is, of zekere toonen te hoog, of te laag zyn, dan koomt het alleenlyk op 't gehoor en, den smaak aan: echter, 't is al zo onmoogelyk, dat men het voornoemde iets [§ 186], hoe veel ze hooger of laager dienden te weezen, slegts door 't gehoor en den smaak konne bepaalen, als dat iemand, die van 't vereischte gewigt der goudspecien onkundig is, en van geen goudwaag weet, door 't gezigt en

't gevoel vermooge aan te wyzen, hoe veel zulke specien te zwaar of te licht zyn. Men behoeft ieder quint, volgens het Systema van *Sauveur* [§ 115. 131], slegts een 49 ste gedeelte (a), en volgens anderen (b), enkelyk een 12 de part van een comma, of een 108 ste gedeelte eenes grooten toons, af te knippen, 't welk dan aan de quarten, tertsen en sexten van zelve weer toevalt, zo is de zaak klaar. De kennis van de redemaaten kan hier derhalve tot een *grondslag*, en 't monochordum tot een *goudwaag* verstreken, ten einde het gehoor te scherpen; een comma, en zekere gedeeltens van dien, stiptelyk te leeren onderscheiden; en zo wel de zuivere intervallen, als de getemperde, die wy by geval van nooden hebben, en die eindelyk, door de gewoonte, nog voor consonanten doorgaan [§ 144], zig levendig in te prenten, en des noods van 't een en 't ander rede te kunnen geeven. De wiskonst, (schoon ze het onmoogelyke niet moogelyk kan maaken,) ontdekt hier den aardt der zaak, en wyft aan, waar het eigentlyk hapere; men dient dan de paalen, binnen welke deeze voortreffelyke weetenschap in de muzyk te gebieden heeft, naauwkeurig te kennen en in acht te neemen, doch voor 't overige, zig haare onwankelbaare gronden geenzins ontnemen en betwiffen te laaten. De favoryt-woorden, **HET KLINKT NIET, 'T KLINKT WEL**, geeven waarlyk aan de edle weetgierigheid op verre na geen genoegen: waarom klinkt het niet? en waarom klinkt het wel? zekerlyk, om dat het in 't eerste geval **BUITEN** maar in 't tweede, **IN de vereischte redemaaten en evenredigheden staat.**

a) Mem. de l'acad. roy. 1707 pag. 272.

b) *Neidhardt*, von der temperatur. pag. 102. 103.
Jena, 1706.

Van den muzykaalen geest.

§. 189.

Door den MUZYKAALEN GEEST verſtaa ik; de begaaftheden, uit kracht van de welke men zig allerhande ſoorten van toonen onderſcheidentlyk voorſtelt, er over oordeelt, en toonmengelingen in maatgezang voortbrengt. Deeze begaaftheden, die men, voor zo verre ze aangebooren zyn, als vermoogens, en voor zo verre zekere door oefening aangekweekte vermoogens daadelyk worden te werk geſteld, als hebbelykheden heeft aan te merken, ontfangen, wegens verſcheiden opzigten, verſchillende benoemingen.

§. 190.

De natuurlyke lighaams-gelieldheid, die tot klaare bevating van toonen den weg baant, noem ik MUZYKAAL TEMPERAMENT.

Dit vereiſcht 1) natuurlyk geboor; 2) vlugge geeſten; 3) zenuwen die teder genoeg zyn om met er haalt aangedaan te kunnen worden, en teffens ſterk genoeg, om felle ſchuddingen te kunnen veelen. De dierlyke geeſten, in evenredigheid van welker beweging ieder aandoening ontſtaat, zyn namelyk traager, naar dat het bloet dikker en taaier, vlugger, naar dat het zelve dunner en vloeijender is; in 't eerſte geval zyn de zenuwen minder in 't laaſte, meer gespannen. Deeze, laaten zig met grooter ſnelheid en kracht beweegen, dan geene, en langs deezen weg alleen kan er eene klaare bevating worden verwekt. Onder de drie temperamenten, die men het ſanguiniſche, choleriſche, en melancholiſche noemt; die zig op oneindig

verschillende wyze gemengeld vertoonen, en welker deugden, *vlugheid*, *ernst* en *voorzigtigheid* zyn; koomt het dan, ten opzigt der muzykaale practyk, inzonderheid aan op eene sterke dosis van 't *sanguinische*, of bloetryke. Dit heeft thans de overhand by de geene, die, gelyk men zeyd, eene *muzykaale phisionomie* hebben, die *tot de muzyk gebooren* zyn, en welken ze *als uit de oogen straalt*.

§. 191.

De grondslag der geheele muzykaale practyk is de VERBEELDING, of het vermoogen, om indrukzelen van toonen, eertyds tot de gewaardwording overgebragt, naderhand weer te doen herleven; en de zogenaamde REGEL DER VERBEELDING, bestaande in deeze onveranderlyke haar voorgeschreeven wet, by een gedeelte van herlevende indrukzelen, de geheele schakel van voorwerpen, tot een zelfde zaak behoorende, en by ieder voorwerp, soortgelyke, te moeten in de gedagten brengen. Hoe klaarer men zig de eerste maal iets voorgesteld, hoe krachtiger men zig het zelve toen ingeprent, hoe meermaals men er naderhand aan gedacht heeft, en hoe levendiger iemands verbeelding werkt, des te meer vindt men zulks bewaarheid. Zingt iemand ons het begin van een bekend airtje voor, terstond valt ons de geheele voize weer in; (wy denken in dezelfde orde als voorheen, en telfens ook aan soortgelyke melodyen.) De gedagten worden hier uit elkander als voortgeteeld, doordien de voorgaande, de rede instuiten, waarom de volgende, ons weer te binnen koomen. Dus kan een of ander toonval, gelyk een of ander woord, duizenderlei omstandigheden, die er gantsch geene betrekking mede schynen

te hebben, als in een zelfde oogenblik weer te binnen brengen.

§. 192.

Het wonder der vrywillige bewegingen straalt nergens op eene uitneemender wyze door, dan in die, welke tot de muzyk, zo wel instrumentaal, als vocaal, behooren (a). Hier wordt, zo wel ten aanzien van de afperking en formeering der toonen, als der tyd, in de welke ze zullen verloopē, een foort van MEETKUNDE geoëffend, die onbegrypelyk subtile bewegingen vereifcht [§ 96. 98. 101], en tot de welke nochtans onkundige menschen, die naauwlyks van theory willen hooren reppen, bekwaam zyn. Speelt men, by voorbeeld, op het clavier, een bekend muzykstuk uit het hoofd, men denkt niet alleen in dezelfde orde, als voor deezen, maar de geoëffende vingeren vinden zomwylē den regten weg, zonder dat men zig naderhand eens kan bezinnen, hen daar toe eenigen last te hebben gegeven. De ontleedkunde leert, dat er tot één harmonifche slag, hoedanige wy te mets in één fecunde verscheiden voortbrengen, eene ongelooflyke menigte spieren moete worden aangetrokken; en de redeneerkunde, dat er tot ieder noot verscheiden overpeinzigen behooren: by voorbeeld, 1) die noot staat daar ter plaatse; 2) wat daar staat, heet dus; 3) wat dus heet, moet op die toetse worden geflagen; 4) die noot heeft zulk een gedaante; 5) wordt dus of zo genoemd; 6) geeft deeze
 of

a) Ce miracle des mouvemens volontaires ne se voit en aucun de ses mouvemens si merveilleuse que dans ceux qui appartient à la musique, tant instrumentale que vocale. *Dodort. Mem. de l'acad. roy. 1700. pag. 364.*

deeze of geene duurzaamheid te kennen; 7) voor die noot staat dit of dat teken enz. enz. echter de *ondervinding* leert, dat men zeer zwaare stukken voor de vuist konne uitvoeren. Wat moet er niet al omgaan in 't hoofd, en in de lighaamlyke leeden der geener, die in behoorlyke orde zingen, speelen, fantaiseeren en componeeren! bevatten wy de zaak aldus, dat er, wanneer wy ons de eerste maal zekere toonen verbeelden, eene subtile beweging in de harssenen ontstaa, die aldaar indrukzelen, evenredig aan de stoffelyke afbeelding in de gehoorzenuw gevormd, overig laate; dat de ziel in 't zelfde oogenblik op de elementen des lighaams werke, en deeze weer op elkander, ten einde zodanige bewegingen voort te brengen, als er in de lighaamlyke leden tot de uitvoering worden vereischt; dat naderhand de eigenste beweging in 't lighaam herleve, wanneer in de harssenen het zelfde indrukzel gaande wordt gemaakt, en dat de eigenste toonen weer in de verbeelding koomen, wanneer eene zelfde beweging in 't lighaam het eertyds daar mede gepaard gaande indrukzel weer doet herleven; wy bevatten te gelyk, **DAT NIEMAND DAN EEN WEEZEN VAN DE ALLERHOOGSTE MAGT EN WYSHEID ONS DUSDANIGE GESTELDHEID HEEFT KONNEN MEDEDEELEN.**

§. 193.

Het MUZYKAAL GEHOOR is een vermoogen, om zig toonen KLAAR en DUIDELYK voor te stellen. Het woord *toon*en bekent hier, de uitwerkfele van toonverwekkende lighaamen, te weeten, de stipte hoogte, bepaalde tusschenwydte, wel- en wanluidendheid, duurzaamheid en sterkte, die wy

wy ter gelegenheid van- en in evenredigheid met de bewegingen, figuren, en grootheden zulker lighaamen, gewaar worden. De ondervinding leert namelyk, dat ieder, die van natuurlyk gehoor niet misdeeld is, geene toonen in zekere vereifchte hoogte na te zingen, veel min, eertyds gehoorde muzykstukken te onthouden, en de muzykaale maat stiptelyk te treffen vermoogen; terwyl anderen, schoon in de muzyk onbedreeven, niet alleen iets eigentlyk na te zingen, en geheele zangwyzen te onthouden, maar zelfs, zonder ondersteuning van instrumenten, voizen behoorlyk in te stellen, en, volgens den begonnen toon, in den vereifchten afstand voort te zetten; blaastuigen, die zig slegts door den adem laten regeeren, en snaartuigen, by welcher afperking het zeer naauw luistert, net een maatvast te behandelen, bekwaam zyn. Ja, dat ervaren muzykoeffenaars volgens één gegeven toon, orgelen en clavecimbelen in 't vereifcht accoord weten te brengen; dat menig, zo dra hy een onbekend muzykstuk in 't oog krygt, den zin ten eersten al zo klaar bevatte, dan of hy het zelve reeds daadelyk zingen en speelen hoorde; dat zommigen allerhande aardige invallen fantaiseerende uiten, en zelfs midden in geselschappen, half zingende en half praatende, fraai componeeren; al het welke volstrekt onmoogelyk zoude weezen, ten zy men zig de voort te brengen toonen eigentlyk voor te stellen vermogt. Ten opzigt van dusdanige zingbaare denkbeelden, zeld men van eenigen, die niet minder als doof, en zelfs met een scherp natuurlyk gehoor begaafd zyn, ze hebben *geen gehoor*. Hun geest is aan die kant niet opgewekt, de muzykaale letters schynen hen enkel verward geraas; ze vatten hunne betekenis niet, en konnen dus by
 vol-

volflagen gebrek van het vereifcht beginzel, buiten 't welk er geen ander kan worden gegeven, zelfs geene bekwaame muzykaale toehoorders, veel min leezers en auteuren, worden. Het vermoogen, de indrukzelen der toonen te ontfangen en voort te planten, verfchilt derhalve van muzykaal gehoor, *als eene gelukkige gefteeldheid des ligbaams, van een uitwerkzel des verftands.*

§. 194.

De voorwerpen van 't muzykaal gehoor zyn alle bewattelyke toonen, die men of daadelyk hoort, of voort te brengen tragt, of welker indrukzelen men door verbeelding doet herleven, of welker ſamenhang men door winding zelf opmaakt. Ten opzigt deezer beide laafte foorten volgt, dat het muzykaal gehoor, eens daar zynde, konne ſtand grypen, ſchoon iemands natuurlyk gehoor verzwakt.

§. 195.

De muzykaale tekenkunde (mufica ſignatoria) beruſt enkelyk op deezen grond, dat men zig, uit kracht van muzykaal gehoor, toonen van zeer verſchillende bepaalde duurzaamheid konne verbeelden. Dit vermoogen ſtelt ons namelyk in ſtaat, om de tydſtippen, in de welke zekere toonen zullen verloopen, levendig te bemerken, te gevoelen, en zodanig af te meeten, dat er in een zelfde tydſtip, neem eens in één ſecund, al zo wel één toon, als 2, 3, 4, 5, 6, 8 en meer, ja, 2, 3, 4, 5, 6, tegen één, 3, 4, 5, 6, tegen twee enz. konnen verloopen. Om deeze rede heeft men tot de ſtipte aanduiding van zulke duurzaamheid allerhande tekens en konſtwoorden uitgevonden en ingevoerd.

§. 196.

§. 196.

Men stelt zig toonen KLAAR voor, wanneer men ze fchielyk, zonder eenige tyd tot nadenken te behoeven, van alle overige genoegzaam onderscheidt; en DUIDELYK, by aldien men ook vaste kentekens van zulke onderscheiding kan aanwyzen (§ 20): er is derhalve een *laage* en een *hooge graad* van muzykaal gehoor, die ieder zeer verschillende trappen kunnen hebben. Geene, vindt ook plaats in de zogenaamde natuurlyke muzyk; deeze, niet zonder muzykaale theory. Geene, brengt mede, dat men zig de toonen zelve, zonder behulp dier tekenen, bewoordingen en midde-len, door welke ze gemeenlyk aangeduid, onderscheiden en verwekt worden, levendig voorstelle; deeze, dat men zig de intervallen en hunne bepaalde duurzaamheid door middel van zekere tekenen en konftwoorden verbeelde: in 't eerste geval werkt de *beschouwende*-in 't tweede; de *figuurlyke* kennis. Gelyk wy nu zelfs van woorden duidelyke begrippen hebben, wanneer wy flegts weeten, hoe men ze fchryft; er zyn *duidelyke begrippen van toonen* moogelyk, voor eerst, wanneer men, door hunne redemaaten en evenredigheden anderen weet te beduiden, dat ze tegen elkander staan als deeze en geene getallen en linien; ten tweeden, voor zo verre men ze opstellen, en dus de tekens, door welke ze uitgebeeld en onderscheiden worden, ftiptelyk aanwyzen kan. Dit verknogten der gedagten met gevoeglyke tekenen vereifcht als eene *dubbele ry van gedagten*, gemerkt men zig ter zelve tyd de betekende toonen en de vereifchte tekens moet voorstellen. Het gebrek van dit vermoogen, 't welk in de geestkunde billyk eene eigene benoeming verdiende, fluit myns oordeels de voornaamste rede

rede in , waarom ieder bekwaam muzykaal toehoorder geen goed muzykaal lezer kan worden, ja, waarom ieder, die maatvast en aardig zingt, speelt en fantaiseert, evenwel in de muzykaale compositie niet kan vorderen [§. 11]. Het schynt, dat men reeds een *duidelijk* begrip van toonen hebbe, wanneer men taalkundigen kan beduiden, dat men, by voorbeeld, den toon A door zodanige hoogte, als men dan zingende of speelende laat hooren, van alle overige, B, C, D, enz. onderkenne, aangezien men hier *kentekens van onderscheiding* aan de hand geeft, door middel van de welke, vatbaare toehoorders de meening terstond eigentlyk bemerken, en, door nazingen en speelen, blyken kunnen geeven, dat ze juist in 't zelfde begrip zyn. Dit is thans iets, 't welk omtrent begrippen van den reuk, smaak en coleuren, die altoos verward moeten blyven, nooit in diervoege plaats vindt, daar men, in tegendeel, by toonen de *luidrugtigheid* te baat heeft, en dus elkander ongelijk nader kooft. Ondertuffichen, daar men juist geen vaste regelmaat van de vereifchte flipte hoogte eenes toons aanwyzan, en dus dezelfde begrippen van opgezongen toonen in afweezenden niet eveneens verwekken kan, er volgt alleenlyk, dat ze een *hooger graad van klaarheid* influiten, als die van den reuk, smaak en coleuren, met welke ze te mets, *by gebrek van muzykaal gehoor*, te onregt worden gelyk gesteld. Wyders, schoon een oplettende bemerken kan, hoe veel toonen hy in één secunde onderscheidentlyk te bevatten in staat zy, de zeer verschillende graaden van snel- en levendigheit der verbeelding veroorzaaken nochtans, dat niemand met zekerheit konne vaststellen, hoe veel, anderen in eenen zelfden tyd dusdanig te bevatten vermoogen.

In-

Inmiddels , ten opzigt van den voornoemden hoogen graad , wordt te regt gezeid (a): *daar iemand , die de muzyk verstaat , het duidelyke beter inziet , als een ander , zo kan by zig het zelve ook beter weer voorstellen.*

a) B. v. Wolf. Metaph. tom. 1. § 233.

§. 197.

De MUZYKAALE VINDING is een vermoogen , om uit bekende intervallen , door verschillende sãmenvoeging en verdeeling , allerhande aaneenschakelingen die nog nooit tot de gewaarwording zyn gekoomen , op te maaken. Dit vermoogen , als de grondslag aller muzykaale compositie , fantaisie en methode , ondertelt muzykaal gehoor , en hangt insgelyks af van de vlugheid der verbeelding.

§. 198.

De MUZYKAALE SMAAK is een vermoogen , om volgens onduidelyke begrippen over de volmaakteit der intervallen in 't gemeen , en die des maatgezangs in 't byzonder , te oordeelen. Wanneer wy zekere toonen bevallig of ongeneuglyk vinden , en ze dienvolgens wel- of wanluidende noemen , stellen wy ons zulke toonen voor , en oordeelen er over. Iets anders , is dit voorstellen , gevoelen of bevatten , en weer iets anders , dit oordeelen. Het muzykaal gehoor levert de stoffe , doch het oordeelt eigentlyk niet , maar laat zulks over aan andere vermoogens. Ordeelen wy nu volgens duidelyke begrippen [§ 20] , het verstand zit zelf aan 't roer , weshalve men dan in de wiskonst , alwaar strenge bewyzen plaats hebben , en zo dikwils men zaaken duidelyk bevat , nooit van den smaak hoort reppen ; oordeelen wy , in tegen-

regendeel, volgens verwarde of onduidelyke, dan werkt zodanig vermoogen, als, by overnaaming, de *smaak* wordt genoemd; dan noemen wy de voorwerpen *mooy*, *schoon*, en *fraai*, om dat wy hunne innerlyke geschapenheid of niet naauwkeurig onderzoeken, of niet behoorlyk weeten te verklaren. *Schoon*— of *fraaiheid* betekent derhalve, volmaaktheid, van welke wy geene duidelyke, maar slegts eene klare bevatting hebben. Naar dat nu de voorwerpen of in der daad overeenstemming tusschen het menigvoudige insluiten, of zulks alleenlyk schynen te doen, hebben wy onderscheid te maaken tusschen *waare* en *gewaande* volmaakt- of *fraaiheid*, en hier op beruist de onderscheiding tusschen *goeden* en *kwaaden smaak*.

§. 199.

De GOEDE MUZYKALE SMAAK doet ons, zonder overleg, goedkeuren, wat wy, by nader onderzoek, waarlyk volmaakt— en afkeuren, wat men alsdan in der daad onvolmaakt zoude hebben bevonden; stellende dus op eene vaardige wyze onderzoeking aan, daar het eigentlyk zogenaamd oordeel zulks met bedagtzaamheid, en volgens zekere sluitreden doet. Hy is een soort van verstand en oordeel; als het licht der maan, overlieflyk in den nacht der konstoeffening; ja, hier van gelijke dienst, als een voorwind in 't scheepsbestier, nademaal hy de natuurlyke regelen aan de hand geeft, en, er in korten tyd weinig deugdelyks konde worden voortgebracht, by aldien men alles eerst onderzoeken, en naauwkeurig bevatten moest. Men kan hem door goede voorbeelden aankweeken, doch het vermoogen zelve, 't welk hier de *tong* verbeeldt, moet aangebooren wezen. Hy is, als eene hebbelykheid
aange-

aangemerkt, *lydende en werkende*, gelyk een goede kok niet alleen over geregten, door anderen toebereid, wel oordeelen, maar ook zelfs iets smaakelyks aanregten kan; en, zo wel het fraaie, 't welk wy in de muzyk gewaarworden, als de hebbelykheid, door welke wy het zelve bemerken, *goede muzykaale smaak* wordt genoemd. Hy vereifcht, behalven *muzykaal gehoor, oplettendheid*, als 't vermoogen, om de gedagten op één gedeelte van een famengesteld voorwerp meer dan op anderen te rigten; *gedagtenis*, zynde het vermoogen van te erkennen en zig te verzeke- ren, dat men deeze en geene gedagten reeds gehad, deeze en geene toonen reeds gehoord heb- be; *een soort van nadenken*, of voortgezette oplet- tendheid van deel tot deel; *fcherpzinnigheit* (acu- men), als 't vermoogen om in de toonen veel verſcheidendheid waar te neemen; en *geestigheit* (ingenium), 't vermoogen van het overeenkom- ſtige ſnedig te bemerken; 't welk dan ſcherp- zinnigheit onderſteft, aangezien er onder *veel* verſcheidenheit doorgaans meer overeenkomſt, dan onder weinige, wordt ontmoet. Kortelyk, alles, wat er ooit tot het onderdeel van 't kenne- lyk vermoogen kan worden betrokken, vloeyt en werkt hier als in een middelpunt ſamen. De wonderkracht des goeden ſmaaks ſtraalt door in allerhande ſoorten van bedryven, ſtellende zelfs onkundigen in ſtaat, over verheven zaaken fyn en behoorlyk te oordeelen, gelyk men, omtrent natuur- en konſtwerken daagelyks beſpeurt, dat menig, die den aardt der volmaaktneid geenzins weet te verklaaren, er evenwel door aangedaan wordt, en aanſtonds ontdekt, of, en in hoe ver- re zy ergens voorhanden zy, dan niet (a).

L 2

Oor-

- a) Omnes tacito quodam ſenſu, ſine ulla arte & ratione, quæ ſint in artibus ac rationibus recta ac prava, dijudicant. Cicero, de oratore, lib. 3.

Oordeelen nu twee perſoonen over een zelfde onderwerp , één volgens de reden , de ander , volgens den goeden ſmaak , ze kunnen al zo wel eenerlei als verſchillende gevoelens hebben ; geene , kan een volmaakt— of onvolmaaktheid bemerken , die deeze niet gewaarwordt ; nochtans , het gemeen zeggen , *dat men over den ſmaak niet moete twiſten* , dient ſlegts van den goeden ſmaak te worden opgevat , gemerkt anderzins het kenteken van onderſcheiding t'eenemaal wierde weggenoomen . De vraag is hier niet , of iets aan iemand goed konne ſmaaken , maar , of hy eenen goeden ſmaak hebbe ? Hoort deeze liever een clavecimbel , als een viool ; geene , liever een viool , als een clavecimbel , men kan hen , volgens billykheid , hunnen ſmaak niet betwiften , nadeemaal ieder van deeze inſtrumenten , in zeker opzigt , volmaaktheid heeft ; maar , dat iemand , die , by voorbeeld , een trommel boven alle muzykaale inſtrumenten voorttrekkelyk acht , ook volgens eenen *goeden ſmaak* oordeele , zal niemand uit de onveranderlyke wetten , hem voorgeſchreeven , ooit kunnen aanwyzen .

§. 200.

De goede ſmaak doet ons niets , dat van geëvenredigde verſcheidenheid is ontbloot , dat geeft noch aardigheid vertoont , en tot geen zeker oogmerk kan ſtrekken , behaaglyk vinden . Wy kunnen de eentoonigheid in geenem ſprecker veelen , zodanig is de neiging tot de *verſcheidenheid* , tot het beminnen van de welke onze geeft als gebooren is , ons ingeprent . Nochtans , ze kan hem niet volkomen behaagen zonder tuſſchenkoomende *gelykvoormigheid* : deeze is het , die tyd geeft om zig te verpoozen ; die zekere paalen ſtelt , om , te verre uitweidende ,
niet

niet te verdwaalen, maar, de reeds gevormde denkbeelden liever eerst met eenige oplettendheid te bespiegelen. Hebben nu zommige dingen zelfs eenerlei grootheid, zo dat A gelyk staat aan C, B aan D, dan is er ook *evenredigheid*; deeze doet de verscheidenheid luisterryker doorstraaalen, en geeft gelegenheid tot verdeeling der voorwerpen in geslachten en soorten. Dit alles ontmoeten wy in het *wonderboek der natuur*, in 't welk wy niet alleen tot *letters*, maar van 't welk wy teffens ook tot *lezers* zyn bestemd. Voorts, de natuur kan en mag geen sprongen doen, nooit te schielyk van het een op het ander vallen, maar alles moet net met elkander samenhangen; deeze onveranderlyke wet noemen wy, met één woord, *orde*. De orde is de grond van alle *volmaaktheid*, en zonder orde en volmaaktheid kan er nooit zeker *oogmerk* worden bereikt, daar wy echter volkomen verzekerd zyn, dat er eindens aan de natuur zyn gesteld. Ja, de natuur sluit *treffelykheid* in, voor zo verre ieder ding, schoon volmaakt in zyne soort, des te volmaakter is, als het oogmerk verhevener, en, de wyze hoe de middelen daar toe zyn aaneengeschalkeld, die, tot bereiking van een geringer oogmerk geschikt, juist in zodanigen graad te boven gaat, als de beoogde dingen zelve elkander in volmaaktheid overtreffen. Met dit doorlugtig voorwerp, de *natuur*, is de *goede smaak* in harmony gebragt; haar voorschrift is 't genee, dat de verbeelding *welgeregeld* [§ 10] maakt. Verre dat deeze Keurmeester ons iets, dat geen orde vervangt, en nergens toe kan dienen, behaaglyk laate vinden, hy verwekt veeleer eenen afkeer tegen de wanorde, en doet hen, die rampzaalig genoeg zyn van er toe over te hellen, in weerwil van hen zelve de treffelykheid der

orde fmaaken. Van dit alles ontmoeten wy in de Muzyk doorflaande blyken. Zommige intervallen verwekken in 't algemeen geneuglyke, andere, ongeneuglyke indrukzelen [§ 164], en zommige van deeze laafte worden evenwel tot bevordering van meerder lieflykheid bekwaam gevonden. Weerom, dat men onder verfchillende intervallen, *getyklusdende* [§ 127], diene te mengen, zulks wift men reeds, toen het volledigfte speeltuig, de zogenaamde citer of lyr van *Mercurius*, flegts uit vier fnaaren, c, f, g, c beftond, en dus in twee quinten, twee quarten, en eenen geheelen toon, door de bemiddeling der *oaf*, een foort van volmaaktheid inftoot. Desgelyks, dat wy *grondtoon* [§ 148] behaaglyk vinden, en echter in 't midden eenes muzykftuks ook andere fubalterne, ter onderscheiding van de welke, de geene, die begint en eindigt, de benoeming draagt van *hoofdtoon*, er laaten tuffchen vloeyen; ja, dat wy fraaye zangleidingen, vervolgens in hooger of laager toonen getransponeerd voortkoomende, bevallig en bekoorlyk achten, daar van legt de eenigfte rede in de aanbooren neiging tot *geevenredigde verfeidenheid*; en dat wy geen wildzang kunnen veelen, in die tot orde.

§. 201.

Hier naaft koomt ook de GEWOONTE, of de hebbelykheid in 't handelen volgens eertyds gebruike beweegreden, in *voornam* *aanmerking*; die, als de zogenaamde tweede natuur, dikwils veroorzaakt, dat zekere intervallen, instrumenten en muzykftukken voor anderen behaagen, en, in deezen van den fmaak toeftemming verkrygt, zelfs wanneer men, naar reden oordeelende, be-

bevindt, dat anderen in der daad meerder volmaaktheid influiten.

§ 202.

De verschillende graaden van muzykaal temperament, muzykaal geboor, muzykaale vinding, goeden muzykaalen smaak, lust, neerfuge oefening, goede gewoonte, en muzykkunde, stellen de verschillende boogte des muzykaalen geestes. Deeze dingen kunnen namelyk in gantfch ongelyke proportie tegen elkan- der staan: by voorbeeld, menig heeft veel vin- ding, en weinig goeden smaak; een ander, veel goeden smaak, maar weinig aardige invallen. Geenen ontbreekt flegts lust; deeze blokt, of werkt in weerwil der natuur. Langduurige kwaade gewoonte kan het muzykaal gehoor en den goeden smaak bederven; en zommigen worden moedeloos wegens gebrek van grondige kennis.

§. 203.

De GOEDE SMAAK en de REDE zyn de wet- tige rigters over alle gefchillen, die er omtrent muzy- kaale dingen ooit kunnen voorvallen. Ieder namelyk in zyn ditrikt, en volgens de regelmaat der na- tuur. Zyn onduidelyke begrippen toereikende, ja, brengt de goede smaak zelfs fubtiler dingen voort, dan de rede kan nagaan [§ 101. 192], zy laate hem geworden, en vergenoege zig in 't bewonderen van het vermoogen, hem verleend; doch, wordt er duidelyke bevatting vereifcht, en kan de rede ons verder brengen, de smaak dient de strengfte toets te kunnen uitstaan, zig te onderwerpen, en het by de uitpraak des verftands te laaten beruften.

Van de muzykaale HARMONY in 't gemeen.

§. 204.

DISSONANTEN behooren mede tot de beste Muzyk. Gelyk het *licht*, naa de duifternis en fchaduwde *lente*, naa een guure winter- de *gezondheid*, naa geleden ongemak- het *zoete*, naa het wrangede *fchoonheid*, naa mismaaakte vertooningen des te aanminniger valt, en alle dingen zig door tegenftellingen best laaten ophelderen; zo wordt insgelyks de lieflykheid der *consonanten* des te fmaakelyker door *wystyk ondermengde dissonanten*, als welke de ftrekende zoetigheid van geene, eerst regt levendig doen ondervinden, en hooger leeren fchatten, ja, door haare aanminnige verrasfingen de waggelende opletendheid geftradig onderhouden en opfcherpen. Dusdanige bekoorlyke famenftemming, uit zekere ftrydigheid gebooren, is by lieden van oordeel overlang als de eigenaardigfte printverbeelding van *goed en kwaad, deugd en ondeugd*, aangemerkt (a). Men betreft dan tot de muzykaale harmony in een naauwe zin de *consonanten* alleen [§. 164], maar in een ruime en volledige, de *con- en dissonanten*; geene, als tot het *weezen*, deeze, als tot het *welweezen* der zaak behoorende.

a) C. Huigens, gebruik van 't Orgel. pag. 185.

Muzyk zonder dissonanten is, volgens zeker geestig fransman, als een zop, zonder zout; als een ragout, zonder speceryen; als een gefelschap, zonder *Dames*; kortelyk, als een zaak van alle bekoorlykheid berooft. Galant voorzeker! mits dat men de *Dames* niet met de dissonanten vergelyke.

§. 205.

§. 205.

Er is natuurlyke en konstige muzykaale harmony. Geene, bevat wel- en wanluidende intervallen, zonder maat; deeze, *maatgezang*. Geene, wyft eenvoudig aan, wat als by elkander behoort, en op allerhande manier achter malkanderen kan volgen; deeze, leidt uit zekere harmonische slagen veelerhande bepaalde aaneenschakelingen af. Geene, verbeeldt muzykaale lettergreepen zonder verband; deeze, muzykaale woorden en spreekwyzen, die zekeren zin zullen uitleveren. Geene, kan men op een harmonieus instrument zonder veel moeite, *als van natuur*, voortbrengen; deeze, niet zonder talent, en langwylige oefening. Over geene, kan ieder, die eenigzins goeden smaak heeft, behoorlyk oordeelen (§ 164); over deeze, niemand dan een kenner. In de oefening van den *generaal-bas* vertoont zig het een en 't ander, gemerkt men de eenvoudige harmonische slagen eerst kennen te leeren, en ze vervolgens in de vereischte maat te stellen heeft.

§. 206.

De natuurlyke harmony is de grondslag der konstige. Dat er in een muzykstuk lieflyk samenstemmende toonen voorkoomen, zulks hangt zekerlyk af van de gedaane keur des voortbrengers: echter, ze stemmen niet lieflyk samen, om dat hy ze verkooren heeft, maar hy heeft ze verkooren, om dat ze op zig zelve lieflyk samenstemmen. *Natuur* geeft de welluidendheid aan de hand, van welke de *konst*, volgens allerhande toepassingen,

gebruik maakt; dienvolgens, de kennis van de *regelen* der konstige harmony beruſt op die van de *gronden* der natuurlyke.

§. 207.

De intervallen worden, uit hoofde van wel- of wanluidende ſamenſtemming, in achtervolging wel- of wanluidende bevonden. Enkele toonen worden in de muzykaale praſtyk niet als wel- of wanluidende, maar ſlegts als trappen en ſprongen [§ 123] aange-merkt, nochtans ze maaken zig van zelve als wel- of wanluidende kennelyk: hoe men, by voorbeeld, c, e; c, g; c, c̄; c, e, g; c, e, g, c̄, ook achter elkander doe volgen, ze zullen altoos welluidende blyven; in tegendeel, valſche quinten, groote quarten, by voorbeeld, c^{kruis} g; c, f^{kruis}, en alle diſſonanten, altoos wanluidende: om dat onze werbeelding de indrukzelen van twee of meer achtereen volgende toonen ſchielyk ſamenſchakelt, en, de ſmaak het oordeel er over velt, naar dat ze in ſamenſtemming of con- of diſſoneeren. Om deeze rede noemt men de achtervolging van enkele toonen, gelyk ze in der daad een ſoort van harmony inſluit, eenwoudige harmony (harmonia ſimplex), ter onderscheiding van de ſamengeſtelde (compoſita), die altoos mede brengt, dat twee of meer verſchillende toonen ter zelve ryd daadelyk ſamenluiden, en, hier voortaan onder de benoeming harmony alleen wordt verſtaan.

§. 208.

Alles, wat in achtervolging lieſtyk klinkt, ſtemt niet lieſtyk ſamen. Want in de achtervolging kunnen ook diſſonanten onder loopen, die men als overſlaat, en uit welke men de conſonanten trekt.

trekt. Hoort men, by voorbeeld, c, d, e, achter elkander, men vergelykt ten eersten de indrukzelen van c, d; d, e; c, e; e, c, en stelt het wangeluid der beide eerste, wegens de geneuglyke aandoening der beide laatste, aanstonds uit de gedagten. Eveneens gaat het in de achtervolging van c, e; d, f; e, g; f, a, alwaar wy het wangeluid uit e, d; f, e; g, f gebooren, datelyk vergeeten; ook in die van c, d, e, f, g en c, d, e, f, g, a; doch het valt geheel anders uit in de achtervolging van c, d, e, f, g, a, b, gemerkt al het behaaglyke, in dit verband opgeslooten, niet kan opweegen tegen het ongeneuglyk indrukzel van c, b, 't welk interval hier als het einde van den weg verbeeldt, ten zy er c, c̄; c, a, of een ander consonant, op volge, als wanneer de wanklank verbeterd, weggenoomen, opgelost of *solveerd* wordt (niet *satveerd*, gelyk dé onkunde gemeenlyk zeit). Hier blykt derhalven, dat verscheiden *melodische regelen* [§ 6] in de *harmonische*, zyn gegrond.

§. 209.

De orde der enkele intervallen, welker redemaaten in groote getallen staan, is ten onzen opzigt enkel wande orde. De gelyke invallingen van *kleine septimen* [5-9] geschieden eerst in 't 14de, en 28ste tydftip [§ 178]; van *grooten toonen* [8-9], in 't 17de en 34ste; van *kleine toonen* [9-10] in 't 19de, en 38ste; van *grooten septimen* [8-15], in 't 23ste, en 46ste; van *grooten quarten* [22-45], in 't 77ste, en 154ste; van *valsche quinten*, [45-64], in 't 109de, en 218de enz. Hier is zekerlyk *orde*, of eene bepaalde wyze, hoe de trillingen neffens elkander zyn en op elkander volgen, voorhanden; daar wy inmiddels niet verder kunnen

oordeelen dan volgens de ons verleende regemaat, het *gehoor*, en, dusdanige, zelden voorvallende, met onbegrypelyke inelheid verloopende tydstippen der vereeniging, aan 't scherpfte gehoor t'eenemaal ontglippen, hier volgt niet, *waar orde is, daar is volmaaktheid*, maar veeleer, dat zulke intervallen, welker orde voor ons *onbevattelyk* is en blyft, voor zo verre ze tot het oogmerk, ons op eene geneuglyke wyze aan te doen op zig zelve van geen dient kunnen weezen, *gebrek van volmaaktheid*, en voor zo verre zy er zelfs hinderlyk aan vallen, *onvolmaaktheid* insluiten. Genoeg, de *secunden*, *grootte quarten*, *valsche quinten*, en *septimen*, bevatten, zo wel als alle overige dissonanten, die wy door de bywoorden, kleinste, grootste en verminkte, onderscheiden, als eene *sraaie*, *gewenschte wanorde*, aanminnig en nuttig te zyner tyd, ja, tot bevordering van meerder lieflykheid opzettelyk verkooren [§ 183].

§. 210.

De consonanten, zonder opzigt van volledige harmony, als tweeklanken aangemerkt, zyn des te volmaakter, naar dat ze schiekyker kunnen worden bevat. Daar nu enkele consonanten des te schiekyker kunnen worden bevat, naar dat hunne redemaaten in kleiner getallen staan, om dat de gelyke invallingen des te eerder geschieden, wy hebben aan zodanige enkele, welker redemaaten in de 6 eerste trappen van rekenkonstige progressie zyn begreepen, en welker orde ons bevattelyk wordt, namelyk, aan unisoonen [1-1], Octaven [1-2], Quinten [2-3], Quarten [3-4], grootte tertsen [4-5], en kleine tertsen [5-6], des te meerder of minder volmaaktheid toe te eigenen, naar dat hunne redemaaten kleiner getallen vertoonen. Wyders, enkele en
dub-

dubbele intervallen van de eigenste benoeming behooren tot een en dezelfde classe: want, het muzykaal gehoor onderscheidt deeze bykans net zo schieflyk als geene; het verschil van 1-2; 1-4; 1-8; 1-16; 1-32 is hier van gantsch geen belang, daar de meerder herhaaling eener zelfde redemaat aan de bevassing zelfs tot meerder klaarheid verstrekt, en, de goede smaak deeze en geene als dezelfde intervallen, slegts in hoogte verschillende, aanmerkt. Op dien voet is een *vyfdubbele octaaf* [1-32] volmaakter, of eerder te bevatten, als een *enkele quint* [2-3]; een *vyfdubbele quint* [1-24] volmaakter, als een *enkele quart* [3-4]; een *vyfdubbele quart* [3-64], volmaakter, als een *enkele groote tert* [4-5]; en dus met alle overige, naar aanwyzing der tafel [§ 160]. Hier komt de vermaarde grondregel der ouden, *de intervallen zyn des te volmaakter, als ze aan de eenheid nader koomen*, schoon ze ten opzigt van enkele intervallen waarheid behelt, eene krachtige uitzondering te lyden, aangezien wy niet slegts op de rekenkonstige orde te staarooogen, maar insgelyks de vermoogens, volgens welke wy over de intervallen oordeelen, in overweeging te neemen hebben. Evenwel, zeyd zeker wysgeer (a), „er moet nog „iets anders weezen: want anders zouden 4-7; „5-7 enz. voortgetrokken worden voor 5-8; en „3-5 (namelyk de sexten). Zekerlyk is er iets anders; wat raakt ons de orde der getallen, waar de ondervinding tegenspreekt? ik zal dan aanwyzzen, wat dat eigentlyk zy.

a) *Martin*, filosofische onderwyzer. pag. 104.

S. 211.

Wat er van een welluidend, enkel interval aan de octaaf ontbreekt, is insgelyks wel- en wat van een wan-

luidend, insgelyks wanluidende. By voorbeeld, aan de *kleine tert*s, c, e^b , ontbreekt de *grootte sext* $e^b, \bar{c}$; aan de *grootte tert*s, c, e , de *kleine sext*, $e, \bar{c}$; aan de *quart*, c, f , de *quint*, $f, \bar{c}$; aan de *quint*, c, g , de *quart*, $g, \bar{c}$; aan de *kleine sext*, c, a^b , de *grootte tert*s, $a^b, \bar{c}$; aan de *grootte sext*, c, a , de *kleine tert*s, $a, \bar{c}$. Weerom, aan den *grooten halven toon*, c, d^b , ontbreekt de *grootte septima*, $d^b, \bar{c}$; aan de *grootte secund*, c, d , de *kleine septima*, $d, \bar{c}$; aan de *grootte quart*, c, f_{kruis} , de *valsche quint* $f_{\text{kruis}}, \bar{c}$; aan de *valsche quint*, c, g^b , de *grootte quart*, $g^b, \bar{c}$; aan de *kleine septima*, c, b^{mol} , de *grootte secund*, $b^{\text{mol}}, \bar{c}$; en aan de *grootte septima*, c, b , de *grootte halve toon*, $b, \bar{c}$. Hier speelt de inbeelding, gelyk elders allenthalve, haare rol; doet ons in 't gewaarworden van verscheidenheid aanstonds naar gelykvormigheid uitzien, en ieder interval niet alleen met den *grondklank*, maar ook teffens met deffelfs *oetnaaf* vergelyken (a); iets, waar door de wel- en wanluidendheid krachtig vermeerderd, en als verdubbeld wordt. Heeft iemands iets tegen de welluidendheid der *quart*, die zal ten minsten moeten toestaan, dat er verder geene uitzondering plaats vinde.

- a) Dus worde het oude spreukje, *nullum tonum desolatum esse*, (geen toon is zonder anderen) eertyds ten opzigt van de zogenaamde Sympathetische toonen [§. 169], die elkander gaande maken en versterken, gebruikt, thans volkomen bewaarheid.

§. 212.

De **SEXTEN** sluiten volmaaktheid in, om dat ze door tertsen worden voortgeteeld [§ 182], en
 ons

ons zulke volmaakte intervallen weer in de gedagten brengen. Ieder sext doet de indrukzelen van twee tertsen herleven; by voorbeeld, e, $\bar{c}$, dat van e, c, uit welker verplaatfing zy voortfpruit, en van $\bar{c}$, $\bar{e}$, naar boven nog aan de octaaf ontbreekende. Dit is het geene, wat de *sexten* overweg helpt, en, zeer beminneelyk maakt, daar anders de gelyke invallingen der *kleine sext* [5-8] van die der *kleine septima* [5-9] gantsch weinig verschillen; en, *sexten*, wegens de *overdeelende* redemaaten (3-5; 5-8), welker trillingen altoos verwarder door elkander loopen, als die der *overdeelige* (§ 161), buiten twyfel min behaaglyk dan groote en kleine toonen (8-9; 9-10) zouden luiden, ten zy onze verbeelding hier andere wetten ftede. Inmiddels, daar het aan fecunden, septimen, en andere diffonanten, nooit mag gebeuren, door confonanten te worden voortgeteeld, en, ons confonanten in de gedagten te brengen, zo blykt teffens, dat en waarom de *sexten*, enkele zo wel als dubbele [§ 210], de *grenspalen der confonanten* zyn, of de uiterfte der intervallen, welken men volmaaktheid kan toefchryven; als mede, dat de goede fmaak, die ons overlang zekere intervallen voor wel- en andere voor *wantuidende* heeft doen aanmerken (§ 168), fchoon hy er de rede niet van konde aanwyzen, de zaak zelve gantsch wel hebbe getroffen.

§. 213.

Confonanten verliezen haare welluidendheid, wanneer ze onder elkander een diffonant verwekken. Men re- kent en benoemt de famenftemmende intervallen volgens den *grondklank*, die den fterkften indruk verwekt, en op welken de hoogere toonen als geveftigd zyn (§ 160): dienvolgens, van c, e, g, $\bar{c}$, heet

heet c, e, *grootte tert*; c, g, *quint*, en c, $\bar{c}$, *ooc-
taaf*, zonder dat hier in aanmerking koomt, of
e, g, een kleine tert, e, $\bar{c}$, een kleine sext, en g, $\bar{c}$,
een quart zy. Deze *methode* voldoet in de
practyk, ten einde zig verstaanbaar uit te druk-
ken, en leerlingen de vereifchte intervallen stiptelyk
te doen treffen: echter, *ze geeft geene opening
van de natuur der zaak*. Niemand zal ontkennen,
dat c, e, g, a, $\bar{c}$, of c, a, $\bar{c}$, $\bar{e}$, $\bar{g}$, namelyk,
*tert, quint, sext en ooc-
taaf, of sext, ooc-
taaf, tert en
quint*, diffoneeren, schoon ieder interval op zig
zelve met den grondklank welluidt. De trillingen
der *secund*, g, a, en die der septima a, $\bar{g}$,
moeten dan al zo wel, als die der overige in-
tervallen, in de lugtdeelen voorhanden zyn, en,
onze ooren aandoen: waren hier enkel *consonan-
ten* gaande, waar zoude de *wantuidendheid* van daan
koomen? en hadden de trillingen der boven-
klanken niet al zo wel betrekking op elkander,
als ieder, met den grondklank, er zoude geen
rede weezen, *waarom alle consonanten niet lieflyk met
elkander kunnen overeendragen*. Schoon nu de grond-
klank, wegens meerder sterkte, de onderlinge
werking der bovenklanken gemeenlyk verdoofd,
een fcherp gehoor kan evenwel, alles rondom in
ftilte zynde, op welgestelde clavecimbelen en har-
pen, by voorbeeld in de toonen c, e, g, $\bar{c}$, $\bar{e}$,
langzaam achter elkander aangeslagen, en eenigen
tyd voortduurende, de kleine tert, e, g; de
quart; g, $\bar{c}$; de kleine sext, e, $\bar{c}$; en de grootte sext,
g, $\bar{e}$, ieder onderscheidentlyk verneemen. In
een *wiskonstige* zin is het derhalve eene vol-
ftrekte waarheid, dat een grootte en kleine tert, een
quart, een ooc-
taaf, eene grootte en kleine sext, lieflyk
met elkander kunnen harmoneeren, hoewel zulks in
een *praktikaale* zin, namelyk, ieder interval
flechts

flegts van den grondklank af gerekend , zeer ongerymd luiden , en volstrekt valsch weezen zoude. Voorts , voegt men eener secund , de quart en sext toe , by voorbeeld , aan c , d ; f , a , de wanluidendheid wordt , door de onderling verwekte tertsen , d , f ; f , a , door de quint d , a , en voornamentlyk door de sext c , a , getemperd , verminderd en verzagt , schoon ze geenzins geheel verdwynt : dus blykt aan alle kanten , dat er in de samenstemming meer intervallen , dan wy in de practyk rekenen , en aldaar te rekenen behoeven , werking op ons oeffenen.

§. 214.

Er kunnen ter zelve tyd nooit meer dan drie verschillende intervallen , namelyk , terts , quint , en octaaf , of terts , sext en octaaf , of quart , sext en octaaf , ieder van een prime afgeteld , lieflyk met elkander harmoneeeren , des noemt men een verband van zulke drie , eenen accoord , vollen slag , of MUZYKAALEN DRIEKLANK (trias harmonica).

Kleine en groote tertsen , tertsen en quarten , quarten en quinten , quinten en sexten , kleine en groote sexten , sluiten elkander uit , doordien ze onderling *dissonanten* , te weeten , kleinste secunden , groote halve- en geheele toonen verwekken. De unifoonen kunnen tot versterking dienen , de octaven nog ongelyk beter ; doch , deeze zyn geene geheel verschillende- maar eenstemmige toonen , en gelykluidende intervallen : dus blyft er voor een eenvoudige drieklank flegts één van voornoemde drie accoorden overig ; by voorbeeld , c , e , g ; e , g , c̄ ; g , c̄ , e ; of c , e , g ; c , e , a ; c , f , a . Worden deeze toonen door octaven , t zy in de hoogte of in de laagte , versterkt , men noemt de drieklanken *verdubbelde* , of vermeerderde , en in

M dus.

dusdanige volle slagen bestaat de *volledigste muzykaale harmony*, die er ooit te verzinnen is: immers, ieder *welluidende* harmonische slag, schoon er eenige honderd perfoonen op de konstigste wyze met elkander musiceeren, kan slegts *drie verschillende intervallen* insluiten, en die van C, E, G,

c, e, g, $\bar{c}$, $\bar{e}$, $\bar{g}$, $\bar{c}$, $\bar{e}$, $\bar{g}$, $\bar{c}$, in wat verschillend verband de toonen ook achter elkander volgen, is niet, dan de drieklank van C, over de groote derde; prime, groote terts, quint en octaaf; een verschynfel, van'twelk de muzykaale geëtdryvers allerhandegelegenheid tot buitenspoorige uitleggingen hebben genoomen, die echter door de *vermeerderde*, meest gebruikelijke drieklanken, uit vier enkele toonen bestaande, reeds genoegzaam worden wederlegd. Men brengt dan alle *consonanten*, als de voornaamste stoffe der muzykaale harmony, tot DRIEKLANKEN.

§. 215.

De DRIEKLANKEN worden in VOLMAAKTE en MINVOLMAAKTE verdeeld. Geene, bestaan ieder uit een *prime*, *terts*, 't zy een groote of een kleine, *quint* en *octaaf*, neem eens, c, e, g, $\bar{c}$; deeze, spruiten uit verplaatting van geene voort, en zyn of *Sext-* of *quart-sext-accoorden*, by voorbeeld, e, g, $\bar{c}$, $\bar{e}$, (prime, terts, sext, octaaf); of g, c, e, g (prime, quart, sext, octaaf). Geene, vergenoegen den goeden smaak zodanig, dat men nooit lieflyker harmony verzinnen, er volkomen by beruften, en ze tot sluitingen van muzykstukken, ja, tot alles, wat een muzykaale volzin, of periode, zal verbeelden, gebruiken kan; deeze, worden in 't midden van muzykstukken insgelyks zeer bevallig gevonden, doch, voldoen niet tot sluitingen, maar vereischen achtervolging van volmaakte drieklanken.

§. 216.

§. 216.

Er zyn zo veel volmaakte drieklanken als grondtoonē, ja, ieder grondtoon vervangt zes volmaakte drieklanken, drie over de grootte, en drie over de kleine tertē, uit ieder van de welke, twee minvolmaakte, kunnen worden afgeleid. By voorbeeld, in de toonen c, d, e, f, g, a, b, $\bar{c}$, $\bar{d}$, $\bar{e}$ leggen de eenvoudige drieklanken c, f, en g, over de grootte, en die van d, e en a, over de kleine tertē: te weteen, c, e, g; f, a, $\bar{c}$; g, b, $\bar{d}$; d, f, a; e, g, b; a, $\bar{c}$, $\bar{e}$. Weerom, in A, B, c, d, e, f, g, a, b, $\bar{c}$, $\bar{d}$, leggen die van A, d, e over de kleine, en, c, f en g, over de grootte tertē. En dus met alle overige grondtoonē,

§. 217.

VOLMAAKTE CONSONANTEN, die teffens tot **VOLMAAKTE DRIEKLANKEN** kunnen dienen, worden in des te eigentlyker zin, en in betrekking tot volledige harmony alleen, **VOLMAAKT** genoemd.

Daar de volledige harmony de tweestemmige, uit hoofde van meerder overeenstemming tusschen het menigvoudige, in volmaaktheid tebovengaat, keurt men ook zodanige intervallen, uit welke ze voortspruit, te regt voor volmakter. De trillingen der **UNISOONEN** houden geduurig gelyke invallingen [§ 176], des kan haare volmaaktheid zo weinig in geschil worden getrokken, dat men ze veeleer, vermits ze tog enkelyk tot versterking van intervallen bruikbaar zyn, volgens den term der spraakkonstenaaren, *meer als volmaakt* mag noemen. De **OCTAVEN**, *verscheidenheid* van hoogte en teffens *gelykvormigheid* met de prime insluitende, worden, als de grootste luister der harmony, in een volstreckte zin, *volmaakt* genoemd, zonder

dat hier eenigzins in aanmerking komt, of twee tegen één eene zeer inegale party zyn (a). Zeker, de geheele muzyk zoude by gebrek deezer intervallen, zonder welke er nooit gelykvoornigheid moogelyk is, niet dan een baayert van verwarring weezen; ja, een harmonieus instrument, alwaar alle oëctaven valsch luiden, zal misschien zelfs aan onredelyke schepzelen onverdraaglyk voorkoomen. Hier naast verschynt de **QUINTEN**, die niet alleen lieflyke verscheidenheid leveren, maar ook in drieklanken tot bemiddeling van den verren afstand der oëctaven verstreken. Deeze beide buiten tegenspraak de volmaakte zynde, zo is nu de vraag, wat volmaakte consonant er, behoudens goede eendragt, nog zy by te voegen? hier komt de *ongelukkige* **QUART** (b), die tegen de quint een dissonant verwekt, het proces beneffens het regt van appel t'eenemaal te verliezen, en moet aan de **TERTS** den rang overlaten, ja, deeze weet zig zodanig beminnelyk te maaken, dat zy er doorgaans als de derde man, die 't gefelschap aanbrengt, en 't geheele spel regeert, wordt aangemerkt. In deeze zin zyn dan **OCTAVEN**, **QUINTEN** en **TERTSEN** alleen *volmaakte consonanten*; welverstaande, *kleine tertsen*, zo wel als *grootte*: want of de ouden hunne gebrekkige tertsen voor onvolmaakte consonanten, ja, bykans voor dissonanten hebben gehouden (c), zulks doet hierniets ter zaak. Ook kan men deezen intervallenuit dien hoofde, dat de quint volmaakter is, hunne volmaaktheid niet betwiften, zonder dat de volmaaktheid der quint, wegens de grooter volmaaktheid der oëctaf, insgelyks wegvalle.

a) *Mattheson*, Orchestre 3. pag. 492.

b) *Infelicissima omnium consonantiarum*, volgens *Cartesius*, in compendio de musica. pag. 22.

c) *Mattheson*, Klanglehre. pag. 94. 95.

QUARTEN *zyn*, ten opzigt van volledige harmony, MINVOLMAAKTE CONSONANTEN.

Consonanten, om dat ze alle eigenschappen van consonanten hebben : haare redemaat bevindt zig onder de eerste 6 trappen van rekenkonstige progressie [§ 183. 210]; ze kunnen schieglyk worden bevat, daar haare trillingen zig reeds in 't 7de, en 14 tydstip vereenigen [§ 180]; ze worden door quinten voortgeteeld [§ 182], en brengen ons deeze geneuglyke intervallen weerte'binnen [§ 121]; ja, de quarten-vallen $g, c; a, \bar{d}; b, \bar{e}; \bar{c}, \bar{f}; \bar{d}, \bar{g}$ enz. luiden in melodyen ongemeen lieflyk. Wat meer is, ieder volmaakte drieklank vervangt eene *quart*, ten zy de quint boven legge, by voorbeeld, $c, e, g, \bar{c}; c, g, \bar{c}, \bar{e}; c, \bar{c}, \bar{e}, \bar{g}$; ten welken opzigt men te regt onderscheidt tuschen eene *midden-quart* (*quarta intermedia*), en, eene *bloote quart* (*quarta nuda*). Ware de quart een *dissonant*, het zoude volstrekt onmoogelyk weezen, dat ze haare wanluidendheid verliezen, en tot volmaakte drieklanken dienen konde; doch, zoude ze eene *volmaakte consonant* heeten, ze moest ook tot sluitingen van muzykstukken bekwaam weezen [§ 215], en zig met de quint kunnen verdraagen; daar evenwel de keur te regt op de *terts* valt, gemerkt de goede smaak voor eene meerdere innerlyke volmaaktheid, die ons van geen zonderlinge dienst kan weezen, weinig achtung betoont. Wyders, de quart veroorzaakt wangeluid in 't geselschap der quint, hier is men gewoon, de schuld op de arme *quart* te leggen, als of die het alleen had gedaan, niet tegenstaande de dissonant hier uit de onderling verwekte secund [§ 213], by voorbeeld, c, f, g , wordt

182 VAN DE MUZYKAALE HARMONY.

gebooren, en, beide toonen, die zulk een interval stellen, aan het wangeluid evenveel deel hebben. De *quart* moet hier wyken, en het aan de terts gewonnen geeven, doch, in de samenstemming van $\frac{4}{3}$, $\frac{6}{5}$, en $\frac{7}{6}$, valt aan de *tertsen*, *quinten* en *sexten* het zelfde lot te beurt, zonder dat men deeze consonanten uit dien hoofde dissonanten kan noemen. Jeder dissonant vereischt oploffing van consonanten, nochtans volgt niet, dat alles, wat zulke oplossing vereischt, een dissonant zy; maar veeleer, dat men ten opzigt van intervallen, in volmaakte drieklanken reeds begrepen, namelyk, der sext- en quart- sext-accorden [§ 215], eenige uitzondering diene te maaken, gelyk immers minvolmaakte consonanten daarom *minvolmaakte* heeten, om dat ze al mede *oploffing*, of achtervolging van volmaakte, behoeven. Zekerlyk vereischen de *quarten* oploffing, zo wel wanneer ze met *sexten* en *oëctaven*, by voorbeeld, $\bar{g}$, $\bar{c}$, $\bar{e}$, $\bar{g}$, gepaard gaan, als ook, wanneer ze zig tegen eene prime blootelyk laten hooren, de plaats der terts bekleeden, en ons dit gewoone, streelende interval als achterhouden en betwiften. Ondertuschen, daar een interval, 't welk alle eigenschappen eener consonant heeft, buiten tegenspraak een consonant is, en, niet te gelyk een con- en een dissonant kan weezen, zo volgt, dat *quarten*, ten aanzien van volledige harmony, altoos *minvolmaakte consonanten* zyn, 't welk zig dan van de *sexten*, die nog al één stem meer tegen zig hebben [§ 182. 212.], insgelyks verstaat.

§. 219.

Tertsen en sexten zyn aangenaamer dan oëctaven,
quin-

quinten en quarten. Door aangenaamer verftaa ik, wat langduuriger vermaak geeft dan iets anders; op dien voet kunnen de trappen der *volmaaktheid* van die der *aangenaamheid* verschillen. Het *vermaak* ontftaat uit befpiegeling of gewaarwording van volmaaktheid; fchoon nu alles wat aangenaam zal weezen, zekere volmaaktheid, 't zy waare of gewaande [§ 198], moet influiten, *het volmaakfte is niet altoos het aangenaamfte*, gelyk het overrype daar van genoegzaame blyken geeft. Wat men zig fchielyk kan voorftellen, baart *vermaak*, doch, vermaak van korten duur, 't welk des te eerder weer verdwynt, naar maate het zyne opkomt fchielyker heeft verkreegen; wat ons in tegendeel verwardelyk aandoet, gelyk de diffonanten, baart *verdriet*, om dat men er weinig of niet van kan bevatten. Doch, wat als tuffchen beiden ftaat, is tot duurzaam vermak beft bekwaam; men bevat het, en evenwel niet zeer fchielyk: dus leert de geest zyne krachten beter kennen, en de oplettendheid wordt levendiger gaande gehouden, dan of er gantsch geen overleg ware van nooden geweest. Wy willen, dat een voorwerp niet al te ongemakkelyk zy te begrypen, en echter, in gevolge van de aangeboreen neiging tot verfcheidenheid, nog liever eenige moeite te koft leggen. als geduurig eenerlei denkbeelden hebben: wat aan deeze beide, eenigzins tegenftrydige, neigingen te gelyk voldoet, vergenoegt op den duur beft, en heet te regt *aangenaam* (a). Men heeft meer werk, om de gelyke invallingen der tertfen en fexten, als die der overige gemelde confonanten, te bevatten, en geene koomen nochtans klaar tot de bevatting: dit is de rede, dat wy ze voor aangenaamer keuren; dat ze, gelyk men gemeenlyk zeyd, *meer harmony* hebben; dat de fext- en quart- fext- accoorden

ons zeer geneuglyk luiden; dat wy in drieklan-
ken liever de quint, als de tert, willen missen;
ja, dat de toonen $c, g, \bar{c}, \bar{c}$ (2, 3, 5, 8) aangenaamer
tot het gehoor koomen, als die van $c, \bar{c}, \bar{g}, \bar{e}$
(1, 2, 3, 5), die echter *schieliker* zyn te bevatten,
en in eenvoudiger redemaaten staan; een beginzel
waarlyk, uit 't welk men in de muzykaale compo-
sitie eene menigte gewigtige regelen kan afleiden.

a) *Cartesius*, de musica. §. 2. 3. Mem. de l'acad.
roy. 1701. pag. 156. *Mitzler*, mus. bibl. tom. 3.
pars 2. pag. 332.

§. 220.

*Hoe groote verscheidenheid men in de muzykaale har-
mony ook ontmoete, alles geschiedt hier in VIER BE-
WEEGINGEN welke men GELYKE-SCHUINSE-
REGTSTANDIGE- en TEGENBEWEEGING
noemt. De gelyke, (motus parallelus), verthoont zig
op clavieren, wanneer beide handen eenen zelf-
den slag, eenige maal, of zeer dikwils, zonder
verplaatfing, fchoon in verfchillende fnelheid,
herhaalen. De *schuinse*, of afwykende (obliquus.)
wanneer één hand dezelfde toonen, 't zy aanslaan-
de of ruffende, herhaalt, terwyl de andere, er ge-
heel verfchillende, tegen maakt. De *regtstandige*
(rectus), wanneer beide handen denzelfden cours
houden, namelyk, famen op- of neerwaards gaan.
De *tegenbeweeging* (motus contrarius), wanneer
ze of van elkander afwyken, of naa malkan-
der toe gaan; namelyk, de één neer- de andere
opwaards. Dit alles zal men zig, zonder nooten,
duidelyk genoeg kunnen voorftellen, en in alle
verzinnelyke muzykftukken dus bevinden. De
gelyke beweeging wordt van alle muzykgeleerde
niet voor eene beweeging te boek getfeld, om dat
er, volgens hun zeggen, nog geen verplaatfing
ge-*

geschiedt; maar deeze uitzondering is, myns oordeels, ongegrond: voor eerst, om dat er in de toonverwekkende lighaamen verplaatting genoeg kan voorvallen, [§ 36], schoon onze vingeren, in 't voortbrengen van duurzaame toonen, rusten; anderdeels, om dat men het geene wat er al in de muzykaale harmony omgaat, op die wyze volledig verklaaren noch bevatten kan.

§. 221.

OCTAVEN en QUINTEN die in muzykstukken, alwaar men mengeling verwacht en hebben kan, in de regtstandige en in de tegenbeweeging, onmiddelyk achter elkander volgen, worden door den goeden smaak voor onaangenaam gekeurd, om dat men ze zeer schieelyk kan bevatten. Men heeft overlang bemerkt, dat deeze keurmeester het onverdraaglyk vindt, wanneer men hem dusdanige volmaakste consonanten voor verschillende geregten opdiest, schoon hy ze in de gelyke en schuinse beweeging, aangemerkt als een en 't zelfde, of slegts als een ruimer portie op het eigenste teljoor, zeer wel kan veelen en geneuglyk acht. Daar en tegen in de beide overige bewegingen, vergenoegt hem één van zulke intervallen reeds zodanig, dat het vermaak, uit de schieelyke bevassing spruitende, aanstonds verdwynt, en in afkeer verandert, ten zy hy by het volgende, wat meer werk vinde. De grooter volmaaktheid der consonanten, en een klaarer begrip van de volmaaktheid aan onzen geeft verleend, staat hier tegen elkander over; geene, is ons zeer geneuglyk, doch geenzins ten kosten van deeze: hoe meer wy nu onze eigene volmaaktheid boven die der toonen te schatten hebben, des te lastiger valt ons hunne volmaaktheid, wanneer ze de gewaarwording

van de onze verhindert. Dit is, myns oordeels, de eenigste, waare, tot nog toe onbekende rede, waarom zulke volmaakte consonanten, in voornoemde gevallen, aan lieden met muzykaal gehoor en goeden smaak begaafd, onaangenaam, ja, walgelyk voorkoomen. Zelfs die, dat de staat des grondtoons er te schielyk door worde veranderd (a), kan de toets niet uitstaan: want, laat men, by voorbeeld, op c, $\bar{c}$; g, $\bar{g}$ onmiddelyk volgen, de grondtoon is nog onveranderd, en niet eerder g, voor desselfs inleider, f^{kruis} , zig klaar heeft laten hooren. Inmiddels, dat de octaven tot versterking, en in stukken, alwaar men ze gewoon is, of niet anders kan, gantsch niet ongeneuglyk luiden, zulks blykt daagelyks zo wel in de Konstmuzyk, als ook in het eenvoudig kerkgezang, door vrouwen- en mansstemmen, in den discant en den tenoor, voortgebracht. Ja, in de enkele toonen van orgelen, die immers uit zo veel octaven en quinten bestaan, als er stemmen van 32, 16, 8, 4, 2; 24, 12, 6 en 3 voet samenluiden, verveelen ze ons in 't minste niet, om dat de verschillende grootheden, die ieder toetse levert, en die hier haare krachten als samen smelten, aan onze bevatting reeds werk genoeg verschaffen.

a) C. Huigens, giffing over de hemelsche aardklooten. pag. 75.

§. 222.

Het WEZEN der muzykaale harmony bestaat in GESTADIGE VERANDERING VAN VOLMAAKTE DRIEKLANKEN.

Deeze, kunnen op zeer verschillende wyze verplaatst, gemengeld, gebrosken en verdeeld worden. Uit zulke verplaatfing spruiten niet alleen de min. volmaakte drieklanken, maar ook de
dis-

dissonanten, en, door eenige toevoeging, alle verzinnelyke harmonische slagen. Ieder consonant kan tot anderen, en tot ieder dissonant, gelyk ieder dissonant, al eer hy wordt opgelost, tot alle bruikbaare dissonanten, overgaan; doch eindelyk moet alles tot de VOLMAAKTE DRIEKLANKEN wederkeeren, of de goede smaak blyft onvoldaan, en ieder harmonische slag moet eenen volmaakten drieklank representeren; al het welke in byzondere verhandelingen van de *harmony*, en van den *Generaal-bas*, grondig diende te worden beweezen.

Van het vormelyke der Muzyk.

§. 223.

Enkele toonen, die zekere intervallen stellen, kunnen op oneindig verschillende wyze worden aaneengeschaeld. Twee, laten zig slegts 2 maal verplaatsen, by voorbeeld, c, e; e, c. Drie, 6 maal; c, e, g; c, g, e; e, g, c; e, c, g; g, c, e; g, e, c. Dit product, 6, met het naastvolgende getal, 4, vermeerderd, wyft aan, hoe dikwils vier tonen zig laten verschikken, 'twelk zig dan aangaande alle overige, eveneens verstaat: dienvolgens, vier, 24 maal; c, e, g, $\bar{c}$; c, e, $\bar{c}$, g; c, g, e, $\bar{c}$; c, g, $\bar{c}$, e; c, $\bar{c}$, e, g; c, $\bar{c}$, g, e. Dit is reeds bewys genoeg: want, kan men 6 maal van c beginnen, er volgt van zelve, dat e, g, $\bar{c}$, ieder ook 6 maal aan 't hoofd kunnen staan, en dat de eigenste toonen t'elkens op eene verschillende wyze tot het gehoor koomen. Desgelyks, vyf toonen, neem eens, c, e, g, $\bar{c}$, e, laten zig 120 maal verschikken; zes, 720 maal; seven, 5040 maal; acht, by voorbeeld, c, d, e, f, g, a, b, $\bar{c}$, 40320 maal; tien, 3628800 maal; twalf, 479001600 maal; vier

vierentwintig , 620448401733239439360000 maal. Dit alles verstaat zig nog slegts van eenvoudige toonen, zonder eenige herhaaling, verdubbeling, verschillende duurzaamheid en sterkte, punten, pauzen, of iets diergelyks: want, door middel van herhaaling spruiten er zelfs uit twee toonen, neem eens, c, e, in vier nooten van eenerlei duurzaamheid begreepen, reeds 14 verschillende wyzen van zingbaare achtervolging: te weeten, c, e, c, e. c, c, e, c. c, e, c, c. c, c, c, e. c, e, e, e. c, e, e, c. c, c, e, e. e, c, e, e. e, e, c, e. e, c, c, e. e, c, e, c. e, e, e, c. e, c, c, c. e, e, c, c. Hier uit kan een opmerkende genoegzaam afneemen, wat fondsen er tot den *muzykaalen rykdom* voorhanden zyn; dat de natuurlyke harmony eenen *occaan van onuitputtelyke veranderingen* verbeelde; en dat men niet zonder grond beweere, schoon ieder bewooner des aardbodems daagelyks een Concert componeerde, dat er evenwel nog gestadig ontelbaare moogelyke veranderingen zouden overig blyven.

§. 224.

Aangaande de verschillende duurzaamheid der toonen, men dient te onderscheiden tusschen LANGE en KORTE, en, LANGZAAME en SCHIELYKE.

Daar men zig, door 't muzykaal gehoor, toonen van verschillende duurzaamheid kan voorstellen [§ 195], men eigent aan de muzyknooten zekere *waardy* toe, dat namelyk van geheele en halve toonen, vieren- achten- festiendeelen enz. ieder volgende, juist halfzo lang, als de naaftvoorgaande zulle duuren: hier hebben wy dan verschillende *lengte* en *kortheid*. Maar ieder slach van muzykstukken vereifcht zekere *beweeving*, die gemeenlyk door

door eenige italiaanfche bewoordingen, *adagio*, *allegro*, enz. zo veel doenlyk, wordt aangeduid; uitgezonderd in dansstukken of *airtjes*, namelyk, Menuetten, Gavotten, Boureen enz. als welker vereifchte beweging, fchoon in der daad vry onbekend, men doorgaans als bekend onderftelt: Hoewel nu, by voorbeeld, ieder vierendeel van een zelfde muzykftuk de waarde van twee achtendeelen, vier 16 deelen enz. heeft en behoudt, de verfchillende beweging veroorzaakt, dat nooten van eenerlei *valeur* zomwylen in zeer ongelyke tydftippen verloopen. Het *langzaame* en *fchielyke* betreft dan de beweging van geheele muzykftukken, te weten, verwiffeling van *adagio*, *allegro*, *largo*, *vivace*, te mets in een zelfde fonate of concert voorvallende; maar het *lange* en *korte* ziet op de verfchillende lengte der toonen van een zelfde *adagio*, *allegro* enz.

§. 225.

Toonen van VERSCHILLENDE STERKTE ontmoeten wy 1) in 't *geluid*, als zodanig, voor zo verre eenige instrumenten feller klinken en beter doordringen, dan andere; 2) *in de toonen eenes zelfden instruments*, die het of met volle of met halve kracht levert, en die men er door feller aantasting uit haalt; 3) *in eenen zelfden toon* van instrumenten, welker fterkte ongelyk grooter en kleiner kan worden [§ 90 not. a].

§. 226.

Er zyn ACCENTUEERENDE TOONEN moogelyk.

Men kan alle muzykaale instrumenten [§ 48] tot drie claffen brengen (a), ftellende in de

(a) Mem. de l'acad. roy. 1707. pag. 262.

de eerste, de zogenaamde *clavieren*, welker toonen door toetsen volstrekt worden bepaald. In de tweede, de geene, die door vingeren, gaten en toetsen worden geregeerd, zo echter, dat men er door behendigheid der vingeren, en door den adem, volgens het muzykaal gehoor, iets aan veranderen en verbeteren kan, hoedanige zyn, elavier di gamba; forte en piano clavecimbel; clavicordium; klok- en staafspel; fluit; hoboo; basson; trompet; waldhoorn enz. In de derde, de zulke, by welke het t'eenemaal op 't muzykaal gehoor aankoomt; namelyk, zangstemmen en gestreeken snaartuigen. Waar en hoe meer nu, wegens moogelyke duurzaamheid [§ 95], de sterkte eenes zelfden toons zig onmiddelyk vermeerderen en verminderen laat, daar en des te meer kan men, de toonen met verschillenden nadruk voortbrengende, en allerhande stembuigingen nabootsende, al zo wel als in 't uitspreken van lettergreepen, die, volgens het taalgebruik, meerder sterkte vereischen, en, van woorden, die de kracht van 't gezeg insluiten, ACCENTUEEREN, en dus aan lieflyke spreektrant nader koomen. Alle geaccentueerde toonen zyn *sterker*, dan anderen, maar alle sterke, zyn op verre na niet geaccentueerd; ja, de *accentuatie* heeft zelfs in *zachte toonen*, gemeenlyk door de woorden *piano*, *piu piano* en *pianissimo* aangeduid, naar evenredigheid, plaats, gelyk deschilder- en schryfkonst ook in 't kleine het aanminnig verschil van LICHT EN SCHADUW doet doorstralen. Ten deezen opzigt hebben de instrumenten der beide laastgemelde classen zekerlyk, min of meer, iets vooruit, hoewel de *clavieren* het gebrek van vatbaarheid aan *accentuatie*, door die aan volledige harmony [§ 214], rykelyk weer vergoeden.

§. 227.

De bepaalde wyze, hoe enkele toonen van verschil-
 lende hoogte, duurzaamheid, sterkte en accentuatie, in
 net afgemeeten tydstippen achter elkander zullen volgen,
 en, hoedusdanige samenstemmende toonen in gemelde tyd-
 verdeelingen achter elkander volgen en neffens elkander
 weezen zullen, noem ik MUZYKAALE MAAT.
 Men kan, uit kracht van muzykaal gehoor, zig
 niet alleen het tydstip, in 't welk de tweede
 toon eenes muzykstuks den eersten zal volgen,
 levendig verbeelden, in gedagten afmeeten, en
 dus eene beweging vast stellen, die van begin
 tot einde, althans tot nader order, zonder de
 minste verhaasting en vertraaging, moet voort-
 duuren; maar ook, de tyd, binnen welke ze-
 kere toonen zullen verloopē, als een geheel aan-
 merken, en volgens dien meetende en tellende
 voortvaaren. De duurzaamheid van den eersten
 toon eenes muzykstuks, wordt door het begrip
 van de vereischte beweging bepaald, verstrekkende
 dus de beide eerste toonen tot een rigtsnoer
 van de lengte en kortheid aller volgende; en 't
 geheel, volgens 't welk men t'elkens dient te
 meeten, wordt door het maat-teken aangewezen.
 Verschynt er, tot aanduiding van de zogenaam-
 de gemeene, slegte of vier vierendeel maat, het te-
 ken C, (beduidende mesure Commune, plus usitée,
 en Composée of samengestelde) men meet als by
 geheele ellen, schoon by verschillende beweegin-
 gen ongelijk langzaamer en schielyker meeten-
 de; $\frac{2}{4}$, men meet als by halve; $\frac{3}{4}$, als by drie
 vierendeel ellen enz. Inmiddels, noemt men de
 maat langzaame, middelmaatige of schielyke,
 het ziet op de gemelde beweging, omtrent welker

eigentlyken graad, hoe langzaam of schielijk? men de meening des optellers moet raaden, en, zonder met een slingerwerk, maatmeeter of *metrometre*, voor eenige jaaren in Vrankryk voorgeslagen, raad te pleegen, door behulp van goeden muzykaalen smaak te trefsen vermag. Wyders, zaid men, hy heeft de *maat in 't hoofd*; hy kan niet *in de maat blyven*; men merkt ze *onderwerpelyk* aan, als iets in ons; dat van 't muzykaal gehoor afhangt; aangezien men tog de tydstoppen, in welke de toonen zullen verloopē, en daadelyk verloopē, klaar bemerken, bevinden en *gevoelen* moet, 't welke het geene is, waar op de bewoording TACT, by de hoogduitschersgebruikelyk, zinspeelt. Weerom, in de uitdrukkingen, *eenvoudige- samengestelde- gelyke- en tripel maat*; er is *een maat te min*; in de eerste, tweede, derde maat enz. gebruikt men dien term *voorwerpelyk*, te weten, in betrekking tot de muzyknooten, door horizontale streepjes van elkander afgezonderd, tuschen ieder van de welke in een zelfde muzykstuk, behoudens dezelfde beweging, *evenveel tyd* moet verloopē. Deeze drie verschillende kundigheden maaken een duidelyk begrip van de zaak in der daad vry moeyelyk; hier van daan de algemeene klagte der muzyk- liefhebberē, dat ze de *maat* niet kunnen begrypen, gelyk dan zommigen zo verre zyn verdwaald, haar enkellyk voor *eene zekere beweging van handen en voeten* uit te geeven. De beide eerste dingen zal ik, onderscheidings halve, TYDMAAT (tactus), en 't laatste, ZANGMAAT (rhythmica) noemen. Klaare en duidelyke begrippen van geene, zyn een uitwerkzel van muzykaal gehoor en goeden muzykaalen smaak, die hier *als meetende en tellende* te werk gaat; maar die van deeze, een vrugt
van

van oordeel en goed onderwijs. Daar nu het meeste en voornaamste in de geheele Muzyk, door toonen van verschillende *hoogte* en *duurzaamheid* wordt uitgewerkt, schoen verschillende *sterkte* hier insgelyks de meerdere volmaaktheid kan bevorderen; aaneengeschakelde toonen van eenerlei beweging en lengte, die aan konstenaaren geen werk genoeg verschaffen, maar slechts een soort van moogelyke muzykaale eendragt te kennen geven, verdienen in een volstrekte zin geenzins de bewoording *maat*.

§. 228.

Dat zekere zangmaaten veeleer in $\frac{3}{4}$ als in $\frac{2}{4}$ zyn afgedeeld, ja, dat men zangmaaten uitgevonden en ingevoerd heeft, daar van legt de eenigste rede in de vereischte ACCENTUATIE. Wat in zulke eenvoudige zangmaaten, die zig in $\frac{6}{4}$ en C als samengesteld vertoonen, sterkt zal worden geaccentueerd, dient, volgens het oogmerk der instelleren, *de eerste noot eener zangmaat te wezen.* Zal nu het accent, in overeenkomst met zekere voeten der dichtkonst, niet op den eersten—maar op eenen naderhand volgende toon eenes muzykstuks vallen, er verschynen *voor-nooten*, aler een zangmaat nog volkomen begint, weshalve er dan in *gavotten* altoos de helft—gelyk in *boureen* en *passépieds* enz. iets voorafgaat, en, menig behoorlyk opgesteld muzykstuk van $\frac{3}{4}$ maat, ook met het tweede, derde, vierde, vyfde of zesde achtendeel zynen aanvang neemt. Op clavieren kan men door een ziertje meerder lengte, en door toevoeging van harmony, het accent doen bemerken, des moeten clavierstukken al zo

wel in zodanige orde verschynen, dat men zig de vereischte accenten stiptelyk konne voorstellen; en op instrumenten, alwaar duidelyker accentuatie plaats vindt, wordt ieder eerste noot eener zangmaat doorgaans, volgens ouder gewoonte, geaccentueerd voortgebracht. Ja, schoon alles, wat naar geraas sweekt, den luister der Muzyk benevelt, en dus het zogenaamde *maat slaan* geoeffenden al zo weinig, als een kruk aan dansmeesteren, is aan te pryzen; het brengt evenwel dikwils te wege, dat men, trappende, aan te accentueerende toonen ongevoelig meerderen nadruk byzet: zo dat menig, hier zo wel als in andere taalen, *regt accentueert, zonder dat hy het weet.*

§. 229.

Een bepaald getal van lange en korte toonen, noemt men eenen KLANKVOET (rhythmus). Uit zulke voeten wordt hier, by wyze van die der dichtkonst, alles samengesteld; ja, men kan zelfs alle voeten der latynsche poëzy, ieder op zeer verschillende manier, klinkende uitbeelden, gelyk zulks aan kenneren ten eersten waarschynelyk voorkoomen, en, by nadere gelegenheid in nooten blyken zal. De verscheidenheid [§. 200] eischt in ieder muzykstuk verschillende klankvoeten; de gelykvormigheid, zekere herhaaling en transpositie, en de evenredigheid, zodanige mengeling, dat zommige aan elkander gelyk staan; by voorbeeld, de derde zangmaat aan de eerste, de vierde, aan de tweede.

§. 230.

Een muzykstuk kan, al zo wel als een gedigt en eene redenvoering, uit zekere PERIODEN be-

bestaan, en alle tot dezelve vereischte ZINSCHEIDINGEN, comma; colon, punctum enz. ja, allerhande *redenkunstige figuren*, klaar uitbeelden. Zelfs ieder aardig deuntje bevat diergelyke zinscheidingen en perioden, en zoude anders aan lieden van goeden smaak geenzins behaaglyk kunnen wezen. Dit alles gedenk ik in myne naastvolgende verhandeling, tot dienst van ongeoeffenden, door nooten op te helderen.

§. 231.

Zekere toonen, die als by elkander behooren, voor zo verre ze eene geheele muzykaale zinscheiding, of een gedeelte er van, uitmaaken, draagen de benoeming van MUZYKAALE PASSAGEN. Men brengt dan alle toonen des maatgezangs tot passagen, onderscheidende dezelve als *hooge en laage, langzaam en schielijke, lange en korte, sterke en zachte, verscbillende en evenredige, loopende en staande, op- en neerwaards gaande, gemeene en nieuwe* enz. Voorts, de hoofdpassage, die het begin maakt, en in groote muzykstukken naderhand getransponeerd, ja, als uitgepluift wordt, heet het THEMA.

§. 181.

Eene MELODY, *zangwyze of voize*, bestaat uit achtervolging van enkele toonen, die zingbaare, welge-regelde, uitgeleezen passagen insluiten, en teffens tot de harmony eenes muzykstuks den grond leggen.

Zingbaar is, wat zig door geoeffenden gemakkelyk en vloeyende laat zingen. Het welge-regelde vereischt in 't gemeen eenen hoofdtoon; zekere gevoeglyke subalterne grondtoonen, tot welke men in 't midden eenes muzykstuks overgaat [§. 200];

schillende, net gemengelde *Klankvoeten*, en muzykaale *zinscheidingen*, als welke inzonderheid in de melody moeten opgeslooten leggen. Wyders, eene melody is *uitgelezen*, by aldien ze zig, door den verschillenden samenhang, van alle tot nog toe bekende, op eene aanminnige wyze, onderscheidt; als door spreekende toonen, en klem van redeneering, iets uitdrukt, en in geestige behoorden prikkelen overig laat. Dit alles ziet voornamentlyk op *konstige melodyen*, in behoorlyke orde opgesteld of fantaiseerende voortgebracht, niet op *natuurlyke*, die slegts op natuurlyke regelen steunen, en menig zomwylen als tegen wil en dank invallen, hoewel deeze in der daad tot geene, den weg hebben gebaand.

§. 233.

De natuurlyke harmony is de moeder, de melody, de dogter.

Schoon de melody eenes muzykstuks zekerlyk eerst wordt opgesteld, en de muzykaale geeft zyne kracht en verhevenheid hier voornamentlyk kan doen uitblinken, maar, de harmony, zig naar de vastgestelde melody t' eenemaal moet rigten; iets anders is evenwel de *natuurlyke* harmony, en weer iets anders, de *konstige* [§205]. De enkele toonen worden voortgeteeld uit- en hebben haare opzigt tot zekere eenvoudig begrepen twee- en drieklanken, en uit dezelve voortspuitende harmonische slagen, die zo wel in de melody, als in de konstige harmony, op allerhande verschillende wyze aaneengeschakeld, in maat voortkoomen. Boven dien, verscheiden melodische regelen zyn in de harmonische grond [§ 206 207 208], en de melody moet den grond tot de konstige harmony derwyze leggen, dat deeze de vereischte zinscheidingen en perioden kon-

konne uitleveren : dus volgt , dat men des te meer melody vermooge voort te brengen , naar dat men meer natuurlyke harmony in 't hoofd heeft , ja , zonder behulp dier harmony nooit , dan by geval , goede melodyen bereiden , of haar de vereifchte *toeren* , aanwyzen konne . Op dien voet zyn de netelige gefchillen der muzykgeleerden over deeze ftoffe , myns oordeels , gemakkelyk te vereffenen , als men flegts de vereifchte dingen in deeze orde begrypt , *natuurlyke harmony* , *melody* , en *konflike harmony* , van welke de nadruk eenes muzykftuks in 't gemeen afhangt [§ 5].

§. 234.

De konflike harmony is of EEN. of VEELSTEMMIG.

Geene , bevat flegts één melody , door unifoonen en octaven verfterkt , leverende dus ieder ftem , toonen van gelyke duurzaamheid ; maar in deeze , die weer in twee- drie- vierftemmige enz. wordt verdeeld , verlopen zomwylen verfcheiden lieflyk met elkander harmoneerende toonen tegen één . Het kooft hier namelyk niet aan op ftemmen van verfchillende hoogte , maar alleenlyk , op verfchillende ftemmen , neem eens , twee violen , twee baffen , die *ieder iets byzonders* voordraagen ; niet op hunne quantiteyt , maar op de qualiteyt , gemerkt al zo wel duizend perfoonen op eenftemmige- als twee , op veelftemmige wyze muficeeren konnen . Inmiddels , deeze laafte foort , die niet alleen verfchillende *toonen* , maar ook verfchillende *intervallen* , toonen van verfchillende *duurzaamheid* , verfchillende *passagen* , en dus des te meerder volmaaktheid , als er meerder overeenftemming tuffchen het menigvoudige voorhanden is , inluit.

wordt in een naauwe en eigentlyke zin alleen *harmony* genoemd.

§. 235.

De veelstemmige harmony kan uit samenvoeging van verscheiden melodyen bestaan. Ieder stem kan op haare wyze, te weten, naar den verschillenden aardt der instrumenten, en volgens den rang, eerste, tweede enz. hen voor een tyd toegeëigend, meer of min, zekeren fraaijen zang voortbrengen, met één woord, **MODULEEREN.**

§. 236.

De veelstemmige harmony dient gedeeltelyk tot ondersteuning van melodyen, gedeeltelyk tot partyzangen. Beoogt men slegts den meerderen nadruk eener vastgestelde melody, alles moet haar, als presideerende in der tyd, getrouwelyk ter hand gaan, en, verre van haaren luister eenigzins te benevelen, of zig de heerschappy aan te maatigen, als tot uitvoering haarer bevelen zig gereed houden en gebruiken laten, zynde in dit geval de *melody* het argument, of de bewysreden, eenes muzykstuks, terwyl de *harmony* slegts het ornament, 't optoifel of cieraad, verbeeldt. Daarentegen, in *partyzangen*, van vriendelyke geschilden dus genoemd, ontmoet men twee of meer bykans even aanmerkelyke melodyen, die zig als om sryd bemoeyen, elkander te overtreffen, en in dit opzigt de benoeming draagen van *concertereende*. Men noemt *tweestemmige* muzykstukken, ondersteunings halve met een bas verzeld gaande, *solo's*, als of één het werk alleen deed; *driestemmige*, alwaar de bovenstemmen concerteeren, en de bas slegts tot verzelling strekt, *duetten*;
maar

maar zulke driestemmige, alwaar hy, bas, insgelyks op zyn beurt iets in te brengen heeft, eerst *trio's*, te kennen te geeven, dat zy, die in deeze foort van harmony niet mede concerteeren, niet eens gerekend worden. Dus volgt niet in 't gemeen, dat de harmony enkelyk tot ondersteuning der melody zulle dienen, maar veeleer, dat men onderscheid hebbe te maaken tusschen *ondersteunende* en *concerteerende harmony*. Wat stem voert de melody in een doorwrogt trio, quadro, concert, in een canon, ja, in een eigentlyk zogenaamde fuge? zeker, de eene zo wel als de andere; nu legt het thema boven, dan beneden, dan weer in 't midden. By diergelyke meesterstukken van 't muzykaal vernuft, die zo wel in de melody als in de harmony, ongemeene vinding, zangryke schatten, en edle werkzaamheid van geest aan den dag leggen, zonder evenwel al te bont door elkander te loopen, pleegen geoeffende kenners als in verrukking uit te roepen, *dat is Muzyk!* aan te duiden, dat de concerteerende harmony, ter regter tyd gebruikt, deezen titel by uitneemendheid verdiene.

§. 237.

Alles, wat Muzyk zal beeten, vereischt MAAT. Wat geen orde insluit, kan den goeden smaak niet anders dan onbehaaglyk voorkoomen; de maat is de *orde der toonen*, ja, het geene, dat aan muzykaale passagen geest en leven bezet; des kan het *ligbaam* der melody, hoe keurlyk ook door 't *pronkkleed* der harmony vercierd, zonder de *ziel* der maat, geenzins voor *Muzyk* doorgaan; uitgezonderd in eenige byzondere voorvallen, by voorbeeld, in *recitativen*, of muzykaale spreektrant; in *sadenzen*, of *sluitingen*, en in 't

uitdrukken van verhaafting, of eene andere foort van wanorde, als wanneer men een wyle tyds opzet-telyk van de maat afziet.

§. 238.

De CHORAAL-ZANG, op zig zelve aangemerkt, is flegts een muzykaal zweemfel. De choraal, als ingesteld ten einde zelfs ongeoeffenden, die flegts wat nazingen konnen, aan 't kerkgezang deel mogten neemen; vereifcht niet dan toonen van verichillende hoogte, zonder harmony en agrementen; gelykmaatige beweging, doch geene eigentlyk zogenaamde muzykaale maat [217]: immers, daar ongeoeffenden geene konftgreepen ftiptelyk vermoogen te treffen, en, zodanig een graad van muzykaale eendragt, als tot bereiking van het gemelde oogmerk genoegzaam is, ook reeds voldoet; alles verfchynt hier in nooten van eenerlei waarde, zo plat en gemakkelyk, als men het ooit kan verzinnen, zonder dat er in de muzykaale tekens onderscheidentyke gedaantens, of *figuren*, anderzins tot aanduiding van verfchillende lengte, kortheid en agrementen vereifcht, voorkoomen. Ten deezen aanzien plegen zomnigen de geheele Muzyk in CHORAAL— en in FIGURAAL-MUZYK te verdeelen. Inmiddels, brengt men den Choraal of in toonen van *verfchillende beweging* voort, die namelyk nu eens langzaam, dan weer fchielyk gaan; of in *verfchillende bepaalde lengte en kortheid*, neem eens, in geheele en halve nooten; of met *agrementen*; hy verliest aanftonds zyne eigenschap, en wordt *eenftemmige figuraal-muzyk* [§ 234]; ja, *veelftemmige*, wanneer men er boven dien een Orgel, of een ander harmonieus instrument, toevoegt, en zelfs de voizen in allerhande welgeregelde konftvormen giet, of er over *varieert*.

Ver-

Vermits dan *Choraal*, geheel iets anders betekent dan *psalm-muzyk*, en ieder muzykstuk, min of meer, iets *figuurlyks* aan 't oog vertoont en tot het gehoor brengt, zo volgt, dat de *Choraal* al zo weinig muzyk, als ieder *Choraalzanger* en *muzykoeffenaar*, konne heeten; dat de gemelde verdeling van zelve vervalle, en, onkundigen thans niet te onrecht tusschen *zingen* en *muzyk zingen*, *speelen* en *muzykspeelen*, onderscheid pleegen te maaken.

§. 239.

ZINGEN betekent, op eene bevallige, nadrukkelyke wyze spreken. Natuur, die het spraakgeluid levert, stelt meer klanken, en moogelyke veranderingen van die, in 't bereik onzer stemme, dan wy spreekende behoeven, en, te werk konnen stellen; de nabootsende konst brengt derhalve het *zanggeluid* voort. Schoon men nu aan de konst eenige vryheid toestaat, nademaal eene copy het originaal zelve moest weezen, by aldien er in 't geheel geen onderscheid mogt zyn te ontdekken; er is evenwel gantsch geen twyfel, of men kan ieder lettergreep en woord door gevoeglyke toonen uiten; alles, wat goeffenden aan 't begrip der woorden, en der zaaken, in dezelve opgeslooten, hinderlyk mogt vallen, omzigtig vermyden, gevolgelyk, ook *zingende spreken*. Op dien voet verschillen spreken en zingen, als natuur en konst; als gaan en manierlyk dansen; als spreken en welspreekendheid; als onrym en rym. Wie zig in onrym niet behoorlyk weet uit te drukken, die is tot geen digter, en wie spreken noch zingbaare denkbeelden voortbrengen kan, tot geen zangoeffenaar gebooren. Moet men zig schieelyk, en in

gemeene ontmoetingen uitdrukken, natuur heeft den byftand der konft, die zekerlyk wat meer tyd vereifcht, om dat men de werktuigen der ftemme eenigzins in bedwang heeft te houden, niet van nodden. Rymen en zingen zouden hier even ongerymd ftaan, en de konft ten toon ftellen. Doch, in alle plegtige voorvallen, alwaar een *ziels banket* geneuglyk kan worden gefmaakt, en waar ooit vaarzen voeglyk zyn, daar paffen insgelyks *gevoeglyke zangtoon*en.

§. 240.

SPEELLEN *betekent, in een muzykaale zin, fraaie zangftemmen in maatgezang nabootfen, of konftige inftrumenten zingende invoeren.* De konft heeft, volgens het weergaloos model der zangftemme, allerhande speeltuigen voortgebragt, naa dat het geval, zo te fpreeken, daar toe den weg had gebaad. Deeze, konnen by gebrek van zangftemmen, die men tog allenthalve niet ontmoet, en die ook altoos niet even gereed zyn, haar plaats vervullen, aangezien men zingbaare gedagten in maat begreepen, naa verkreegen hebbelykheid, tot speeltuigen overbrengen, en aldaar fpreekende toonen, welken flegts woorden ontbreken, verwekken kan. Zulke nabootfing, die, om dat men tot de bereiking eenes oogmerks de beste modellen te verkiezen dient, haare opzigt heeft tot *fraaie zangftemmen*, niet tot die van bulkende **Kofter**s, noemt men, met één woord, *speelen* (a). Wyders, hoe minder tyd tot ademhaaling men fpeelende behoeft, des te meer vryheid is er, zig werkzaamer te vertoonen, namelyk, den zang niet alleen uitvoeriger, maar ook met meerder

cier-

a) afgeleid van *pfallere. r. e. cantare fidibus, tibiis enz.*

cierlyke omwindzelen , voor te draagen; gelyk immers van twee , drie , vier , zes en meer toonen eener passage , zomwylen slegts de eerste , den zang voert , terwyl de overige er enkelyk tot meerder verandering en verder uitbreiding , by wyze van agrementen , tusschen vloeyen. Echter , er moet geduurig *zang* voorhanden , en door geoeffenden thans te ontdekken weezen ; de speelmuzyk , zal ze de bewoording van konst verdienen , moet haar originaal nooit zo verre uit het oog verliezen , dat ze in geenen deele meer naar *spreektrant* gelyke. Op dien voet zeid men te regt , *wie niet zingen kan* , te weeten , geen zingbaare gedagten heeft , *die kan niet speelen*.

§. 241.

Alles , wat Muzyk zal heeten , moet ZINGBAAR voortkoomen. Men kan zig niets van de Muzyk klaar voorstellen , en naderhand weer zodanig te binnen brengen , behalven het melodieuze , of *zingbaare*. Zal nu de harmony fraai heeten , ze moet *zangryk* weezen [§ 235] ; ieder stem moet moduleeren ; en kan zulks in zeer verscheiden stemmen op den duur niet wel aangaan , men behoeft ter tyd niet meer , te werk te stellen , dan , welker zang zig onderscheidentlyk laat bevatten. Men noemt de melody der hoogste toonen , by voorbeeld , der eerste viool , *bovenzang* , en die , welke voor een tyd , 't zy in hooge , middelbaare of laage toonen , als heerfcht , neem eens , die eener concerteerende altviool of violoncel , *hoofdzang* , te kennen te geeven , dat er allenthalve , zelfs in ondersteunende harmony , of 't accompagnement [§ 236] , *zang* diene door te straalen. Men ontdoet zig te mets opzettelyk van *veelstemmige harmony* , als welke on-

onder anderen de dansluft fchynt te beneemen des men verscheiden violen, unifoons- wyze behandeld, en, als welstaans halve, door één bas verzeld, tot dien einde gemeenlyk bevalliger vindt. Men kan ook in zommige gelegenheden een wyle tyds van de maat afzien [§ 237], doch nooit of nooit het zingbaare missen. Zangoeffenaars moeten zingende spreken, en componisten, muzykaale fantasten, en speelkonstenaars, op het spoor van deftige zangers treden, name-lyk, in gedagten zingen; de muzykaale taal bestaat derhalve in zang, en zanglooze Muzyk betekent niet dan brabbeltaal. Op dien voet drukt de term maatgezag gantsch veel uit, als hebbende zyne opzigt tot de melody en harmony van zang- en speel-muzyk; en 't woord MUZYK wordt niet te onrecht door ZANGKONST ver- taald, voor zo verre men er, niet het daadelyk zingen alleen door verstaat, maar, de geheele muzykaale praetyk, aangemerkt als eene konst, alwaar alles zingbaar dient voort te koomen.

§. 242.

COMPONEEREN betekent, in een muzykaale zin, iemand die iets ongemeens en aardigs te zeggen heeft, nadruks- en bevalligheids halve, in maatgezag spreekende invoeren. De menschen zouden gesproken noch gezongen hebben, ten zy ze elkander iets hadden te zeggen gehad; ja, ze moeten alleenlyk spreken en zingen om iets uit te drukken, en, by aldien ze niets zonderlings te zeggen hebben, liever zwynen, aangezien geen zinneloos geswets met de redelykheid bestaanbaar is, en, een muzykstuk, 't welk gantsch niets uitdrukt, verstandigen niet min onverdraagelyk voorkoomt, als een reden zonder zin of slot.

Voy. Histoire de la musique, tom. 3. pag. 148. Amst.

§. 243.

By de compositie van een muzykstuk koomen in 't gemeen in aanmerking, 1) desselfs oogmerk, 't welk aangaande de vereischte aaneenschakeling de wet stelt; 2) de *grondtoon*; 3) de *zangmaat*; 4) de *instrumenten*, tot de uitvoering vereischt; 5) het *thema* (*inventio*); 6) de *schikking* (*dispositio*), namelyk, een melodisch ontwerp van al 't geene, dat concerteeren zal; 7) de *uitwerking* (*elaboratio*), of de toevoeging der harmony, eerst van den bas, en naderhand van de midden-partyen; 8) eenige benoodigde cieraaden of *agrementen* (*decoratio*).

§. 244.

Men kan den vindingryken muzykaalen geeft op allerhande wyze te hulp koomen. Behalven eersugt, lof, liefde, belooningen en de nood, door welke menig, het aangeboreen vermoogen tot fraaie vindingen daar zynde, krachtig kan worden aangemoedigd, verdienen hier inzonderheid overweeging, 1) het *geluid* in 't gemeen: want menig krygt al weer nieuwe invallen, wanneer hy slegts met de vingeren op een tafel slaat, of hier en daar wat geklep hoort. 2) *Natuurlyke melodyen*, hoedanige men op oneindig verschillende plaatsen ontmoet [§ 232]. 3) Het *moogelyk verschillend verband van bekende passagen*: gemerkt dingen, die in 't geheel niet by elkander behooren, zig evenwel, by geval en door konst, net samenvoegen laten, en, één gedagte zomwylen tot honderd anderen gelegenheid geeft. 4) De *uiterlyke gedaante van nooten*: voor zo verre men zig namelyk of tot nooten van eenerlei waarde, neem eens, enkel
vie-

vieren- en achtendeelen enz.; of tot omwending der passagen; of tot een weerslag der toonen, zo dat zommige eveneens blyven, terwyl andere verschillen; of tot stipte achtervolging in een tweede stem, canonische gangen genoemd, als verbindt. 5) De *stoffe uit welke* (materia ex qua): wanneer men, by voorbeeld, vast stelt, dat de passagen of slegts uit consonanten, of meerendeels uit dissonanten, uit afgebrooken sluitingen enz. zullen bestaan. 6) De *omstandigheden*, die met een onderwerp kunnen verzeld gaan (loci topici): gelyk men, by voorbeeld, zekere zangwoorden, van liefde handelende, al zo wel dus kan opvatten, dat de minnaar in eenzaamheid zugte, als dat hy zyne verlegenheid anderen klaage, of treurig omzwerve, of de gewenschte tegenwoordigheid van 't beminde voorwerp reeds geniete [a]. 7) *Tegenstellingen* van zaaken, als welke insgelyks tot die van muzykaale passagen, gevolgelyk, tot ongemeene vindingen, aannoopen. 8) *Deftige modellen*, die den goeden smaak in de vereischte plooyen leggen. 9) De *verschillende onderwerpen*, naar dat dezelve geest-wereld of huislyk zyn [§8], en dus in ieder geval andere paalen aan de verbeelding stellen. 10) De *instrumenten*, die, volgens hunnen verschillenden aardt, ieder eene byzondere trant vereischen. 11) De *plaats*, alwaar de Muzyk zal worden uitgevoerd: want, naar dat dezelve ruimer of naauwer, hooger of laager is, en dus het geluid of voortplant of dempt, moet men niet alleen andere instrumenten, maar ook voller of zwakker harmony gebruiken, aangezien tog een zelfde muzykstuk in kerken, Kameren, op 't vrye veld, en op 't water, zeer verschillende werking doet. 12) De *uitvoerders der Muzyk*, naar welke men zig noodzaakelyk moet rigten,

om

a) *Heinichen*, General-bas. pag. 30- 33.

om zig zelf niet bespottelyk te maaken, door hen te veel te vergen; gelyk ook, in tegendeel, hunne groote bekwaamheid dikwils veroorzaakt, dat een geestig componist zyne vermoogens krachtiger opfcherpt. 13) De *hartstogten* van welke men of ingenoomen is, of die men, volgens den regel der verbeelding [§ 19], levendig in zig weer kan verwekken. 14) De *smaak der toehoorderen*; 't zy der meesten, der geachtsten, der verstandigsten, of der voornaamsten; al naar dat de omstandigheden zyn. 15) De *gelukkige momenten* wanneer de muzykaale aderen best vloeyen. 16) De *ontdekkings*, die van allerhande zaken, denkbeelden, en in de oeffening eene hebbelykheid, beschikt: gedenkt iemand, by voorbeeld, eenen wekker, de onstuimigheid der zee enz: in maatgezang af te schetsen, hy moet zulke dingen zekerlyk eerst hebben gehoord, en zig dezelve naderhand levendig weer kunnen te binnen brengen.

§. 245.

In 't oordeelen over een muzykstuk komt het in 't gemeen aan op de COMPOSITIE, op de UITVOERING, en op de TOEHOORDEREN. De *Compositie* moet blyken vertoonen van de uit te beelden zaak, tot welken einde alles net met elkander moet samenhangen; ze wordt derhalve te regt gelaakt, by aldien ze de gemoederen van oplettende, vatbaare toehoorderen yskoud laat, en, volgens haare innerlyke geschapenheid, geheel iets anders uitwerkt, dan ze natuurlyker wyze uitwerken moest.

Ten tweeden, men dient naauwkeurig te onderscheiden tusschen de deugdelykheid der compositie en die der *uitvoering*. Een stuk van middelmaatige waarde laat zig door treffelyke muzykaale leegers zodanig blanketten, dat het der on-

onbedreevenheid al vry bekoorlyk fchynt; en een puikftuk kan naauwlyks zo flegt worden geleezen, dat een kenner er niet eenige overblyvende edle liniamenten in ontdekke, hoewel men, by aldien een maatloos ftaameraar het geheel ontzielt, behoudens zyne innerlyke waarde er te regt van zeyd: *'t is geen Muzyk*. Tenderden, het koomt zekerlyk niet alleen aan op fraaie *compositie* en *uitvoering*, maar insgelyks, op *geerne booren*, en, er behoorlyk over vonniffen. Een muzykaale fcholvos ftaarooft flegts op 't geene, dat hy als regelmaatig aan te merken gewoon is, en denkt, het voldoe reeds, als er maar geene *oſtaven* en *quintzen* voorkoomen; en volgens den verſchillenden fmaak acht ieder behaaglykft, wat met zyne gefteldheid beft overeendragt, vereifchende geene geduurig lieflykheid en konft, deeze, rykdom, verheven-en levendigheit van gedagten. Hier uit volgt nog geenzins, dat de fraaiheit der Muzyk flegts van den *fmaak* der toehoorderen afhange, maar alleenlyk, dat men er dikwils verkeert over oordeele, en dat de fmaak buiten zyn diftrict gaa, wanneer hy zonder kennis van 't oogmerk het vonnis te vellen onderneemt. Voorts, daar de componiffen zelden iets uit liefhebbery en op den koop maaken, maar doorgaans aan de intentie van deeze en geene muzykaale bouwheeren tragten te beantwoorden; de omftandigheden ter gelegenheit van de welke menig muzykftuk dus en niet anders wordt toegefteld, en welke veroorzaaken, dat een componiff zynen geeft niet altoos in volle kracht vertoont, koomen hier mede in voornaame aanmerking.

Van de M U Z Y K A A L E G E S C H I E D K U N D E.

§. 246.

Door muzykaale geschiedkunde verstaat ik, kennis 1) *van den oorsprong, den voortgang en 't gebruik der Muzyk in 't gemeen; 2) van de merkwaardigste bedryven der vermaardste muzykoeffenaaren, en, 3) van de muzykaale instrumenten.* Het eerste gedeelte heeft zyne opzigt 1) tot de historie van de *uitvinding* en den *aanwas* der Muzyk (*historia musica*); en, 2) tot die der *Muzyk van verscheiden natien* (*historia musices*), die weer in geestelyke-theatralische-kamer- krygs- Muzyk enz. kan worden verdeeld. Hier koomen dan, behalven zekere tydperken om eenen draad van redeneering te vinden, in 't gemeen in overweeging, de gewoone en buitengewoone werkingen der Muzyk; haare voornaamste voorstanders en vyanden; haare lotgevallen, en hoe ze eindelyk tot ons is overgebracht enz. Het tweede (*historia musicorum*), ziet op levensbeschryvingen van hen, die door muzykaale bedryven en geschriften vermaard zyn geworden, gelykerwyze zommigen het leven der vermaardste schilderen hebben beschreeven, en zeker schrandere pen (*a*) onlangs, aangaande muzykoeffenaaren, een fraai staaltje heeft geleverd. Het derde (*historia instrumentorum*), vereischt uitvoerige beschryvingen en nette afbeeldingen van alle zodanige eertyds en hedendaags gebruikelyke muzykaale werktuigen, die een historisch, filosofisch en mathematisch onderzoek verdienen. Alles, wat er tot dus verre over deeze materien aan 't licht is, bedraagt zeer weinig,

O

a) Mattheson, musicalische ehrenpforte Hamb. 1740.

in vergelyking van 't geene, dat er nog ontbreekt; en noopende den oorsprong der Muzyk, moeten wy ons, by gebrek van klaar berigt, met *waarschynelykheid* behelpen, die echter van zelve mede brengt, dat er meer rede tot toefstemming, dan tot twyfeling, moete voorhanden weezen. Inmiddels, daar ieder Konftgenoot en liefhebber, iets van de history der Muzyk dient teweeten, en, men zonder kennis van 't gebruik, eertyds er van gemaakt, niet wel tot het onderzoek van haar oogmerk kan treden, ik zal, de beide eerste gedeeltens betreffende, eene korte, bondige schets op te geeven, en vervolgens de reden van de voornaamste hier voorvallende verschynfelen aan te wyzen tragten.

§. 247.

De oorsprong der Muzyk is uit de natuur af te leiden.

Wy befpeuren, dat menig, die nooit Muzyk hoort, zomwylen beginne te zingen, te fluiten, of zig op andere wyze uit te drukken, en ongevoelig de maat te slaan, ten klaaren bewyze, dat hem een of andere natuurlyke melody invalle; ja, de reizigers verhaalen, dat de wreedde Hottentotten, de onmenschyke Cariben, en andere wilde volken, een foort van Muzyk, met hunnen gemoedsaardt overeenkomstig, voor den grootften luister hunner plechtige feesten houden. Wat heeft tog deezen barbaaren, die nooit naar rede luisteren, tot het invoeren van dusdanige gewoonte kunnen aanzetten? Bilyk beweert men dan volgens deeze ondervindingen eene *aangeborenen neiging* tot de Muzyk, zonder toedoen van uiterlyke oorzaaken uit de ziel voortkoomende. Ook vinden wy deeze neiging vry algemeen, schoon eenigen de Muzyk slegts te hooren, maar

an-

anderen haar ook te oefenen begeeren; Schoon menig vocaal-eenander, instrumentaal-Muzyk-deeze, iterkluidende-geene, zagte instrumenten-deeze, vrolyke, geene, langzaame en streelende stukken voor anderen bemint. Wyders, men heeft nooit om een *muzykaal instrument* kunnen verlegen weezen, daar natuur het volmaaktste, 't modél aller konstige, namelyk, de menschelyke *zangstem*, van zelve aan de hand geeft; ook heeft de *goede smaak*, die het natuurlyke goed- maar het onnatuurlyke wanvoeglyk doet keuren, buiten twyfel t'allen tyde, zo lang er menschen zyn geweest, meer of min, plaats gevonden. Daar wy nu uit deeze *aandryvende, werktuglyke en werkende oorzaken* de moogelykheid van de uitvinding der Muzyk klaar kunnen afneemen, wy behoeven ons dien aangaande op *onderwyzing der Engelen*, met welke de eerste menschen, volgens de poetische (a) en mistyke uitdrukkingen van zommigen, zullen hebben verkeerdt, noch op *onmiddelyke goddelyke ingeeving* te beroepen, gelyk eenigen zulks doen uit bygeloovigheid; anderen, uit stoutheid, om door een ontzaggelyk aanzien tot bewondering als te noodzaaken; en misschien ook uit vreeze, dat de konst anders geen liefhebbers genoeg mogt vinden. Of nu iemand *Adam* voor een groot muzykant uitgeeft, en schryft: *Ik ben des verzekerd, dat de Muzyk den eersten mensch, uit kracht van het almogtige fiat, datelyk zy geïnspireerd (b)*, zulks doet hier niets ter zaak; ik en anderen zyn des niet verzekerd, doordien er zelfs waarschyneelyk bewys ontbreekt, en vermoedelyk wel zal achter blyven.

a) *Milton*, parad. loft. pag. 144. 151. *Mattheson*, capelmeister, vorrede, pag. 13.

b) *Mattheson*, Orchestre 1. pag. 302.

§. 248.

De aangebooren neiging tot maatgezag konde inzonderheid door de luidrugtige natuur, de ledige tyd, de menschelyke hartstogten, en, den natuurlyken trek tot nabootsing, worden opgewekt. Natuur omringt ons zomwylen van alle kanten door geluid (§ 102), ja, de verschillende accenten der menschelyke stemmen hebben reeds genoegzaam tot het zingen kunnen aanroepen. Ook verschaft de ledige tyd, die het landleven doorgaans overig laat, des te meer gelegenheid tot menigerlei proefneemingen; en tot het verzinnen van vermaakelykheden, schoon hier uit nog gantsch niet volgt, dat men, volgens de kwaataardige uitdrukkingen van zommigen (a), de uitvinding der Muzyk enkelyk aan den lediggang, vader der wellust en moeder van alle onheil, toe te schryven, en, 't woord *Muzyk*, van 't hoogduitsche, *müße*, of *müßgang* (otium), af te leiden hebbe. Wyders, 't is zeer waarschynelyk, dat de liefde (b), aangemerkt als eene aanminnige verstrooidheid van gedagten, de blydschap, de smart, en andere hartstogten, tot veelerhande stembuigingen en toonvalen hebben aangedreeven, ten einde zig met des te meerder bevalligheid en nadruk te uiten; dat men in deezen het voorschrift der natuur eenvoudig opgevolgt, of derwyze, als de hartstogt zulks ingaf, gezongen hebbe; dat er langs deezen weg de eerste natuurlyke melodyen zyn voortgesprooten; dat men de eerste bekende voizen, volgens de aangebooren neiging tot nabootsing, elkander nagezongen, alom verspreid, en er

a) *Reinman*, hist. lit. antediluv. pag. 117.

b) volgens het oude spreukje: *amor docet Musicam*, de liefde is eene muzykaale leerareffe.

vervolgens anderen uit afgeleid hebbe. Daar nu de eerste menschen meer in aangename boschen en velden, dan in huizen, verkeerden, het is niet min waarfchynelyk, dat men te mets ook *zangvogelen* hebbe nagebootft. Wie inmiddels het kwinkelerend pluimgedierte voor de oorzaaken van de uitvinding der Muzyk, ten minften, voor de eerste muzykaale leermeesters, uitgeeft, die overweegt misfchien niet, dat de nabootfing zekere *aangebooren neiging* en *vermoogens* onderftelle. Heeft de eerste zangvogel zonder voorganger aan 't zingen kunnen raaken, men mag vryelyk befluiten, *dat de menschen zouden hebben gezongen, al was er nooit vogel in de wereld geweest.*

§. 249.

De zangkonst is vermoedelyk ouder, als de speelkonst. De heilige fchrift geeft te kennen (Gen. 4. v. 21.) dat *Jubal de fnaar- en blaastuigen* hebbe uitgevonden, noemende hem den *vader*, gelyk hy den nakomelingen tot het uitvinden van meerder speeltuigen thans den weg heeft gewezen; en *Jofephus* meent te weten (a), dat Jubal, die misfchien de *Apollo* der verdigtfelkunde zal weezen, ook in 't pfalter- en citerfpiel hebbe uitgeminde. Ondertuffchen, niets doet ons vermoeden, dat men het treffelyk gefchenk der menschelyke zangftemme gedurende negenhondert jaaren nooit hebbe bemerkt; maar 't is veeleer allerwaarfchynelykft, dat het zelve al vroeg, voor Jubal de eer heeft gehad van *Adam* een deuntje te vereeren, bekend geworden, befchaafd, van groot gebruik- en 't modél der speeltuigen geweest zy; zelfs, dat de *dichtkonst*, die, volgens het getuigenis van vermaarde poeten (b), enkelyk aan de

O 3

zang-

a) Lib. 1. Antiqu.

b) *Gottfched*, critifche dichtkonst. pag. 67. Leipzig. 1742

zangmuzyk haare geboorte is verschuldigt, onder zy als de speekkonst.

§. 250.

De Muzyk is de oudste Konst. Ouder zelfs als de *starreloopkunde*, reeds door de Chaldeen geoefend: en geen wonder waarlyk, daar deeze haaren grondslag buiten den mensch heeft, in de verre afgelegene schoonheid des hemels; geene, in tegendeel, in den mensch, te weeten, in desselfs neigingen en hartsstogten, zynde op dien voet bykans zo oud als de hartstogten zelve.

Recte censent qui è disciplinis nihil musicis volunt esse antiquius. G. J. Vossius, de quat. art. cap. 4. § 8. En Meibomius noemt deeze konst: *antiquissimam disciplinam quæ mortalia ingenia primis mundi seculis ad virtutem & humanitatem excitavit*, Antiq. mus. auctores, in præf. ad *Christinam*, Succia Regiam.

§. 251.

De eerste muzykstukken zyn buiten twyfel vry onnozsel geweest. Wat sobere toonen, zaid een volgeestig schryver (a), wat sobere toonen, die echter de nog ongeoeffende ooren niet beledigden, zullen de eerste instrumentspeelers er niet hebben laten onder loopen! eene ruwe harmony, die ons, netter en beschaafder uitvoering gewoon zynde, onverdraaglyk zoude voorkoomen, was toen reeds bekoorlyk. Konde men ons de uitvinders der Muzyk zo gebrekkig doen hooren, als ze moeten geweest zyn, wy zouden ons verwonderen, dat ze hebben kunnen behaagen: nochtans, de nieuwigheid der kreupelgaande
vin-

(a) La motte de Vayer. Discours sur Homère. pag. 128.

vindingen heeft aangenaamer en levendiger indrukzelen kunnen verwekken, als de volmaaktheid zelve, door het gestadig genót verzwakt.

§. 252.

Door de lust tot de oeffening, en door de begeerte, anderen te overtreffen, is de Muzyk alleenskens verder beschaafd en aangekweekt. De lust wordt gestadig aangewakkerd door den goeden uitslag; daar nu de toonen een ruim veld tot verandering openen, en ieder gedagte weer tot anderen gelegenheid geeft, hoe meer maatgezag er reeds voorhanden was, des te meer konde er worden gevonden, vooral, zo dra de *edle eergierigheid*, eene hartsrogt die t'allen tyde groote voordeelen aan de menschelyke samenleving heeft beschikt, de hand er in kreeg. Te mets zal er misschien in langen tyd niet veel nieuws zyn voorgevallen, en dan heeft één verheven geest weer aan de geheele zaak eensklaps eene fraaier gedaante gegeven.

§ 253.

De Muzyk is door den zondvloed niet vernield geworden. Hoe ze van de tiende tot de seventiende eeuw zy voortgezet, of men toen van harmony en van compositie iets gewist, dan, zig met melody beholpen, en elkander slegts nagezongen en gespeeld hebbe, daar omtrent vinden wy gantsch geen berigt. Inmiddels, daar *Jubal* lang daar naa, in de gewyde bladeren de *vader* wordt genoemd, wy moogen zekerlyk besluiten, dat er in *Noach's* familie ten minsten één muzykoeffenaar zy geweest, gemerkt anders deeze eernaam niet *Jubal*, maar een of ander Egyptenaar [§ 15. not. c], zoude toekoomen.

§. 254.

De EGYPTENAAREN wisten de Muzyk krachtig aan te kweeken, en ze op bunne wyze deftig te gebruiken.

Hermes trismegistus, door zommigen voor den *Mercurius* der verdigtfelkunde gehouden, een groot wysgeer, geheime raad en naderhand opvolger van den eersten egyptifchen koning *Osiris*, die ten tyde van *Abraham* leefde; gaat voor de uitvinder van zodanig vierfnaarig instrument, als men gemeenlyk de *lyr of citer van Mercuris* (§ 200) noemde, uit welk vervolgens, toen het getal der fnaaren alleenskens vermeerderde, als uit een muzykaale kweekhof, allerhande foorten van fnaartuigen zyn voorgesprooten (a). *Osiris* zelf, staat te boek voor een vorft, die 270 jaaren pnyfelyk regeerende, eene talryke menigte hofmuzykanten hield, groote ervaarenheid in de Muzyk had, en het enkeld fluitje, *monaulus* genoemd, uitvondt (b). Doch, *Isis*, moeder van *Orus*, zal de Muzyk, in de welke ze door *Hermes* was onderweezen, te eerft alom in Egyptenland hebben ingevoerd (c), geevende aan de regelen der muzyk- en dichtkonft de benoeming van *wetten* (nomi); gelyk dan *Plato* verhaalt, dat de wetten der *Isis* nog in zynen tyd in Egyptenland gebruikelyk waren (d). Men kende toen geene andere *poezy*, dan *lyrifche* of muzykaale, die namelyk door de poeten zelve, onder verzelling van inaarensfel, wierde opgezongen; en geene andere *Muzyk*, be-

a) *Printz*, musica historica. cap. 14. *Waltber*, music. Lexicon. Leipzig, 1731. Tit. *Hermes*.

b) *Printz* ubi supra.

c) *Fabricius*, bibl. græca. lib. 1. cap. 14. pag. 95. *Alex. Sardus*, de rerum inventoribus. cap. 19.

d) de lege. lib. 2.

behalven zulke , welke men tot den godsdienst , en tot bevordering van goede zeden , bekwaam oordeelde en gebruikte. Voor zo verre men nu de Bachusfeesten , destyds als de heiligste eerbewyzingen aangemerkt , *godsdienst* mag noemen , zeyden men te regt , dat de tooneelen , en de geheele theatraalifche Muzyk , enkelyk *uit den godsdienst* hunnen oorsprong hebben (e). Voorts , ze gebruikten zelfs onder vrolyke maaltyden zeker treurgezang , met 't welk ze weleer *Linus* , den overleden prins hunnes eersten konings hadden beweend : ten einde ook by den wyn en de vreugde zig hunner sterffelykheid te erinneren.

e) *Mattheson* , mus. patriot. pag. 129.

f) Herod. lib. 2.

§. 255.

TUISCO , Koning der aloude duitfchers , en BARDUS , Koning der Gaulen , *begosten zig ook op eene staatkundige wyze van de Muzyk te bedienen*. *Tuisco* , de eerste duitfche muzykoeffenaar en beschermer , in de 20ste eeuw na de schepping regeerende , stelde zyne wetten in dicht- en zangmaat , en gaf ze aan 't volk te zingen voor , om hen dezelve des te vaster en gemakkelyker in 't geheugen te brengen. Wie in 't zingen boven anderen uitmuntde , die kreeg eenen krans , als een groot eerteken , tot belooning ; eene gewoonte uit welke die van het kroonen der poeten , nog hedendaags in 't duitfche ryk gebruikelyk , is voortgesprooten (a). *Bardus* , een groot liefhebber van de Muzyk en poezy , omtrent het jaar 2140 , ter plaatse waar nu Vrankryk legt , over de Celten , van welke de Grieken afkomstig zyn ,

O 5

re-

a) *Aventinus* , de origine Germanorum , lib. 1.
Cicero , de legibus.

regeerende, voerde aldaar beide gemelde konsten in, en de meesterzangers wierden naar hem, *Barden*, betekenende waarde of eerwaardige, genoemd (*b*). Deeze, als soorten van priesters der aloude duitchers, die door hunne Muzyk de gemoederen naar believen te leiden wisten, en ook mede ten oorlog trokken, moesten de eer- en ridderlyke daaden der voorvaderen, in dicht- en zangmaat, onder verzelling van speeltuigen, den volke ter aanmoediging tot alle goede deugden, gestadig voorzingen. Naderhand maakten de bekeerde Barden, door Keizer *Karel de Groot*e tot het christengeloof gebragt, op hunne oude, gewoone voizen, *christelyke liederen*, en zongen dezelve den volke voor, alle welke liederen die Keizer liet verzamelen, en tot modellen gebruikte.

b) Walther, mus. Lexicon. tit. *Bardus*.

§. 256.

De HEBREEN hebben de Muzyk buiten twyfel te eerst in groote volmaaktheid gekend. Uit Gen. 31, vs 27. kunnen wy klaar afneemen, dat men zig reeds ten tyde van *Laban*, omtrent het jaar 2000, in plegtige voorvallen van Muzyk, en van *slagtuigen*, hebbe bediend. *Moses*, en de kinderen Israel, zongen den Heere het eerste lied 't welk tot ons is gekoomen, Ex. 15, vs 1, en *Mirjam*, door trommelende buurvrouwen verzeld, het tweede, vs. 20, 21. Naderhand ontmoeten wy er nog meer musiceerende vrouwsperfoonen; de lofzingende *Debora*, Jud. 5, vs 5. *zegezangeressen*, in ryen geschaard, en met elkander concerteerende, 1 Sam. 18, vs 6, 7. ja, 245 zangers en zangeressen, Nehem. 7, vs 67. Dit was dan, naar alle waarschynelykheid, geen choraal- maar ten minsten eenstemmige figuraal-muzyk [§ 234]. Vervolgens kreeg *Moses* bevel
van

van *trompetten* te maaken , Num. 10, vs 1, 2. zonder dat hem gezeid wierde , wat een trompet is , zo dat hy zulks zekerlyk al gewist , en dit instrument , volgens zommigen (a) , zelf uitgevonden zal hebben. Hier vinden wy nu zelfs de wyze van behandeling voorgeschreeven ; *blasen* en een *gebrooken geklank* maaken , Num. 10, vs 3-9 ; betekende dit laatste zo iets , als wy hedendaags *coloraturen* , en *harpegio's* ; of *harpengreepen* , pleegen te noemen. Ja , zekere feestten draagen de benoeming enkelyk van de Muzyk ; eene *gedagtenisse des geklanks* , en *heilige samenroeping* , Lev. 23, vs 24. Num. 29, vs 1. Ook was de *Krygsmuzyk* reeds in gebruik , schoon al zo weinig volgt , dat door het geluid der bazuinen , en door 't gejuich des volks , de muuren van Jericho zyn ingevallen , Jos. 6, vs 20, als , dat door het speelen op de snaaren de geest des Heeren over den Propheet *Elisa* zy gekoomen , 2 Kon. 3, vs 15. Doch , men behoeft juist niet te twyfelen , dat iemand , die , gelyk *Elisa* , eenen *speelman* eischt , en , gelyk *Saul* , eenen man die *wel speelen* kan , begeert , 1 Sam. 16, vs 17 , smaak aan de Muzyk , en haar vermoogen op zynen geest weleer ondervonden hebbe.

a) *Josephus* , lib. 3 *Antiqu.*

§. 257.

Eindelyk ontstak de Heer den geest des Koning DAVID , om de Muzyk tot den lof zynes namens geheel te wyen. Deeze Vorst hielt twee muzykkapellen , één te *Jerusalem* , de andere , te *Gibeon* ; van geene , waren *Affaph* en *Sacharja* , van deeze , *Heman* en *Jedithun* , de bestierders ; doch naderhand wierden beide , tot de tempelmuzyk samengevoegt. Hy speelt voor het aangezigt des Heeren , niet op eene zagte , bedeepte wyze , op dat het volk
tog

tog voor al niet merke, dat hy zig met Muzyk ophoude, maar, *met aller magt, zo met liederen, als met harpen, pauken, schellen, cymbaalen, met gejuich en met geluid der bazuinen*, geevende aan de spytige Michal tot bescheid: *ja, ik zal speelen voor het aangezigt des Heeren*, 2 Sam. 6 vs 5, 15, 21. Wyders, de heilige schrift vermeldt, wat *kostelyk hout* er tot de harpen en luiten wierde gebruikt, noemende de speeltuigen tot den tempeldienst geschikt, *instrumenten der muzyke Gods*, 1 Chr. 15, vs 42; *sterkluidende instrumenten des Heeren*, 2 Chr. 30, vs 81; ze meldt de naamen der opperzangmeesteren, die met harpen, luiten en cymbaalen zouden *propbeteeren*, 1 Chr. 25, vs 1-3; ze maakt gewag van hunne fraaie kleeding; van de jaaren in hen vereifcht; van hunne standplaatsen in den tempel; van 288 meesterzangers, in 24 benden verdeeld, 1 Chr. 25, vs 7-31; van 4000 lofzangers des Heeren, met instrumenten, 1 Chr. 23, vs 5; van 120 priesters, met trompetten, 2 Chr. 5, vs 12; en van wonderbaare uitwerkfelen, zomwylen met de Muzyk gepaard gaande, vs. 13. 14. Zelfs, ze leert, dat de Muzyk *volgens het gebod van de hand des Heeren, door de hand zyner Paopheten* tot den tempeldienst zy geschikt, 2 Chr. 29, vs 25; verklaarende dikwils, en met allerduidelykste woorden, dat het oogmerk van dit alles zy *lofte zingen*, 1 Chr. 23, vs 5; *den Heere te danken en te loven*; 1 Chr. 25, vs 3; *de beilige Majesteit, den Heere, den God Israels, met luider stemme ten hoogsten te pryzen*, 2 Chr. 20, vs 19, 21; gelyk de *Pfalmist* tot een innig lof des Heeren, op de best- moogelykste wyze, gevolgelyk ook door konstig maatgezang geuit, *alles wat adem heeft nadrukkelykft aanmaant en opwekt*.

S. 258.

De tempel-muzyk der Hebreëen bestondt, naar alle waarschijnlijkheid, uit veelstemmige figuraalmuzyk. Geen verstandige twyfelt, of de goddelyke liederen Davids, als de stoffe der tempelmuzyk, zyn met uitmuntende *melodyen* voorzien geweest, die misfchien hebben moeten ter zoek raaken, op dat wy ons aan de eertydfe muzykaale gaven niet te zeer vergaapen, en dus de hedendaagse, gering achten mogten; doch, wat foort van *harmony* men des tyds hebbe gebruikt, daar over kunnen het de muzykgeleerde gantsch niet eens worden, verbeeldende de meeste zig hier iets, 't welk, als slegts in kaale unifoonen en octaven bestaande, en met de Muzyk der turken overeenkoomende, der zaak en der gemaakte heerlyke schikkingen gantsch onwaardig schynt (a). Immers, 't is genoegzaam onwaarschynelyk, dat de koning *David*, op zyn tiensnaarig instrument, noch verscheiden ervaren Kapelmeesters, by groote keneren in bediening staande, noch eene menigte muzykanten van professie, alle verstandig op instrumenten van muzyke, 2 Chr. 34 vs 12. nooit de fraaiheid van veelstemmige harmony, tot meerderen nadruk van melodyen by uitneemendheid gevoeglyk, bemerkt en werktellig gemaakt zouden hebben. Deeze foort van harmony is, naar wy weten, 2000 jaaren daar naa eerst uitgevonden; maar, ze kan in dien tyd ook reeds verlooren en van nieuws weer opgedolven weezen. Voorts, het gekrioel der hedendaagfche sinagoguen verstrekt hier in 't minste niet tot bewys; de stelling van

*) On ne trouve pas un mot, qui fasse soupçonner, que les anciens aient connu l'art de faire entendre agreablement divers tons en meme tems. Croufaz, traité du beau, pag. 265. Ed. 1715.

van *Carlstadt*, tegen de figuraal-muzyk ingebracht: er is één God, by gevolg er moet niet meer dan eenerlei stem in de kerk weezen (*b*), verdient geen wederlegging; En de biblische termen, *eenpaarlyk* trompetten en zingen, eene *eenpaarige* stemme laten hooren, 2Chr. 5. vs 13, konnen al zo wel haare opzigt hebben tot de muzykaale *eendragt*, tegen de wanorde over staande, als tot harmony, die ongelyk minder volmaaktheid insluit (234): wy moogen derhalve vryelyk besluiten, dat de harmony dier tempel-muzyk, schoon juist geen concerteerende (§. 236), doch buiten twyfel veelstemmige (*c*), volmaakte en zangryke harmony zy geweest, zo dat de Israeliten in den prachtigen toestel des tempels *niet alleen goede proportien zagen, maar ook, boorden* (§. 174).

b) in inform. Consc. Evangel. pag. 630.

c) *Printz*, musica historica. cap. 4.

§. 259.

De Hebreën bedienden zig ook in andere plegtige voorvallen van Muzyk. 1) By *Kroonings-seeften*; toen *Joas* gekroond wierde, stonden de overste, en de *trompetters*, niet achter de deur, maar, *by den koning*, 2Kon. 11 vs 14. 2) By *heilige verbintenissen*; gantsch Juda en Benjamin ... zwoeren den Heere, met luider stemme, gejuich, trompetten en bazuinen, 2Chr. 15. vs 14. 3) By *rouwklagen*; alle zangers en zangeressen spraaken (*a*) in haare *Klaagliederen* van *Jofia*, 2Chr. 35 vs 25: niet, om de toehoorderen te troosten en te vervrolyken, maar veeleer, om ze een wyle tyds, als weenende met den weenenden, nog droeviger te maaken, en den smart des te levendiger te doen gevoelen, gelyk de ondervinding genoegzaam leert,

a) Per musicam pulchre loquimur. *Cassiodorus*.

leert, dat de Muzyk ook tot dien einde zeer bekwaaam zy, en dus zonder rede naa 't versterf van gekroonde hoofden, vorften en regenten, opzommige plaatsen een tydlang moete zwygen (b). Ia, fchoon den Ifraeliten niets rampzaaligers konde overkoomen dan *gevangenis*, ook aldaar diende hen de Muzyk tot opwekking en verkwikking des gemoeds: want uit de woorden, *zouden wy een lied des Heeren zingen in een vreemd land*, Pf. 137. vs 4. volgt alleenlyk, dat ze ongenegen waren om hunnen bespottenen iets vrolyks te laten hooren, niet, dat ze te Babel nooit zongen en speelden. Het tegendeel is veeleer klaar af te neemen, vooreerst, uit Ezra 2, alwaar in 't 65 ste vaars 72 vocaliften meer, dan in 't 41 ste, die gevolglyk in Babel moeten aangekweekt zyn, worden opgeteld; ten anderen, uit het *concert*, of de *beurtzangen*, by de grondlegging des nieuwen tempels gehouden Ezra 3. vs 10. 11; 't welk genoegzaam bewyft, dat ze niet uit de oeffening waren geraakt. 4) By *inwyingen*; de nieuwe tempel wierde met *vreugde* ingewyd, Ezra 6 vs 6; en alle leviten, de kinderen der *zangers*, en de priesters kinderen met *trompetten* wierden versameld, en in *twee dankchooren* verdeeld, om van Jerufalems muur de inwyng te doen met *vreugde*, en met dankzeggingen, en met *gezang*, *cymbaalen*, *luit* en *harpen*. Nehem. 12 vs 27.

b) *Mattheson*, capelmeifter, pag. 32 § 30

§. 260.

De vroomen koningen in Juda bielden de Muzyk in eeren, en befchermdenze, doch, van de godlooze, vindt men niet diergelyks geboekt. Maar wel, dat Reba-beam, die de wet des Heeren verliet, de leviten verdreef, 2 Chr. 11. vs 14; welke Jofaphat weer
ver-

verfamelde, cap. 20; dat *Achaz* de deuren van 't huis des heeren sloot, cap. 28, vs 24, tot *Jehizkia*, die er deede wat regt was in de oogen des Heeren, den tempel reinigen en de Muzyk herstellen liet, cap. 29. Ook wierden de kerkendienaars ten tyde van Zerubabel en Nehemias, van cins, impost en tol vry gesteld, Ezra 7, vs 24, en zodanig onderhouden, dat ze niet behoefden te vlieden, zig tot laage bezigheden te wenden, en 't huis des Heeren te verlaaten, Nehem. 3, vs 11. Godvrugtige, verstandige regenten waren namelyk in 't gemeen van begrip, dat de Muzyk, als een bekwaam middel om door 't maatgezang den geest te bedaaeren, en met een heilige drift te vervullen, de dankzeggingen tot God moest helpen ondersteunen. Genoomen dan, de Muzyk ware toen, in vergelyking van de onze, onnozel geweest, dit godgewyd gebruik fluit eene volmaaktheid in, die wy meer te bewonderen en te wenschen, dan weer te verwagten hebben. Dus volgt ook, dat de tegenwerpingen, afgeleid van het Kainsgeslacht, uit 't welk vader Jubal is gesprooten, door de kwaadaardige onnozelheid tot kleinagting der Muzyk verzonnen, van zelve door eigen ongerymdheid, ja, als godslasterlyk, vervallen. Het wee wordt uitgeroepen over de *misbruikers*, die het werk des Heeren niet aanschouwen, en niet zien op het maakzel zynnerhanden, Ef. 5, vs 11, 12. Amos 6, vs 5; onmoogclyk niet, over de *konst*, tot des Heeren dienst gebeitigd.

§. 261.

De oude GRIEKEN spanden alle krachten in, om de Muzyk tot inscherping van goede zedente doen verstrekken.

Naa dat *Hiagnis*, *Marfias*, *Olimpius*, *Linus*, en anderen, als konstige snaarenspeelers vermaard waren geworden, verscheen er, omtrent het jaar

2700, eenen *Orpheus*, en kort daar naa, *Amphion*, welke, de menschelyke gemoederen wat nader kennende, het inzonderheid op 't beschaaven van onbefuisde, barbarische volken toeleidden, en hen tot dien einde allerhande ligt bevattelyke, zinryke liederen, door aardige zangwyzen en aanminnig snaarenspeel verciert, gingen voorzingen. Of hunne konst die van menig heden- daags bankzanger juist hebbe overtroffen, zulks willen wy nu daar laten; genoeg, de handelwyze was ongewoon, streelende, en van groote gevolgen. Ze lokten, door stem en snaarenspeel, de wreedste boschbewoonders aan zig, die, schoon anders nooit vermaaningen gehoor ge- vende, aan deeze manier van onderwyzing smaak vonden, hen gretig toelusterden, en hunnen raad in der daad opvolgden; namelyk, naar den inhoud der voorgezongen liederen, de woestyne verlieten, zig by elkander voegden, de stad Theben met een muur omtrokken, en aldaar borgerlyk leefden. Dus verkreegen deeze beide overvliegers den naam van *muzykaale toveraaren*, en de verdigtelen zeggen, dat ze boomen, rotfen en wilde dieren te temmen wisten; ja, dat de steenen der stadmuur van zelve kwaamen aanloopen, en zig in de vereifchte orde stelden, zo dra *Amphion* zyne stem verhief: te kennen te geeven, dat hy de gemoederen naar believen te leiden en krachtig aan te wakkeren wist.

Onder de groote poeten was *Homerus* de eerste, die, omtrent het jaar 2080, zyne fraaie gedigten den volke voorzong, welk voorbeeld te wege bragt, dat de beste zedelessen, lof- en heldenzangen bin- nen korten in een muzykaal gewaad verscheenen. Dit alles gaf gelegenheid om te bemerken, dat de jeugd niets gemakkeliker leeren en langer onthouden kost, dan gezongen vaarzen; dat gemengelde

con- en dissonanten, zelfs in de instrumentaal-muzyk, aan 't verstand tot een *printverbeelding van deugd en ondeugd* kunnen strekken (§ 204); dat de Muzyk, door de vereischte oplettendheid, *het verstand scherpe*; dat de oefening deezer konst *welgemanierd* maake, en tot eene onschuldige, vervroolykende uitspanning by uitneemendheid bekwaam zy. Om deeze gewigtige reden begoft men de *onderwyzing der jeugd* met de Muzyk (§ 15. not. b); merkte deeze konst aan als eene *disciplin*, of onderwyzing, en stelde zodanige nuttige leeringen, als men aan jongelieden geerne wilde inscherpen, in dicht- en zangmaat, welke hen dan langs deezen weg gemakkelyk in 't geheugen wierden gebragt; en zulks hoe eerder hoe liever. *Thales* van Creta wierde, op een aanzienelyk tractement, te Lacedemon, als muzyk-onderwyzer der jeugd, beroepen, en volgens de gewoonte deezer dappere volken, moesten hunne kinders zig van 't vyfde jaar aan in de Muzyk oefenen, ten einde de eerste indrukzelen, op eene bevattelyke wyze, regelregt tot de deugd (a) mogten aanspooren.

(a) *Histoire de la musique*, tom. 1. pag. 100. Amst.

§. 262.

Lycurgus, de strengste wetgever, keurde de *Muzyk* voor dienstig, mits dat de *Ephori*, of opzienders, op alles, wat er omging naauwkeurig het oog hielden; en deeze, waakten zelfs met zulke styfe opregtheid, dat ze menig, die slegts ondernam, de gewoone vier snaarige lyr of citer van *Mercurius*, tot meerder verandering, met eenige snaaren te verryken, voor de vierschaar eifchten, beschimpten, straften, voor stoorders der gemeene rust verklaarden, en hunne instrumenten, tot een affchrik van anderen, opentlyk lieten ten toon stel-

stellen, hoedanige rampen, onder anderen, eenen *Terpander*, *Phyrnis* en *Timotheus Milefius* zyn overgekoomen (a). Van deezen laatsten, leeft men, dat hy van leergierigen, die reeds eenen anderen leermeester hadden gehad, dubbeld salaris plagt te eifchen, om dat hy hen, volgens zyn zeggen, niet alleen het goede aanwyzten, maar ook het kwaade afleeren moest.

a) *Printz*, *musica historica*. cap. 5. 6.

§. 263.

Het TOONEEL wierde hier, door toedoen der *Muzyk*, een aanminnig *Kweekfchool van goede zeden*. Er waren reeds voor den *Trojaanfchen kryg* *muzykaale ftrydspellen* ingevoerd (a), alwaar men den overwinnaaren zekere pryzen uitdeelde, en, de vermaarde *Pindarus*, om wiens wille de overheerende *Lacedemoniers* de geheele ftadt *Theben* verfchoonden, fesmaal achtereen wierde gekroond. Deeze zogenaamde *apollinarifche fpehlen* gaven aan *Thespis* gelegenheid tot het uitvinden- en aan *Aefchilus* tot het verbeteren der **COMEDIËN**, of *luftfpellen*, tot naderhand *Euripides* en *Sophocles* **TRAGEDIËN**, of *treurfpellen*, te voortfchyn bragten, als wanneer de zaak eene ongelyk fraaiere gedaante verkreeg. Men verhandelde nu t' elkens een merkwaardig onderwerp, in zekere fmeden afgedeeld, tuffchen ieder van de welke het choor, by wyze van toepaffing, eene *bondige zedeles* liet hooren. Deeze leffen leerde het volk van buiten, en gebruikte ze tot *gedenkfpreuken*, ja, tot een regelmaat zyner bedryven (b). Langs deezen weg wift men het tooneel den volke nuttiger te maaken, als den tempel, ja,

P 2

als

a) *G. J. Vosfius*, de scient. math. cap. 20. § 1.

b) *Scheibe*, critifcher *musicus*. tom. 1, pag. 13.

als alle des tyds zogenaamde godsdienstige bedryven.

§. 264.

De Muzyk wierde in Griekenland aangemerkt als eene medecyn des gemoeds, dienstig tot bewaaring van kuisheid, tot stilling van oproeren, tot maatiging van den toorn, en tot verzagting van droefheid.

Homerus verhaalt (a), dat Egeſthus niet eerder tot de ſchending van Clytemneſtra, Agamemnons vrouw, konde geraaken, voor hy haaren gouverneur, den poet en muzykmeester *Demodocus*, wiens heilige, kuische liederen op haar gemoed ongemeen veel vermogten, had omgebracht.

In 't jaar 3314 ondernam de wyze *Solon*, zig in de ſtaatsvergadering te vervoegen, en door het zingen eenes beweeglyken, konſtryken klaaglieds (elegia), de Athenienſers tot het heroveren van Salamo aan te noopen, 't welk van die uitwerking was, dat de regenten zig als genoodzaakt vonden, de wet, volgens welke ieder, die daar van ooit verder gewag maakte, aan 't leven zoude worden geſtraft, datelyk weer te vernietigen en in te trekken (b). Deſgelyks, men leeft van een vreeſelyke oproer, te Sparta ontſtaan, tot welks demping men, op bevel van 't orakel, eenen zanger van het eiland Lesbo moeſt laaten haalen, by welke gelegenheid de vermaarde *Terpander* het geluk had, door zyn bekooriyk zingen en ſpeelen de gemoederen zodanig te vermurven, dat ze zig zonder verdere tegenſtribbeling weer vereenigden (c). Voorts, de hiſtory levert verſcheiden exempelen van wyze lieden, den dapperen *Achilles*, *Clinias*, en anderen, die door toorn, of diergelyke onſtuimige drijven, zig aangerand

voe-

a) Odyſ. 3.

b) Muſ. Lexicon. Chemnitz. 1737. Tit. *Solon*.c) *Printz*, ubi ſupra, pag. 179.

voelende, terftond een muzykaal instrument ter hand namen , tot het gemoed weer bedaarde.

Wyders, daarde Muzyk tot het verligten van den *smart*, en tot het verbannen van *droefheid*, ongemeen bekwaam wierde gevonden, *Euripides*, en andere ftrenge wysgeeren, beftraften de geene, die de lyr, of een ander instrument, by den wyn, alwaar van zelve blydfchap genoeg voorhanden is, gebruikten, verklaarende hen, die uit de Muzyk geen *deugd* leeren, en er zelfs misbruik van maaken, der Muzyk, en des ontfangen muzykaalen talents, gantsch onwaardig.

§. 265.

De Muzyk wierde onder de VRYE KONSTEN geteld.
De Grieken verdeelden de konften in *gemeene*, die voornamentlyk opzigt hebben tot lighaamlyke behoefte, en geen zonderling talent vereifchen, vermits men de fchetfen van nabootfing niet eerst te verzinne, maar flegts over te neemen, althans niet verre te zoeken, en alleenlyk omtrent de wyze van nabootfing iets uit te vinden heeft; en in *vrye*, die tot *ftigting en verluftiging des menfchelyken geeftes* kunnen ftrekken, ongemeene be-gaaftheden en onderfteuning van allerhande we-tenfchappen vereifchen, aangezien men zonder verftand geenzins voor 't verftand kan werken. Daar nu deeze laafte een *vry*, onbelemmerd gemoed kennelyk maaken, namelyk de *vryheid* van geeft kunnen doen uitblinken, en *vryheid* laaten om zyne gaven aan den dag te leggen, ja, tot de *bervryding des gemoeds van kwaade begeerlykheden* dienftig wierden gevonden, en men toen de men-fchen, volgens het regt der volken, in *vrye*, *vrygemaakte* en *flaven* verdeelde, ftondt men aan *flaven* niet toe van dezelve te leeren te oefenen,

hield ze voor perfoonen tot afhankelijkheid gebooren veel te verheven, en dus alleenlyk der oefening van *vrye lieden* waardig. Onder zulke edle konsten, die van den dierbaaren schat der *vryheid* de benoeming draagen (a), en niet alleen tot een welgemanierde omgang, maar insgelyks en voornamentlyk tot de gemelde bevryding des gemoeds (b), bekwaam wierden geacht, behoorde de *Muzyk* (c), en had er, als de oudste konst [§ 250], volgens zommigen, (d) den rang.

§. 266.

- a) *A maximo bono, i e. libertate, liberales dictae artes.* Plinius. in praef. lib. 14.
- b) *Quia non modo liberis digna, sed animam etiam liberant vitis.* G. J. Vossius de quat. artib. pag. 3.
- c) *Musica est scientia liberorum hominum.* Aristoteles. lib. 8. Polit. *qua liberum scire aequum est.* Terent. in Eunucho. *Libert homini digna.* Seneca. epist. 78.
- d) *Inter septem artes liberales, testante Boethio, musica obtinet principatum.* Beda vener. in mus. quadrata. Onder deeze leven, namelyk, reken- meet- en starreloophkunde, muzyk- dicht- redenryk- en spraakkonst, is de Muzyk, zederd de drie eerstgenoemde voor weetenschappen zyn verklaard, en als zodanige worden verhandeld, nu althans zekerlyk de eerste. Het is waar; de geleerde Vossius rekest ze, in het aangetrokken geschrift, onder de *artes populares*, of gemeene konsten, doch geenzins de geheele Muzyk, maar slegts zodanig gedeelte, 't welk men zelfs aan kinderen kan bybrengen (§ 16. not. c), ja, helaas! door onkundigen en biervedelaars als eene gemeene kostwinning wordt ten toon gesteld. Ook schynt hy deezen term op allerhande wyze te willen verzagten, verklaarende onder anderen, pag. 2, dat hy door *populus* niet verstaat het gepeupel (plebs), veel min, het graauw (vulgus), maar dat er onder die bewoording, volgens de romeinsche wyze van spreken, ook aanzienelyke lieden, vlytige eer- en achtbaare huisvaders, zelfs ridders en raads-

raadsheeren wierden begreepen; zeggende voor 't overige: *pertinet ad polimathiam, cum unam esse constet è septem artibus liberalibus.* de philologia.
§ 1.

§. 266.

In 't jaar 3434 kwam de vermaarde PYTHAGORAS met wiskonstige betoogingen van de redemaaten en evenredigheden der muzykaale intervallen te voorschyn. De fabeldichters verspreidden, als of hy dezelve in een smidswinkel had uitgevonden; en de muzykoeffenaars kosten juist alle toonen zodanig, als zyne stellingen zulks mede bragten, niet gebruiken, des er nog eenig nader onderzoek schein te worden vereischt. Nochtans, hy stelde iets voor, waar uit genoegzaam bleek, dat niemand eener vrye konst, op zulke onwaggelyke gronden steunende, met rechte zyne achting konde onttrekken, zettende dus der Muzyk *eene glansryke kroon* op het hoofd. Boven dien, hy begoft alle zyne wysgeerige onderwyzingen met *Muzyk*, ten einde de gemoederen altoorens in orde te stellen, en vatbaar te maaken; zyne leerlingen zongen, wanneer ze 's morgens ontwaakten en 's avonds slaapen gingen.

In 't middendervolgende, of 36ste eeuw, bloeide de treffelyke PLATO, die de geheele wysgeerte onder muzykaale termen, *de deugd als bekoorlyke consonanten, de ondeugd als leelyke wanklanken*, voorstelde, en den regenten nadrukkelyk aanried, tog vooral omtrent de ingevoerde Muzyk geenerhande verandering te gedoogen, in de vaste yerbeelding, de zeden zouden ten eersten veranderen, by aldien er een ander soort van Muzyk wierde geduld (a). Volgens de gronden van

P 4

dee-

a) *Cisero* oordeelde in tegendeel, de Muzyk zoude ten eersten veranderen, by aldien er verandering in de

deezen wysgeer, komt het er niet eens op aan, of de Muzyk het oor kittelt, als ze slegts het gemoeden't lighaam in behoorlyke orde stelt en houdt.

De ernsthaftige **SOCRATES** liet zig, volgens Plinius verhaal, nog in 't seftigste jaar zynes ouderdoms op snaartuigen onderwyzen, achtende het voor min schandelyk, op den ouden dag Muzyk te leeren, dan er voor altoos onkundig in te blyven. En de besleepene **ARISTOTELES**, die niet allcen het eerste werk over de acouftyk in 't licht gaf, maar ook naar dien tyd zeer fraai over de Muzyk schreef, noemt haar een onschuldig vermaak van vrye lieden, bekwaam tot verversching des geestes naa voleinde arbeid, tot onderwyzing en welgemanierdheid, als mede, tot zuivering en bedaaring des gemoeds; vereischende in zyne staatkunde uitdrukkelyk, dat men de jeugd in de Muzyk laate onderwyzen, en dat de ouders zulke onderwyzingen bywoonen.

in de zeden voorviel. *Cum musica immutatos voluit mores Plato, cum moribus musicam maluit Cicero, ego autem (Vossius) nec valde timendum nec plane contemnendum puto, de quat. artib. pag. 146.*

Calvinus zelf schynt het gevoelen van Plato toe te stemmen, door te zeggen, over 1 Cor. 14. vs 7. 8: wy bevinden gezamentlyk, wat kracht de Muzyk op menschelyke gemoederen hebbe, zo dat Plato niet zonder grond heeft beweerd, dat ze in 't overhaalen tot deeze of geene zeden veel vermooge. *Denique omnes experimur, quanta vis sit musica ad sensus hominum movendos, ut Plato non abs re musicam ad mores civitatis huc illuc flectendos plurimum valere tradat. Comment. ad Corinth.*

§. 267.

De Grieken bielden het in 't gemeen met zang en sjaarenspeel. De blaastuigen wierden er thans weinig ge-

gerekend, om dat ze, gelyk men voorgaf, de aangezigten zomwylen als onkenbaar maaken. *Aristoteles* was der muzykaale practyk vry geneegen, hoewel iets minder, dan der theory, doch mogt, al zo weinig als *Alcibiades*, *Telephanes*, *Antifhenes*, en andere voorname Grieken, van geen blaastuigen hooren reppen. Men zeide doorgaans, wie geen snaarspeeler kan worden, die legt zig op blaastuigen, en 't schein zommigen, als of men er zo veel verstand by verblaazen, dan wind leveren moest. Aangaande het zingen, men zag gemeenlyk meer op uitgelezen woorden, deftig en lieflyk geuit, dan zelfs op uitmuntende melody: immers, van de harmony maakten de Grieken weinig werk, en waren er misschien ook niet zonderling in ervaren, aangezien de muzykaale practyk door de 1200 muzykaale tekenen, met welke men zig des tyds affloofde (a), grootelyks wierde gedwarsboomd; iets, waar in wy deeze natie gantsch niet te benyden hebben. Inmiddels, men ging, volgens *Callimachus* berigt, met de citer onder den arm na fraaie gefelschappen; ten einde aldaar liederen en lofzangen te zingen en te speelen. Naa de avondmaaltyd wierde er een snaartuig omgelangt, op 't welk ieder gast speelen en er by zingen moest; wie zig van zulk een voorregt der vrye lieden niet aardig wist te bedienen, die kost geenzins voor beschaaft doorgaan, en wie er zig afkeerig tegen betoonde, die wierd als een niet harmonisch toegestelde (b), ongevoelige stoyk aangemerkt; een soort van filosofhen, by welke wy ons hof

P 5

gantsch

a) *Histoire de la musique*, tom. 1. pag. 9. en in *Kircheri Musurgia* vindt men er, tom. 1. pag. 540. omtrent de helft van afgetekend.

b) *non est harmonice compositus qui harmonia non delectatur.* *Marf. Ficin.*

gantsch niet behoeven te maaken, schoon het gezeg van DIOGENES, dat de muzykanten de snaaren weeten te stellen, maar hun gemoed in wanorde laaten, al vry wat aanmerking verdient. Fraai op de citer speelen, en zig als verstandig en welgemanierd kenbaar maaken, was toen, volgens Aristophanes, een en 't zelfde; ja, zommigen waardeerden de grootheid der Philosophen naar de vlyt, die ze aan de Muzyk besteedden (c). EPICURUS, die den wyzen tot het behoorlyk oordeelen over de Muzyk- en dichtkonst alleen bekwaam acht (d), was een groot liefhebber van de muzykaale practyk, doch konde in geselschappen onmoogelyk geene muzykaale discoursen veelen. *Ulysses* vindt niets geneuglyker, dan de gasten door lieflyke gezangen te laten verlustigen, maar *Plato* hielt de tafelmuzyk voor lieden van verstand, tot gespreekhouding bekwaam, onbetamelyk en hinderlyk. Zo fyn was de muzykaale smaak der wyze Grieken, die ons boven dien, als grondleggers van muzykaale theory, naar wy weeten, allerhande bondige aanmerkingen in geschriften (e) nagelaaten, en tot het vast stellen van *Klankgestachten* [§ 139] en *grondtoon*en [§ 140] den weg geweezen hebben.

c) *Aristid. Quintil. de musica. lib. 1.*

d) *il n'y a que le Sage qui puisse parler avec justesse de la musique et de la Poësie. Morale, max. 32.*

e) In Italiën door *Boethius*, in Engeland door *Wallisius*, en in Neerland door *Meibomius* in de latynsche taal uitgegeeven.

§. 268.

*Aan de grondtoon*en der Grieken wordt by misvatting het verwekken van zekere gemoedsbeweegingen toegeeigend. De orde van d, e, f, g, a, b, $\bar{c}$, $\bar{d}$, noem-

noemde men *Dorius*; die van $\bar{e}, \bar{f}, \bar{g}, \bar{a}, \bar{b}, \bar{c}, \bar{d}, \bar{e}$, *Phrygius*; $\bar{f}, \bar{g}, \bar{a}, \bar{b}, \bar{c}, \bar{d}, \bar{e}, \bar{f}$, *Lydius*; $\bar{g}, \bar{a}, \bar{b}, \bar{c}, \bar{d}, \bar{e}, \bar{f}, \bar{g}$, *Mixolydius*; $\bar{a}, \bar{b}, \bar{c}, \bar{d}, \bar{e}, \bar{f}, \bar{g}, \bar{a}$, *Æolius*, en die van $\bar{c}, \bar{d}, \bar{e}, \bar{f}, \bar{g}, \bar{a}, \bar{b}, \bar{c}$, *Jonicus*. Deeze benoemingen der ses oorspronkelyke grondtoonē, zyn afkomstig van de dorische, phrygische, lydische, æolische en jonische volken, by welke dezelve te eerst waren uitgevonden en meest wierden gebruikt; des tyds in de streek van klein Asia, die wy hedendaags de Levant noemen, woonagtig; en *Mixolydius*, door de vermaarde digteresse *Sappho* ingesteld, betekent slegts *mengelydische*. Dat men nu door zeker maatgezang zekere vereischte hartstogten kan verwekken, althans, in de muzykaale compositie het hier op diene toe te leggen, zulks was eertyds bekender dan hedendaags. Zonder nu te onderzoeken, of de ervaarenste onder de oude componisten, deezen en geenen grondtoon tot het bereiken van zeker oogmerk in der daad voor bekwaamer gehouden, dan of de nakoomelingen in deezen de gewoonte hunner voorgangeren blindlings gevolgt hebben, wy weteen, dat ze ten aanzien van den verschillenden muzykaalen styl, de grondtoonē *modi* noemden, en, konnen uit verscheiden, eenigzins tegenstrydige, berigten zo veel afneemen, dat ze tot staatige, aandagtige en zedige zangwoorden altoos *Dorius* gebruikten; tot uitdrukking van hevige, verwoede gemoedsbewegingen, *Phrygius*; tot minne- en drinkliederen, *Lydius*; tot bedaarde, en vrolyke stoffen, *Mixolydius*; tot tedere, streelende en droevige onderwerpen, *Æolius*, en tot de heldentrant, of oorlogs-muzyk, *Jonicus*. Dus heeft men de uitwerkingen des verschillenden styls naderhand aan de enkele

enkele schikking der muzykaale letteren toegeschreeven, als of deeze en geene eenvoudige samenhang van geheele en groote halve toonen reeds op zig zelve zekere geheime kracht infloat, en de onkundige geschiedenischryvers hebben zulks gestadig van elkander overgenoomen. Een muzykstuk dat, by voorbeeld, tot aandacht zoude neigen, was uit Dorius opgesteld, doch Dorius zelf, namelyk, het enkel verband van d, e, f, g, a, b, $\bar{c}$, $\bar{d}$, hoe dikwils ook herhaald, is immers tot dien einde in 't minste niet bekwaam. Dien volgens, de duistere uitdrukkingen, die men by verscheiden auteurs ontmoet, dat *Dorius* aandacht en kuisheid verwekte; *Phrygius*, toorn en razerny; *Lydius*, dertelheid; *Mixolydius*, bedaarden vrolykheid; *Aeolius*, slaap en droefheid, en *Jonicus*, heldenmoed, als slegts tot den styl, de schryfwyze of trant, eertyds in ieder grondtoon gebruikelyk, haare opzigt hebbende, konnen zonder ongerymdheid, verder niets betekenen, als dat de oude grieksche componisten diergelyke gemoedsbeweegingen gestadig in deeze en geene andere grondtoonen plagten uit te drukken.

§. 269.

De stellingen van Pythagoras [§ 266] gaven aanleiding tot twee muzykaale secten, Pythagoreer en Aristoxener genoemd. Na dat dezelve gedurende 220 jaaren onaangevogten waren gebleeven, en eenige van zyne navolgers misschien gantsch van geene ooren wilden hooren reppen (a), maar, de rede uit de getallen spruitende (rationem mathematicam) voor den eenigsten rigter over muzykaale geschillen uitgaven, ondernam zeker

A-
a) nullis humanis auribus credentes. Boethius, de musica. lib. I, cap. X.

ARISTOXENUS, een Italiaan, geweest discipel van Aristoteles, en de eerste muzykaale auteur, van dien wy iets hebben op te wyzen, zig opentlyk er tegente kanten, en 't muzykaale rigteramt, zonder de nuttigheid der muzykaale redemaaten volstrekt te ontkennen, aan 't *gehoor* op te draagen: gemerkt wy onstog zonder *gehoor* het monochordum niet konnen te nut maaken, en zelfs, van geen geluid weeten. De aanhangers van Pythagoras verkreegen toen den bynaam *Canonici*, en die van Aristoxenus, dien van *harmonici*, doch naderhand is de benoeming *Canonici* tot de *componisten* overgegaan, die zig naar welgegronde regelen gedraagen, en die van *harmonici*, tot de *Kumpenisten*, die, gelyk men zeld, naar 't *gehoor* iets samenrapen, en te vreden zyn als *het klinkt*. Deeze oude geschillen zullen, volgens zommigen (b), 468 jaaren hebben geduurd, tot zeker Claudius *Ptolomeus* de partyen vergeleek, door de gerallen en 't *gehoor* tot rigters van gelyke kracht te stellen; hoewel anderen (c) eenen *Didymus*, die een paar honderd jaaren eerder zal hebben geleefd, voor den muzykaalen vredemaaker aanmerken; en, myns oordeels, de getallen noch 't *gehoor* tot het bekleeden van zulk een rigteramt bekwaam zyn [§ 198, 203].

b) *Printz*, *musica historica*. pag. 68. 85.

c) *Mattheson*, *capelmeister*. pag. 23. 24.

§. 170.

De oude CHINEESEN wisten zig op eene zede- en staatkandige wyze van de Muzyk te bedienen.

Men roemt, dat ze door middel van zang- en speel- muzyk, in voorbeelden en regelen, de zedeleer, de staatkunde, en allerhande welleevende

gebruiken, hunnen kinderen plagten by te brengen (a); verhaalende onder anderen, dat zwangere vrouwen niets leelyks aanzien, veel min aanhooren durfden, maar dat er eigene Muzykanten wierden gehouden, die haar 's avonds, in een nabuurig vertrek, eenige fraaie liederen voorzingen en speelen moesten, ten einde de Kinderen eene gelukkige geboorte en veel verstand krygen mogten, 't welk ook dus zy uitgekoomen, gelyk er dan bondige reden van worden bygebracht (b). Ja, dat CONFUCIUS, voor omtrent 2200 jaaren, het verval deezer leerwyze deerlyk beklagde, en zo wel het verachten in- als het verlies van de Muzyk voor een onfeilbaar kenteken van den aanstaanden *ondergang des staats* verklaard hebbe (c). Immers, het betreft hier niet slegts zekere gewoontens der volken, maar, onveranderlyke natuurwetten, en grondstellingen der wysheid; gemerkt vroomte, zedige, en verstandige regenten onder de *Egyptenaaren, aaloude Duitschers, Hebreën, Grieken en Chiaesen* de Muzyk inzonderheid ingevoerd, aangekweekt, en beschermd hebben, om er zig, ten opzigt van den geest- wereld- en huislyken staat, als *braave patrioten* van te bedienen, namelyk, *hunne gebeden verhoorlyker, en hunne wetten aanminniger* (d), *het volk deugdzaamér en beschaafder, en dus de samenleving gelukkiger te maaken.*

a) B. v. Wolf, polit. §. 391.

b) idem, Oratio de Sinarum philos. pract pag. 99. sequ.

c) Beschreibung des Siamischen reichs, tom. 1. pag. 519. Theon Sniirnæus, cum notis Bulialdi.

d) Rollin, hist. ancienne. tom. X. pag. 169. *Mattheson*, mus. Patriot, pag. 28. 130.

§. 271.

De geleerde *romeinsche* Koning, *Numa*, keurde het zingen van fraaie liederen voor dienstig; zelfs de oude stemmige *Cato Censorius* zal de zangkunst in waarde hebben gehouden. De voornaamste wetten, geboden der twalf tafelen genoemd, moesten met luider, lieflyker stemme worden gezongen, ten einde dezelve den volke des te valter in 't geheugen te brengen (a). Op gasterijen zongen de oudste zonen, onder verzelling van fluiten, van de doorlugtige daaden der voorvaderen (b). Men ontmoet by de achtste schryveren al zo wel lofreden van uitmuntende muzykanten, als van zodanige redenaaren; verscheiden voornaame Romeinen worden als goede snaarenspeelers gepreezen; de namen der geener, die de comedien van *Plautus* en *Terentius* hebben gespeeld, zyn geboekt, en in de tempelen stondt de Muzyk in zulk een hoogagting, dat de offerpriesters zelve Kapelmeesters waren (c). Wyders, de oude Romeinen gebruikten drierlei soort van *treur-muzyk*; *epicedia*, by de uitvaart; *epitaphia*, by 't graf, en *noenien* by 't verbrennen der lighaamen (d). Het getal van fluitspeelers wierde hier eindelyk zo groot, dat de regeering, volgens *Tullius* berigt, verordende, zig voortaan met vyftien, te moeten vergenoegen. *Justinianus* ordineerde, tot de lykklagten zingende en speelende vrouwsperfoonen te gebruiken; ja, men leest zelfs van muzykstukken, die naderhand ter eere der overledenen gehouden,

en

a) *Cicero*, de lege, lib. 2.

b) idem, tuscul. quaest. lib. 1.

c) *Guetière*, athenes ancienne et nouvelle.

d) *Scaliger*, lib. 1. Poet.

en *novendinales* genoemd wierden (e). In 't 415 de jaar naa de stigting van Romen, ontboodt men de beste fluitspeelers uit Toscanen, tot versterking der *tempel-muzyk*; 145 jaaren daar naa, tot groote *gasteryen*, uit Sicilien en Napolis, eene menigte zang- en speelkonstenaaren, welken de regeering aanzienelyke voordeelen aanbodt, by aldien ze zig aldaar met der woon wilden begeeven; en eindelyk liet de borgemeester *Manlius* de beste muzykanten uit geheel Griekenland overkoomen, ten einde deffige *Kamer-* doch inzonderheid *toneel-muzyk* op te regten. Toen ging de vreugde eerst regt aan: want, niets kwam den wellustigen Romeinen bekoorlyker voor, en bevorderde krachtiger den aanwas der Muzyk, dan de lustspellen of *comedien*. [f].

e) *Mattheson*, patriot, pag. 84.

f) *Histoire de la musique*, tom. 1, chap. 9.

§. 272.

Ten tyde van JULIUS CÆSAR telde men te Romen by de 12000 zangeressen, zangers en speel-lieden. Dit was nog niet te veel voor 22000 tafelen, die deeze Keizer eens op de straaten van Romen den volke dekken, en met de keurlyk te geregten en dranken bezetten liet. Keizer AUGUSTUS was niet alleen in 't zingen zeer ge-oeffend, maar hieldt zelfs nog op zyne oude dagen eenen *phonaſcus*, of stemleider, ten einde in voorvallende opentlyke redevoeringen zig des te bevalliger en nadrukkelyker te uiten. Onder zyne hofbedienden bevondt zig een dwerg, niet boven 17 pond weegende, die keurlyk zong, en den Keizer gestadig op 't toneel moest verzellen. *Augustus* moedigde hen, die elkander in theatralische konsten kwamen te overtreffen, door

door groote belooningen aan, en klapte met de handen, wanneer hem iets zonderling geviel: dus raakte het *klappen* en fluiten by de Muzyk in gebruik. Ondertuffchen, men dorft niets aan 't volk vertoonen, ten zy het altoorens door gecommitteerde uit de regeering, de zogenaamde *houwmeesters*, onderzocht en goedgekeurd was. Keizer TIBERIUS maakte een byzonder ampt van het uitvinden en bestieren der vermaakelykheden (a), draagende het zelve eenen *Cafonius Prifcus* op. Keizer CALIGULA, die zeer fraai zong, en wiens gunfteling, *Nestor*, een treffelyk zanger en tooneelfpeeler was, liet ook eene menigte muzykkonftenaars uit *Asia* ontbieden, en in zyn paleis logeeren. Keizer CLAUDIUS plagt den Muzykanten, boven de gewoone premien, zelfs goude Kroonen te vereeren. Keizer NERO bewees der Muzyk, reeds in de vyf eerfte jaaren zynery pryffelyke regeering, bykans ongelooffyke eer. Hy oeffende er zig namelyk dag en nacht in; ging liefit met Muzykanten om, zo dat men, om by hem zyn hof te maaken, verder niet behoefde, dan in de Muzyk uit te munten; hy verfcheen, zekerlyk, tot groot nadeel der waardigheid van zynen ftaat, in theater-kleederen op 't tooneel; tekende zynen naam in 't boek der citerfpeeleren van profeffie; ja, liet een lier, beneffens zyn beeldtenis, in de gedaante eenes citerfpeelers, op geldfpecien ftaan. Voorts, 't is bekend, dat de ontaarde Nero hen, die hem in opentlyke ftrydspellen de loefaftaken, liet ombrengen, en, ftervende niets meer beklaagde, als dat de wereld in hem zulk een groot Muzykant kwam te verliezen. Keizer GALBA, zyn opvolger, gaf eenen vermaarden fluitspeeler, dien

Q

Nero

a) nog hedendaags onder de benoeming van *master of the revels*, en, *intendant des plaifirs*, bekend.

Nero 5000 pistoolen zou hebben geschonken, drie ryksdaaler (b). Keizer VESPASIANUS, hoe gierig hy ook was, besteedde nog vry wat aan de Muzyk (c). Keizer M. AURELIUS liet zig door Geminus Coemœdus, den vermaardsten Muzykant van 't geheele ryk, in de Muzyk onderwyzen. Keizer ALEXANDER SEVERUS zong keurlyk, doch vergunde slegts zynen hof bedienden van hem te moogen hooren (d).

b) Histoire de la Musique. tom. 3. pag. 174.

c) Suetonius, in vita Vesp.

d) Printz, mus. hist. cap. 8.

§. 273.

Het ontbrak hier ook niet aan goede muzykaale auteuren: in 't 118 de jaar naa Christus geboorte, bloeide zeker *Dionysius*, die, wegens 82 opgestelde muzykboekjes, achtings halve, als of hy de konst alleen bezat, *Musicus* wierde bygenaamd. In 't jaar 139 kwam de voornoemde scheidsmans *Ptolomeus* opdaagen [§ 269]; vervolgens, de vermaarde *Plutarchus* (a), en omtrent het einde van de vyfde ceuwe, de geleerde, rampzaalige romeinsehe borgemeester *Boethius*, die de voornaamste muzykaale geschriften der Grieken te eerst in 't latyn vertaalde, en vyf boeken over de Muzyk schreef (b).

a) met zyn *compendium de Musica*.

b) deeze verscheenen 1491 te Venedig in den druk.

§. 274.

Uit deeze bygebragte staaltjes blykt genoegzaam, dat de geene, die, op 't woord van éenen *Cornelius Nepos*, zig verbeelden, en in doorwroegte geschriften voorgeeven, als of de Muzyk by de Romei-

Romeinen in verachting ware geweest (a), kwaalyk zyn onderrigt: inmiddels, 't is zekerlyk waar, dat zy er op verre na zulk een deftig gebruik, gelyk de voornoemde natien, niet van maakten, maar, de konft *meer tot ydelheid, weelde en pracht, dan tot bevordering van goede zeden deeden verftrekken.*

a) *Mufica apud Gracos in magno honore, apud Romanos in contemptu fuit.* H. Coringii Opera, Ed. Goebel, tom. 1. not. 1. pag. 10. § 14. *apud Romanos non decuit principes.* ibid. tom. 4. § 20. pag. 34.

§. 275.

Laat ik hier ook van verfcheiden voorbeelden, dat de Muzyk zomwylen de harten verwurve om van een reukeloos voorneemen af te staan, één bybrengen: men leeft zelfs van geld- en bloedgierige bandieten, die zekeren treffelyken zanger, Stradel genoemd, tot wiens vermoording zy naar Rome waren gezonden, alvoorens in de Opera gingen hooren, maar, door zyne konft zodanig wierden geraakt, dat ze, gantsch tegen hunne gewoonte, eenpaarig beflooten van hem te fpaaren, en flegts by 't uitgaan van de Opera in 't oor te luifteen, terftond Rome te verlaaten, 't welk deeze, zonder dat men 't hem tweemaal behoefde te zeggen, met dank aannam, hoewel hy naderhand te Turin doodelyk gequett, en eindelyk op 't bed om 't leven gebragt wierd, door andere bloedhonden, die zyne Muzyk niet hadden gehoord.

Histoire de la Mufique, tom. 1. pag. 41.

§. 276.

In de vyfde eeuw genaakten eindelyk de
Q 2 vrees-

vreeffelyke geeffelen der Romeinen, namelyk, de Hunnen, Gothen, Wenden, en andere barbarifche volken, die geheel *Italien* zodanig overheerden, en 't onderfte boven keerden, dat niet alleen de *Muzyk*, maar alles, wat naar een weetenfchap en konft geleek, een byna onherftelbaar verlies kwam te ondergaan, t' eenemaal wierde vernield, en over tweehondert jaaren in 't graf der vergetelheid bedolven bleef, by welk ongeval de oorfpronkelyke muzykaale gefchriften der Grieken mede verlooren gingen.

§. 277.

Dit alles noemen zommigen, die de muzykaale gefchiedkunde in drie tydperken verdeelen, de *eerfte periode*. Deeze bevat dan omtrent 4000 jaaren, en wordt zo verre uitgerekt, om dat wy des te minder naauwkeurig berigt ontmoeten, hoe afgelegener de tyden zyn. De *tweede*, begint met de fevende eeuwe; toen Paus *Gregorius Magnus* aan 't roer kwam, en ftrekt zig uit tot 1600, bevattende dus 1000 jaaren; eene tyd, in welke de *Muzyk* zig in een vry flegte ftaat bevondt, aangezien de monniken haar als in pagt hadden; tot er eindelyk in 't begin der tegenwoordige, *derde periode*, die, niet tegenftaande het minder getal van jaaren, de meefte ftoife aan de hand geeft, zekere merkwaardige veranderingen voorvielen, welker vrugten wy nog hendaags bewonderen.

Matthefon, capelmeifter, pag. 23. § 20-22.

§. 278.

In 't jaar 725 kwam *Johannes DAMASCENUS*, een Syrifche monnik, met allerhande nieuwe
mu-

muzykaale tekenen en bewoordingen in *Italien* opdaagen, in meening van de zaak gemakkelyker en duidelyker voor te stellen, gelyk men tog de methode der Grieken, die hunne 7 klinkers tot de benoeming der toonen gebruikten, overlang had vergeeten, en de 15 letters, van A tot Q, eertyds by de Larynen gebruikelyk, door *Gregorius*, die de 7 eerste tot dien einde toereikende oordeelde [§ 109], reeds waren afgeschafft. Deeze reformateur verkreeg wegens zyn uitnemend zingen, en, de fraaie voizen, met welke hy de psalmen der oostersche Kerken had voorzien, den bynaam *melodos*, of zanger; doch zyne tekens maakten zo weinig opgang, dat men veeleer het lettergebruik, de zogenaamde *tabala-tuur*, verkoos, en kort daar naa de seven natuurlyke toonen, a, b, c, d, e, f, g, op *seven streepen*, misfchien in overeenkomst met de gewoone seven-naarige citeren, door *punten* klarer poogde aan te duiden.

§. 279.

In *Engeland* bloeide omtrent den voornoemden tyd de eerwaardige BEDA, die, zo wel mondelyk als door twee geschriften (a), de Muzyk aldaar zocht uit te breiden. In 't jaar 940 bragt DUNSTAN, een monnik, en naderhand bischop van Canterbury; de eerste bekende VIERSTEMMIGE COMPOSITIE te voorschyn, weshalve hy dan, by zommigen, voor de uitvinder der veelstemmige harmony wordt gehouden (§ 258); echter, deeze fraaie uitvinding maakte, wegens gebrek van tekenen tot duidelyke en gemakkelyke uitbeelding vereifcht, des tyds weinig opgang.

a) *Musica quadrata* en *musica theorica* genoemd.

§. 280

In 't jaar 1024 verscheen in Italiën op 't muzykaal rooneel de beseemde monnik GUIDO ARETIN, Mahomed van menig muzykoeffenaar, bestaande desselvs voornaamste muzykaale heldendaaden in de volgende drie dingen. Voor- eerst, bemerkende, dat er op 5 streepen en haare 6 spatien reeds 11 punten plaats hadden, daar zyne tydgenooten op 7 streepen slegts 7 punten wisten te bergen; hy vondt het nootengestel, of het zogenaamd Systema, van 5 streepen uit, 't welk nog hedendaags, als onverbeterlyk, in de geheele muzykaale wereld wordt aangemerkt. Ten tweeden, misschien van Dunstan's vinding iets vernoomen hebbende, hy kwam met veelstemmige harmony voor den dag. Daar nu de oude monniks-nooten uit enkel *punten*, zonder steelen, bestonden, en er nu in 't opmaaken van een bas tegen een voize, *punten tegen punten* te staan kwamen, de benoeming CONTRAPUNCT raakte in gebruik, die hedendaags niet dan *samenstemming in 't gemeen* betekent, schoon men eenige zeer konstige, harmonieuze muzykstukken, onderscheidings halve, *dubbele contrapunt* benoemt. Guido heeft dan de eer van de *uitvinder des contrapunts* te heeten. Ten derden, hy stelde in plaats van de viertoonige orde, of de *tetrachorden* der Grieken, in 't diatonyke klankgeslacht [§ 139] uit B, c, d, e; e, f, g, a enz. bestaande, eene sestoonige, of *hexachorden*, in; G, A, B, c, d, e, die in den derden graad den grooten halven toon, en in de overige graaden geheele toonen vervangen, zouden namelyk, in dezelfde orde, aldus worden verplaatst,

c, d, e, f, g, a.	f, g, a, b ^{mol} , c̄, d̄.
<u>g, a, b, c̄, d̄, ē.</u>	<u>c̄, d̄, e, f, g, a.</u>
g, a, b, c, d, e.	f, g, a, b ^{mol} , c̄, d̄.

Tot de benoeming deezer
100-

toon en ontleende hy uit zeker latynifch lofzang, ter eeren van fint Jan opgefteld (a), de 6 lettergreepen *ut, re, mi, fa, fol, la*, en pafte dezelve er op toe, ten einde een Zangoeffenaar, eensdeels, of hy miffchien nog niet ter deeg konft fpreken, de vyf klinkers a. e. i. o. u, in dezelve opgeflooten, klaarlyk uitein, en, anderdeels, door het zingen van *mi, fa* de halve toonen van de geheele, naauwkeurig onderfcheiden leere (b). Dit feftoonig fyftema is, behalven in Italiën, weer afgefchaft, zederd wy by *oëftaven* rekenen, en, in ieder grondtoon t'elkens op *acht natuurlyke toonen* hebben ftaat te maaken. In Neerland heeft men deffelfs gebrek reeds in 't begin der voorgaande eeuw beemerkt, en dieshalve de feven lettergreepen *bo. ce. do. ga. lo. mi. ni.* verkooren (c); gelyk dan het hedendaags gebruikelyke *ut. re. mi. fa. fol. la. Ci. ut*, eerft voor omtrent 80 jaaren in Vrankryk ingevoerd (d), met de feftoonige orde van *Aretin* eigentlyk niets gemeen heeft. Inmiddels, het is zeker, dat deeze monnik, de leerwyze van zynen voorganger *Damascenus* merkelyk verbeterde, en, zig tot bevordering van den verderen aanwas der konft alle verzinnylyke moeite gaf, gelyk hy dan, om de blinde muzykaale wereld te verlichten, op eigen

Q 4

kosten,

a) aldus beginnende:

UT queant laxis

MIRA gestorum

SOLVE polluti

REsonare fibris

FAMuli tuorum

LABii reatum

sancte Johannes!

b) Volgens den ouden canon: *mi, fa, eft tota musica.*

Zekerlyk is er hier aan de kennis der geheele en halve toonen veel gelegen [§ 120]; doch, deeze dingen behooren flegts tot het muzykaal A. B boek.

c) *Printz, mus. hift. pag. 132.*d) *Histoire de la Musique. tom. I. pag. 17.*

kosten, geheele landen doorreisde, by welke gelegenheid verscheiden bischoppen over de herstelling der vervallen konst met hem raadpleegden; en eindelyk wierde hy door Paus *Benedictus* naar Rom en beroepen.

§. 281.

In 't jaar 1480 vertoonde *Francesco Beverini* te Rom en de *eerste Opera*, handelende van Pauli bekeering, zederd welken tyd aldaar nooit *carnaval* zonder diergelyke toneelspeelen is gehouden.

§. 282.

In 't jaar 1552 (a) kreeg *Jean de Meurs*, Doctor van de Sorbonne te *Parys*, den gelukkigen inval, dat men uit de beide door Guido ingevoerde b tekenen, het ronde en 't vierkante, allerehande ligt bevattelyke, en weinig ruimte vereischende tekens, tot slijp te aanduiding van de bepaalde duurzaamheid der toonen, kost opmaaken; dat namelyk een zelfde teken door de *standplaats*, in betrekking tot den muzyk-sleutel, de *hoogte en laagte*, en teffens door de *figuur*, of verschillende gedaante, de *lengte en kortheid* der toonen kost uitbeelden, daar anders, in de tabelatuur, de tekens tot aanduiding der maat vereischt, doorgaans meer ruimte innamen, dan de letters zelve. Dus kwamen de hedendaags gebrukelyke MUZYK-NOOTEN aan 't licht, schoon men de zogenaamde *grootte nooten*, van 2, 4 en 8 maat, uit

a) *Histoire de la Musique*, tom. 1. pag. 16. Kircherus stelt hier, in *musurgia*, lib. 1. cap. 1. het jaar 1220; doch, er is geen twyfel, of *Bonnet*, auteur van 't eerste deel deezer historie, heeft er nader brieven van gehad.

uit het vierkant b gesprooten, vervolgens weer affschafte, eene vinding waarlyk, die der Muzyk eensklaps eene wonderlyk fraaie gedaante gaf, door geheel Europa, als overheerlyk en onverbeterlyk aangemerkt, blydelyk aangenoomen en ingevoerd wierd.

§. 283.

In 't begin der voorgaande eeuw vondt *Ludovicus VIADANA*, een konstryk Organist in Italiën, den zogenaamden GENERAAL-BAS uit, tot merkelyke verligting der muzykaale praëtyk, daar men voorheen de harmony tot ondersteuning van Concerten op clavieren vereischt, eerst uit de partituuren opzoeken, en noot voor noot te papier stellen, of, volgens den term der Organisten, *afzetten* moest. Boven dien, deeze nieuwe ontdekking wierde in 't gemeen van groote nuttigheid bevonden, om dat ze de natuurlyke harmony bevattelyker maakte, en men dus ongelyk gemakkelyker en eerder een klaar begrip van en eene hebbelykheid in de muzykaale compositie en fantasia kost verkrygen.

§. 284.

Hier begint nu de tyd, alwaar wy nader berrigt, en meer vermaarde *neerlandfche*, *fransche* en *duitsche*, dan *italiaanfche* muzykkonstenaars ontmoeten, gelyk inzonderheid *Brabant* toen een regt muzykaal kweekfchool is geweest. Inmiddels, 't geene, wat de volmaaktheid der Muzyk voornamentlyk konde bevorderen, en in der daad bevorderde, was dit, dat de *goede fmaak* herleeftde, eerst in de dicht- en redenrykkonst, en vervolgens, door aanmaaning van verftandige

toehoorderen, ook in de *Muzyk*. Onze voorvaderen spaarden waarlyk geen moeite, maar zогten hun heil enkelyk in de harmony, en lieten het zomtyds zo bont door elkander loopen, dat men den kok naauwlyks van den kelder kost onderscheiden. Ze vonden kreeftzangen uit, die men rechts en links gebruiken, ja, op allerhande wyze keeren en wenden konde, gelyk menig vaarfemaaker zig des tyds met vaarzen, die op 't oog, pyramiden, ladders, inkrkookers, huizen, menschen en dieren moesten vertoonen, affloofde. De Componisten leerden nu begrypen, dat de gierlykheid niet in de grootheid, maar de grootheid in de gierlykheid bestaa; dat ze niet voor 't oog, maar voor 't gehoor en 't verstand dienden te werken; dat het niet zo zeer aankoomte op bonte nooten, op blokken, en op konstig samengestregelde harmony, als, op *sprekende zonen, talent en uitmuntende melody*; kortelyk, dat de waare schoon- en verhevendheid slegts gelegen zy in het *natuurlyke*. Men schafte dienvolgens verscheiden muzykaale dwaasheden af; de styl wierd van tyd tot tyd vloeyender, en *er kwam weer geest en leven in de Muzyk*.

§. 285.

De ITALIAANEN leerden nu hunne groote voorregten kennen, en er gebruik van maaken. Naa dat namelyk de vermaarde CARISSIMI, *cantaten*, uit Arien en Recitativen bestaande, uitgevonden, en treffelyke scholieren in de compositie gemaakt had, verscheenen er in Italiën vocaal- en instrumentaal-stukken, inzonderheid Opera's en Sinfonien, van een aanminniger, verhevener en vloeyender trant, dan er tot nog toe waren bekend geweest. Alle deezen wisten de Italiaanen ook

ook op eene weergalooze manier uit te voeren, als zynde niet alleen in 't bezit van de keurlykste zangstemmen, die men aldaar in eigene kweekscholen, ten kosten van den lande opge-regt, van der jeugd aan met de uiterste zorgvuldigheid, ja, door natuur- en onnatuurlyke middelen, had tragten te volmaaken, maar ook in 't gemeen, van eene zeer gevoelige gesteldheid; uit kracht van *sanguinisch-melancholisch* temperament, aan allerhande hartstogten vatbaar, endust tot vrolyke en droevige muzykstukken even bekwaam. Hunne voedsterlingen, van de gave der vrymoedigheid geenzins misdeeld, en buiten land's gezonden, behaalden allenthalve goedkeuring, lof en bewondering, gemerkt ze de beste zangers van andere natien in allerhande opzigt overtroffen. Zongen ze een *vrolyk* air, het hart scheen hen van blydschap te lachen; een *droevig*, ze gelieten zig als van angstvalligheid overstelpt, en zongen den toehoorderende traanen uit de oogen; hoedanige wyze van het maatgezag te bezielen, en er door als te betoveren, wanneer en zo lang men zulks goedvindt, anderen, inzonderheid den stemmigen noord- en oosterschen volken, genoegzaam onnavolgelyk voorkwam. Dus wierden de italiaansche virtuosen met er haast bekend, vermaard, greegig gezogt, en als een noodzaakelyk luister der hoven aangemerkt: althans, alle harmonische schatten, die men elders ontmoette, wierden, als min vloeyende en verheven, door den glans der italiaansche Muzyk eerlang verdoofd.

§. 286.

De FRANSCHEN, gewoon noch genegen om zig naar de Italiaanen te rigten, maakten insgelyks, op hunne wyze, Opern, Cantaten, Sonaten, Sin-

Sinnfonien en Concerten; vonden onder anderen de *Ouverturen* uit, en fcheenen in de *instrumentaal-muzyk* in der daad iets boven geene vooruit te hebben, gelyk ook hunne *chanfons* allenthalve liefhebsters vonden. Ja, het noodlot fchonken, in 't jaar 1647, den Italiaan LULLY (a), die, vinding en edle eenvoudigheid wonderlyk fraai te paaren, en zig naar de geene, by welke hy zyn hof tragtede te maaken, ongemeen wel te fchikken weetende, het *orakel der franfche Muzyk* wierd.

a) *Histoire de la Musique*. tom. 3. 4. *Contes de la Fontaine*. tom. 2.

§. 287.

Hoe het des tyds met de nationaal-muzyk van GROOT-BRITTANJE zy gefield geweest, daar omtrent hebben wy, om nu van de vrolyke Giquen, Hornpypen, en andere klugtige airtjes, niet eens te gewaagen, gantsch weinig berigt, nademaal van de vermaardfte engelfche componiften, *Butler, Morley, Bacon, Bridlington, Douland* enz flegts deeze laafte, in 't jaar 1619, eenige werken voor de luit heeft uitgegeeven. Men vindt in de weftmunfter kerk te London een graffchrift, eenen *Pourcel*, fransman van geboorte, miffchien door een goed vriend, gefield, van den vleyenden inhoud, *dat hy naar die zaalige plaats zy verblijft, alwaar alleen zyne harmony kan worden overtroffen* (a): inmiddels, de Italiaanen hebben raadzaam ge-

a) Here lyes Henry Pourcel, who is gone to that blessed place, where only his harmony can be exceeded. He deed in the year of our Lord 1696. Dat van *Corelli*, in de Petri Kerk te Romem, luidt kortelyk aldus: *Corelli, princeps musicorum*.

geacht, zulk een gezegend land niet voorby te gaan, maar zig er in te voegen, en, gelegenheid gevonden van er de Franschen te doen deloogeren.

§. 288.

Het stond dan, in 't midden der voorleden eeuw, alleen tusschen de *italiaansche* en *fransche* Muzyk, en hoewel geene in der daad meer teder- en aanminnigheid insloot, dan blydschap verwekte, ze kreeg evenwel van echte kenners op verre naa de meeste stemmen, zo dat *Italien* voor het *muzykaal paradijs* wierd verklaard. De goede smaak vond weinig aardigheid aan chansons, bykans aan één algemeene voize vatbaar schynende; ja, de *fransche* Muzyk in 't gemeen, vertoonde geenzins den vindingryken geest der Italiaanen, die zig, als onuitputtelyk, ieder moment in andere gedaantens hervormt. Men vindt de *fransche* tooneelen, alwaar zelfs de danskonst haare rol speelt, gemeenlyk fraaijer vercierd, maar oordeelde, dat in *Opera's*, als muzykaale hooge scholen, de ooren inzonderheid dienden te gast te gaan; en, dat veel ondermengde chooren de gedagten meer verstrooyen, dan by elkander houden, ja, aan keurlyke zangstemmen de gelegenheid, zig in haare volle kracht te vertoonen, beneemen. Aangaande de uitvoering, men vindt dezelve by de Franschen vry naauwkeurig, doch alleenlyk dan, wanneer ze de stukken omtrent van buiten wisten, daar, in tegendeel, de Italiaanen voor de vuist konnen treffen, en zulks, zonder te *galoppeeren*, of zig van het ingeslaagen spoor der maat eenigzins te verwyderen. De meeste beschaafde natien verkoozen derhalve de *italiaansche* Muzyk; eenige nabuurige, en de Dames in 't gemeen, de *fransche*; en zommigen
scheen

fcheen de *mengeling* van deeze beide raadzaamft, gelyk dan de Italiaanen en Franschen naderhand zelve, zonder het juist woord te willen hebben, iets van elkander hebben overgenoomen, hoewel zulks geenen, gemeenlyk beter, als deezen, ter hand itaat.

§. 289.

Ondertuffchen, hier kwam, onder anderen, billyk in overweeging, of de menigvoudige herhaaling en uitrekking der zangwoorden, by de Italiaanen zeer gebruikelyk, den zin niet merkelyk verduifterden, en de paalen van 't natuurlyke vry te buiten gingen, gelyk tog menig Air bykans geëindigt is, voor een fchrander toehoorder eens te ontdekken vermag, waar de muzykaale redenaar van praate. Weerom, zeker volgeestig franfch auteur vereifcht onder anderen, de Italiaanen mogten er wel wat meer vlyt aan befteeden (a), en legt zynen landslieden te laft, dat ze de hartstogten te fterk gaande maaken, en den geest zodanig in verwarring brengen, dat men de vryheid van te onderscheiden, welke de Italiaanen ons overig hebben gelaaten, om in de welgegronde toeftemming der toehoorderen de zekerheid hunner verdienften te vinden, zelfs verliest (b).

- a) O vous chantres fameux, grands maitres d' Italie,
 qui de ce livre ouvert faites votre folie,
 aprenez que vos chants, pour leur perfection,
 demanderoient un peu de repetition.
 Si vous n'entassiez point passage sur passage,
 à chanter proprement si vous donniez vos soins,
 les mechans connoisseurs vous admireroient moins,
 mais aux gens de bon gout vous plairiez davantage.
 St. Evremont, oeuvres mêlées, tom. 2. pag. 549.
 Ed. Lond.

- b) Les françois remuent trop nos passions, ils mettent un si grand desordre en nos mouvemens, que nous perdons la liberté du discernement, que les Italiens nous ont laissé, pour trouver la sûreté de leur mérite dans la justesse de nos approbations. Ibid. pag. 433.

§. 290.

Dusdanig een ruim veld tot nabootsingen verbetering geopend zynde, verkreegen zommige DUITSCHERS, eensdeels, wegens de onverzettelyke geduld en neerftigheid, hen lieden voor anderen eigen, en anderdeels, om dat ze zig niet ontzagen, by de Italiaanen en Franschen op een of andere wyze ter school te gaan, gelegenheid, aan de muzykaale wereld tot *wonderen* te verstreken. Het geene, waar in de Duitschers boven anderen uitmunten, slegts elkander nabootsen, zonder aan uitheemschen iets verschuldigt te weezen, zyn eenige doorwrogte *Clavier-* en, by de protestanten gebruikelijke, *Kerkstukken*, doch omtrent al het overige, betreft het zekerlyk, min of meer, *nabootsing* der geener, welke hen overlang hebben voorgewerkt. Dat ze echter in deezen ongemeen wel slagen, uit alles de quint-essenz trekken, en zomwylen hunne modellen verre overtreffen, daar van is men zelfs in Italien en Vrankryk genoegzaam verzekerd. Ja, misschien heeft de uitvinder van het oude italiaansch spreekwoord: *een geitaliaanseerde duitsher, is een drommel in der nacht* (a), klaar voorzien, wie den Italiaanen eindelyk de loef konde afsteeken. Immers, het vooroordeel dat alle italiaansche Muzyk, als zodanige, alleen fraai, en boven die van alle andere natien voortrekkelyk zy, uit gebrek van genoegzaame onderscheiding tusschen het *verhevene* en *buitenspoorige* gesprooten, is dikwils niet
alleen

a) Un tedesco italianilato e un diavolo incarnato.

alleen tot groot nadeel van hen, die het werk doen, terwyl een foort van een Italiaan met de buit gaat ftryken, maar insgelyks tot groot nadeel der Muzyk in 't gemeen, uitgevallen.

§. 291.

Men vergelykt dan de vier voornoemde natiën, ten opzigt van Muzyk, aldus (a): de *Italiaanen* zyn best tot de uitvoering; de *Franschen* verlustigen best; de *Duitschen* componeeren en werken best; de *Engelschen* oordeelen best. De *Italiaanen* toonen zig verwonderenswaardig; de *Franschen*, beminnelyk; de *Duitschen*, onvermoeid; de *Engelschen*, billyk. De *Italiaanen* zyn vernuftig; de *Franschen*, geestig; de *Duitschen*, grondig; de *Engelschen*, besleepen. De eerste, verheffen de Muzyk; de tweede, brengen er leven in; de derde, maaken er veel werk van; de vierde, leggen er dapper wat aan te kost. De *Italiaanen* zyn dienstbaar aan de Muzyk; de *Franschen* gebruiken haar tot een speelgenoot; de *Duitschen* ontleeden haar; en aan de *Engelschen* is zy dienstbaar. De eerste, hebben veel invallen, doch befteden er opzettelyk weinig vlyt aan; de tweede, vergen zig ook vooral niet te veel; de derde, zyn vindingryk en zeer werkzaam; de vierde, hebben den fynsten smaak. De *Italiaanen* fupreneeren, of verraffen; de *Franschen* charmeeren, of bekooren; de *Duitschen* studeeren; de *Engelschen* recompenseeren. In *Italien* en *Vrankryk* is wat te hooren, en te leeren; in *Engeland*, wat te verdienen, en in 't *duitsche vaderland* laat het zig best verteeren.

a) *Mattheson*, Orchestre 1. pag. 211. 219.

§. 292.

De muzykaale geschiedkunde levert verscheiden voorbeelden van ryke, veredelde Muzykanten. Men zeld gemeenlyk, dat ze groote stukken geld verdienen, toen er nog groote nooten [§ 282] waren, doch, met kleine, zig moeten vergenoegen, zederd de nooten zodanige zyn geworden: laat ik inmiddels tot wederlegging van het wanbegrip, als of de Muzyk eene armoedige professie zy, een paar onlangs voorgevallen exempelen bybrengen, zonder te ontkennen, dat de Italiaanen het kunstje, om er winst mede te doen, beter dan anderen schynen te hebben begreepen. LULLY, die in de qualiteyt van Keukenjong in Vrankryk was gekoomen, maar, wegens uitneemende hoedanigheden, in 't jaar 1672, tot Surintendant der Koninglyke Muzyk, en tot Raad-Secretaris des Konings verheven wierd, liet, 1687, by zyn versterf, 630000 livres in baar goud naa (a). En de puikzanger FARINELLI, die voor weinig jaaren te London zomwylen van één benefyt-opera 5000 pond sterling, of 55000 gulden hollandsch, plag te trekken, verkreeg in 't jaar 1737 van 't Spaansche hof eene jaarlykse pensioen van 14000 ryksdaalders, benevens eene koets op 's Konings kosten, overheerlyke geschenken, en de ridder order (b).

a) Histoire de la Musique. tom. 3.

b) Mattheson, capelmeester. pag. 27.

§. 293.

De Muzyk heeft in alle ryken der beschaafde wereld niet alleen eene ontelbaare menigte verstandige, privaat-persoonen, maar ook zodanige regenten van den eersten rang, tot beschermbeeren gebad. Zonder eens

te gewaagen van JACOBUS *de eerste*, Koning in Schotland, die het op alle bekende instrumenten den bedrevensten muzykanten zynes tyds konde houden (a), en van verscheiden nog levende hoogvorstelyke perfoonen, welker uitneemende muzykaale bekwaamheid aan de wereld tot bewondering verstrekt, ik zal nu slegts een douzyn *Christelyke Keizers*, zederd de achtste eeuw in de Muzyk vermaard geworden, optellen. CAROLUS MAGNUS [§ 255], liet op verscheiden plaatzen eigene *muzykscholen* oprichten; ging zelf te koor, speelde mede in de hoofdkerken, maande andere vorsten daar toe aan, en liet zynen fraulinnen dogters daagelyks drie uren zangoeffening houden. THEOPHILUS componeerde fraaie muzykstukken, en bestierde derzelver uitvoering; ja, vereerde zynen muzykanten tot verder aanmoediging eens honderd pond zilver; een aanzienelyk kapitaal waarlyk in de negende eeuw. LUDOVICUS PIUS ontfloeg eenen wegens verradery gevangen zittenden bischop, om dat hy in de hegtenis éenen deftigen lofzang had gecomponeerd. THEODOSIUS *de derde* zong 's morgens en 's avonds geestelyke liederen, latende t'elkens door eenen hellebardier zyne onderdaanen tot dezelfde pligt vermaanen. OTTO *de eerste* speelde mede in Kerkmuzyk. HENRYK *de tweede*, en zyn gemalin *Kunigunda*, zongen er mede, uitgedoft in eigene koorrokken, die nog hedendaags te Merseburg bewaard en vertoond worden. CONRAAD *de tweede* schreef een geleerd boekje over de Muzyk, en componeerde allerhande figuuraalstukken. MICHAEL liet te Constantinopel een orgeltje van massiv gouden pypen maaken. MAXIMILIAAN *de eerste* hielt zo veel muzykanten dat

a) Phil. *Camerarius*, oper. subcisiv. cent. 3. 97.

dat het, volgens Cuspinianus, die deffelfs leven befchryft, aan 't hof er van kriede. FERDINAND *de derde* was in de compositie, en LEOPOLD, in de Muzykkunde zeer ervaren. KAREL *de fefde* fpeelde in 't jaar 1724 te Weenen, geduurende eene geheele Opera, op de geboorte eener Aartshertogin gemaakt, den generaalbas, uit eene kostelyk gebonden partituur, welke de Keizerin haaren gemaal, by de intrée in 't Orchestre, of zitplaats der instrument-fpeelers, liet overreiken, terwyl de oudste Aartshertogin mede op het theater ageerde. Dit is thans in 't gemeen zeker, dat *deftige Kerk- en toneelmuzyk* de voornaamste steunfelen zyn, by welke de Muzyk staan of vallen moet, en by gebrek van de welke er geen volkomen verzekerdheid van haare nuttige en aanminnige uitwerkfelen, dienvolgens ook geen behoorlyke achtting voor de konft, plaats kan vinden.

b) *Matthefon*, muf. patriot. pag. 12 52.

§. 294.

Allerhande fchach van instrumenten hebben tot de zogenaamde KRYGSMUZYK moeten dienen. De Hebreen gebruikten *bazuinen*, of *fchuiftrompetten*; de Lacedemonien, *fluiten* en *pypen*; de Cretenfen, *lyren*; de Romeinen, *trompetten* en *boorens*; de Parthen, *kopere keteltrommen*; de Indiaanen, *pauken* van dennenhout, van binnen met melfinge bellen omhangen, en van buiten met offenhuid bekleed, verwekkende een zeldzaam en vreeffelyk geluid; de oude Irlanders, *dudeltzakken*. De Turken maaken, onder verzelling van *pauken*, *trommelen*, en andere slagtuigen, een afgryzelyk *gefchreeuw* van *alla*, *egbir*, *tegbir*, *gaur*,

vur enz. (a). De oude Duitschers gingen zingende ten oorlog (b), en nu zyn er onder de Christenen, gelyk bekend is, *veldpypen*, *trompetten*, *schalmeyen*, *boboen* en *bassons* ingevoerd. Voorts men leeft, dat de gezanten der oude Gothen zig met *harpen* in de hand ter audientie lieten geleiden (c), te verstaan te geeven, dat ze *vrede* gedagten te stigten, maar des noods ook tot den oorlog gereed waren, gelyk tog het een en 't ander op deeze instrumenten vry eigenaardig kan worden afgeschetst.

a) *Printz*, *mus. hist. pag. 178.*

b) *Tacitus*, *de moribus Germanorum.*

c) *Strabo*, *geograph. lib. 7.*

§. 295.

De ondervinding leert, dat muzykaale instrumenten zeer verschillende werking oeffenen. op DIEREN. Zangstemmen zullen meest vermoogen op *olyfant*; zangstemmen, door snaartuigen verzeld, op *dolfynen*, gelyk men zulks uit de bekende history van *Arion*, door eenen *dolfyn* behouden aan land gebragt, besluit; citers, op *zwaanen*; trompetten, op *paarden* en *beeren*; waldhoorens, op het *wild* in 't gemeen; dwarsfluiten, op *baazen*; allerhande soort van fluiten, op *berten*; luiten, op *spinnen*; zonder nu van bellen, bekkenklank en mondharpes, als 't vermaak van *Kameelen*, *byen* en *duiven* eens te gewaagen. De *vissen* zal men in 't gemeen door bazuinen lokken en aan den dans brengen kunnen; doch *forellen* en *Karpers* zullen meest naar klokken, en *kreeften* naar pypen luisteren. Dit verstaat zig niet alleen van 't *geluid* op zig zelve, maar inzonderheid van *maatgevang*: want geen dier, tot het huppelen afgeregt, zal aan den dans raaken, voor het op zyn favoryt-
in-

instrument maatgezag hoort (a). Inmiddels, of de arabische *schaapen* van 't geluid der zakpypen vet zyn geworden, gelyk *Sirabo* beweert, en of men, in een eigentlyke zin, *wilde dieren* door Muzyk konne temmen, als waar van zelfs *Augustinus* gewag maakt, zulks willen wy juist niet nader onderzoeken.

- a) Aangaande de verschillende werking van een zelfde instrument op verscheiden dieren, zeker naamloos schryver verhaalt, dat hy onder 't speelen op een trompet-marine, het gelaat van een kat, hond, paard, ezel, hinde, haan, van hennen, koeyen en zangvogeltjes naauwkeurig gade geslagen en bevonden hebbe, dat de *kat* er gantsch geen werk van maakte, maar in slaap viel; dat de *hond*, zig gelyk een aap op de achterpooten stellende, en op den speeler staarogende, zekere fynigheid schein te bemerken; dat het *paard*, zig voor het geopende kamervenster begeevende, neerstig luissterde, voor zo verre zulks zonder verhindering in zyne graazende bezigheid konde geschieden, schoon de *ezel* zig er in 't minste niet aan stoorde; dat de *binde*, de ooren opsteekende, zeer opletend schein, terwyl de *haan* zig by zyne hennen hield, en deeze van 't aardekrabben geenzins aflieten; dat de *koeyen*, naa een weinigje stil gestaan en den speeler als of ze hem kenden, aangefchouwd te hebben, terstond haares wegs gingen, maar dat de *vogeltjes* tot barstens toe kwinkelcerden. Voyez *Élite des bons mots*, tom. 1, pag. 453. Amsterd. 1706.

§. 296.

Het ryk der dieren levert niet alleen als *alle vier stemmen*, maar ook, verscheiden soorten van *zeldzaame Muzykanten*, en *Puikzangers*.

Roerdampen en raven laten den *bas* hooren; exters en enten, den *tenoor*; koekoeken en

zwaluwen, den *Alt*; nagtegaalen en andere zangvogels, den *Discant*. Onder de zeldzaame Muzykanten rekent men, onder anderen, het indiaanisch dier *Ha*, of *Haut*, door de Spaanjaarden *Perillo Ligero* (pigritia) genoemd, 't welk de toonen c, d, e, f, g, a, in den gewoonen afstand, door ha, ha, ha, ha, ha, ha, 's nagts onderscheidentlyk, als met menschelyker stemme, voortbrengt (*a*); desgelyks, de indiaansche aapen, door de Brasiliërs *Guiribba* geheeten, welke daaglyks eenige maalen vergaderen, eenen kring sluiten, en, naa dat één, die zig als voorzanger in 't midden stelt, zyne stem heeft beginnen te verheffen, eenpaarig zo lange voortschreeuwen, tot hy, Kapelmeeſter, eenen wenk geeft van te zwygen, als wanneer ze zig aanstonds dood stil houden, en hem de eer, alleen na te blaaren, overlaaten (*b*). Wyders, men leeft, dat zeker hond eenes zingenden goochelaars de stem eveneens als zyn meester veranderen, sleeten, verheffen, vallen laten, en dus allerhande foort van maatgezing uitent (*c*); ja, dat een exte eenes barbiers te Romen eene geheele treurmuzyk zingen kost (*d*).

a) Kircherus, musurgia, tom. I. pag. 26.

b) Erasmus Francisci, westindianischer lustgarten. pag. 385.

c) Rovarius, de animis brutis.

d) Winkler, philosophische untersuchung von thieren. pag. 31.

§. 297.

Eindelyk, tot een voorbeeld van *koddige, desperaate Muzyk* kan de zogenaamde **ZWYNEN-ORGEL** verſtrekken, voor omtrent 300 jaaren, op begeerte van *Lodewyk de elfde*, Koning in Frank-

Vrankryk, toegesteld. De gunsteling, die er den Koning mede zocht te vermaaken, kocht allerhande groote, middelfoortige, en kleine zwynen, bemerkte ieders natuurlyken galm, en stelde ze, te zyner tyd, in gantsch naauwe celtjes, alwaar ze door middel van prikkelen, afgeleid van clavieren, die men ordentelyk met de vingeren regeerde, tot de voortbrenging der vereischte samenstemming wierden aangemoedigd (a). Deeze uitvinding zal misschien gelegenheid hebben gegeven tot die van een KATTEN-ORGEL, naderhand te Romem, volgens de eigenste konitgreepen, gemaakt (b); welks heerlyk geluid van zulk een heilzaam effect zal geweest zyn, dat zeker podrageus Kardinaal, van alle geneesheeren verlaaten, zo hartelyk er over begoot te lachen, dat hy zig aanstonds hersteld vondt.

a) Petr. *Op-meer*, in op. chonograph; apud *Printz* mus. hist. pag. 196.

b) *Francisci* lustige schaubühne. tom. 1. pag. 38.

Van de WERKING, en de NUTTIGHEID der MUZYK in 't gemeen.

§. 298.

Toonen zyn gedeeltelyk WERKENDE- gedeeltelyk GELEGENHEID GEEVENDE OORZAAKEN.

By de aandoening van toonen ontfangen onze zenuwen zekere *trillende beweging*, die aan de dierlyke geesten ingedrukt, en tot de harffenen voortgeplant wordt; *langzaamer beweging*, naar dat de toonen laager en zwakker, doch *sneller beweging*, naar dat ze hooger en sterker zyn. Hoe levendiger, onderscheidentlyker, sneller, en meermaalen herhaalde beweging er nu

by zekere toonen in de zenuwen en dierlyke geesten geschiedt, des te levendiger en klaarer is de bevassing, die er in ons wordt verwekt. Spant men eene inaar flapper, er wordt een laager-feller, een hooger toon gebooren; ja, een zelfde toon luidt ons eveneens, en zommige intervallen worden doorgaans wel andere in tegendeel wanluidende bevonden [§ 164]. In alle deeze voorvallen legt de rede van de verwekte veranderingen, in de eigenschappen der toonen, gevolglyk, ze zyn *werkende oorzaaken*.

Weerom, **TOONEN KONNEN, AL ZO WEL ALS WOORDEN, TEKENS ONZER GEDAGTEN WEEZEN**; niet voor zo verre zegeluid zyn, of uit lugtdeelen bestaan, maar, om dat zekeretoonen zekere begrippen in ons kunnen verwekken, en deeze, ter gelegenheid dat wy zulke toonen hooren, weer herleven. De verstandige begrippen zelve, leggen in de toonen noch in de woorden, maar in ons: echter, zekere toonen en woorden, om nu van mynen niet eens te gewaagen, kunnen zekeren zin insluiten, door welken, als door een middel-band, menschelyke geesten zig aan elkander ontdekken, invoege dat een toehoorder, der betekenis kundig, of eenig nadenken gebruikende, door behulp dier tekenen juist zodanige begrippen kan verkrygen, als men door hun toedoen in hem poogt te verwekken. Ten deezen opzigt zyn de toonen *gelegenheid geevende oorzaaken*, en de uitwerkselen kunnen, naar maate der verschillende omstandigheden, in de welke een muzykaal toehoorder zig eertyds heeft bevonden, en tegenwoordig bevindt; ja, naar dat zyne verbeelding levendiger werkt, en hy meer- of minder oplettendheid en nadenken gebruikt, grootelyks verschillen.

§. 299.

De ondervinding leert, dat men allerhande *hoor- en zichtbaare bewegingen*, by voorbeeld, ryzen, daalen, trillen, loopen, rusten, staan, vallen, swerven, en ontelbaare andere dingen, ieder op oneindig verschillende wyze, door maatgezag eigenaardig affschetsen, en opmerkenden, welker vlugge inbeelding de begrippen dier zaaken weer doet herleven, zelfs zonder behulp van zangwoorden, bevattelyk maaken konne.

§. 300.

DE LUIDRUGTIGE NATUUR [§ 102] HEEFT ONS TOT UITDRUKKING VAN IEDER HARTSTOGT BYZONDERE KLANKEN AANGEWEEZEN. Wat is het gekerm der kinderen anders, als een *Klaaglied*, door ongeneuglyke aandoeningen verwekt? wat is lachen en juichen, als een soort van *blyzangen*? smeeken, vleyen, kyven, spotten, dreigen enz. koomt alles op verschillende wyze tot het gehoor, gelyk het door zekere veranderingen van stemmen geschiedt (a). Zelfs in geluidgeevende *dieren* ontmoeten wy tekens van zekere hartstogten, daar, by voorbeeld, een *baan*, wanneer hy het daage- raad aankondigt, verandering van weeder voor- spelt, eene hen lokt, en van haar afscheidt, t'elkens een ander soort van geluid slaat. Schoon wy nu den zin van iemands woorden niet ver- staan, de gemoedsgeftalte der menschen kan ons gemeenlyk door 't geluid kennelyk worden, *om dat ieder hartstogt als baare eigene taal spreekt.*

a) *Gottsched*, critische dichtkunst. pag. 68.

§. 301.

*Maatgezag kan de taal eener hartstogt spreekē, by aldien het, door 't vuur der verbeelding geteeld, als in sprankelen zulk eener hartstogt bestaat. Dusdanige aaneengeschakelde toonen, door natuur zelve ingegeven, en naar vereisch aangeduid en uitgevoerd, kunnen al zo weinig nalaaen hunne kracht te verspreiden op hen, die er naar gefield zyn, om dezelve te kunnen aanneemen, als diergelyke voortbrenghelen van dichteren, redenaaren en konstschilderen; één woord, één trek, één muzykaal interval, één passage, ontfleekt te mets zekere beoogde hartstogt, wanneer men 't geene, dat men in anderen wil verwekken, zelf levendig gevoelt; de klok van den geest eenes anderen nadrukkelyk te treffen, en verborgene neigingen des harten, door stoffelyke middelen, naar 't leven uit te drukken weet, gemerkt tog alles, wat als *van harte* gaat, in dat van anderen ligtelyk weer ingang vindt. Wat wonder dan, dat maatgezag, 't welk eene *spreekende schildery* verbeeldt, vatbaare toehoorderen ontvonke, de gemoederen vermeerere, en, na menigvoudige overpeinzigen, eindelyk tot eene vierige begeerte en standvastige liefde der voorgestelde zaaken zelve overhaale.*

§. 302.

*Men noemt de Muzyk te regt klinkende welsprekendheid, eene zinryke, geestige taal, met één woord, **TOONSPRAAK**. Men ontmoet er niet alleen muzykaale letters [§ 108], en lettergreepen [§ 120] die zig op oneindig verschillende wyze laten samenvoegen [§ 223], maar ook, aaneengeschakelde toonen, die*

die in zekere zinscheidingen en perioden [§ 230], 't zy overluid of zagt geleezen [§ 13], iets bepaalds kunnen uitdrukken.

§. 303.

De toonspraak kan, in zeer verschillende graaden, BLYDSCHAP en DROEFHEID verwekken. De blydschap gaat gepaard met uitspreiding- de droefheid, met samentrekking der dierlyke geesten, en er wordt zeker graad van blydschap of droefheid gebooren, wanneer en naar maate dezelve of uitgespreid of samentrokken worden. Daar nu hooge en sterke toonen, in schiele beweging en in sprongen voortkoomende, levendiger werking op de dierlyke geesten oefnen, en, sneller tot de bevattning geraakende, klaarer begrippen verwekken, maar, laage en zwakke toonen, in langzame beweging en in naauwe, trapswyze gaande intervallen voortgebragt, wegens slaauwer werking op de dierlyke geesten, langzamer, en met minder klaarheid tot de gewaarwording koomen, als veroorzaaken deeze, in 't gemeen droefheid, geene, blydschap. Ja, dit is de rede, waarom zekere muzykstukken langzaam, andere, in tegendeel, schiele zullen gaan, schoon ieder zo verre niet ziet, maar slechts denkt, 't is een *adagio*, een *allegro* enz.

§. 304.

De grondtoon over de groote derde [§ 140], worden tot vrolyke en hevige- gelyk die over de kleine, tot droevige en tedere gemoedsbeweelingen, in 't gemeen iets bekwaamer gevonden. Hoe gering het verschil tusschen de redemaaten 4-5 en 5-6 [§ 155] ook zy, de groote terts spreidt de dierlyke geesten, uit hoofde van meerder trillingen in eenen zelfden tyd

268 VAN DE WERKING EN DE NUTTIGH.

tyd verwekt, meer uit, en veroorzaakt, wegens meerder gelyke invallingen [§ 180. 181], *levendiger en klaarer*, maar de *kleine tert*, uit tegengefelde reden, *flaauwer indrukzelen*. Deeze verfcheidenheid wordt grooter, wanneer men beide onmiddelyk achter elkander of daadelyk hoort, of, zig levendig verbeeldt, hoe *naar* de kleine, maar hoe *levendig* de groote tert luide. Wyders, onder de gemelde zes grondtoonon der Grieken [§ 268], ontmoet men van ieder foort drie, en fchoon men dezelve des tyds niet naar de tertfen onderfcheidde, maar D, E, en A altoos over de kleine, gelyk F, G en C gefladig over de groote derde gebruikte, geene kwamen evenwel tot het uitdrukken van ernthafte, droevige en tedere deeze, by vrolyke en hevige gemoedsbeweegingen alleen in aanmerking.

§. 305.

*Men kan door middel van toonfpraak alle verzinnyke foorten van hartftogten, in allerhande vereifchte graaden, verwekken, onderhouden, verfterken, verzwakken en dempen. Verwekken, voor zo verre het maatgezag de taal zulk eener hartftogt fpreekt [§ 301]; onderhouden, door gelykfoortige- verfterken, door levendiger- en verzwakken, door flauwer afbeeldzelen, zynde in dit laafte geval de grondtoonon over de kleine derde, en langzaamer beweegingen (grave, largo, adagio), zeer gevoeglyk. Wyders, men kan ze dempen, door tegenoverftaande hartftogten, verdryvende namelyk droefheid, door *blydfchap*; haat, door *liefde*; vreeze, door *hoop*; nyd, door *medelyden*; en dus ook in tegendeel, aangezien immers alle gemoedsbeweegingen uit zekere graaden van *blydfchap* en *droefheid* beftaan, en men onmoogelyk twee tegengefelde harts-*

hartstogten ter zelve tyd kan hebben. Kortelyk, wie zig klaar kan voorstellen, hoe een *dichter*, een *redenaar*, en een *konstsbilder*, tot dit alles bekwaam zy; en, dan eenigzins de middelen en wyzen kent, welke natuur ons hier tot dien einde aan de hand geeft (§. 223 sequ.); die zal gemakelyk kunnen begrypen, hoe een *muzykoeffenaar* zulks vermooge, en eens lachen met de schoolvossen, die zelfs in deezen de wiskonst voor een treffelyk hulpmiddel aanpryzen, als of men de toonen, tot bereiking van zeker oogmerk gevoeglykt, t'elkens door de Algebra uitleyden moest, en ontdekken konde.

§. 306.

De muzykaale taal berust niet, gelyk anderen, op menschelyke willekeur, maar, op onveranderlyke natuurwetten. Het denkbeeld van *blydschap* had immers al zo wel ter gelegenheid van het woord *droefheid* verwekt kunnen worden, by aldien het gebruik die woorden zodanig had ingevoerd, en, wy met het begrip van *blydschap* het woord *droefheid* hadden leeren verbinden, daar, in tegendeel, toonen, die het kenmerk draagen van lachen, huppelen en juichen, op zig zelve nooit geen ander denkbeeld behalven dat van *blydschap* hadden kunnen verwekken.

§. 307.

Niet alleen de vocaal- maar zelfs de instrumentaal-muzyk, kan en zal toonspraak verbeelden. Kan men, wanneer lieden in eene onbekende taal, by voorbeeld, *kyven*, aanstonds bemerken, dat het *kyven* zy, geen vleijen, wat wonder dan, dat men de taal van zekere hartstogten ook tot speeltuigen over-

overbrengen, en bemerken konne, van wat hartstogt zy het kenmerk draagen [§ 240].

§. 308.

De instrumentaal-muzyk kan tot DAPPERHEID aanmoedigen. Dit wist men reeds ten tyde van *Moses*, toen men ze by den oorlog invoerde; ja, de verscheidenheid der Krygs-instrumenten [294] heeft mede haaren grond in de meerder of minder aanmoediging, welke de Krygslieden behoefden; gelyk, by voorbeeld, de ritzige Lacedemoniers zig slegts van fluiten en pypen bedienden, ten einde niet al te verhit op den vyand los te gaan (a). De dierlyke geesten worden hier namelyk, eensdeels, door de hevige bewoogen, trillende lugtdeelen, uit welke het geluid bestaat, en, anderdeels, door de moedige trant der *toon*en zelve, uitgespreid; dus wordt het bloed verhit, en by deeze gelegenheid doet de verbeelding in de geene, die er naa gesteld zyn, zodanige denkbeelden herleven en opmaaken, volgens welke men de aanstaande zwaarigheden voor dwergen, en zig voor een reus koont aanmerken. Daar nu de Muzyk, schoon ze aan vertsaagten de dapperheid niet kan geeven, den schrik helpt verbannen, en in helden des te meer yver ontsteekt, om 't leven onverfchrokken voor 't vaderland te waagen; men beweert zonder rede, dat ze *beveesde menschen* maake (b), aangezien niet alleen de voorbeelden van *David*, *Alexander Magnus*, en anderen, die al zo *groot*e helden als *groot*e *Muzykanten* zyn geweest, maar zelfs millioenen gemeene soldaaten, het tegendeel konnen bevestigen.

a) *Calvin*. loc. cit. § 266. not. a.

b) *Musica facit homines ignavos & imbelles.* H:
Conring. l. c. § 274. not. a.

§. 309.

De instrumentaal-muzyk kan, volgens den regel der verbeelding [§ 191], in oplettende, scherpzinnige toeboorderen, allerhande eertyds gevoelde hartstogten in baare volle kracht weer doen herleven. DE MUZYK, zeld een volgeestig, naamloos schryver (a), TREKT DEN GODLOOZEN TOT DEN TEMPEL; ja, zelfs den godloozen. Zyn oor, by andere leeringen geslooten, opent zig den doordringenden toonen. Nu treffen eens enkel donnerende samentemmingen, welke de lugt trillende scheuren, zulk eenen onheiligen mensch, met vreeze en ontsteltenis hem bevangende. De strenge harmony brengt hem in de gedagten den levendigen, schrikkelyken, onvermydelyken God, die, met eene vlamme hand, op de vleugelen eenes onwêers galme afdaalt, doodelyke blixemen schiet, en door den worg-engel op de hielen wordt gevolgt. De dreigende toonen verbeelden dien godloozen de gevreesde nadering zynes rigters; het geraas der vuurige wagenen; den stortval der smeulende pikstroomen; de afgryzelykheid des bangen afgronds, en 't onherroepelyk vonnis zynes verdoeming. Dan kooft, in tegendeel, eene zachte, verkwikkende harmony hem van de siddering weer te ontheffen. en een herlevend vertrouwen te verwekken; hem wordt, als in een bloemen-wolk, de vader aller goedheid verbeeldt, gereed tot vergiffenis, indien hy, zondaar, slegts zugten, en met afche op het hoofd, door boetraanen het vuur der anders ewigduurende wraak bluffchen konde.

Wie ooit treffelyke *Kerkmuzyk* met oplettendheid
heeft

a) Discours sur l'harmonie. Paris, 1737.

heeft bygewoond, die zal de moogelykheid van dit gezeg geenzins in twyffel trekken.

§. 310.

De regel der verbeelding veroorzaakt, dat een zelfde muzykstuk zomtyds verschillende, ja, tegengestelde hartsgogten verwekt. Heeft men in groote droefheid, neem eens, by de begrafenis van een dierbaar vriend, zeker lied, 't welk anders BLYDSCHAP moest verwekken, gehoord, en zig het zelve krachtig ingeprent, de DROEFHEID herleeft, en' allerhande naare omstandigheden koomen weer in de gedagten. zo dikwils men naderhand het eigenste lied hoort, en er slegts aan denkt; schoon zelfs een *droevig sterf-lied* in een ander, die het toen in eene vrolyke gesteldheid hoorde, en misschien by die gelegenheid achter 't erfgoed raakte, naderhand weer *een soort van blydschap* gaande maakt. Desgelyks, een streelend air kan in een onzydig toehoorder LIEFDE, en teffens in een ander, uit hoofde van afkeer tegens den opsteller of uitvoerder, volgens het spreukje, het is al goed, al wat die doet, die men bemint enz. HAAT ontsteeken, en zulks des te meer, naar maate hy het zelve in der daad fraayer vindt. Weerom, een muzykstukje, daar omtrent geen aardigheid aan is, maar 't welk eertyds in zekere vrolyke omstandigheid, by voorbeeld, op eene bruiloft, geneuglyk wierde gesmaakt, kan, door de herlevende indrukzelen van allerhande eertyds genooten vermaakelykheden, naderhand als verukkende voorkoomen. Ja, een airtje, 't welk men nauwlyks konde veelen, toen een student, een muzykant, of een ander pauver cavalier, er mede voor den dag kwam, luidt menig overliefslyk, zederd hy
het

het zelve van zyne zielvoogdesse hoorde, om dat het nu t'elkens haare bekoorlykheden levendig weer te binnen brengt; en een stukje, 't welk men eertyds *passabel* noemde, toen des componisten naam onbekend was, heet *magnifyk*, naa dat men verzekerd, of slegts in de verbeelding is, dat deeze of geene hooggeachte vorstelyke persoon er de opsteller van zy. Hier uit is klaarlyk af te neemen, waarom het *wel componeeren*, zingen en *speelen* altoos niet voldoe; waarom een componist, al zo weinig als een predikant en hoogleeraar, nooit volstrekt konne bepaalen, wat werking zyne opstellen *in alle toehoorderen* zullen veroorzaaken; ja, waarom de volledigste beschryving van de Muzyk slegts aldus zy op te vatten, dat zeker *maatgezang*, door *zommigen* voortgebracht, *in zommigen* deeze of geene werking te wege brenge: want, kan men de afswerving van de gedagten der toehoorderen niet beletten, en kooft de verbeelding zig er in mengen, alle denkbeelden, die iemand reeds heeft, en die er onder 't hooren van een muzykstuk in hem weer herleven, maatigen zig ieder 'eene stem aan in 't vonnis van goed- of afkeuring.

§. 311.

Noopende de RAZERNY, zomwylen ter gelegenheid van snaarspel verwekt, men heeft niet alleen op de Muzyk, als zodanige, maar insgelyks en voornamentlyk op de gesteldheid der toehoorderen acht te geeven.

Saul hoorde David, toen hy hem zeer beminde, met vermaak, of sचेpte ter gelegenheid van zyne Muzykeene verademing [1 Sam. 16 vs 21. 23], maar, toen de eenklaps ontwaakende, knagende conscientie hem naderhand deezen deugdzaam speeler als zynen troons-opvolger deed aanmerken, was

er alles by elkander, wat de denkbeelden in de uiterste verwarring konde brengen, dus wierde hy, door de werking eenes boozen geestes, *razend* (1 Sam. 18. vs 10. 12). Boven dien, met hoe fyner muzykaale smaak een krankhoofdige is begaaft, des te eerder kan men hem door zoodanige *muzykaale uitwerpselen en gedrochten*, als men gemeenlyk *dollemans- zoldaaten- en dronken boerenmuzyk* noemt, *baloorig*, ja, *als dol* maaken, te meer, wanneer zulk desperaat gekrioel heviger en onverwagter voortkoomt, en langer duurt. Dus kan de oude bekende muzykaale historie van *Ericus* de tweede, Koning in Dennemark, door verscheiden onkundige geschiedenischryvers bygebracht (a), en alle foortgelyke, klaar worden opgehelderd, zonder dat men zig op de toverkracht van den grondtoon Phrygius [§ 268], op de groote konst des deenschen harpspeelers, en op zekere eertyds bekende muzykaale geheimen, ieder naar believen door Muzyk tot razerny te brengen, behoeft te beroepen. Doch, hebben de Ouden zulke konstgreepen gewist, en zyn die naderhand geheel ter zoek geraakt, gelyk zommigen zonder grond beweeren (b), *de hemel geeve, dat wy ze nooit weer vinden.*

a) *Printz*, mus. hist. cap. 9. § 19. 20.

b) *Univerlat Lexicon aller wissenschafften und künste.*
tom. 22. pag. 1399.

§. 312.

De instrumentaal-muzyk kan in allerhande gevallen tot een ARTSENY DES LIGHAAMS verstrekken. Schoon men de oude historien, dat *Thales*, door de lieflykheid zyner citer, de *pest* en andere ziekten verdreef; dat *Xenocrates* door Muzyk een *waterzugtige* genas enz. enz. juist in geen eigentlyke zin

zin gelieft op te vatten, wy worden evenwel geloofwaardig berigt, dat de meeste hedendaagfche *Americaner*, nog van geen ander middel weetende, door hunne tamelyk ruwe Muzyk allerhande lighaamlyke kwaalen, zo niet geneezen, ten minften dempen en verzagten (a). Wat meer is: de bekende kuuren tegen de doodelyke beetē der *TARANTULA* (b), een foort vangiftige fpiennen omtrent Tarento in Napolis, en op de eilanden Sicilien en Corfica; bewyzen onwederspreekelyk, dat alle zweetdruvende middelen, zonder MUZYK niet kunnen uitwerken, wat de Muzyk allēen vermag. De trillende lugtdeelen, door trompetten en andere instrumenten, in regelmaatige beweeging gefield en gehouden, moeten hier krachtig werken op de gefpande zenuwen en dierlyke geeften, welke hunne werking voorts door het geheele lighaam verspreiden, als wanneer het bloed, door het koude gift in zynen loop gefremd, verwarmd en verdund, en de patient, eenige uren achtereen, onder verzelling en aanmoediging van Muzyk, fpringende en huppelende, door de uitwafeming, van de giftige dampen ontlafst wordt. Wyders, de ondervinding leert, dat men de Muzyk by *Krankzinnigen* (c), in *podragteufe vlaagen* (d), en als het *beste fleepverwekkend middel* (e),

S 2

in-

- a) La mothe le *Vayer*. tom. 1. pag. 511.
 b) *Kircherus*, *phonurgia*, cap. 4.
 c) *Hiftoire de la Mufique*. tom. 1. pag. 48-52; Tom. 4. pag. 91.
 d) In 't jaar 1740 betuygden de couranten alom, dat de geneesheeren den Paus, *Clemens* den twalften, tegen het *podraga*, *Kamer-muzyk* voorgeflogen en probaat bevonden hadden.
 e) Dit zal, onder anderen, *Karel* de negende, Koning in Vrankryk, naa de heillooze parififche bruilofft door vreesfelyke droomen ontrufft, krachtig hebben ondervonden. *Printz. ubi fupra*. pag. 193.

inzonderheid by patienten, dieer smaak aan vinden, dikwils met goed succes gebruike; al het welke men by verscheiden geneeskundige volkomen toegeltemd, en met reden gestaafd vindt. (f).

- f) *Galenus Æsculapius, Aulus Gellius, Teophrastus*, apud Mattheson, mus. patriot, pag. 4— idem, *Critica Musica*, tom 1. pag. 129— mus. ehrenpforte, pag. 68. Rodericus a Castro, medicus politicus, lib. 4. cap. 14. 15. D. *Albrecht*, Prof. Götting. *musica mediatrix*. Observations de medicine sur la maladie, apellée convulsion. Paris. 1732. pag. 32.

§. 313.

De instrumentaal-muzyk kan reeds tot een ART-SENY DES GEMOEDS verstrekken, voor zo verre zy nadeelige hartstogten dempen, en dus, van kwaade begeerlykheden bevryden helpt [§ 265. not. b.]. Zulks geschiedt, wanneer de bekoorlyke muzykaale harmony, volgens den regel der verbeelding, zodanige denkbeelden verwekt, die tot eernstige, heilzaame overweegingen, en dus tot buiging van schadelyke wils-neigingen, gelegenheid geeven, als waar van wy in den dapperen *Achilles, Clinias*, en anderen [§ 264], voorbeelden ontmoeten. Gelyk namelyk zommige galachtige, of oploopende, de pryffelyke gewoonte hebben, zig, by 't gevoelen van onstuimige driften, zo lang in eenen SPIEGEL te beschouwen, tot de lineamenten, met zulke laage, schadelyke hartstogten verzeld gaande, weer zyn vertrokken; eveneens, ja ongelyk gemakkelyker, kan men nagaan, dat deftig maatgezag aan opmerkenden gelegenheid konne geeven tot overpeinzigen, door welker toedoen de woedende golven der gemoedsdriften ingetoomt en gesluit worden,

als

als wanneer er naa den geleden storm, des te aangenaamer kalmte moet ontstaan. Op deeze wyze diende het snaarspel ook den vertoorn- den Propheet ELISA (a), en dit *wegneemen van binderpaalen* is zekerlyk *eene natuurlyke werking der Muzyk*, als zynde in de kracht der toonen, en in de gelukkige gesteldheid van zinryke toehoorderen gegrond.

- a) To compose his thoughts, to allay the storms his soul was in, and to rock the waves of his disorder 'd passion into a Calm. Anth. Hornek, sermons. tom. 1. pag. 100. Apud *Mattheson*, mus. ehrenforte, pag. xxii.

§. 314.

Het oogmerk door maatgezang het gemood te BEWEEGEN, laat zig door ZANG—MUZYK des te gewisser, ja, op eene gemakkelyker en bevattelyker wyze bereiken. Daar de speeltuigen hunne geboorte aan de zangstemmen zyn verschuldigt [§ 249], en de speelkonst haare voornaamste regelen uit de zangkonst moet afleiden [240], *Muzyk van één zangstem*, door hoe veel speeltuigen ook ondersteund, heet, van 't edelste gedeelte, ZANG—MUZYK, en 't werk der instrumenten wordt hier slegts als de trein, verzelling of *accompagnement* aangemerkt. Voorts, wil men door rede- neering eene *hartstogt verwekken*, men moet zekere zaak kort achtereen, zonder veel tyd tot nadenken overig te laten, als *goed voorstellen*; eene *hartstogt dempen*, men dient één van de beide stellingen, die iemand verwardelyk in 't hoofd heeft, en zonder welke de hartstogt niet had kunnen ontstaan, namelyk, die zaak is dus of zo, en, wat dus of zo is, is goed of kwaad, aan te tasten en om verre te werpen, als wanneer de

hartstogt zig ten eersten zal leggen. Daar nu zulks al wel in rym als in onrym kan geschieden, schoon de eigentlyke MUZYKAALÉ POEZY zekerlyk eene byzondere schikking vereifcht; de inhoud van zinryke zangwoorden, iets bepaalds voordragende aan 't *verstand*, kan door desselfs toedoen den *wil* tot vierige begeerte der voorgestelde zaak neigen. Duswordt de geheele Muzyk als beziel; en hier uit volgt reeds genoegzaam, dat de zang-muzyk op verre na *het voornaamste gedeelte* zy, en te regt met den prys gaastryken (a). De speelmannen door zommigen eertyds tot verkwikking en verbetering des gemoeds vereifcht, deden zekerlyk iets, waar toe geen zogenaamde *geestelyke speelman*, of eenig ander perfoon, bekwaam wierde geacht, doch misschien heeft men toen juist geene deffige zangers by der hand gehad, die anderzins het werk al zo wel, en beter, hadden kunnen klaaren. Weerom, schoon de speel-muzyk tot de uitbeelding van allerhande beweegingen [§ 299], vry wel bekwaam is, wil men echter jaargetyden, en geheele geschiedenissen (b) klinkende afschetsen, men moet of eenigzins tot de methode der eerste schilderen te rug keeren, die er namelyk t'elkens plagten by te voegen, *dit schal een boom weezen, dit een vogel, een huis*

- a) Si concentus ille vocum adfit, haud dubie hinc pendebis coronamque ei merito adscribes & triumphum. E. Putean, in *musath.* pag. 27.
- b) Behalven de bekende vier jaargetyden van *Vivaldi*, en andere toortgelyke meesterstukken van 't muzykaal vernuft, er zyn zelfs *biblysche historien voor 't clavecymbel*, door eenen *Kubnan*, eertyds vermaard Muzykdirecteur in Leipzig, gecomponeerd en in 't licht gegeven, alwaar men, onder anderen, *David* en *Goliath* manmoedig stryden hoort; doch, 't is zekerlyk goed, dat er t'elkens by staat, wat het weezen zal.

buis enz., of, zangwoorden tot verklaring hebben. Boven dien, 't is in 't gemeen onwederfpreekelyk, dat wyslyk vereende *vocaal- en instrumentaal-muzyk* ongelyk meer op 't gemoed vermooge, dan deeze laatste alleen, vermits in 't eerste geval de verbeelding niet alleen door meerder fraaiheid bekoord, maar ook de eigentlyke zin *klaarer* uitgedrukt wordt. Inmiddels, om een duidelyk begrip te maaken van de voornoemde uitwerkselen der zang-muzyk, men dient niet alleen het maatgezang, als zodanig, maar alles, wat eenigerwyze op 't gemoed konde werken, in aanmerking te neemen. By voorbeeld, in de historie van *Clytemnestra* en *Demodocus* [§ 264], koomt het niet eens aan op den grondtoon *Dorius* [§ 268], maar op den styl, en de uitvoering; op de achtbaare persoon des Gouverneurs, doch inzonderheid, op de deftigheid der zangwoorden, en de overpeinzing van derzelve zin, gelyk het immers krachtig verschilt, wat soort van zangwoorden men gebruike, en hoe men hunnen inhoud behartige.

§. 315.

De Muzyk kan naa voleinde arbeid tot herstelling van gemoeds- en lighaams krachten verstreken. Wie er vermaak in weet te scheppen, en alsdan, wanneer hy, naa langduurige overpeinzingen en werkzaamheid der lighaamelyke leden, verlies van geesten bemerkt, Muzyk naar zynen smaak hoort, die zal doorgaans, mits de gedagten van de gewoone bezigheden aftrekkende, en op 't geene, dat er in hem voorvalt, naauwkeurig acht geevende, eene wonderaangenaame ververfching en herstelling van krachten bespeuren, hoedanige aan lediggangeren, die er enkelyk de kostelyke

tyd mede zoeken te verdryven, nooit mag gebeuren, gelyk al te dikwils gebruikte geneesmiddelen op den duur hunne kracht verliezen. De trillende lugtdeelen verschaffen hier, eensdeels, aan de samengetrokken zenuwen, opening, invoege dat de dierlyke geesten verzameld, verdund, vermeerderd en uitgespreid worden; anderdeels, iets dat reeds op zig zelve 't verstand en en't hart kan raaken, wordt met dubbele geneugte gesmaakt, wanneer men de zoetigheid der rust met het geleden ongemak vergelykt, en verzekerd is, eene uitspanning te hebben verdiend. Althans, de Muzyk verkwikt op deeze wyze *Keizeren, Koningen en Vorsten, studeerende personen*, door nadenken afgesloofd, en alle, *die den last der arbeid getrouwelyk hebben gedraagen.*

§. 316.

De Muzyk kan op allerhande wyze den menschelyken geest VERLUSTIGEN.

Eerstelyk, voor zo verre men de levendige indrukselen der toonen, mits geenzins tot nadeel onzer lighaamyke gesteldheid uitvallende, aanminnig vindt, en boven flauwe, voorttrekkelyk acht. In deezen beantwoordt men zekerlyk aan 't oogmerk, met opzigt van 't welk onze gehooruigen zo wonderbaar zyn toegesteld, aangezien levendiger indrukselen klaarer begrippen verwekken, en deeze, grooter volmaaktheid der ziel te kennen geeven. Ja, deeze soort van *verlustiging*, of beschouwing van volmaaktheid, kan des te levendiger weezen, als onze ooren door de toonstraalen gemeenlyk sterker, dan de oogen door de lichtstraalen, worden aangedaan.

Ten tweeden, voor zo verre er door het na-
bootfen van allerhande hoor- en zigtbare beweegin-
gen

gen (§ 299), in 't maatgezag *als eene kleine wereld* wordt afgeschikt; dingen, die in der daad zeer bekoorlyk zyn, by aldien men er geen aapenſpel uit maakt, maar zig maatig en te regter tyd er van bedient.

Ten derden, wanneer de toonmengelingen gantſch *ongewoone vallen*, holbollige ſpeelwyzen, ſprongen, die anninnig verraffen, en over welke nette, ſchielyke uitvoering men als verbaaft ſtaat, opdiffen. Ook hier moeten de goede ſmaak en de rede ons de behoorlyke paalen aanwyzen, nademaal onze handen en vingeren zekerlyk al zo weinig tot katiensprongen of muzykaale goochelaary, als onze voeten tot het koordedansſen, zyn geſchapen.

Ten vierden, wanneer het maatgezag, gelyk in fraaie concerten doorgaans, allerhande geëvenredigde verſcheidenheid tot de gewaarwording overbrengende, *als eene print van moogelyke, oneindige veranderingen der wereldſe dingen* aan 't verſtand voorſtelt.

Ten vyfden, voor zo verre men de Muzyk als een *geoorloofd tydverdrijf* gebruikt, eenige ledige uurtjes er geneuglyk mede ſlyt, en er een zonderling vermaak in ſchept, dat men *zelf* eene party konne mede maaken. Men verkielt in dit geval de *werkzaamheid boven den lediggang*; eene oefening, die, althans ten opzigt van ſnaaren ſlagtuigen, voor de *gezondheid* dienſtig weezen, en niet alleen door de beweging des lighaams, maar ook door die, in de omringende lugtdeelen veroorzaakt, en door 't geneugte, 't welk de *ziel* door 't maatgezag, als zodanig, geniet, het lighaam dikwils van kwaade humeuren ontlaſten kan; eene uitſpanning, *die haar zelve genoeg is*, of naa welker eindiging men geene verdere uitſpanning behoeft, gelyk, by voorbeeld,

dan gebeurt, wanneer men zig verscheiden uren achtereen by een schaakbord heeft afgesloofd; eene uitspanning, die veele onregeltheden kan verhoeden, zo dat het te wenschen ware, dat menig er meer trek toe vond (a); ja, eene uitspanning, by welke men niet altoos medemaaten van nooden heeft, maar aangaande clavieren, en andere harmonieuse instrumenten, zig alleen kan redden. Kortelyk, eene vermaakelykheid, die in alle saizoenen, in voor- en rampspoedige gevallen, in vrede en oorlog, op allerhande plaatsen, kan stand grypen; die perfoonen van allerhande rang, jaaren en sexe betaamelyk is; een delicaat plaisir, 't welk, naa verkregen handigheid op 't instrument, niet lighaamlyk kan beeten (b).

a) Barbeyrac, traité du jeu, pag. 705. Ed. 1737.

b) ces delicats plaisirs ne sont point corporels. L'abbé Genest, principes de philosophie; considerations sur l' Oüie.

§. 317.

De Muzyk kan in veelerhande gevallen tot STIGTING en VERKWIKKING DES GEMOEDS dienen. Verstandige godgeleerde bekennen eenpaarig, dat een deftig gezang de hartstogten bedaaren, goede gemoedsbeweegingen dieper in 't hart drukken, de aandacht levendig houden, en afswervingen verhinderen helpe (a); hangende dus hun zegel aan de woorden van Augustinus, dat onze gemoederen sterker en vieriger tot godsdienstigheid worden omstookten, wanneer heilige spreuken worden gezongen, dan wanneer ze niet gezongen, namelyk, slegts spreekende geuit wierden (b). Dit is het geene, dat de Ouden noemden

a) Men zie, by voorbeeld, C. Vitringa, korte schets pag. 251. sequ:

b) Religiosius & ardentius sentio moveri animos nostros in flammam pietatis, cum sancta dicta ita cantantur, quam si non ita cantarentur. Conf. 10, cap. 33.

de dankzeggingen tot God te ondersteunen en de gebeden verhoorlyker te maaken helpen [§ 270]; ja, 't geene, waar op *Lutherus* zinspeelt, door te zeggen, *wie van harte zingt, die bidt dubbeld* (c). Leggen er in de heilige psalmen, volgens de uitdrukking van *Augustinus* (d), *veilige hulpmiddelen tegen alle gemoedskrankheden* opgesloten, het maatgezag kan deeze dierbaare middelen op allerhande wyze nadrukkelyk helpen toepassen; als *geneezende*, volgens *Plato's* woorden, niet de ziel door 't lighaam, maar, 't *lighaam door de ziel*. Zeker, menig deugdzaam Neerlander zouden de traanen in de oogen staan, indien hy eens hoorde en zag, hoe stigtelyk de handwerks- en landlieden elders, by voorbeeld, onder de Luiterschen in Duitschland, zig als door gestadig zingen van *geestelyke liederen* den last der arbeid weeten te verzoeten. Ja, de Kerkelyke geschiedenissen leeren, dat *Johan Hus*, *Hieronymus van Praag*, en andere martelaaren, zelfs midden in de woedende vlammen, door middel van heilige gezangen, hunne aandagt blaakende hebben gehouden; en in de muzykaale geschiedkunde ontmoet men voorbeelden van christelyke, hoogvorstelyke persoonen, die, tot den rand der eeuwigheid genaderd zynde, ten einde den doods-schrik te verbannen, allen hofmuzykanten toegang verleenden, en tot den laatsten snik hunnes glory-ryken levens de harmony zeer gerust aanhoorden (e).

c) *Bis orat qui corde canit.*

d) *Præf in psal.*

e) *Histoire de la Musique. tom. 1, pag. 502*

Van de WAARDE der Muzyk.

§. 318.

De Muzyk is eene VRYE KONST. Ze kan niet alleen tot verlustiging— [§ 315. 316], maar ook tot *bevryding* van kwaade begeerlykheden [§ 308. 313. 314], ja, tot stigting des gemoeds [§ 317], mede werken; dus is ze eene vrye konst, al was zy er zelfs eertyds in 't geheel niet onder begreepen geweest [§ 265]. Bilyk hebben wy dan ook het groot voorregt onzer tyden te erkennen, dat ieder *vryelyk* mag leeren en oeffenen 't geene, waar toe zyne genegen- en gelegenheid strekt; en bilyk staat het ieder *vry*, van alle konstregelen, op eene bescheidene manier, rede te eischen, ten einde alles, wat naar dwang en *slaverny* gelykt, meer en meer worde uitgerooid.

§. 319.

De Muzyk is eene ONEINDIGE KONST. Dit kan men niet alleen uit het geene, dat [§ 132. 133. 185. 223] is bygebragt, gemakkelyk afneemen, maar zelfs de daagelykche ondervinding bevestigt het hoe langer hoe meer. Midden onder zulke verbaazende verscheidenheid kan echter het Muzykaal gehoor niet verdwaalen, om dat men de gedagten altoos bepaald houdt by *intervallen* [§ 130].

§. 320.

De Muzyk is een SPIEGEL VAN ORDE. Ieder confoneerend interval sluit bevattelyke orde in [§ 181]; in ieder zangmaat van een zelfde
mu-

muzykstuk moet, niet tegenstaande het verschil van lange en korte toonen, *juist evenveel tyd verloop*; ja, ieder muzykstukje verplicht den Componist, *op het einde* te denken, namelyk, op den grondtoon, naar welken hy eindelyk weer heen moet. Is het dus gesteld met een Menuet, hoe veel te meer, met het geheele menschelyke leven (a)! Deeze *luidrugtige spiegel* is het, dien men overlang tot het helpen bedaren van verwoede driften by uitneemendheid dienstig heeft bevonden [§ 313]. Gelyk er dan nooit in eenige andere taal zulk eene ordentelyke leezing wordt vereischt, en er geene konst te verzinnen is, die de orde met zulk een nadruk tot de bevatting brengt; wie orde bemint, en het geneugte der harmony ooit regt levendig heeft gesmaakt, die kan niet anders besluiten, of de Muzyk zy er toe bestemd, *ons gestadig, op eene streefende wyze, orde voor te houden, in te prenten, en tot derzelver liefde meer en meer te ontvonken*. Men zoude zig derhalve geenzins behoeven te verwonderen, by aldien de muzykoeffenaars de ordentelykste, zagtmoedigste, liefstalligste, deugd- en vreedzaamste lieden der wereld waren.

a) *Mattheson*, mus. patriot, pag. 204.

§. 321.

De Muzyk is een KENTEKEN EENER BLOEYENDE, WELGEPOLICEERDE REPUBLIK. Namelyk, aangemerkt als eene vrye konst, en, een spiegel van orde. Boven dien, ware het noodzaakelyste altoos ook het edelste, men zoude yzer boven goud, straatsteen boven diamanten, en besemstokken boven scepters moeten waardeeren: genoeg, deeze konst behoort onder de bronaderen, die *middelyker wyze*
zon-

zonderlinge voordeelen aan de samenleving te beschikken vermoogen.

§. 322.

Uit de natuurlyke muzykaale harmony [§ 205] blykt reeds onwederfpreekelyk, DAT EEN ALWYZE, ALMAGTIGE MAAKER DE SCHEPPER ONZES WEEZENS ZY. Wie anders had ons met zulke wonderbaare vermoogens kunnen begiftigen, dat een zelfde toon, en een zelfde interval, ons eveneens luidt; dat wy aanstonds bemerken, of de intervallen volmaaktheid insluiten, dan niet [§ 164. 181. 199]; ja, dat wy juist tegen de min- en onvolmaakte intervallen eenen afkeer gevoelen, en vermaak scheppen in de volmaakte! Tot deeze dierbaare verzekerdheid geraaken wy hier door middel der natuur-geest- en wiskunde.

§. 323.

De Muzyk is een GODDELYK GESCHENK. Uit het geene hier tot dus verre is bygebragt, kan ieder opmerkende klaarlyk afneemen, dat en boe de Muzyk de hartstogten breidelen, wrange driften uitblusschen en intoomen, het zaad van twist en toorn uitroeyen, de lusten maatigen, het gemoed zuiveren, bedaaren en in orde stellen, den mensch vrymoediger, goed-aardiger, vrolyker, geselliger en beminnelyker maaken (a), den smart verligten, verzagten, en de geneuglykheden des menschelyken levens vermeerderen, gevolglyk, onze volmaaktheid op allerhande wyze bevorderen,
of

- a) Turbato animos musica recreat, tristitiam tollit... inter omnes scientias musica laudabilior, jucundior, lætior, amabilior esse probatur, nam reddi hominem liberalem, jucundum, curialem, lætum, amabilem. Beda ven, in musica quadrata.

of nuttig weezen konne. Daar wy nu alle nuttighe-
den, uit gefchapen dingen voortspruitende, als
eindens des grooten fcheppers hebben te achten,
men kan de Muzyk met rede niet anders aan-
merken dan voor een gift van den geever alles
goeden, die uit medelyden voor de booze, twiftzieke,
onftuimige wereld, haar ook aldus eene heilzaame kalmte
heeft aangeboden. Dit wordt bevestigd door eene
ontelbaare menigte getuigeniffen van wyze, ge-
leerde, vermaarde lieden, van de welke ik nu
flegts eenige weinige zal aantrekken. *Socrates* be-
lydt, dat de geheele Muzykkonft van God haaren
oorsprong hebbe (b). *Augustinus* befchryft de
Muzyk, als een weetenfchap om lieflyk maat-
gezag voort te brengen, tot het erinneren eener
grootte zaak (namelyk, het lof des Heeren), uit
goddelyke mildaadigheid aan redelyke fchepzelen
verleend (c). De bifchop *Nazianzenus* verklaart
alle overige konften voor *ftomme predikers der heer-
lykheid Gods*, terwyl deeze alleen, Gods woorden
en daaden *luidrugtig* verbreidt (d). Ze is ons,
volgens zeker platonifch wysgeer (e), door God
vergunt, om 't lighaam te betugelen, 't gemoed
te temperen, en God te loven. *Lutherus*, als
een

- b) Ille Deus est ... qui non calamo tantum cantare
& agreffe atque inconditum carmen ad aliquam
tantum obleftationem modulari docuit, fed tot
artes, tot vocum varietates, tot fonos, alios spi-
ritu noftro, alios exterro cantu edituros commentus
est. de benef. lib. 4. cap. 6.
- c) Scientiam bene modulandi, ad admonitionem mag-
næ rei, etiam mortalibus rationales habentibus
animas Dei largitate concessam. Conf. lib. 9. cap. 6.
- d) Cæteræ artes tantum muti præcones sunt magnifi-
centiæ Dei, sola vero Musica cantu & voce tum
dicta tum facta Dei celebrat.
- e) Concessa est musica nobis a Deo ad domandum
corpus, temperandum animum, & Deum laudan-
dum. Marf. Ficinus. lib. 1. Epist.

een groot kenner zynes tyds, houdt der Muzyk eene eigene lofrede (f), noemt ze een *beerlyk*, *goddelyk geschenk*; iets, dat naast de godgeleerdheid den rang en de hoogste eere verdiene; een middel tot demping van twistzygt, onkuisheid, bovaardy, en andere kwaade neigingen; eene edle, treffelyke konst, nooit naar waarde te beschryven, en die men ieder, inzonderheid der jeugd, niet krachtig genoeg vermooge aan te pryzen. Men kan derhalve niet anders besluiten, (g) of de *schepper* hebbe er zig laten aan gelegen zyn, en zyne ewige wysheid hebbe het noodig gevonden, den stervelingen zodanig een middel te schenken, door 't welk een droefgeestige verheugd, het gemoed opgewekt, 't menschelyk geslacht verkwikt, en Hy zelf geëerd konde worden. De mensch heeft een treffelyker leermeester gehad. (dan vogelen § 248), wien alleen hy eerbiedige dank is verschuldigt; de *Muzyk is een goddelyk geschenk* (h). Zeid nu iemand, ze wierd certyds meer geacht, dan hedendaags, men mogt er wel by voegen, wy moeten zulks met schaamte bekennen (i); de ondankbaarheid maakt ons ongevoelig, zelfs midden in 't genoot der volmaaktheid: echter onze verpligting aan den geever des geschenks is zekerlyk des te grooter, als de konst tot een hooger top van volmaaktheid is gereezen. Krachtige beweegreden waarlyk, om de harmony derwyze aan te wenden, als het verheven oogmerk van de ewige oorzaak aller harmony zulks vereischt.

f) Encom. Mus. Tom. 8. Altenb.

g) Derbam, Astro-theology.

b) L'homme a eu un plus excellent maitre, auquel seul il doit faire remonter sa reconnoissance; *la musique est un present de Dieu*. Rollin. hist. ancien. tom. XI. pag. 16c. Paris. 1737.

i) Je n'aime pas, comme vous scavez, la musique, c'est à ma honte que je fais cet aveu. Lettre de Mademois. d'Orleans au Comte de Bussy. voy. mem. de Bussy, tom. 2. pag. 195.

Van het OOGMERK der MUZYK.

§. 324.

Men onderscheidt niet te onrecht tusschen den menschelyken geest door maatgevang te VERLUSTIGEN, en, hem er door te BEWEEGEN, of, gelyk men zeld, het hart te raaken (a). Het eerste, levert stoffe tot nadenken aan 't verstand, doch, het tweede gaat verder, en tragt zelfs den wil te buigen, of tot zekere begeerte over te haalen. In 't eerste geval voldoet het eenen muzykaalen redenaar en leezet, dat men hem met vermaak, ten hoogsten met bewondering, hoore, maar in 't tweede, eischt hy boven dien, dat men doe, laate, beminne, verwerpe, vreeze, hoope, zoeke en goedkeure wat— en zulks derwyze als het hem behaagt. Immers, daar het maatgevang tot een enkel vermaak der ooren niet bestemd kan wezen [§ 62], maar, zyne werking gestadig tot de ziel overbrengt, het komt hier in 't gemeen aan op gemoedsbeweegingen. Deeze term betekent zo wel neigingen, als hartstogten, die, naa dat de begeertens, door meerder ontfangen versterking, vieriger zyn geworden, er uit voortspruiten; geene, gaan in orde altoos voor, invoege dat alle hartstogten gemoedsbeweegingen, maar alle gemoedsbeweegingen geen hartstogten zyn, en, *verlustiging des geestes van beweging des gemoeds*, eveneens als neigingen van hartstogten, slegts in trappen verschilt. Voorts, het maatgevang levert stoffe aan 't verstand, ten einde of zekere neiging of zekere hartstogt te verwekken, schoon zulk oogmerk, wegens de

T

ver-

a) *Divertir l'esprit, ou amuser l'oreille, & toucher ou emouvoir le coeur.* Croufaz. traité du beau, pag. 301, Ed. 1715.

verschillende gesteldheid der toehoorderen, zomtyds in 't geheel niet, en gemeenlyk slegts ten deele wordt bereikt, zo dat componisten, muzykaale redenaars en lezers zig dikwils met het verwekken van neigingen, in plaats van hartstogten, moeten vergenoegen.

§. 325.

Het maatgezag komt hier in aanmerking, voor zo verre het tot verwekking van BLYDSCHAP en DROEFHEID kan dienen. 't Is bekend, dat de droefheid zomwylen een treffelyk middel tot het genoot van waare, bestendige blydschap, ja, dat de hartstogt, die wy gemeenlyk liefde noemen, aan de welke de meeste componisten zig als dood werken, in der daad aan de droevige kan zy (a). Op dat nu de Muzyk der Medecyn niet schyne in 't ampt te vallen, mag men de zogenaamde medecynsche Muzyk [§ 313], gelyk er tog daagelyks geene voorbeelden van worden ontmoet, liever voor eene toevallige, hoewel zeer gewigtige nuttigheid, aanzien, en tot het eigentlyk oogmerk van de voorschikking der Muzyk slegts het vrolyken en droevig maaken [§ 303. 305] betrekken.

a) Qui dit amoureux, dit triste.

§. 326.

De Muzykoeffenaars kunnen soorten van zedemeesters weezen, door het enkelyk op 't verwekken, onderhouden en versterken van dienstige en geoorloofde— maar op het verzwakken en dempen van nadeelige gemoedsbeweegingen toe te leggen. Men kan de hartstogten, gelyk ze, natuurkundig, in aan— onaangenaame en gemengelde worden verdeeld, zedekundig, of ten aanzien der gevolgen, als dienstige, nadeelige en

ge-

geoorloofde onderscheiden. Door *dienstige* of heilzaame, versta ik zodanige, die, uit kracht van vermaak met de deugd— en, van afkeer met de ondeugd gepaard gaande, tot het zelfde, dat de rede gebiedt, aanzetten, en van 't geene, dat zy verbiedt, afhouden. Deeze dryven zomwylent krachtiger tot het goede aan, als de rede zelve, althans het één wordt hier door 't ander versterkt. Hier uit volgt, schoon het moogelyk ware, de *hartstogten*, volgens het voorstel der Stoyken (§ 267), geheel uit te roeyen, dat zulks evenwel gantsch niet raadzaam, en al zo weinig als eene zeevaart zonder winden, wenschelyk zoude weezen. In tegendeel, door *nadeelige* of wraakbaare hartstogten, versta ik de zulke, die uit hoofde van vermaak met de ondeugd— en, van afkeer met de deugd verzeld gaande, tot het kwaade aanzetten, en van 't goede afhouden, gevolgelyk, vlak tegen de rede strydende, den mensch in een staat van geduurige slaverny houden, en desselfs bederf zekerlyk naa zig sleepen, by voorbeeld, razerny, geilheid, wanhoop, wraakzugt, uitgelaatenheid enz. als welke nooit goed, maar enkel onheil, kunnen baaren. Weerom, zodanige hartstogten, als met de rede genoegzaam overeenstemmen, in zeker opzigt goed, ten minsten niet verwerpelyk zyn, en, naa ontfangen versterking, dienstige, doch, by aldien ze tot het kwaade overslaan, nadeelige kunnen worden. noem ik onschuldige, of *geoorloofde*. *Verzwakt* men dan eene nadeelige hartstogt, daar de drift van passieusen, die geen gehoor verleenen, niet toelaat van ze regelregt onder de heerschappy der rede te stellen, zulks is ten minsten van die nuttigheid, dat het kwaad niet uitbarste, maar voor een tyd worde gestuit; en *dempt* men ze door eene tegengestelde, er moet

zekerlyk of eene dienstige of eene onschuldige hartstogt worden gebooren. Daar men nu alle verzinnelyke foorten van hartstogten door maatgezang gaande maaken, versterken, onderhouden, temperen en dempen kan [305], zo moet noodzaakelyk volgen, dat men ook *alleenlyk dienstige* en *geoorloofde*, tot zyn doelwit konne hebben; dat men namelyk *aan de zinnen als aangenaam konne voorstellen*, *wat de rede aanraadt*, en *als onaangenaam*, *wat zy afkeurt*, of, 't welk het zelfde is, dat men *het goede als goed*, en 't *kwaade als kwaad* konne afschilderen, ten einde tegen het goede eene vierige begeerte, maar tegen het kwaade eenen innigen afkeer te ontsteeken. Immers, de componisten konnen alle zodanige zangwoorden, die het vergift der ondeugd in vergulde pillen tragten in te geeven, van de hand wyzen; zwygen (§ 242), by aldien ze spreekende voor de ondeugd moesten pleiten, en, alles, wat van verstandigen te regt wordt gelaakt, omzigtig vermyden. Desgelyks, de muzykoeffenaars in 't gemeen konnen de beste, betamelykste, gevoeglykste middelen in 't werk stellen, en tyd en plaats behoorlyk onderscheiden, nademaal de ondervinding leert, dat een zelfde muzykstuk eene *dienstige* hartstogt in een zedig persoon; eene *nadeelige*, in een ligtmis; eene *geoorloofde*, of een bruiloft; eene *wraakbaare*, in de Kerkgemeente, konne verwekken; van al het welke de regel der verbeelding de rede insluit. Voor 't overige, verstandigen weeten, dat het *misbruik*, 't noodlot der edelste, verhevenste dingen, eener goede zaak geen zier van haare innerlyke waardy beneeme; niet der zaak, maar den misbruikeren, die er venyn onder mengen, zy te wyten; dat het mede tot een bewys van de waarde der edlen Muzyk verftrekke, door de Propheten den misbruikeren in 't geheel

te zyn ontzegd [§ 260]; dat toehoorderen, die, gelyk byen, uit allerhande bloemen honing weeten te zuigen, van iets, dat, gelyk de Muzyk, waarlyk tot stigting kan dienen [§ 317], stigting kunnen ontfangen, schoon menig zang- en speelkonstenaar eene klok verbeeldt, die anderen naar de Kerk luidt, en er zelve nooit in' koomt; dat het inmiddels onze pligt vereifche, verre van het kind met het badwater weg te gieten, het misbruik af te fchaffen, en 't regte gebruik, naar uiterfte vermoogen, te helpen herftellen.

§. 327.

Het waare oogmerk van de voorfchikking des maatgezangs bestaat in DIENSTIGE, GEOORLOOFDE VERLUSTIGING EN BEWEEGING DES MENSCHELYKEN GEMOEDS. Het zoude onmenfchelyk weezen van zig te verbeelden, dat men een *goddelyk gefchenk* misbruiken, en alleen of voornamentlyk tot den dienst der ydelheid befteden moest. Het oogmerk kan ook niet enkelyk in de zogenaamde *verlusting des gehoors* leggen (a), vermits de vraag blyft, waarom het gehoor moet worden verlustigd? en, het hier niet flegts op geneuglyke indrukzelen aankoomt, daar zelfs de *droefheid* eene dienstige gemoedsbeweeging kan weezen [§ 325]. Ten deezen opzigt zaid de vermaardte griekfche muzykgeleer-, de (b): al 't vermaak, uit de Muzyk gefchept, verdient juist geen berifping, doch, 't is ook, flegts iets toevalligs, niet haar voornaamfte oogmerk, 't welk alleenlyk legt in de *bevordering der deugd*, . Immers, de indrukzelen, die wy

T 3

door

a) *Mattheson*, Orchestre 3. pag. 196. seq.

b) *Aristides Quintilianus*, de Musica, lib. 2. pag. 69; Ed. Meibomii.

door de zinnen ontfangen, zyn tot geen uiteinde bestemd, maar, tot een ladder, langs welke wy het gemoed tot den geever alles goeden kunnen en zullen verheffen; zelfs muzykkundige heidenen wyzen ons hemelwaards, door volmondig te belyden, *het heerlykste en voornaamste werk der Muzyk zy dit, dat ze ons tot ernstbafte, goddelyke gedagten bringe (c)*. Zeker, de Muzyk kan op allerhande wyze gelegenheid geeven tot overpeinzingen, die, uit behoorlyke inzigten aangesteld, van groote nuttigheid kunnen weezen, en natuurlyker wyze den geest moeten opleiden tot het verhevenste der natuurlyke godgeleerdheid, 't gewigtigste en voornaamste gedeelte aller menschelyke kennis (d). Naast deeze stigtelyke verlustiging en verlustigende stigtiging, door maatgezang veroorzaakt, koomen hier voorts in aanmerking allerhande muzykaale vermaakelykheden, die thans *niet onstigtelyk* zyn, maar, tot zodanige uitspanningen behooren als de zedekunde en de religie ons veeleer gebieden, dan in 't geheel ontzeggen (e); genoeg, de componisten en de zang- en speelkonstenaars kunnen teffens tot een verhevener oogmerk mede werken, en nuttigheid aan de famenleving beschikken, daar hen anderzins ook waarlyk niet veel meer achting, dan

c) *Clarissimum profecto ac princeps Musica opus est gravissima erga Deos pensatio. Plutarcbus, de Musica*

d) à proportion de l'intention de ceux qui voudroient entrer en ces reflexions, elles pourroient devenir tres utile . . . car leur effet naturel doit être d'élever l'esprit jusqu'à ce qu'il y a de plus grand dans la theologie naturelle, la plus importante & la plus noble de toutes les connoissances humaines. *Dodart, Mem. de l'acad. roy. 1700. pag. 364.*

e) *Barbeyrac, traité du jeu, chap. 1, § 36.*

dan speelkaartmaakeren, en diergelyke onnutte dienstknechten, zoude toekoomen (*f*) Wat hier nu tot het *lof des Heeren*, tot *stifting* en tot eene *artseny des gemoeds*, dienvolgens *vegetragt* tot *bewordering van deugd*, kan verftrekken, noem ik DIENSTIGE— en wat enkelyk zyne opzigt heeft tot onfchuldige, onberispelyke vermaakelykheden, GEOORLOOFDE VERLUSTIGING EN BEWEEGING DES MENSCHEN GEMOEDS [§ 1]; en in het verwekken, onderhouden en verfterken van dusdanige neigingen en hartstogten, 't welk van zelve mede brengt het verzwakken en dempen van tegengeftelde; beftaat het *eenigfte waare oogmerk*, tot het welk de toonen ons zyn vergund, om dat ze aldus onze volmaaktheid *best* kunnen bevorderen, en, zelfs de natuurwet ons, met een goddelyk gezag, tot het *beste* verpligt, waar tegens myns oordeels geen verftandige zal begeeren in te leggen. Daar nu ieder menfch, ieder Chrif, tot een zedeleraar is gebooren (*g*), en de muzykoeffenaars foorten van zedemeesters *kunnen* weezen, zo volgt, dat ze zulksweezen *moeten*; dat ze volftrekt gehouden zyn, alles, wat met rede kan worden berispt, te vermyden; voor allen dingen het waare oogmerk hunner bedryven te kennen, nooit uit het oog te verliezen, en tot deffelfs bereiking de beste, gevoeglykfte middelen aan te wenden. Zodanig maatgezag als nu tot bereiking van 't gemelde oogmerk *kan* verftrekken, noem ik MUZYK. Dus vervallen van zelve allerhande onnozele en kwaardardige tegenwerpingen, dat de Muzyk de aandacht verhindere; een heimelyk vergift inluite enz. als flegts opzigtelyk tot muzykaale uitwerpfelen en gedrochten, daar men in

T 4

te-

f) Mitzler, mus. bibl. tom. 3. pars 2. pag. 545.

g) Barbeyrac, ubi supra. Pref. pag. LXXII.

tegendeel van 't geene, dat in der daad *Muzyk* kan heeten, zig met rede alles goeds mag beloven. Voorts, daar men, by voorbeeld, geestelyke *Muzyk* ook in kameren, en elders, kan uitvoeren, men verdeelt haar, niet zo zeer wegens de verschillende plaatsen, als ten aanzien der verschillende voorwerpen en bedryven, in *Kerk- tooneel- en Kamermuzyk*.

§. 328.

Het oogmerk der KERK-MUZYK is, de toehoorders te stigten, tot aandacht op te wekken, en innigste eerbied omtrent het Opperweezen in hen te ontsteeken. Van dit gedeelte, als 't gewigtigste, zal ik vervolgens nadere verklaring bybrengen.

§. 329.

Het oogmerk der TONEEL-MUZYK, of Opera, bestaat hier in, de oeffening der deugd aangenaam en pryswaardig, maar de leelykheid der ondeugd, als vruchten der dwaasheid, afschuwelyk en veragtelyk voor te stellen. Ze zal dienvolgens de harten der toehoorders raaken; zodanige gemoedsbeweelingen, als er verhandeld worden, in hen verwekken, en in 't gemeen een school van goede zeden weezen. Zulke toneel-muzyk is er niet alleen moogelyk, by aldien de poeten, componisten, uitvoerders en toehoorders, ieder hunne pligten kennen, en omzigtig in acht neemen [§ 263], maar ook zomwylen daadelyk voorhanden, schoon men by gebrek van eigen ondervinding (a) moeite heeft om er behoorlyk over te oordeelen.

a) *Croufaz, Logique, tom. 1 pag. 75. edit. 1710. Sensus nostris non scena depravat. Cicero lib. 1. de leg.*

§. 330.

In de KAMER-MUZYK vloeit alles, als in een middelpunt, samen. Men gebruikt zang- en speelmuzyk in vreugde en treurgevallen, zo wel tot eene artseny des gemoeds, als tot verkwikking en verheuging; tot tydverdrijf, pracht, gasteryen, eerbaare dansfeesten, jaagden, en in 't gemeen tot alle zodanige muzykaale byeenkomsten, alwaar aanminnigheid en konst met elkander als om den prys strieden, met één woord, tot CONCERTEN. Genoeg, wanneer dit alles tegen het voornaamste oogmerk niet aanloopt, maar evenwel *indirect*, tot de *bevordering van deugd* kan verstreken.

Van het WEZEN der Muzykkonst.

§. 331.

Het wezen der Muzykkonst bestaat in NABOOT-SING DER NATUUR DOOR MAATGEZANG. Schoon *natuur* in enkelvoudige dingen weinig volmaaktheid voortbrengt; zelden de laatste hand slaat aan 't geene, dat door konst kan worden voltooid; haare schoonheden niet by elkander, maar op oneindig verschillende plaatsen verdeeld houdt, en dus aan onze oplettenden neerftigheid vry wat overlaat; daar zy echter verscheiden- gelykvormig- en evenredigheid, orde, volmaaktheid, eindens en treffelykheid vervangt [§ 200]. ja, met *werkende kracht* is begaafd, terwyl alle konstwerken slegts *lydende* zyn, zo volgt, dat men haar als het modél, 't patroon, als de eenigste, volmaakte regelmaat, als de baarmoeder en bronader aller zodanige schoonheden, diede konst ooit kan leveren, hebbe aan te merken;

dat de konst de natuur nooit overtreffen, maar enkel *fraaie copy*, enkel *nabootsing*, heeten konne; en dat het *wezen* [§ 67] aller konsten, hoe verschillende de wyzen en middelen van nabootsing ook zyn moogen, in *nabootsing der natuur* bestaa. De *natuur door maatgevang nabootsen*, betekent dan in 't gemeen, dat ieder muzykstuk, volgens het voorschrift der natuur, *verscheiden-gelykvormig* en *evenredigheid*, *orde*, *volmaaktheid*, en een wettig oogmerk insluite en te kennen geeve; en in 't byzonder, voor zo verre men namelijk zekere *beweeving* klinkende uit te beelden, en zekere *hartstogt* te verwekken heeft, dat men van alle kanten de beste modellen vergadere, en uit ieder weer het beste kieze, *ten einde het maatgevang overeenkomst bevatte met 't geene, dat natuur ons in zulke gevallen aanwyft*. Wie, by voorbeeld, toonente berdebrengt, die overeenkomst hebben met zulke, als men by lieden, van *blydschap* aangedaan, doorgaans ontmoet, die bootst de natuur naa, en verwekt in vatbaare toehoorderen, natuurlyker wyze, *blydschap*.

§. 332.

De grondregel der muzykaale practyk, die men nooit te nadrukkelyk kan inscherpen, is deeze: MEN MOET HET VOORSCHRIFT DER NATUUR VOLGEN. Het *natuurlyke*, dat namelijk volgens dit voorschrift geschiedt en geschieden moet, is de bronader aller welgegronde konstregelen; ja, 't geene, dat alleen de verbeelding welgeregeld kan maaken, gelyk men in een tegengesteld geval spoorelooze driften volgt, en enkel harffenschimmen voortbrengt. Wyders de natuur houdt orde in haare werken; waar orde is, daar zyn regelen mogelyk om ze onderscheidentlyk te

te bevatten, en er over te oordeelen. Goede konfregelen wyzen de *orde der natuur* aan, en wie iets ordentelyks wil voortbrengen, dient zig naar zulke regelen te gedraagen: dienvolgens, *natuurlyk, ordentelyk, en regelmatig* betekent een en 't zelfde; te weten, het natuurlyke is ordentelyk; het ordentelyke, natuurlyk; en 't natuur- en ordentelyke, regelmatig, schoon alles, wat men regelmatig noemt, juist niet natuur- en ordentelyk kan heeten, om dat alle regelen, door 't gebruik ingevoerd, niet welgegrond zyn [§ 26]. Weerom, het is *natuurlyk*, dat ieder muzykstuk een verschillend verband van toonen levere, gemerkt natuur nooit twee volmaakt gelyke dingen voortbrengt [§ 102]; *natuurlyk*, dat het gelykmatig- en evenredigheid, orde, volmaaktheid en een wettig oogmerk bevatte, vermits wy zo iets in de natuur ontmoeten, en de goede smaak anderzins onvoldaan blyft [§ 200]; ja, het tegendeel van dit alles is *onnatuurlyk*.

§. 333.

Aangaande de *onderwerpen*, die men tot de Muzyk gebruikt, in speelmuzyk zelf verkieft, maar, in zangstukken van den digter overneemt en als beredeneert, men kan dezelve in *al te hooge, al te laage, en gevoeglyke*, verdeelen. Zommige, gaan namerlyk boven het bereik onzer bevassing, schoon menig zelfs *hemel en hel*, of, volgens de uitdrukking van zeker componist, *dingen die geen oog gezien, en geen oor ooit gehoord heeft* (a), door maatgezang uit te beelden onderneemt. Andere zyn, of op zig zelve, of in zekere tyden en omftandigheden, te laf om er van te fpreken, dienvolgens, der compositie onwaardig [§ 242]: of wy, by voorbeeld,

alle

a) *Mattheson*, orcheftre I, pag. 160, 307,

alle geluidgeevende dieren in maatgevang konnen nabootfen , aan blaifen , kraaien , bolken enz. is weinig eer te behaalen , daar ieder natuurlyke *bond* , *haan* en *os* ons datelyk kan overtreffen. Genoeg , er blyven evenwel ontelbaare gevoeglyke , over , die men , in betrekking tot het oogmerk , *muzykaale onderwerpen* mag noemen.

§. 334.

Componiften moeten behoortlyk denken. Niet allerehande paffagen famenvoegen , en zig naderhand bezinnen , wat naam het kind diene te hebben , maar , vooraf overweegen , wat ze volgens het onderwerp te zeggen behooren. Het koomt hier doorgaans aan op het uitdrukken van zekere *hartstogten* , en op derzelve *verfchillende graaden*. Het een en 't ander moet de componift in zig weeten te verwekken , of zyne uitdrukkingen , wat deftig muzykaal temperament en gehoor , ja , hoe fynen muzykaalen fmaak en hoe aardige invallen hy ook hebbe , blyven geest-ziel- en krachteloos. Hy moet zodanige blydfchap , fmart , vreeze , angst , hoop , droefheid enz. als hy in anderen tragt te ontfteeken , zelf levendig gevoelen. Al behoeft hy by 't opstellen van een treurmuzyk juist niet te huilen , zal hy *droefheid* uitdrukken , hy moet of waarlyk droevig weezen , of de indrukzelen van eertyds gevoelde droefheid weer konnen doen herleven ; doch , kan hy niet begrypen , wat droefheid zy , hy is tot zulk flach van compositie onbekwaam , gelyk tog de werking onmoogelyk meer kan influiten , dan de oorzaak , en ieder toehoorder , met eenen goeden fmaak begaaft , hier zo wel als in de poezy en elders , datelyk bemerkt , of het hart fpreekt , dan de gemaaktheid. Dienvolgens , dat niemand

in

in alle deelen der compositie, ja, nooit in die van eenige vrye konst, even gelukkig slaage, daar van legt de voornaamste rede in 't gebrek van eigen ondervinding, en in de *favoryt-hartstogten*.

Voorts, het oordeel en de vindingryke geeft eenes componisten vertoonen zig inzonderheid in het THEMA eenes muzykstuks, aangezien het zelve ten eersten een klaar denkbeeld van de uit te beelden zaak moet geeven, en de verdere uitvoering slegts tot den *styl*, of de schryfwyze behoort. Wie, by voorbeeld, den stervenden Simeon wil voorstellen, en zulk een geraas van instrumenten laat voor af gaan, als of hy den twist der honden over het lighaam van Jesabel had willen nabootsen, die doet aanstonds bespeuren, waar het hem hapere. Wie, in tegendeel, de woorden van Pilatus, *ziet, de mensche* (Joh. 19. vs 5)! met zulk een nadrukkelyk thema begint, 't welk de toehoorderen gevoelig aandoet, hunne harten vermeestert, hunne zinnen als betovert, en eindelyk bewondering en overweeging, ja, diepe eerbied omtrent de oneindige, ewige liefde des stigters der zaligheid veroorzaakt, die toont klaar, dat hy als de geheele verhevenheid zynes geestes tot de uitbeelding zulk eener gewigtige materie hebbe besteed (a). Gelyk dan de *uitdrukking* zelve best te kennen geeft, of een componist behoorlyk hebbe gedagt [§. 7], men is daar van volkomen verzekerd, by aldien een muzykstuk het geene afschetst, wat desselfs oogmerk en benoeming mede brengt, en dus in den geest van geoeffende toehoorderen, die de gedagten by het voorstel naauwkeurig weeten bepaald te houden [§ 310], prikkelen van de voorgestelde zaaken overig laat.

a) *Scheibe*, critischer Musicus. tom. 1. pag. 62.

§. 335.

Men kan den goeden MUZYKAALEN STYL, naar 't voorbeeld der redenaaren en dichteren, als LAAG, MIDDELMAATIG en VERHEVEN onderscheiden. De laage, vereischt geene sierlyke opsmukking; weinig harmony; korte passagen; matig doorgewerkt; echter, aanminnige eenvoudigheid, of een soort van armoede, tot beweging van oplettenden bekwaam. Deezen wordt tegengesteld de *platte* en *laffe*, die of te langdraadig of te kort is; geenen samenhang, flauwe en ongevoeglyke vindingen vertoont, ja, tegen de muzykaale grondregelen aanloopt. De *middelmaatige* styl dient zeer aangenaam en vloeyende te weezen, uit klaare, lieflyke, levendige melody, ongezogte cieraaden, en ondersteunende harmony [§ 236], te bestaan, als hebbende zyne opzigt meer tot verlustiging, dan tot sterke gemoedsbewegingen. De *verheven* styl eischt iets prachtigs en nadrukkelyks, namelyk, grootse melody en volle, doordringende harmony, ten einde in de toehoorderen eenen levendigen indruk van de voorgestelde zaaken te verwekken. Tegen deezen staat over de *winderige*, al te hoogdravende, die zig alsdan vertoont, wanneer men ieder party evenveel vergt; de woorden zo verre uitrekt, dat de zin geheel ter zoek raakt; en, zulk eene menigte van geduurig als tegen elkander twistende cieraaden, dissonanten, trappen, sprongen en passagen samenlegt, dat natuur door konst wordt overheerscht. Weerom, tegen den middelmaatigen, staat over de *ongelyke*, of onordentelyke, die, het verhevene en platte mislyk door elkander mengende, als eenen bedelaarsmantel van allerhande lappen verbeeldt. Deezen styl ontmoet men doorgaans by zodanige

muzykaale helden, die alles uit de werken van anderen ontleenen, en er zo weinig eenen bekwaamen draai aan weten te geeven, dat een geoeffende te mets by ieder passage den naam van zeker auteur konde stellen, by voorbeeld, Tartini, Schikhard, Loccatelli, Mck enz. Dusdanige bultige schryfwyze is een beul voor gefcherpte muzykaale ooren, onverdraagelyker zelfs als de wonderige, alwaar nog geest en aardigheid, hoewel te sterk, doorstraalt. Ten deezen opzigt wordt dan aan goede componisten, die zig door vrugten van hunnen eigenen akker van elkander onderscheiden, een *ferme* of *vaste styl* toegeeigend. Inmiddels, daar de muzykaale smaak zowel de gedagten als de uitdrukking der componisten bestiert, en dus niet alleen geheel iets ander is als de muzykaale *methode* [§ 13], maar ook iets anders, als de muzykaale *styl* of schryfwyze, men zeid min eigentlyk een *muzykstuk van eenen nieuwen smaak*, dan, *van eene nieuwe schryfwyze of trant*.

§. 336.

Ten aanzien van verschillende natien, onderscheidt men tusschen den ITALIAANSCHEN, FRANSCHEN, DUITSCHEN en POOLSCHEN MUZYKAALEN STYL. De *italiaansche*, is in 't gemeen *teder*, *vloeyende* en *uitvoerig*, gebrukende de harmony voornamentlyk tot ondersteuning, en, opheldering van uitgelezen melody. De *fransche*, is *levendig*, *aanminnig* en *kort*; zeer bekwaam tot verheuging; een gezwooren vyand van buitenspoorigheden; vertoonende thans in Sonaten, Overturen, en eenige andere instrumentaal stukken, deffige, prachtige harmony. De *duitsche styl* is *stemmig*, *arbeidzaam* en *konstig*. De *poolische*, onlangs door den vermaarden *Telemann*, muzyk-directeur te Hamborg, in een hel-

helder licht gesteld, is vrolyk, klugtig en naauwkeurig afgedeeld; alles moet hier, in matige harmony, net aan elkander hangen, los van de hand gaan, en zo nadrukkelyk worden geaccentueerd, dat het zelfs de ongevoelykste toehoorderen aandoe (a). In ieder van deeze nationaale muzykaale schryfwyzen, schoon men de laatste, inzonderheid boertende gebruikt, vertoont zig het laage, middelmaatige en verhevene op vry verschillende manier, gelyk ieder ook eene andere methode, of een byzonder slach van agrementen, vereischt. Inmiddels, geen van allen onderscheidt zig merkelyker van zig zelve, dan de italiaansche, ten klaren bewyze, dat de Muzyk nergens sterker geoeffend en hooger geschat worde, dan in Italien: by voorbeeld, de Romeinsche styl kóomt ernsthafter en diepzinniger voort; de Venetiaansche, vloeyender en bevattelyker; geene, ziet meer op doordringende harmony; deeze, op galante melody. Weerom, de Neapolitaansche en Siciliaansche, levert eene gantsch byzondere negligente soort van maatgezang, 't welk gulle tederheid en edle eenvoudigheid uitdrukt (b); gelyk dan onze gewoone bewoording *Siciliana*, met een S niet met een C geschreeven, als geenzins opzigtelyk tot *Cecilia*, gewaande patronesse der Muzyk; slegts te kennen geeft, tederlyk, beweeglyk, op de trant der Siciliaansche Componisten.

a) *Scheibe*, ubi supra. pag. 117.

b) *Mattheson*, *Orchestre* 1. pag. 203.

§. 337.

De muzykaale schryfwyze moet met de uit te beelden zaaken, personen en bedryven overeenkomstig, met één woord, NATUURLYK weezen. Niets is hier verhevener, ten zy de gedagten zodanige zyn, en de uitdrukking er volkomen mede overeenstemt; niets

niets behoort tot den *middelmaatigen* styl, wat geen levendigheid van geest, en vloeyende uitdrukking vertoont; niets, tot den *laagen*, by aldien de vinding niet mat en kruipende, en de uitdrukking, zonder krullen, slegt en regt, evenwel in eene aanminnige laagte, voortkoomt. Zal er, by voorbeeld, een zondaar, een bedelaar, een slaaf, een balling, een troostlooze, een lachertige, een boer, een dommekracht, een plompert, de onnozelheid, het onverstand, of iets diergelyks, worden voorgesteld, men dient zig in den *laagen* styl uit te drukken; doch, betreft het blydschap, wellust, vryheid, vlyt, vrymoedig-werkzaam-mildheid, eenen konstenaar, koopman enz. de *middelmaatige* styl kooft in aanmerking; handelt men, in tegendeel, van heldendeugden, doorlugtige perfoonen, heerlykheid, majesteit en pracht, de natuur der zaak eischt eenen *verbeven* styl. Wyders, zommige hartstogten kunnen tot alle drie classen behooren, al naar dat de voorwerpen, en de graaden dier hartstogten, verschillen; ja, in de kerk-tooneel- en kamermuzyk heeft ieder goede styl plaats, hoewel altoos, naar maate van 't verschillende oogmerk, onder eenigzins verschillende gedaante: by voorbeeld, in Opera's, gelyk her tog aldaar *meer jok dan ernst is*, vertoont de *verbeven* styl zig best door vuurige, nadrukkelyke, prachtige melody, van harmony slegts verzeld; maar in de kamermuzyk, door melody en harmony met vereende krachten werkende.

Scheibe, l. c. pag. 97. sequ.

§. 338.

Een Muzyksluk is FRAAI, wanneer het maatgezang een muzykaal onderwerp, naar vereisch van 't

V

oog-

oogmerk, eigenaardig uitdrukt, en als naar 't leven afschildert. Gelyk een *portrait* fraai is, niet wanneer er oogen, neus noch mond ontbreeken, maar wanneer alle trekken met die van 't originaal volkomen overeendraagen. Men ontmoet *heroische*, *edle* en *gemeene tronien*, die ieder of fyne en gladde, of ruuwe en bultige trekken kunnen vereifchen; tot de uitbeelding van deeze laatste, dienen ons de *diffonanten* [§ 204], uit welker mengeling met *consonanten* allerhande coleuren fpruiten, en by gebrek van de welke men hier altoos behoorlyk redeneeren noch schilderen konde. Het koomt hier dan op verre na niet enkelyk aan op het grabbel gooyen van toonen, maar op toonfpraak of fpreekende toonen; niet zo zeer op het schilderen, als op het *treffen*; niet alleen op de fraaiheid van 't pinceel, namelyk, op even lieflyke melody, en even doorwrogte harmony, maar inzonderheid, op de *fraaiheid der uitdrukking*. De *fraaiheid*, of innerlyke volmaaktheid door den goeden smaak bemerkte, kan er zelfs by voorhanden zynde welgeregelde *melody* en nadruk van *harmony* t'eenemaal ontbreeken, by aldien of het onderwerp niet muzykaal is; of, 't maatgezag juicht, wanneer het kermen moest, en kermt, in plaats van te juichen, namelyk, geheel iets anders uitdrukt als de zaak vereifcht, gelyk tog, vrolyke toonzwieren, hoe ftreelende en lieflyk ook tot het gehoor koomende, op zangwoorden, die van smart en angstvalligheid handelen, geenzins zouden voegen. Weerom, de fraaiheid kan er ook gedeeltelyk ontbreeken, indien er of paffagen onder loopen, die, met de overige, geenen famenhang hebben, het originaal te fterk of te flaauw vertoon, en dus tot het oogmerk van geen dienst kunnen weezen; of, voor zo verre de krachten
der

der melody en harmony niet wyslyk zyn vereend, of, tyd en plaats niet behooryk worden onderscheiden, vermits tog een zelfde muzykstuk *fraai* kan weezen op 't *tooneel*, niet *fraai*, ja, voor zo verre het aan 't oogmerk zelfs hinderlyk valt, *legt*, in de Kerk. Voegt het, dat het maatgezag de verbeelding ook bekoore, of *streelende* voortkoome; dat het verheven- en levendigheit van geest, konst en pracht doe uitblinken, 't is er zekerlyk niet slimmer om: inmiddels, daar zelfs een portrait, dat in vergelyking met anderen leelyk is, uit hoofde van volmaakte overeenkomst met het originaal, *fraai* kan heeten, zo insgelyks een muzykstuk, *schoon met dissonanten als doorzaaid*. Het redelyk gehoor, of 't *verstand*, zal het in zulk geval evenwel lieflyk vinden, en voor *fraai* keuren, by aldien het *natuurlyk* is, en in 't gemeen voor *fraaier*, wat het natuurlyke krachtiger doet doorstraalen. Gelyk dan het oogmerk moet bevattelyk maaken, wat muzykaale styl, wat grondtoon, wat thema, wat soort van melody en harmony, wat rykdom van gedagten, vuur, levendigheit en konst er te pas koome; een muzykaal onderwerp wordt *eigenaardig* of natuurlyk uigedrukt, by aldien 't maatgezag het af te *schetsen* originaal te sterk noch te zwak, te krachtig noch te mat, te lieflyk noch te streng, te konstig noch te eenvoudig vertoont.

§. 339.

De grondregel van de compositie der VOCAAL-MUZYK is deeze: DE COMPONIST MOET DEN STYL DES DICHTERS VOLGEN, of, in desselfs wyze van denken overgaan. De zin der zangwoorden verbeeldt hier namelyk het af te *schetsen* portrait; daar nu de smaak nooit onderrigt

V 2

geeft

geeft in de taalkunde, 't is al zo onmoogelyk, over de fraaiheid van zangstukken zonder naauwkeurige bevatting van den zin der zangwoorden, die hier het oogmerk moet aanwyzen, behoorlyk te oordeelen, als over die van een portrait, zonder kennis van het af te fchetfen originaal. De eerste en voornaamfte vraag is hier, *of het maatgezag de hartstogt, in de woorden opgeflooten, en wel in den zelfden graad, hebbe getroffen?* Zo ja, de Muzyk staat tot die hartstogt eveneens als de poezy, namelyk, *beide, in meekundige proportie.* Dit toppunt der muzykaale volmaaktheid, van 't welk men algemeene doch geene byzondere regelen kan geeven, vermoogen slegts verhevene geesten, door wetenschappen, deftige modellen, onvermoeide befpiegeling en oeffening opgewekt, te bereiken. Waar paffier noch liniaal meer te pas koomen, daar begint eerst het fynfte der konft, *het fchilderen naar 't leven.* Inmiddels, wy weten door ondervinding, dat zulks zo wel in de compositie als in 't portrait en historyfchilderen moogelyk zy, en moogen vryelyk vaststellen, dat die volmaaktheid algemeener weezen, en de Muzyk onglyk meer werking doen zoude, by aldien of de dichters en wysgeeren componeerden, of de componiften, naar 't voorbeeld van den ouden tyd (§ 30. not.) dichters en wysgeeren waren, te weten, *behoorlyk hadden leeren denken.*

§. 340.

Zelfs ieder instrumentaal-muzykstuk zal, volgens het oogmerk der instelleren, zekere gemoedsbeweeving verwekken. By voorbeeld, eene Menuet, 't zy men ze fpeelee, of zinge, of dansende gebruike, gemaatigde vrolykheid. Eene Gavote, juichende blydschap. Eene Bourée, bezaadigd- en onbekommerdheid. Een March,
hel.

beldenmoed. Eene *Rondeau* (a), *Rigaudon Passépied*, *Courante*, en *Gigue*, zekere graaden van *blydschap*. Eene *Entrée*, *Passacaglia*, en *Ciaconna*, *verhevendheid*. Eene *Polonoise*, *vrymoedigheid*. Eene *Sarabande*, *ernsthaftigheid*. Eene *Loure*, of *spaansche Gigue*, *bedaartheid*. Eene *Intrade*, *verlangen* naar iets meerders. Eene *Allemande*, *vergenoegt- en standvastigheid*. Eene *Ouverture*, *edelmoedigheid*. *Capricen* en *Fantaisien*, *verwondering*. Dit alles gedenk ik by nader gelegenheid, door behulp van nooten, uitvoeriger voortedraagen; genoeg, de instrumentaal-muzyk kan insgelyks *toonspraak* weezen (§ 307), en, zoudete regt *zinneloos werk* heeten, by aldien ze niets bepaalds konde uitdrukken. Gelykt nu dit slach van compositie niet zo zeer naar 't schilderen van portraiten, als naar andere gedeelten der schilderkonst, gemerkt de keur hier aan den componist staat; de goede smaak roept hem evenwel gestadig toe, *volgt het voorschrift der natuur*: te weeten, de keur geschiedt zynde, is en blyft hy gehouden, samen te voegen wat in betrekking van het vastgestelde oogmerk best by elkander past; ieder hartstogt haare eigene taal te laten spreken; dienvolgens, in ieder geval zodanige *gemoedsgestalte*, als men in de toehoorderen gaande te maaken, te onderhouden en te versterken

V 3

tragt,

- a) Het woord SELAH, in de gewyde bladeren 83 maal voorkoomende, wordt aldaar, naar alle waarschynelykheid, 74 maal als een muzykaal konstwoord gebruikt, betekenende enkelyk *ritornello*, *da Capo*, of *herbaaling van 't voorspel*, gelykerwyze men om eenen *beurtzang*, als het eigentlyk zogenaamde *Rondeau*, die, naa de ingelaschde tusschenspellen, of *couplets*, verscheiden maal eveneens wordt herhaald, niet geduurig weer te schryven, er gemeenlyk het enkeld woord RONDEAU stelt. Men zie *Mattheson*'s erlaüterte *Selah*, Hamb. 1745.

tragt, alvorens in zig zelf te verwekken. Wyders, wordt de beweging der muzykstukken, gelyk in *Sonaten*, *Sinfonien* en *Concerten*, door zekere bewoordingen *adagio*, *allegro*, enz. en zekere byvoegfelen, *molto*, *assai*, *non troppo* enz. aangeduid, er volgt van zelve, dat deeze altoos opzigt hebben tot zekere *gemoedsbeweelingen*, en haare *verschillende graaden*.

§. 341.

Een muzykstuk is TREFFELYK, wanneer het maatgezag een verheven onderwerp met zulke levendige verwen afmaakt, dat verstandige toehoorderen, als tegen wil en dank, er door worden ingenoomen. In dit geval straalt er des te meerder fraaiheid door, naar maate dat het oogmerk verhevener is, en men nadrukkelykerte beweegen tragt (200); het maatgezag redeneert en schildert wonderlyk fraai, dienvolgens, het muzykstuk is excellent, of treffelyk.

§. 342.

Fraaie en treffelyke muzykstukken worden te regt WELLUIDENDE genoemd. De term goed of wel zinspeelt op de innerlyke volmaaktheid eener zaak, uit kracht van de welke zy tot bereiking van zekker wettig oogmerk bekwaam is; en de rede, als opperregter (§ 203), verwerpt alles, wat aan het zelve niet beantwoordt, en dus ter zaake niet behoort, hoe zoetluidende en streelende het ook tot het gehoor koome. Deeze muzykaale waarheden zouden ongelyk bekender weezen, by aldien men zig gewende, in fraaie concerten het oogmerk van ieder muzykstuk na te speuren, en nooit anders, dan in betrekking tot het zelve te oordeelen; ja, nog liever waagde van er zomwy-

wylen verkeerd over te oordeelen, dan de gedagen er nooit ter deeg over te laten gaan, maar het slegts te laten beruffen by het gewoone 't is mooi; 't gaat niet leelyk; dat hebben wy gehad; 't is gedaan.

Van de geestelyke- of KERKMUZYK.

§. 343.

De Muzyk is in de Christenkerk ingevoerd, ten einde den Heere lovende, dankende en biddende, eendrachtiglyk aan te roepen, door zielroerend maatgezang de laauwe oninnigheid te ontflecken, en de aandacht levendig te houden. Wy leezen, Math. 26 vs 30, dat de Heer Jesus zelf, kort voor zyn bitter lyden, met zynen jongeren den lofzang hebbe gezongen; misschien één van de Psalmen, die, met Hallelu-Jah eindigende, het groote Hallelu-Jah wierden genoemd, hoedanige de Joden naa het eten van 't paaschlam, terwyl men den beker der dankzegging liet rond gaan, gemeenlyk gebruikten. Ook hebben des Heeren Apostelen de heilige bezigheid des psalmzings onder anderen 1 Theff. 3 vs 16; Jac. 5 vs 13. nadrukkelyk aanbevoelen, en dat zulks onder de eerste Christenen zy opgevolgt, is uit 1 Cor. 14 vs 26 genoegzaam af te neemen. *Clemens Alexandrinus* verhaalt, dat ze insgelyks by liefdemaalen, of gasteryen, geestelyke liederen zongen (a), en *Dionysius Areopagita* betuigt (b), dat men omtrent het 60 ste jaar naa Christus geboorte, in alle oosterfche Christenkerken reeds Muzyk, welverstaande *chooraalzang*, hebbe gehad. In de derde eeuw warden de Psalmen Davids ook in de egyptische christelyke

V 4

Kerk-

a) lib 2. Pædagog. cap. 14.

b) de hierarchia cœlesti & ecclesiastica.

Kerkgemeentens, door den bishop *Nepos*, die er zelf de vouzen toe maakte, ingevoerd. Hier zong slegts één ter tyd, en op het einde van ieder psalm, stemde de gemeente het *gloria Patri* aan (eere zy den Vader enz); doch in de oosterfche Kerken greep het eenpaarig psalmzingen stand tot in 't midden van de vierde eeuwe; ja, de Keizer *Constantinus Magnus*, wiens hartelust geestelyke liederen waren, had zig destig in 't zingen geoefend, ten einde ook in deezen de gemeente door zyn voorbeeld te stigten. Maar onder de regeering van desselfs zoon, *Constantius*, raakten de *beurt- wissel- of tegenzangen* (*antiphonæ*) in gebruik, zo dat de zanggemeenten in twee chooren, die elkander aflosten, wierden verdeeld, welk gebruik terstond van *Antiochia* naar andere gewesten overging, en allenthalve goedkeuring vondt (c); hoewel de Paus *Syricius* in 't jaar 387 verordende, psalmen en tegenzangen beurtwyze te gebruiken. De bishoppen *Hilarius*, *Ambrosius*, en anderen, stelden boven dien allerhande geestelyke, schriftmaatige *lofzangen* (*hymni*) in digt- en zangmaat, en vonden geraaden, ook aan de *figuraal- en instrumentaal-Muzyk* plaats te gunnen. Den bekeerden joden en heiden, die in de Muzyk ervaaren, en haar luister in de tempelen gewoon waren, kwam namelyk de choraalzing al te eenvoudig voor, des men gantsch geen zwaarigheid maakte, hen in deezen wat te gemoet te koomen, aangezien er immers in *geestelyke muzyk-stukken*, op eene verstaanbaare, destige wyze geuit, al zo wel als in diergelyke predicatien, GODS WOORD wordt verkondigt (d).

c) *Hieronimus*, in comment. ad Ephes.

d) *Verbum Dei est, sive mente cogitetur, sive canatur, sive pulsu edatur. Just. martyr.*

§. 344.

Hoe gezegende vrugten er uit de kerkelyke figuraal-muzyk zyn gesprooten, zulks blykt onder anderen uit de betniging van AUGUSTINUS. Deeze groote Kerkleeraar vermeldt, dat hy, nog Manicheer zynde, en zig eens uit nieuwsgierigheid onder't gehoor van Ambrosius begeevende, door de heerlyke liederen en lofzangen, die deeze bischop liet zingen en speelen; zodanig in 't hart zy getroffen, dat hy van blydschap begonst te huilen, en dat zulks de gelegenheid tot zyne bekeering zy geweest, gelyk hy dan kort daar naa door Ambrosius wierde gedoopt. Heer, zeyd hy (a)

„ ik heb geschreyd onder uwe lofzangen, scher-
 „ pelyk geroerd door de stemmen uwer zoetluiden-
 „ de kerke; deeze drongen in myne ooren; uwe
 „ waarheid wierd in myn hart uitgestort, en
 „ ontfak het vuur der aandagt; myne traanen
 „ vlooten, en ik bevond er my wel by „ Om
 die rede vervolgt deeze treffelyke kenner, dien zeer wel bekend was, dat er onder de behaaglyke zang- en speelstukken veele vodderyen onder loopen (b), hebbe hy, bischop te Hippon, in Africa, geworden zynde, raadzaam geoordeeld, de Kerkmuzyk, schoon door Athanasius afgeschafft, weer in te stellen, of ze misschien meer zondaars tot een inkeer mogt brengen [§ 309]. Ja, hy stelt voor vast, dat de Muzyk eene Gode behaaglyke konst zy, en

V 5 merkt

- a) Flevi in hymnis en canticis tuis, suave sonantis ecclesiae tuae vocibus commotus acriter. Voces illae influebant auribus meis, & eliquabatur veritas tua in cor meum, & ex ea astuabat inde affectus pietatis, & currebant lacrymae, et bene mihi erat cum iis. Conf. 9. cap. 6.
- b) Multa in canendo et psallendo, quamvis delectent, vilissima sunt. De Musica, lib. 1.

merkt het aan als eene wyze instelling onzes regt verwonderlyken meesters, dat wy van 't geene, wat tot het nut der ziele strekt, al zingende worden onderweezen (c).

c) O vera admirandi magistri sapiens institutum, ut simul et cantare videamur, et quod ad utilitatem animæ pertinet doceamur. Præf. in psalmos.

S. 345.

Tegen het einde der vierde eeuw verordende *Hieronymus* zekere zanguuren tot Gods eeren in de Kerken te houden, *horas canonicas* genoemd, van welke de Domheeren nog hedendaags den titel van *Canonici* voeren.

In 't midden der vyfde eeuw kwamen er te Weenen, ter gelegenheid van vreesfelyke rampen, met welke bykans geheel Vrankryk en Duitschland, door in de steden loopende wolven, daagelyks voorvallende donderbuyen, aardbevingen enz. wierde gedreigd, de eerste *bidzangen*, of litanien, te voorschyn. De Kerkmuzyk hielt redelyk stand, ja, hielt het fatsoen der kont op, toen men zelfs, gedurende tweehondert jaaren, in Italiën van geen Muzyk wist [§ 276].

Tegen het begin der sevende eeuw voerde de befaamde *Gregorius Magnus* eene nieuwe soort van Kerkmuzyk in, nog hedendaags onder de benoeming van *gregoriaansch* bekend. Deeze verkreeg zodanige goedkeuring, dat zelfs *Pipinus*, Koning der Franken, en Vader van Keizer *Karel de Grootte*, er eenige Koorzangers heenen zondt, om die nieuwe trant te leeren, en ze in zyn gebied alom bekend te maaken; doch, het een noch 't ander hen regt ter hand staande, bleef de zaak steeken, tot het eindelyk aan *Keizer Karel de Grootte*, door behulp van twee italiaansche meesterzangers, hem

hem door Paus Adriaan toegezonden, gelukte, dezelve in 't jaar 790 door geheel Vrankryk in te voeren.

In verscheiden navolgende duistere eeuwen beftondt het puik der Kerkelyke figuraal-muzyk uit zekere graveelige, vry onverftaanbaare ftukken, die men *Motetten* noemde.

§. 346.

In 't begin van de 16 de eeuwe kwamen er uit den Koker van *Lutherus*, *Beza*, en anderen, verscheiden *geestelyke liederen*, als voorboden der Kerkelyke reformatie, opdaagen; liederen, die gefchikt naar de vatbaarheid van den gemeenen man, meer zielen hebben geftigt, dan alle diepzinnige twiften der geleerden, gelyk zeker Jefuit zulks duidelyk genoeg te verftaan geeft.

Hymni Lutheri five Bezani animas plures quam fcripta et declamationes occiderunt. A. Contze, lib. 2. polit. cap. 18. pag. 99.

§. 347.

In 't begin der voorgaande eeuwe vondt *Ludovicus Viadana* [§ 283] geestelyke concerten uit, in plaats van de voornoemde *Motetten*, die naderhand merkelyk wierden verbeterd, en aldus tot op den huidigen dag in de roomfche Kerken wordengebruikt. Daarentegen, de *Protestanten* in Duitschland, en elders, voerden eene byzondere foort van epifche en dramatifche Kerkftukken in, *cantaten* en *Oratorien* genoemd, bestaande uit *Arien*, *recitativen*, *ondermengde chooraalen*, *fugen*, *chooren* enz; deeze verschillen niet alleen grootelyks in den ftyl van de *motetten*, maar de *fchriftmaatige*, *geeftryke zangwoorden* zyn er ook door-

doorgaans van gedrukt, en staan voor een zeer geringe prys tot ieders dienst. Ja, men ontmoet in Duitschland als geheele *muzykaale provincien*, by voorbeeld, *Thuringen*, alwaar zelfs de landlieden, uit zuivere liefhebbery, op zon- en feestdagen fraaie, veelstemmige Kerkmuzyk maken. Zeker fransman (a) zaid er van, in de beschryving zyner reizen door Duitschland: de „Duitschers houden het cieraad hunner Kerken, de menigvoudige harmony van stemmen „en instrumenten, voor een godzaalig werk, „daar wy Fransche ons zulke dingen als aan de „godvrugt hinderlyk verbeelden. *Ach! mogt het „in onze Kerken ook zo heerlyk toegaan, en zulke „achting voor de Muzyk worden gevonden, als by de „Duitschen „.* Doch, hedendaags hebben ze niet meer dezelfde rede van klagte; gelyk zeker galant fransch muzykschryver ons, onder anderen, verhaalt, dat de fransche Kerkmuzykanten in 't zwart moeten gekleed gaan; dat zy het voor eene groote eer rekenen, de Kerk te dienen, en er de kenmerken van te draagen; maar, maar, zaid hy eindelyk, *'t is wonderlyk, dat de Ouden zig van hunne Kerkmuzyk zo veel goeds beloofden, en dat wy van de onze zo veel kwaad vreezen.*

a) *Mabillon*, pag. 21.

b) d'y aller un peu plus gayement, ce n'est pas un mal; peu de Casuistes condamnent le plaisir qu'on prend à entendre un predicateur eloquent ... il est etonnant, que les anciens esperassent tant de leur musique d'Eglise, & que nous craignons tant de la nostre. *Histoire de la Musique. tom. 4. pag. 192.*

§. 348.

De tempelmuzyk der Hebreen behoorde, niet tot de ceremonielle- maar, tot de zedelyke wet. Zeker ver-

vermaard engelfch godgeleerde (a) zal hier't woord voeren: „ *Mofes* heeft den volke Israels nergens „ een wet of voorschrift gegeven, hoe de Mu- „ zyk by den ceremoniellen godsdienst zoude „ worden gebruikt, maar hy en 't volk Israel „ hebben, naar aanwyzing der onveranderlyke „ natuurwet, en de gewoonte aller volken, zo „ wel met eigene stemmen, als met luidrugtig „ gefchal van muzykaale instrumenten, Gode „ lof en dank geofferd; zo dat de instrumen- „ taal-muzyk geenzins als een gedeelte of aan- „ hangzel van den ceremoniellen godsdienst aan- „ gemerkt kan worden. *Mofes, Mirjam, Debora* „ en *Barak* maakten geestelyke concerten [§ 256], „ voor de levitische wet in de wereld kwam, hoe „ kan dan de Muzyk tot die wet behooren? moest „ men ze onder 't joodsche werk, onder den le- „ vitischen dienst der fchaduwten, rekenen, er „ zoude zekerlyk in Exod. 28 enz. van zyn ge- „ meld; doch nu, hebben wy ze aan te merken „ gedeeltelyk, als een algemeen gebod in de ze- „ delyke wet vervangen, en gedeeltelyk, inzon- „ derheid ten opzigt van laater tyden, namelyk, „ wegens de laauwe behartiging van Gods lof, „ als een uitdrukkelyk gebod van de hand des „ des Heeren door de hand zyner Propheeten, „ 2 Chr. 29 vs 25.

a) *Durellus*, hiftor. ritual. (contra Thomas Aquinas).

§. 349.

De Muzyk is geene weerdiche- maar eene geestelyke zaak. Dus noemt men ze billyk ten opzigt van 't gemelde *edelfte gedeelte*, tot des Heeren dienst geheiligd, gelyk dan ook de aaloude volken haar voornamentlyk angekwcekt en beschaafd hebben, om er gebruik van te maaken in bedryven, die

die zy als de verhevenste, gewigtigste en godsdienstigste aanmerkten [§ 254]. Men besluit derhalve te regt, dat de Muzyk in de Kerk eigentlyk te huis hoore, en tot geestelyke verrigtingen inzonderheid zy aan te wenden.

§. 350.

Wy blyven aan de kerkmuzyk voor altoos gehouden, by aldien de omstandigheden zulks eenigzins vergunnen. Het oogmerk der joodsche tempel-muzyk bestond hier in, den Heere op eene plegtige, nadrukke-lykste wyze te helpen loven en danken. Dit loven en danken, als het weezentlyk gedeelte van den godsdienst, ter onderscheiding van zelsdienst aangemerkt, is niet alleen de pligt, maar ook het behoud, en een dierbaar voorregt van redelyke schepzelen, hen door den algendegzaam genadelyk toegestaan, ten einde langs deezen weg 't gemoed te verheffen en te volmaaken. De Heer eischt een lof *van gantscher harte*; iets, zonder 't welk al het uiterlyke ons geenzins kan baaten; maar ook, een lof *uit alle krachten*: dienvolgens, wie den Heer niet alleen van harte, maar insgelyks, op de best moogelykste wyze, met zang en klank looft, die doet meer, dan iemand die slegts met het harte looft, en er stil mede door gaat, vermits geene, alle ontfangen vermoogens te werk stelt, en dus ook zynen vatbaaren evennaasten tot de eigenste pligt aanmoedigt en ontvonkt (a). Wyders, de Muzyk wierd eertyds zo hoog vereerd, teffens ook de heerlykheid der aanstaande verbondsgoederen te moogen helpen affschaduwen, en het *nieuwe lied*, 't welk den Heere zoude worden gezongen, (Pf. 98: vs 1), betekent alleen het *heilich evangelium*, onmoogelyk
geen

a) C. Huigens, gebruik' van 't Orgel, voorrede.

geen nieuw muzykstuk : nochtans, de rede die de *Pfalmist* van zyne voorbedagte liederen op instrumenten inbrengt, Pf. 92. vs 2-5. en dikwils met allerduidelijkste woorden herhaalt, was enkelyk het loven en danken. Daar nu de geestelyke Muzyk eerder als de joodsche tempel in wezen is geweest, behoeft ze geenzins met denzelven een einde te neemen; en daar ze tot de onveranderlyke pligt, den Heere uit alle krachten te loven en te danken, nadrukkelyk kan aanroopen [§ 317], en wy hier toe zelfs ongelyk grooter rede hebben, dan onze voorvaderen in de dagen des ouden verbonds, zy mag en moet in de kerk geduurig stand grypen. Vraagt iemand, waar staat dat geschreeven? Ik antwoorde, wy hebben er zekerlyk diergelyk goddelyk bevel, als de Israëlieten hadden, niet toe; doch, de kerkelyke instrumentaal-muzyk is ook nergens uitdrukkelyk verboden, behalven in den *Alcoran*, ja, 't is bekend, dat ze gezegende vrugten hebbe gehad [§ 344], en nog daagelyks konne hebben, als trekkende zelfs den godloozen tot den tempel [§ 309]. Maar, zeyd de muzykaale patriot (b), is het niet „ eene schande, naar een gebod te vragen, den „ Heere op eene plegtige, nadrukkelyke wyze te „ loven en te danken? Wie gebiedt aan 't pluimgedierte, door lieflyk kwinkeleeren naar uiterste „ vermoogen den schepper der natuur te loven „ (c)? de wet legt in de natuur der zaak, en in onze „ harten moest ze billyk geschreeven staan. „ Zegt men, wy verwerpen het gebruik der instrumentaal-muzyk niet buiten het kerkelyke (d); men kan evenwel niet bewyzen, dat ze aldaar verwerpelyk zy.

b) *Mattheson*, pag. 34.

c) volgens het spreukje: *laudat alauda Deum.*

d) non rejicimus usum instrumentorum Musices extra negotium cultus & religionis. *Rivetus*, ad Exod. XV.

zy. Hier te *Groningen* hebben wy thans op drie hooge feestdagen doorgaans nog een sweekfel van kerkmuzyk, en wist ieder componist uit de ondervinding, zo wel als ik, God dank, wat onuitdrukkelyk, zielroerend vermaak er met de compositie van geestelyke Muzyk gepaard gaat, wanneer men namelyk geheiligde, verhevene hartstogten regt levendig gevoelt, en eigenaardig uitdrukt, menig zoude walgen tegen de gewoone slegtigheden van *Lamour & du vin*. Weerom, men is ook van de voornoemde pligt ontschuldigt, indien de omstandigheden het niet toelaten: wy zyn hier op verre na niet in *Thuringen* [§ 347]: tot een regtschapen Muzyk in groote Kerken worden ten minsten twalf persoonen vereischt, en 't onderhoud van eene bende virtuosen loopt vry hoog aan; zonder nu eens te gewaagen, dat het wangedrag der muzykanten zelve, dikwils één van de voornaamste oorzaken is, waarom de Muzyk haare achting verliest, en, hedendaags niet behoorlyk wordt ondersteund (e). Evenwel, in kerkmuzyk mede zingen en speelen, is beneden niemands rang, daar wy in deezen zelfs *Keizers* tot voorgangers hebben [§ 293], en de rede, hoe de tyden ook moogen veranderen, hier altoos dezelfde blyft.

e) *Scheibe*, critischer musicus, tom. 2. pag. 237.

§. 351.

Men verbeeldt zig zonder grond, als of Muzyk de aandacht verbindere.

Het is volstrekt onmoogelyk, dat de Heer zynen volke zo iets, tot bevordering van aandacht zoude hebben voorgeschreeven; alleenlyk, het verschilt krachtig, wat men *Muzyk* noemt, en hoe men er mede omgaat. Wat verstandigen daadelyk in de

de aandacht stoort, is geen Muzyk, maar een muzykaal gedrogt en, ten besten genomen, *konstige dertelheid*. Doch, het gemelde wanbegrip spruit in 't gemeen uit het vooroordeel, dat de Muzyk slegts onder de wereldsche vermaakelykheden behoore; op dien voet nemen zommigen ergernis aan de vrolyke trant der Kerkmuzyk, anderen, aan zekere instrumenten. Wordt er by vrolyke gelegenheden vrolyk gemusiceerd, daar immers de Muzyk zig naar de zangstofte moet rigten, en niemand meer rede tot waare blydschap heeft, dan een opregt Christen; de zwaarhoofdige onkunde zeyd, 't gaat net als of het in een herberg ware. Weerom, zommige instrumenten, met welke men te mets ook by de straat loopt, neem eens *violen*, worden krachtig gemisbruikt, maar daar uit volgt nog in geen deele, dat ze *ydele instrumenten* zyn, en dat men rede hebbe, zig in de Kerk er aan te ergeren. Men moest zig daar aan ergeren, dat men aan baldaadige, reukelooze menschen de Muzyk niet geheel ontzegt, onttrekt en verbiedt. Zal een Christ uit dien hoofde, dat de godlooze wereld zig dit goddelyk geschenk aanmaatigt, en het zelve ten toon stelt, van zyn regt, over de groote daaden des Heeren te juichen, versleeken blyven? veeler vereifcht de billykheid, dat men het misbruik afschaffe, en 't regte gebruik herstelle.

§. 352.

Het beste en edelfte, wat de Muzykkonst ooit kan leveren, behoort der kerk. Niemand kan immers zonder reukeloosheid beweeren, dat de groote geever des geschenks [§ 323] zig met het uitschot, eenen droeven, naaren teem, moete vergenoegen,

en, men het pit der konst tot tooneel- en kamermuzyk diene te spaaren.

§. 353.

Het oogmerk der *Kerkmuzyk* [§ 328] geeft, onder anderen, de volgende *grondregelen* aan de hand: 1) alles moet hier op eene ernsthaftige, deftige, nadrukkelyke en verstaanbaare wyze worden voorgedraagen. 2) Het komt inzonderheid aan op *beweeglyke melody*, door volstemmige, doorwrogte, *prachtige harmony* ondersteund. 3) De *blydschap* moet hier met zekere ingetoogenheid verzeld gaan; geene al te vrye beweging, anderzins wel geoorloofd, doch hier ter plaatse aanstootelyk, maar slegts een innerlyk vergenoegen der ziel te kennen geeven. 4) *Droefheid, ontsteltenis, schrik, vreeze, bangheid, berouw over de zonde*, moeten, beneffens alle soortgelyke hartstogten; op de krachtigste wyze worden uitgedrukt, ten einde de toehoorderen des te gewisser te treffen. 5) De *tederheid* moet zig hier, in evenredigheid van het groot verschil tusschen geestelyke en wereldsche voorwerpen, met zekere bezaaidigheid en eerbied vertoonen. Kortelyk, *een Christ zal hier tegen Christen spreken*, des wordt er, behalven den muzykaalen geest, iets vereischt, dat alle konst verre te boven gaat, namelyk, *een begnadigt hart, 't welk zodanige heilzame gemoedsbeweegingen, als men in anderen poogt te verwekken, zelf levendig ondervindt.*

Van 't muzykaal behaagen en mishaagen.

§. 354.

De ondervinding leert, dat zommige natuurlyke en konstige toonen ons in 't gemeen behaagen, terwyl anderen ons in 't gemeen mishaa-gen; als mede, dat zommige, deezen, meer of min behaagen, maar geenen, meer of min, mishaa-gen; daar ons nu zonder rede, duidelyk of verwardelyk begreepen, niets behaagen of mishaa-gen kan, er wordt billyk naar de oorzaaken gevraagd. *Zonder overeenkomst tusschen onze gesteldheid, en, de voorwerpen die ons koomen aandoen, kan er, ingevolge eener onveranderlyke natuurwet, nooit behaagen plaats vinden; de reden der gemelde verschillende uitwerkfelen zyn derhalve in 't gemeen af te leiden uit overeen- en, gebrek van overeenkomst tusschen de toonen en ons oorgestel, gelyk, tusschen dit en onze begrippen.* Hoe grooter nu deeze overeenkomst, des te meer-hoe kleiner, in tegendeel, des te minder moeten zekere toonen ons behaagen. Van deeze zwaare, wydloopige stof-fe zal ik hier, behalven het reeds gezeide, nog eenige byzonderheden, die tot verder nadenken gelegenheid kunnen geeven, bybrengen.

§. 355.

Het gebrek van muzykaal temperament [§ 190] vervangt de natuurkundige rede, waarom de toonen in 't gemeen, zommigen niet kunnen behaagen.

Is het oorvlies te hard, als dat het door de trillende lugtdeelen aangedaan konne worden, er is geengevoelen veel min gewaarwording van toonen

moogelyk ; te week , om zulke schuddingen te kunnen uitstaan , wy vinden ze onverdraagelyk , om dat ze , het oorgeweefzel eenigzins in perikel van scheuring stellende , terftond eene ongenueglyke aandoening verwekken.

§. 356.

De luidrugtige spiegel van orde [§ 320] *luit de zedekundige rede in , waarom iemand , die tot wanorde overbelt , geen Muzyk mag noch wil veelen.* Uit kracht van aangebooren neiging tot orde , vindt men den maatflag , zelfs in geraasverwekkende lighaamen , eenigzins bevallig ; wie ondertuffchen de denkbeelden van orde tragt uit te rooyen , fchoon hy haar voor altoos , in weerwil van zig zelf , zekere onuitwiffchelyke , geheime achtting moet blyven toedraagen , dien is alles in den weg , wat naar orde gelykt , ja , des te onverdraagelyker , naar dat het dezelve met meerder nadruk tot de bevattting brengt , en dus zyne kwaade confcientie krachtiger onruft . Op dusdanige *muzykhaaters* , die den gemelden treffelyken spiegel zelfs voor bedriegelyk , gevaarlyk en heilloos uitkryten , paff het gezeg der Italiaanen : *God bemint hem niet , dien by de Muzyk niet doet beminnen ; dat van Lutherus : wie de Muzyk niet bemint , die moet waarlyk een grove klomp weezen ; van St. , Evremont : wy draagen , God dank , zulk teken van verwerping niet aan ons , dat wy de Muzyk haaten (a) , en alle voortgelyke , van beesten , en fteenen afgeleid ; uitdrukkingen waarlyk , die men , daar zommigen buiten flaat zyn gefield van haar te kunnen beminnen , met groote omzigtigheid dient te gebruiken .*

a) *Nous n' avons pas , grace à Dieu , cette marque de reprobation de hair la Muſique.*

Oeuvres mêlées,

§. 357.

Waarom behaagen ons de CONSONANTEN- en waarom mishaagen ons de DISSONANTEN, als zodanige? Hier te zeggen, wy stellen de rede, waarom zommige samenstemmende toonen voor 't gehoor aangenaam zyn, in de *magt, wil en goedheid van den grooten schepper (a)*, zoude een treffelyk antwoord weezen, wanneer men vraagt, waarom zyn er zulke toonen in de natuur vorhanden? doch, is in 't gemeld geval gantsch niet filosofifich: gemerkt men immers het zelfde antwoord op duizenderlei foortgelyke vragen konde geeven, en dus niet alleen tot het onderzoek niet aangemoedigd worden, maar ook van zodanige beweegreden tot innigste bewondering van des grooten Scheppers oneindige volmaaktheden, als er uit grondige kennis kunnen spruiten [§ 192. 322], verfteeken blyven zoude. De rede van 't voornoemd behaagen en mishaagen kan ook niet *enkelyk in ons oorgeftel* leggen, nademaal behaagen een foort van blydschap, gelyk mishaagen een foort van droefheid insluit, en niet het oor, maar de *ziel*, blydschap en droefheid gevoelt. Zegt men, wordt er niet op die wyze uit eene enkele aandoening een klaar oordeel gemaakt (*b*)? ik antwoorde, wy vinden ons gestadig als genoodzaakt tot het oordeelen over onze aandoeningen, en de goede smaak kan volgens klaare, onduidelyke begrippen regt oordeelen [§ 199]; maar, dat de wetten, hem

X 3

voor-

a) *Martin*, filosofifche onderwyzer, pag. 147. not. 29.

b) n'est ce pas substituer un jugement explicite à une pure sensation? Mem. de l'acad. roy. 1737. pag. 20.

voorgeschreeven [§ 200], eeniglyk haare opzigt zonden hebben tot het geene, dat voor onze lighaamlyke gesteldheid heilzaam of nadeelig is (*c*), daar van ontbreekt het bewys, en zal mischien wel achterweege blyven.

Zommigen hebben hier eene onderstelling verzonnen, die in den eersten opslag overaardig schynt: om dat wy namelyk niet weten, tot wat einde alle vezeltjes in 't slakkenhoorn, van verschillende lengte, spanning en veerkracht, zyn bestemd, zullen wy stellen, dat ze, by wyze van claviersnaaren gespannen, ieder tot het ontfangen van zekeren toon zullen dienen (*d*), en dus de rede van derzelve wel- en wanluidendheid uit den maatigen afstand, en de al te groote nabylheid dier vezeltjes afleiden. Vraagt men, waarom dissonneert eene *secunde*? het antwoord is, om dat er dan twee naast elkander leggende vezeltjes worden aangedaan, en dus het oorgeweefzel in gevaar van scheuring geraakt. Waarom dissonneert eene *septima*? om dat ieder prime ook het vezeltje der octaaf aandoet, zynde dus, by voorbeeld, *c*, *b*, ten naasten by van dezelve uitwerking, als *c*, *b*, $\bar{c}$. En waarom wordt de *quart* niet al te welluidende bevonden? ze zoude

ze-

- c*) la veritable raison est donc, à mon avis, uniquement fondée sur ce qui se passe alors dans l'organe par rapport à sa conservation . . . à son état de santé, favorisé dans un cas, & menacé ou dérangé dans l'autre. *ibid.* pag. 21.
- d*) à quoy serviroient toutes les fibres de la lame spirale, de différente longueur, tension & ressort? *ibid.* pag. 37. — Il y a toute apparence, que chaque fibre est destiné à recevoir un certain ton, à peu près de la même manière, que dans les clavecins les plus grandes cordes sont pour les tons graves, & les plus courtes pour les aigus. *Cron/az, traité du beau.* pag. 174. Ed. 1715.

zekerlyk behaagen, ten zy ze naast de quint ware geplaatst, tot welker vezeltje de werking der prime ook eenigzins overgaat, in voege dat door c, f; die van c, f, g, c̄ in beweging geraaken (e).

Maar hoe weeten wy, dat natuur zig in deezen veeleer naar de willekeurige orde onzer instrumenten rigte, als naar die, volgens welke zy zelve een muzykaal Systema voortbrengt [§ 166]? en genoomen, die vezeltjes lagen gelyk gespannen claviersnaaren by elkander, daar wy in orgelen 9 octavenruimten [§ 110], en het 196ste gedeelte éénes geheelen toons [§ 115. not. c], te onderscheiden vermoogen, er moeten niet alleen zo veel verschillende vezeltjes weezen, als bevatte-lyke toonen, maar, ook zo veel tusschen twee, die éénen geheelen toon zullen leveren, dat ze op verre na niet naast elkander kunnen leggen.

Myne meening is deeze: het wonderbaar maakzel onzer gehoortuigen sluit de rede in, dat ieder toon ons zodanig luidt, als hy luidt, maar dit alles zal enkelyk dienen om iets voor te draagen aan den *geest*, die alleen tot het bevatten en oordeelen is bekwaam gemaakt. De goede smaak gaat hier, met onbegrypelyke snelheid, aan 't *nummereeren*, tellen, wikken en weegen, ontdekken-
de in de intervallen, welke het klaar onderscheidend muzykaal gehoor hem ter toets over-geeft, aanstonds, zonder duidelyke kennis te behoeven, of er orde en volmaaktheid [§ 181], dan gebrek van dezelve [§ 209], voorhanden zy: *dienvolgens, de consonanten behaagen ons, om dat wy de orde en volmaaktheid, die zo insluiten, klaar bemerken, maar de dissonanten mishaagen ons, om dat wy er gebrek van volmaaktheid in gewaarworden.* In 't eerste geval wordt er behaagen, vermaak of verlustiging, in 't tweede, mishaagen, afkeer en walging
X 4 ge-

e) *ibid.* pag. 182. sequ.

gebooren, om dat het eene eigenschap der geesten is, zig aan alles, wat men als orde en volmaaktheid aanmerkt, waar men die ook ontmoete, te moeten verlustigen, en in een tegengesteld geval afkeer te moeten gevoelen. Dus blykt zelfs uit de natuurlyke harmony middagklaar, dat wy tot het beminnen van orde zyn gebooren. Gelyk nu de vraag, waarom ziet men geerne voorwerpen, die orde en volmaaktheid vervangen? slegts aan blinden betaamt, die, waarom hoort men geerne dusdanige toonen? past alleenlyk voor dooven, gemerkt het vermaak in de consonanten- en de afkeer tegen de dissonanten als zodanige, uit de REDELYKHEID zelve vloeit.

§. 358.

Waarom behaagen WYSLYK ONDERMENGDE DISSONANTEN? Hoe weinig overeenkomt er tusschen de dissonanten en ons oorgestel ook zy, het verstand vindtze behaaglyk, wanneer men begrypt, dat ze ter zaak dienen [§ 338], schoon ze onkundigen, en dieren, die achter het geheim noch aan duidelyke begrippen vatbaar zyn, buiten twyfel altoos ongeneuglyk en strydende zullen voorkoomen.

§. 359.

Waarom vindt men de ZINGENDE SPREKTRANT [§ 239] bevalliger, dan de gemeene?

Vooreerst, om dat de voortbrenging van moogelyke zangtoonen, te regter tyd en op behoorlyke wyze geuit, aan 't oogmerk van den grooten Schepper, die de werktuigen der zangstemme met verbaazende wysheid en magt toegesteld, en, niets te vergeefs gemaakt heeft, zekerlyk beantwoordt, gemerkt ook de konsten tot desselfs verheerlyking kon-

kunnen en zullen verftrekken, fchoon ieder toe-
 hoorder juift zo verre niet ziet, en menig keur-
 lyk zangoeffenaar er miffchien nooit op denkt.
 Ten tweeden, wegens de groote menigte toonen
 van verfchillende *hoogte, duurzaamheid en fterkte*,
 die men fpreekende niet kan te pas brengen, en
 welker lieflyke mengeling, reeds zonder behulp
 van zangwoorden, de verbeelding bekoort. Ten
 derden, wegens allerhande kleinste en groote *zang-
 leidingen*, of *agrementen*, die, behoorlyk te werk
 gefield, tot uitrekking van lettergreepen en
 woorden, die zonderlingen nadruk vereifchen,
 zeer bekwaam kunnen weezen. Ten vierden,
 wegens de aanminnigheid der *nabootfing*, die zig
 op eene luifterryke wyze van fpreeken onder-
 fcheidt, zonder zich echter van de fpreektrant
 geheel te verwyderen. Ten vyfden, om dat
 gevoeglyke zangtoonen de *oplettendheid* niet alleen
 onderhouden, maar, door meer tyd te geeven
 tot overweeging der voorgedraagen zaaken, zelfs
 krachtig bevorderen helpen. Ten zesden, om
 dat er, uit hoofde van de muzykaale maat,
verfcheiden perfoonen, zonder afbreuk aan de ver-
 ftaanbaarheid, *te gelyk fpreeken*, ja, den zin mer-
 kelyk verfterken kunnen. Ten zevenden, om
 dat de inhoud van zinryke woorden des te
 nadrukkelyker kan worden ingeprent, wanneer
 de *dicht- en zangkonft* met wyslyk vereende krach-
 ten werken. Ten achtften, wanneer er zig nette
 overeenkomt opdoet tuffchen de voorgedraagen
zaaken, woorden en toonen, de *mynen zelve* niet
 uitgeflooten, doordien het maatgezang alsdan,
den zin der woorden verzegelende, aan de *ziel der*
zaaken meerder verhevenheid, en aan 't *lighaam der*
woorden als een plegtgewaad en kroon komt by-
 zetten. Ten opzigt van alle deeze verfchillende
 bekoorlykheden pleegen zommigen, die zig niet

duidelyk genoeg weeten uit te drukken, kortelyk te zeggen (a), de zangmuzyk dringt tot het binnenste der ziel, en doet haar in zekere aanminnige opgetoogenheid als verparadyft staan.

a) De Brune, wetsteen, pag. 16.

§. 360.

Waarom kooft de CONCERTEERENDE HARMONY [§ 236] den kenneren bebaaglyker voor, dan de ondersteunende? De goede smaak en de rede ontdekken hier, wegens meerder overeenstemming tusschen het menigvoudige, meerder volmaaktheid, meer stoffe tot oplettendheid en nadenken, ja, tot bewondering. Het schynt, als of de partyen met elkander praaten; allerhande tegenwerpingen inbrengen, ten einde het gesprek levendig te houden; als of ze zeer verschillende gevoelens hebben, met elkander twisten, maar het eindelyk eens worden; als of ze eene welgeregelde *democracy*, of volksregeering, althans, *aristocracy*, of adelregeering, zullen uitbeelden, terwyl de ondersteunende harmony slegts eene *monarchy*, of alleenheersching affchetft. Zommige melodyen brengen in twyfel, of ze meer tot het voeren van heerfchappy, dan tot den dienst des boven- en hoofdzangs [§ 241] zyn bestemd. Ieder party moduleert, waar heen men het oor ook wende; en ieder moduleert op verschillende wyze, geene te mets in vieren— deeze, in twee en dertig deelen, dat men zeggen zoude, zulke dingen kunnen nooit overeendraagen: nochtans, ze koomen, als tegen alle verwagting, wonderlyk fraai met elkander te harmoneeren, ja, verwekken des te dieper indrukzelen, en des te klaarer begrippen, als ze levendiger tot de bevatting worden overgebracht. Dus wordt de *verbeelding*
door

door bekoorlykheden als overfelpt , en de rede
zeid , *wat verfchillende ryen van gedagten des uitvinders
vertoon en zig hier!*

§. 361.

*Wat oorzaaken zyn er van de FAVORYT- IN-
STRUMENTEN, FAVORYT-GRONDTOO-
NEN, en FAVORYT-STUKKEN? Het tem-
perament, en de fmaak, zonder nu van de gewoonte
[§ 201], en van 't geene, dat de regel der ver-
beelding kan te weege brengen [§ 310], eens
verder te gewaagen. Uit kracht van verfchillend
temperament is ons zenuwgeftel, fchoon eener-
hande deelen vervangende, anders gewyzigd,
des konnen zekere toonen met den graad der
fpanning van iemands zenuwen meer- en met
dien van anderen minder overeenkomt hebben.
Wyders, de fmaak rigt zig doorgaans naar 't
temperament, en behoorden te willen *behaa-
gen*, onderftelt, hun temperament kennen, of uit-
vorfchen, of blindlings treffen, gemerkt tog de
meefte, een regt meenen te hebben, in hun hu-
meur te volharden, en voor fraai te keuren,
wat daar mede overeenkomt heeft. Ja, de
dagelyke ondervinding leert, dat een *oploopende*
(Cholericus) mannelyk, moedig en doordrin-
gende moete worden aangetaft; dat een *bloetryke*
(Sanguineus) zig nooit aan te ernftige, gemelyke,
klaaglyke uitdrukkingen kreune, en dat een *droef-
geeftige* (Melancholicus) niet de minfte hardheid
konne verdraagen; hier uit kan men gemakkellyk
afneemen, dat en waarom fterkluidende instru-
menten, grondtoonen over de groote derde, en
vrolyke toonzwieren, op lieden van eene chole-
rifche en fanguinifche complexie— maar, zagter
geluid, grondtoonen over de kleine derde, en
lang-*

langzaam maatgezag, op melancholifchen meer vermogen hebben; waarom deeze, het *droevige*, en *diepzinnige*; sanguinifche, het *lugtige* en *stree- lende*; en cholerifche, het *bevig* en *grootfe*, inzonderheid behaaglyk vinden. Weerom, 't is ook in 't gemeen waar, dat men dikwils aan de grondtoon toefchryft, wat veeleer aan den goeden muzykaalen ftyl is toe te eigenen. Genoomen, iemands favoryt-toonen waren E over de groote en C over de kleine derde, hier uit volgt gantsch niet, dat alles, wat uit zulke toonen gaat, uit dien hoofde reeds bevallig wordt gevonden; anders moest ieder muzykftuk, in zulke toonen getransponeerd, ook daadelyk behaagen; 't welk evenwel de ondervinding tegenfpreekt, nademaal het by *favorytftukken* voornamentlyk aankoomt op *overeenkomst tuffchen het maatgezag en de begrippen*, gelyk menig zig zomwylen als verwondert, dat zulke toonmengelingen, aan welke hy deel fchynt te hebben, hem zelve niet zyn ingevallen. Inmiddels, daar alles, wat droevig of levendig zal werken, des te meer behaagt, naar dat het droeviger of levendiger werkt, het staat vast, dat *behaaglyk maatgezag des te behaaglyker worde gevonden, wanneer het teffens in favoryt-grondtoon*en, en op favoryt-instrumenten voortkoomt.

§. 362.

Waarom behaagt een FRAAI SOLO, en CONCERT, eene KEURLYKE SONATE, SINFONIE en CAPRICE? Ieder, van hoe verfchillend temperament hy ook zy, vindt in de verfchillende beweegingen, grave, allegro, dolce, prefto enz. doorgaans iets naar zynen fmaak. Doch, behalven het reine, doordringende *geluid* als zodanig, by voorbeeld, van eene Steiner of
Cre-

Cremoner viool, van een staartstuk van Rukkers, of Couchet enz, men wordt voornamentlyk aangedaan, niet door de verschillende grootheden, gedaantens en figuren der toonen, maar, door de gevoeglyke, geduurig anders verzonnen, onuitputtelyke vindingen, die het maatgezang levert, en die op oneindig verschillende manier, verwisseling, verdeling, samenvoeging, mengeling, hoogte, laagte, vertraaging, verhaasting, sterkte, zwakte, trappen, sprongen, keering, hevigheid, allerhande gewoone en buiten gewoone bewegingen, in zekere orde uitbeelden, en op eene nadrukkelyke wyze tot de bevassing brengen. Dusdanige geestige uitwerkzelen zyn het, die opletende, scherpzinnige, geestige behoorden roeren, als betoveren, en te mets in verrukking doen uitroepen, *hoe bedenkt men het zo! hoe geraakt men tot zulke heerlyke invallen!* Men bewondert nu eens den *componist*, die zo aardig, zo vry, zo verheven gedagt, zig behoorlyk uitgedrukt, en anderen tot het vertoonen van hunne eigene gaven gelegenheid gegeeven heeft; dan, den *uitvoerder*, die des componisten gedagten zo stiptelyk over te neemen, en, door goede muzykaale methode in een helder licht te stellen weet; nu, de zielroerende *melody*, dan, de prachtige *harmony*, en vindt het een en 't ander behaaglyk, by aldien het *natuurlyk* is.

§. 363.

Waarom behaagt het NATUURLYKE? om dat het natuurlyk, en, den goeden smaak tot een onveranderlyk rigtsnoer voorgeschreeven is; eene grondstelling, die nader bewezen kan worden noch verder bewys vereischt, en ook anderzins geene grondstelling konde heeten.

§. 364.

Waarom behaagt eene fraaie CADENCE?

Men brengt de gedagten uit den gróndtoon, en leidt ze aldaar weer in door allerhande *omwegen*. Deeze *omwegen* behaagen, om dat men op eene aanminnige wyze wordt verrast; men hoort de verwagting als ter leur gesteld; men grypt er na, het wordt onttrokken; doch eindelyk krygt men het weer, en vindt 't geene, dat bykans verlooren schein.

§. 365.

Waarom moet men juist zelf componceren, fantaiseeren, zingen en speelen? is 't niet genoeg dat de muzykanten zulks doen, en dat men hen lieden geboor verleent? Dit is de gewoonetaal van fymelende Muzykvyan-den, die de konst schynen te willen verheffen, maar echter, door haare oeffening aan jonge lieden, en aan perfoonen van rang, volstrekt te ont-raaden, genoegzaam kennelyk maaken, dat ze haar te ondermynen en den doodsteek te geeven tragten. Doch, de vraag is myns oordeels niet wyzer, als deeze, *waarom moet een redelyk schepzel meer vermaak genieten in zyne eigene volmaaktbeid, dan in die van anderen zynes gelyken?*

Van de NUTTIGHEID der MUZYKKUNDE.

§. 366.

De Muzykkunde ontdekt iets, dat te voren onbekend was, dies kan ze, vooreerst, door opening te geeven van den aardt der zaak, en door inscherping, dat de konst inzonderheid tot verheerlyking des grootengeevers, tot bevordering van goede zeden,
en

en hier naast tot geoorloofde verlustiging zy aan te wenden, de muzykaale praëtyk BETAAMELYKER maaken.

Ten tweeden, daar ze niet alleen vrugten, welker verzameling anderen vry wat tyd en nadenken hebben gekost, aanbiedt, maar zelfs de bronaderen, uit welke goede konstregelen vlieten, ontdekt, en dus den leergierigen als op zekere hoogte plaatst, van waar hy dingen, die eertyds gelyk eene wildernis door elkander lagen, nu, in orde geschikt, met een opslag kan waarneemen; ze maakt de praëtyk ook GEMAKKELYKER.

Ten derden, daar ze, volgens gronden die het verstand voor onwederlegglyk erkent, van de vreeze, den regten weg niet te treffen, ontheft, en tegen dwaalingen wapent, ja, daar de vastigheid van 't verstand op eene wonderbaare wyze tot de werkzaame leden overgaat, en dus haare zekerheid der konst te baat kooft, ze maakt ook VASTER EN VRYMOEDIGER IN DE PRACTYK.

Ten vierden, daar ze aanwyft, dat en waarom men de Muzyk als eene oneindige konst (§ 319) hebbe aan te merken; daar onze gedagten uit elkander als voortgeteeld worden, en er zig hier des te meer laat uitvinden, hoe meer er reeds ontdekt is, ja, daar men eerder honderd wettige gevolgen uit één duidelyk begreepen waarheid, dan één, uit tien verwardelyk begreepen stellingen kan afleiden; ze helpt de paalen van 't muzykaal ryk geduurig verder uitzetten, of maakt de praëtyk ook UITGEBREIDER.

Ten vyfden, ze geeft VERZEKERING VAN EEN BESTENDIG VERMAAK. Uit tweederlei soort van *volmaaktheid*, waare en gewaande (§ 198), spruit noodzaakelyk tweederlei soort van *vermaak*; als zynde namelyk *bestendig*, indien het op
waare

waare- maar *veranderlyk*, indien het flegts op ge-
 waande volmaaktheid is gebouwd. Hoe meer
 volmaaktheid men zig voorstelt, en hoe leven-
 diger de verbeelding werkt, des te grooter en
 levendiger is het vermaak; doch, ontdekt men
 naderhand in dingen, die vermaak aanbragten,
 onvolmaaktheid, het vermaak verdwynt eens-
 klaps, en verandert in afkeer: dienvolgens, hoe
 onduidelyker men den aardt der volmaaktheid
 eener zaak bevat, des te meer heeft men te dug-
 ten, dat het vermaak op den duurgeenstand houde;
 hoe duidelyker in tegendeel, des te bestendiger
 verlustiging mag met zig met rede belooven. Hier
 uit is gemakkelyk af te neemen, waarom onzy-
 dige kenners grooter, levendiger en duurzaa-
 mer vermaak aan konstwerken hebben, dan on-
 kundigen; geene, beschouwen dezelve met oogen
 des verstands; bemerken den graad der voorhan-
 den volmaaktheid, en teffens ook die aan hen
 verleend, uit kracht van de welke zy voor ande-
 ren zulke dingen in te zien, en naar regte waar-
 de te schatten vermoogen. Ze denken daaren-
 boven aan de gronden op welke dezelve steunen;
 aan de regelen, volgens welke deeze zyn voort-
 gebragt, en, nog ontelbaare andere voortgebragt
 kunnen worden; regelen, die hen eertyds dor en
 onyruktbaar scheenen, worden nu, door middel
 van het afgeschetste, 't welk haare nuttigheid en
 waardy onwederspreekelyk aan den dag legt,
 als bezield voorgesteld. Zeker, wie de onge-
 voeligheid, uit de gewoonte ontstaande, door ge-
 stadig vernieuwde oplettendheid weet te verban-
 nen, die schept reeds in eenvoudige muzykaale
drieklanken, welke een verwend gehoor nauw-
 lyks rekent, een onuitdrukkelyk vermaak, roe-
 pende te mets in verrukking uit: *hemel! wat ge-
 neugte spruit er uit de harmony!* een vermaak waarlyk,
 't welk

't welk *bestendigheid* belooft, doordien de consonanten, uit gestadige verandering van de welke het wezen der harmony bestaat [§ 222], orde en volmaaktheid insluiten [§ 181. 322].

Ten zesden, de *Muzykkunde kan zekere portie, aan 't muzykaal talent ontbrekende, vergoeden*. Wie niet bevrugt is, dien kan de bedreevenste vroedvrouw zekerlyk niet doen verloffen. Door *zingbaare denkbeelden* moet de geest bezwangerd wezen, of de praetyk blyft ziel-en levenloos. Hoe sterk de pooging van hen, die slegts in weerwil der natuur werken, de wicken slaa, zy bereiken evenwel nooit zodanige hoogte, alwaar de weg vlakker en gemakkeliker wordt. Ondertusschen, dit staat onwrikbaar vast, dat geesten van middelmaatige bekwaamheid, die anders buiten twyfel voor altoos in de laagte hadden moeten blyven, door de vleugelen der theory, zomwylen reeds eene ongemeene hoogte vermoogen te bereiken.

Ten sevenden, de *Muzykkunde doet menig eertyds genooten muzykaal vermaak weer herleven: wie zig namelyk een muzykstuk in desselfs zinscheidingen en perioden [§ 230] weet te verbeelden, die kan het ongelyk gemakkeliker onthouden, en zig weer te binnen brengen, dan iemand, die, van theory ontbloot, het duidelyke niet inziet.* (§. 196. not. 1.)

Ten achtsten, gelyk tog praetyk zonder theory niet dan oefening zonder verstand [§ 20] kan heeten, de *Muzykkunde is het steunsel der Muzyk*, voor zo verre zy ons bekwaam maakt tot het oordeelen en redencieren over muzykaale dingen, 't welk immers zonder haar behulp al zo onmogelyk blyft, als, zonder kennis iets te kennen, of, zonder toedoen der ziel tot kennis van eenig lighaam te geraaken.

Ten negenden, de *Muzykkunde is noodzaakelyk en*

voordeelig voor hen, die anderen in de Muzyk gedenken te onderrigten. Deeze, moeten zekerlyk iets meer weeten, als dat de muzyknooten, gelyk Elias-raven, het brood aanbrengeu, en, dat er twintig lessen op een maand gaan. Zy moeten reden kunnen geeven, schoon de leerlingen zo wys niet zyn van die te eischen. Men verbeeldt zig waarlyk zonder grond, als of iemand uit dien hoofde, dat hy beter speele, als een ander, ook beeter onderwyze (a); de ondervinding leert in

- a) Zeker beslepen Muzykgeleerde redenkavelt er onder anderen aldus over: „er behooren veele goede „hoedanigheden tot een leerling, maar tienmaal „meer, tot een onderwyzer. De verkiezing van „onbekwaamen, bederft de beste discipelen. Menig „meent het goed, doch kan evenwel niet meer „geeeven, dan hy bezit. De meeste, gaan by „hunne leerlingen ter schoole, en doen als jonge, onervaaren geneesmeesters, die, by manier „van proefneeming, het kerkhof aanvullen, en „er zig echter dapper voor laten betaalen. Iets „anders is, zelf goed speelen, en weer iets anders, goede speeiers aankweeken. Ik ken er „eenigen, die zig geen kleintje verbeelden, en „welken men ook, zonder flauw te worden, „nog wel een kwartiertje gehoor kan verleen- „nen; maar, zullen ze onderwyzen, ze weeten „waarlyk niet, of ze van achteren dan van voo- „ren moeten beginnen. Ze denken, het voldoe „reeds, als zy een paar regels nooten opstellen, „en in 't gros iets van de behandeling melden. „Dan speelen ze die eens gaau voor; slaan ver- „volgens de beenen over elkander; haalen de „snuifdoos voor den dag, kyken op 't oorlogy; of „ten venster uit; schudden het hoofd; stampen „met de voeten, en gaan vertrekken (jusqu' à de- „main). Dit slich van volk wordt niet anders „Ziet *Mattheson's* kleine general-bas-schule, „cap. 3. vom lehrmeister, §. 2. 3. Hier op volgen „nog

in tegendeel, dat lieden van middelmaatige bekwaamheid in de praetyk, maar die in de theory ten minsten even sterk zyn, de vereifchte geduld, wakkerheid, en vooral, de gave van ordentelyk en naar ieders vatbaarheid te redeneeren, bezitten, doorgaans beter scholieren maaken, dan overvliegers, die, wegens al te groote vlugheid van geest, maar al te weinig oordeel, zig zelf nooit zo verre krygen, eens bezadigd te overweegen, waar in de force van hun instrument bestaa, en, ten aanzien van muzykaale fantasiae, hen gelyken, die 's nagts hunne woonplaats weer vinden, zonder 's ogtens zig te kunnen bezinnen, wat straaten al doorgekruift. De Muzykkunde verbeeldt ten deezen opzigt, een proviandhuis, alwaar voedzel in overvloed te vinden; een magazyn, 't welk alleen de wapenen ter hand kan stellen, zonder welke de onderwyzers zig, op den duur, eer noch voordeel hebben te belooven. De konst is groot, en 't menschelyk leven, kort; geraakt er dan op deeze manier een proces eerder teneinde, genoeg, zy kwyten zig als eerlyke advocaten, en moedigen des te meer liefhebbers aan, in zulke harmonieuse pleitkonst, alwaar talent, verstand en oeffening het vonnis stryken, zig in te wikkelen.

Ten tienden, de *Muzykkunde is een middel tot de uitvorsching van iemands natuurlyk temperament*. Wie of compositie, en fantasiae, naar zynen smaak laat hooren, of openhartig ontdekt, wat soorten van muzykstukken hy voor anderen beminne, die verraadt datelyk zynedomineerende passie [§ 360];

Y 2

iets,

meer aardige aanmerkingen, der vertaaling waardig; doch, wy willen hoopen, dat het geene, wat deeze Criticus aan zyne tydgenooten mispryft, hie te lande juist niet toepasselyk zy.

iets, waar voor wysgeeren zig anderzins in redeneering omzigtig pleegen te wagten.

Ten elfden, de *Muzykkunde kan aan sebrandere liefhebbers, die tot de muzykaale practyk gelegen- noch genegenheid hebben, uit hoofde van bondigheid, tot een geestig vermaak dienen.* Menig persoon van jaaren, studie en oordeel, die groote virtuosen hoort, geen kans ziet van 't hen ooit naa te doen, en het ook nooit er op toe te leggen begeert, schept hier in vermaak, dat hy den aardt der toonspraak, de oorzaken der uitwerkselen, het volmaakte en 't gebrekkige der compositie en der uitvoering, duidelyker, dan zelfs de meeste componisten en muzykaale redenaars, inzie. Hier toe kunnen bondige geschriften gelegenheid geven, en langs deezen weg maakt de *Muzykkunde de Muzyk der achting van verstandigen waardiger, en doet ons die der geleerden herwinnen, welker oordeel, van groot gewigt zynde, der konst en erwaaren, deugdzaamen konstgenooten, met er tyd zekerlyk tot voordeel verstrekt.*

Voor 't laatste, zonder nu eens verder gewag te maaken van de dierbaare nuttigheid, dat de *Muzykkunde zomwylen tot opheldering van schriftuur-plaatsen behulpzaam kan weezen* (§ 18. not); het vermaak uit de *Muzyk*, als zodanige, spruitende, is slegts *sensuel*, of zinnenstrelende, terwyl dat, 't welk de *Muzykkunde* beschikt, te regt *intellectuel*, of verstandig, mag worden genoemd. Deeze laatste soort, door verstandigen beoogd, is *reiner vermaak*, en hier op zinspeelen de goude woorden van *Sauveur*, op 't tytelblad bygebragt: **DE MUZYKKUNDE IS AL ZO VERHEVEN, ALS DE MUZYK BEKOORLYK; DEEZE, IS AANMINNIG VOOR DE ZINNEN EN VOOR DE VERBEELDING; GEENE, VOOR 'T VERSTAND.**

E Y N D E.

REGISTER

van de voornaamste hier aangetrokken *auteuren*, en verklaarde *zaaken*.

A.

	S.
A andagt wordt door Muzyk niet verhinderd	350
<i>Aangenaam</i> , wat zo heet	229
<i>Aapen</i> , indiaanfche, hun concert	296
<i>Accenten</i> der menfchelyke ftemmen hebben tot het zingen kunnen aanroopen	248
<i>Accentuatie</i> der toonen, verbeeldt licht en fchaduw	226
_____ fluit de rede in van de afdeeling der zangmaaten	228
<i>Acouftyk</i> , muzykaale, wat ze is	34
<i>Adam</i> wordt voor een groot muzykant uitgegeeven	247
<i>Aeolius</i> , een grondtoon der Grieken	268
<i>Agrementen</i> , muzykaale	13
<i>Air</i> eenes muzykaalen redenaars	13
<i>Amphion</i> , een vermaard griekfch muzykant	261
<i>Antiphona</i> , foorten van muzykftukken	343
<i>Apollinarifche fpielen</i>	263
<i>Aretin</i> , Guido,	280
<i>Aristides Quintillianus</i>	267. 327
<i>Aristocracy</i> door Muzyk uitgebeeld	360
<i>Aristoteles</i>	265. 266. 267
<i>Aristoxenus</i>	46. 269
<i>Auguftinus</i>	18. 317. 323. 344

B.

B aas, waar van dit woord afkomstig	106
<i>Baccalaureus in Musica</i>	22
<i>Barbeyrac</i> , J,	316. 327
<i>Barden</i> , foorten van prieffters der aaloude duitfchers	255
<i>Bardus</i> , een befchermheer der Muzyk	255
<i>Basftemmen</i> , de regelmaat van de benoeming der toonen	106
<i>Beda</i>	16. 265. 279. 323

REGISTER VAN DE VOORNAAMSTE

	S.
<i>Begrippen</i> , verwarde, klare en duidelyke . . .	20
— van toonen worden met die van den reuk, smaak en coleuren te onregt gelyk gesteld . . .	196
<i>Beschryving van de Muzyk</i> . . .	1
— de volledigste, hoe ze op te vatten . . .	310
<i>Beverini</i> , auteur der eerste opera . . .	281
<i>Beweeing</i> tot het geluid vereicht . . .	36
- - - verwekt niet altoos geluid . . .	39
- - - geschiedt in tyd . . .	53
- - - krings-of golfswyze . . .	58
- - - der harmonische slagen . . .	220
<i>Biblishe historien</i> voor 't clavecimbel . . .	314
<i>Blaastuigen</i> , hoe ze toonen veroorzaaken . . .	50
— wierden by de Grieken weinig geacht . . .	267
<i>Blydschap</i> hoe ze door Muzyk kan worden verwekt . . .	331
<i>Boethius</i> . . .	269. 273
<i>Bovenzang</i> , wat zo heet . . .	241
<i>Braband</i> , eertyds een muzykaal kweekschool . . .	284

C.

C , betekenis van dit muzykaal maatteken . . .	227
<i>Cadencen</i> , frahie, waarom ze behaagen . . .	364
<i>Calvinus</i> . . .	266. 308
<i>Canonici</i> , wat het betekent . . .	269
<i>Carissimi</i> , een yermaard italiaansch componist . . .	285
<i>Cartesius</i> . . .	217. 219
<i>Cato</i> , de oude . . .	271
<i>Cicero</i> . . . 16. 17. 199. 255. 266. 271. 329	271. 329
<i>Chineesen</i> , oude, hun deftig gebruik der Muzyk . . .	270
<i>Cholerische</i> , wat soort van Muzyk hen best behaage . . .	361
<i>Chooraalzang</i> , waar in hy bestaa . . .	238
<i>Cirkel</i> , muzykaale, sluit niet net . . .	185
<i>Clavieren</i> , waarom ze tempering vereischen . . .	186. 187
<i>Coleuren</i> , konnen met toonen niet worden vergeleeken . . .	74
<i>Comedien</i> , wat ze te Romem uitwerkten . . .	271
<i>Comma</i> , wat het in de Muzyk betekent . . .	115
<i>Componeeren</i> , wat het is . . .	243
<i>Com-</i>	

AUTEUREN EN ZAAKEN.

	§.
<i>Componisten</i> hoe ze van zang- en speel-oeffenaaren	7.
verschillen	13
- - - moeten rede kunnen geeven	31
- - - hebben zig doorgaans naar den smaak	
der liefhebberen te rigten	245
- - - hoe ze moeten <i>denken</i>	320. 334
<i>Compositie</i> , muzykaale, wat ze is	7
- - - kan Muzyk heeten	9
- - - is 't voornaamste gedeelte der muzyk-	
konst	14
- - - van een muzykstuk, wat er in 't gemeen	
toe behoort	243
<i>Concerten</i> , wat ze zyn	330
<i>Confucius</i> beklagt den verval der Muzyk	270
<i>Conring</i> , H,	274. 308
<i>Consonanten</i>	164
- - - de volmaaktste die er ooit moogelyk zyn	
hebben wy reeds	183
- - - haare trappen van volmaaktheid	210
- - - waarom ze niet alle lieflyk met elkander	
harmoneeren.	213
- - - welke te regt voor de volmaaktste wor-	
den gehouden	217
- - - waarom ze in 't gemeen behaagen	357
<i>Contrapunt</i> , wat het betekent	280
<i>Cromatyk</i>	9
<i>Croufaz</i>	57. 69. 164. 258. 324. 329. 357

D.

<i>Damasceus</i> , Joh. een muzykaal reformateur	278
<i>David</i> , de koning en Propheet, wyt de Muzyk tot	
den lof des Heeren	257
<i>Decamerides</i> , wat het betekent	115
<i>Democracy</i> , door Muzyk uitgebeeld	360
<i>Demodocus</i> , een grieksch muzykmeester	264
<i>Derham</i>	92. 323
<i>Dertelheid</i> , kunstige	351
<i>Deugd</i> kan en zal door Muzyk worden bevorderd	264
	265. 266. 327
<i>Diatonyk</i> , wat het betekent	9
<i>Die.</i>	

REGISTER VAN DE VOORNAAMSTE

	S°
<i>Dieren</i> door verschillende instrumenten aangedaan . . .	295
- - - leveren zeldzaame Muzyk . . .	296
- - - maaken door 't geluid zekere hartstogten kennelyk . . .	300
<i>Diogenes</i> berispt de muzykanten niet zonder rede . . .	267
<i>Dionysus</i> , bygenaamd <i>Musicus</i> . . .	273
<i>Dissonanten</i> . . .	164
- - - behooren tot de beste Muzyk . . .	204
- - - haare orde is ten onzen opzigt enkel wanorde . . .	209
- - - waarom ze in 't gemeen mishaaغن . . .	357
- - - wyslyk ondermengde, waarom ze be- haagen . . .	183. 358
<i>Doctor Musices</i> . . .	22
<i>Dodart</i> . . .	92. 323
<i>Dorius</i> , een grondtoon der Grieken . . .	268
<i>Drieklanken</i> , muzykaale, wat ze zyn . . .	214
- - - hoe ze worden verdeeld . . .	214. 215
- - - waar uit afgeleid . . .	216
<i>Duitschers</i> , zommige verstrekken tot muzykaale wonderen . . .	290
<i>Dunstan</i> , gewaande uitvinder der veelstemmige harmony . . .	279

E.

E <i>gyptenaaren</i> , hun destig gebruik der Muzyk . . .	216
<i>Elisa</i> , de Propheet, vindt sijn aak aan de Muzyk . . .	256
— hoe de Muzyk hem diende . . .	313
<i>Engelhard</i> . . .	72. 105
<i>Ephori</i> der Grieken, hunne waakzaamheid omtrent de Muzyk . . .	262
<i>Epicurus</i> , oordeel over de Muzyk . . .	267
<i>Epiglottis</i> , der zangstemme behulpzaam . . .	100
<i>Eptamerides</i> , zekere naauw afgedeelde toonen . . .	115
<i>Euler</i> , L . . .	50. 56. 85. 93
<i>Euripides</i> , over 't regte gebruik der Muzyk . . .	264
<i>Evenredigheden</i> , muzykaale . . .	105. 141. 170
<i>Evremont</i> , St. . . .	289. 356

AUTEUREN EN ZAAKEN.

	F.	S.
F antaisje, muzykaale, wat ze is		10
<i>Farinelli</i> , een veredeld Muzykant		292
<i>Favorit-instrumenten</i> , grondtoon en stukken		361
<i>Ficinus</i> , Marfilus . . . . . 267.		323
<i>Figuuren</i> , redenkonstige, laten zig door Muzyk uitbeelden		230
<i>Eraaiheid</i> , wat ze is		198
- - - der Muzyk, hangt niet enkelyk van den maak af		245
- - - eenes Muzykstuks waar in ze bestaat		328
<i>Fransche Muzyk</i> , haare geschapenheid . . . . . 286. 288.		289
 G.		
G edagtenis, wat zy		199
<i>Geest</i> , muzykaale, waar in hy bestaat		189
- - - wat desselfs vertchillende hoogte stelt		202
- - - hoe men hem kan te hulp koomen		244
<i>Geestigheid</i> , wat ze is		199
<i>Geluid</i> , wat men dus noemt.		35
- - - wat het is		38
- - - hoe het van klanken en toonen verschilt.		43
- - - muzykaal, op tweederlei wyze verwekt.		50
- - - een zelfde, luidt ons eveneens.		61
- - - van onbezielde en bezielde wezens		102
<i>Geboor</i> , een zielsvermoogen.		62
- - - onderscheidt de hoorbaare grootheden zeer snel		172
- - - muzykaal, wat het is		193
- - - desselfs voorwerpen		194
- - - is de grondslag der muzykaale tekenkunde		195
- - - heeft verscheiden graaden		196
<i>Geboorkunde</i> , muzykaale		34
<i>Generaal bas</i> , waar van benoemd		106
- - - vertoont natuurlyke en konstige harmony		205
- - - wanneer uitgevonden		283
<i>Genest</i> , l'abbé		316
<i>Geschiedkunde</i> , muzykaale, wat ze is		246
- - - hoe verdeeld		277
<i>Gestreept</i> , één- twee- drie- vier		117
<i>Gewoonte</i> , haar vermoogen in de Muzyk		201
<i>Glasen</i> , hoe men ze laager en hooger van toon kan maaken		79
Z		<i>Glot-</i>

REGISTER VAN DE VOORNAAMSTE

	S.
<i>Glottis</i> , oorzaak der zangtoon	98
<i>Goochelary</i> , muzykaale	316
<i>Gottfched J. C.</i>	249 300
<i>Graffchriften</i> op twee vermaarde Muzykanten	287
<i>Gregoriaanfche trant</i> , in Vrankryk ingevoerd.	348
<i>Gregorius Magnus</i> , een reformateur der Muzyk.	278
<i>Grieken</i> , oude, hunne muzykaale wonderen	5
- - - hun deftig gebruik der Muzyk	261 feq.
- - - bedienden zig van 6 grondtoon	268. 304
<i>Grootheid</i> , bepaalde, wat ze is	53
- - - veroorzaakt gelykmaatige trillingen.	54
- - - stelt het wezen der toonen	67
<i>Gronden</i> , muzykaale, fluiten de rede in van de muzykregelen	23
- - - de voornaamfte, leggen in de wysgeerte.	24
<i>Grondtoon</i> , wat ze zyn	140
- - - waarom wy ze behaaglyk vinden.	200
- - - der Grieken	268
- - - over de groote en Kleine derde, doen gantsch verschillende werking	304

H.

H <i>a</i> , een indiaanfch dier	296
<i>Harmony</i> , muzykaale, wat ze is	5
- - - verschilt van 't harmony in 't gemeen	16, 17
- - - natuurlyke en konftige	205
- - - hoe ze van elkander verschillen	206
- - - haar wezen	222
- - - één- en veelstemmige	234
- - - ondersteunende en concerteerende	236
- - - vierstemmige, wanneer uitgevonden	360
- - - natuurlyke, geeft reeds gelegenheid tot verhevene befpiegelingen	322. 357
<i>Harmonyk</i> hoe ze van Harmony verschilt	138
<i>Harmonifche flagen</i> , wat er op clavieren toe wordt vereifcht	192
- - - gefchieden in vier beweegingen	220
<i>Hartstogten</i> , menfchelyke, hebben tot het zingen aangenoopt.	248
- - - fpreken ieder als haare eigene taal	300
- - - ze.	

AUTEUREN EN ZAAKEN.

•	•	•	zekere beoogde, hoe ze door Muzyk konden worden verwekt	92 303. 305.
•	•	•	tegengefelde, hoe door een zelfde mu- zykftuk veroorzaakt.	310
•	•	•	dienftige, nadeelige en geoorloofde	326
<i>Hebreen</i> maakten een godgewyd gebruik van de Muzyk				256
•	•	•	of ze ook in de gevangenis te Babel mu- liceerden.	259
<i>Heinichen</i>				244
<i>Hemel-muzyk</i> gaat boven het bereik onzer bevat- ting				42. 333.
<i>Hermes</i> , trismegiftus, uitvinder van zeker vermaard speeltuig				254
<i>Hexachorden</i> , door Aretin ingefeld				280
<i>Hieronymus</i>				343. 345
<i>Homerus</i> zong zyne gedigten den volke voor				261
<i>Hoofd-toon</i> hoe van eenen grondtoon verſchilt				200
<i>Hoofd-zang</i>				241
<i>Hoogte der toonen</i> , hoe veroorzaakt				75
<i>Hooren</i> , een werk der ziel				62
- - - hoe het gefchiedt				64
<i>Huigens</i> , C, ... 115. 131. 185. 221.				350
<i>Hymni</i> , foorten van muzykftukken				343

I.

I	onicus, een grondtoon der Grieken	268
	<i>Iosephus</i> , F, ...	249. 256
	<i>Instrument</i> , muzykaal, het volmaaktſte	211
	<i>Instrumentaal-Muzyk</i> kan en zal toonſpraak wezen	307
	- - - kan tot dapperheid aanmoedigen	308
	- - - allerhande hærtſtoegen weer doen her- leven	309
	- - - haare overige nuttigheden	312. 313
	<i>Inſtrumenten</i> , müzykaale, hoe verdeeld	48. 226
	- - - tot wat einde ze beſtemd ſchynen	70
	- - - tot den oorlog gebruikt	294
	<i>Instrumentum cordoſophicum</i>	36
	<i>Intervallen</i> , müzykaale, wat ze zyn	105
	- - - ſeven natuurlyke	108
	- - - van waar benoemd	112
	Z z	hoe

REGISTER VAN DE VOORNAAMSTE

	S.
- - - hoe ze worden onderscheiden . . .	114
- - - hoe veel er in één Ostaaf zyn . . .	130
- - - hunne verdeeling . . . 134. 135. 137.	161
- - - worden <i>collective</i> aangemerkt . . .	136
- - - reciproque	165
- - - eenerhande, kunnen zeer verschillende werking doen	174
- - - hunne gelyke invallingen	175
- - - vervangen orde en volmaaktheid . . .	181
- - - zommige worden door anderen voort- geteeld	182
- - - hoe men ze in een wiskonstige-en hoe in een praetykale zin aanmerkt	213
- - - aangenaame	219
<i>Intendant des plaifirs</i>	272
<i>Ifis</i> verspreide de Muzyk alom in Egypten . . .	254
<i>Italiaanen</i> , hunne muzykaale voorregten . . .	285. 288
<i>Jubal</i> , uitvinder van snaar-en blaastuigen . . .	249
<i>Iustinus</i> martyr	343

K.

K <i>amer-Muzyk</i> , wat ze vereifcht	8
- - - haar oogmerk	330
<i>Kamerton</i>	107
<i>Karel de Groote</i> , een beschermheer der Muzyk . . .	255
<i>Keizers</i> , liefhebbers en patroonen der Muzyk, romeifche	293. 345 272
- - - chrystelyke	293
<i>Kennis</i> , muzykaale, van verschillende foort . . .	20. 196
- - - middelen tot dezelve	27
<i>Kerkdienaars</i> wierden eertyds van impoft vry ge- feld	260
<i>Kerkmuzyk</i>	8
- - - één der voornaamste steunzelen der Muzyk	293
- - - haare nuttigheid	309
- - - haar oogmerk	328
- - - wanneer in de Chryftenkerken ingevoerd	343
- - - in Duitfchland en Vrankryk	347
- - - moet, zo doenlyk, altoos stand grypen	350
- - - haare grondregelen	353

Kir-

AUTEUREN EN ZAAKEN.

	S.
<i>Kircherus, A.</i>	15. 92. 267. 282. 296. 312
<i>Klappen by de Muzyk</i> , wanneer in gebruik geraakt	272
<i>Klank</i> , wat het berekent	40
- - - hoe hy van toonen verschilt	44. 45
<i>Klankgeflichten</i> , drie	139
<i>Klankvoeten</i>	229
<i>Klok</i> , heeft een klank, geen toon	45
<i>Koningen in Juda</i> , de vroomen, hielden de Muzyk	260
in eeren	260
<i>Konst</i> , wat ze is	12
- - - muzykaale, dient met weetenfchap gepaard te gaan	29
<i>Koortoon</i>	107
<i>Kumpeniften</i> verfchillen van componiften	269
<i>Kubnau</i>	314

L.

L <i>aagte der toonen</i> , hoe veroorzaakt	75
<i>Liederen</i> , geeftelyke, haare nuttigheid	317. 346
<i>Lighaamen</i> , geluidverwekkende	35
- - - veerachtige zyn alleen toonverwekkende	49
- - - hoe deeze worden verdeeld	51
- - - gelykflachtige	51
<i>Ligt</i> , wat zo is	28
<i>Litanyen</i> , wanneer ingevoerd	345
<i>Lugt</i> , de middelstoffe van 't geluid	37
- - - hoe ze toonen verwekt	58. 59
- - - of ze tot dien einde oneindig verfchillende deeltjes moet vervangen	74
- - - haare verfchillende veerkracht, wat ze in de Muzyk veroorzaakt	82. 92. 97
<i>Lugtgoiven</i> , hoe voortgeplant	70
- - - houden gelykmaatige fnelheid	71
<i>Lugttyp</i> , wat ze in 't zingen doet	99
<i>Lully</i> , 't orakel der franfche Muzyk	286
- - - een ryk, veredeld Muzykant	292
<i>Lutherus</i>	317. 323. 356
<i>Licurgus</i> , onder wat beding hy de Muzyk goedkeurde	262
<i>Lydius</i> , een grondtoon der Grieken	268

REGISTER VAN DE VOORNAAMSTE

S.

M.

M aat, muzykaale, wat ze is	227
- - - wordt tot de Muzyk volstrekt vereicht	237
<i>Maatgezang</i> , wat het is	I. 241
- - - wat het afscherft	299. 317
- " - hoe het de taalen van zekere hartstogten kan spreken	301. 303. 305
- - - waarom het in 't gemeen behaagt en mishagt	354. 355. 356 362
<i>Maat slaan</i> , hoe het aan te merken	228
<i>Martin</i>	210. 357
<i>Mattheson</i> 13. 14. 15. 17. 38. 42. 87. 101. 162	217. 247. 254. 259. 269. 271. 291. 292. 312
	313. 320. 327. 333. 336. 340. 350. 366
<i>Meibomius</i>	18. 250
<i>Melancholische</i> , wat soort van Muzyk hen best behaage	360
<i>Melody</i> , wat ze is	5. 232. 233
<i>Menuet</i> , wat ze vereischt	320
- - - wat ze verwekken zal	340
<i>Merides</i> , naauw afgeperkte toonen	115
<i>Method</i> , muzykaale	13
<i>Metrometre</i> , maatmeeter.	227
<i>Meurs</i> , Jean de, uitvinder der muzyknooten.	284
<i>Misbruik der Muzyk</i> , hoe het aan te merken.	326
<i>Mitzler</i> , L.	42. 76 85 93. 219 327
<i>Mixolydius</i> , een grondtoon der Grieken	268
<i>Moduleeren</i> , wat het betekent	235
<i>Monarchy</i> , door Muzyk afgeschert	360
<i>Monschordum</i> , desselfs gebruik en nuttigheid.	141. 188
<i>Morbof</i>	91
<i>Moses</i> , waar van benoemd	15
- - - uitvinder der trompet	256
<i>Motetten</i> , soorten van muzykstukken	345. 347
<i>Moys</i> , eernaam aan de Muzyk toegelegd	15
<i>Musica tri</i> , soortu van Muzykanten	30
<i>Musicus</i> , wat die eernaam betekene.	30
<i>Musichbroek</i> , P. van,	69. 71
<i>Muzyk</i> wat ze is	I
- - - natuurlyke en konstige	3. 16
- - - hoe	-

AUTEUREN EN ZAAKEN.

	S.
- - - hoe men ze verdeeld	9
- - - is een konst	12
- - - afkomst deezes woords	15
- - - haare natuur	21
- - - der Turken en Perſiaanen	115
- - - is eene Klinkende mathematyk.	171
- - - eene foort van meetkunde	192
- - - Choraal- en figuraal	238
- - - een ziels banket	239
- - - in wat opzigt dit woord te regt door <i>zang-</i> <i>konſt</i> wordt vertaald.	241
- - - haar oorsprong	247. 248
- - - is de oudſte konſt	249
- - - hoe aangekweekt	252
- - - of ze door den zondvloed is vernield ge- worden	253
- - - der Egyptenaaren	254
- - - der oude Duitſchers en Gaulen.	255
- - - der Hebreen	256. ſeq.
- - - der Grieken	261. ſeq.
- - - wierd onder de <i>vrye konſten</i> geteld	265
- - - der Chineefen	270
- - - der Romeinen	271
- - - hoe ze de harten verwurwe	275
- - - kwam een byna onherſtelbaar verlies te on- dergaan	276
- - - hoe ze weer tot volmaaktheid is geraakt.	284
- - - der Italiaanen	285
- - - der Franſchen	286
- - - der Engeliſchen	287
- - - der Duitſchers	290
- - - deezer vier gemelde natien, <i>vergeleeken</i>	291
- - - haare werking op dieren	295
- - - koddige en desperaate	297
- - - heet te regt <i>toonſpraak</i>	302
- - - trekt den godloozen tot den tempel	309
- - - kan tot eene artieny des lighaams en ge- moeds verſtrekken.	312. 313. 315.
- - - tot verluſtiging en ſtigting	316. 317
- - - is eene vrye konſt	318
- - - eene oneindige konſt	319
- - - een ſpiegel van orde	320
Z 4	- - - een

REGISTER VAN DE VOORNAAMSTE

	§.
- - - een kenteken eener bloeyende republyk	321
- - - een goddelyk geschenk	323
- - - haar oogmerk	324. 327
- - - medecynsche	325
- - - haar wezen	331
- - - is een Gode behaagelyke konst	349
- - - de beste, behoort der Kerk	352
<i>Muzykaal</i> , wat het is	2
<i>Muzykanten</i> , met Militairen vergeleeken	13. not.
- - - ryke en veredelde	292
- - - hun wangedrag, wat het veroorzaakt	350
<i>Muzykhaaters</i> verdienen te regt berisping	356. 365
<i>Muzykkunde</i> , wat deeze term betekent	4. 18. 20
- - - haare moogelykheid	19
- - - wat ze is	21. 22. 23. 25
- - - hoe ze te oefenen	28
- - - haare nuttigheid	32. 366
<i>Muzykoeffenaaren</i> van drierhande flach	11
- - - konnensoorten van zedemeesters weezen	326
<i>Muzykflukken</i> wat ze zyn	6
- - - waar het in 't oordeelen over dezelve in 't	
gemeen op aankoomt	249
- - - de eerste, hunne geschapsenheid	251
- - - waarom sommige langzaam andere, schiel-	
lyk moeten gaan	303
- - - waarom ze zomwylen tegengefelde harts-	
togten verwekken	310
- - - wanneer ze fraai zyn	338
- - - wanneer treffelyk en welluidende	341. 342

N.

<i>N</i> ation, muzykaale, vergeleeken	291
<i>Natuur</i> , wat ze is	101
- - - levert oneindig verschillende toonen	103
- - - wyft tot uitdrukking van ieder hartstogt	
byzondere klanken aan	300
- - - is 't modél der konsten	331
<i>Natuurlyk</i> zyn alle toonen	104
<i>Natuurlyke</i> , het, waarom 't behaagt	363
<i>Nazianzenus</i>	323
<i>Neidbarde</i>	188

Nieu-

AUTEUREN EN ZAAKEN.

<i>Nieuwentyd</i>	61. 66	5.
<i>Nomi</i> , eene benoeming der muzykaale regelen	254. 255	
<i>Nooten</i> , muzykaale, wanneer uitgevonden	282	
<i>Nooten-ruimten</i> , evenwydige, beelden geene evenwydige intervallen uit	120	
<i>Novendinales</i> , een foort van muzykftukken	271	
<i>Numa</i> , oordeel over de Muzyk	271	

O.

O <i>ctaven</i>	129
- - - haare redemaat	146
- - - dubbele, drie-en vierdubbele	149. 150. 151
- - - hunne invallingen	177. 178
- - - zyn volmaakte intervallen	217
- - - waarom zommige onaangenaam zyn	221
<i>Onderwerpen</i> der Muzyk, hoe verdeeld	333
<i>Onderwyzers</i> , muzykaale, worden te mets met redeberilpt	366
<i>Oogmerk</i> der Muzyk	327
<i>Ooren</i> , hoe toegesteld	60. 61
- - - tot haar vermaak kan de Muzyk onmoogelyk zyn beftemd	62
<i>Opera</i> , de eerfte	281
<i>Oplettendheid</i> , wat ze is	199
<i>Oproeren</i> door Muzyk gefild	264
<i>Orde</i> , wat ze is, en waarom ze ons behaage	200
<i>Orgelen</i> , grootte, vervangen 9 octaven-ruimten	118
- - - in wat proportie derzelver uiterfte tonen ftaan	173
- - - van zwynen en katten toegesteld	297
<i>Orpheus</i> , een vermaard grieksch Muzykant	261
<i>Osiris</i> , een befchermheer der Muzyk	254

P.

P <i>affagen</i> , muzykaale	231
<i>Perioden</i> , muzykaale	230
<i>Pbrygius</i> , een grondtoon der Grieken	268
<i>Pindarus</i> , een vermaard grieksch Muzykant	263
<i>Plato</i>	16. 17. 254. 266. 267
<i>Pluimgedierte</i> , het kwinkeleerende	102
Z. 5	Plu-

REGISTER VAN DE VOORNAAMSTE

	S.
<i>Plutarchus</i>	273. 327
<i>Poezy</i> , lyrische	254
- - - muzykaale	314
<i>Practyk</i> , muzykaale, wat ze is	4
- - - haare zoetigheid hindert zomwylen aan de theory	29
- - - haare grondregel	332
<i>Prime</i> , of grondklank	106
- - - hoe veel er binnen één octaaf zyn	133
<i>Printz</i> , W. C. 216. 258. 262. 264. 269. 272. 280. 311.	312
<i>Ptolomaus</i> , Claudius, een gewaande muzykaale vrede- demaaker	269
<i>Puteanus</i>	314
<i>Pythagoras</i>	16. 17. 266

Q.

Q <i>uarten</i> , van vierderlei foort	125
- - - haare redemaat	154
- - - invallingen	180
- - - zyn ongelukkige intervallen	217
- - - minvolmaakte confonanten	219
<i>Quinten</i>	126
- - - haare redemaat	152
- - - dubbele	153
- - - haare invallingen	179
- - - valsche, zyn dissonanten	164
- - - zyn volmaakte intervallen	217
- - - waarom zommige onaangenaam zyn	221

R.

R <i>azerny</i> , hoe door Muzyk veroorzaakt	311
<i>Redemaaten</i> , muzykaale	105
- - - wat ze zyn	145
- - - van alle gebruikelykste intervallen	160
- - - hoe verdeeld	161
- - - reciproque	165
- - - zyn uit de Muzyk in de bouwkunde over- genoomen	172
	<i>Re-</i>

AUTEUREN EN ZAAKEN.

<i>Regelen</i> , muzykaale, wat ze zyn	3	
- - - natuurlyke en konstige	3.	16
- - - melo-difche en harmonifche	6.	208
- - - hoe ze te onderzoeken		26
- - - haar grondilag		332
<i>Rigters</i> over muzykaale gefchillen		203
- - - gewaande		269
<i>Rollin</i>	270.	323
<i>Romeinen</i> , hunne Muzyk	271.	272.
- - - hielden dezelve in groote achtting		274

S.		
<i>Saizoen</i> , het bekwaamfte tot de Muzyk		97
<i>Sanguinifche</i> , zyn tot de Muzyk gebooren		190
- - - wat foort van Muzyk hen beft be- haage		361
<i>Saul</i> , de koning, had fmaak aan de Muzyk		256
- - - hoe hy ter gelegenheid van Davids fnaa- renfpiel raazend wierd		311
<i>Sarveur</i> ,	115.	131.
<i>Scheibe</i> ,	14.	263.
<i>Scherpzinnigheid</i> , wat ze is	334.	336.
<i>Schoolvoffen</i> , muzykaale	337.	350
<i>Secten</i> , twee muzykaale		199
<i>Secunden</i> van felderlei foort		186.
<i>Selah</i> , wat het betekent		245
<i>Seneca</i> , over den oorfprong der Muzyk		269
<i>Septimen</i>		123
<i>Sevental</i> , wil tot de muzykaale redemaaten niet plooyen		340
<i>Sexten</i>		323
- - - waarom ze confonanten zyn	127.	156
- - - min volmaakte confonanten		212
- - - waarom ze aangenaamer zyn als O ⁸ taven en quinten		218
<i>Sicilian</i> , wat het betekent		219
<i>Slaven</i> dorften eertyds geen Muzyk leeren en oef- fenen		336
<i>Smaak</i> , muzykaale, wat hy is		265
- - - goede, volgens wat voorgefchreeven re- gelen hy werkt	199.	200
- - - wanneer herfeld		248

Snaaren

REGISTER VAN DE VOORNAAMSTE

	S.
<i>Snaaren</i> , de bekwaamste onderwerpen tot beproe- ving van trillingen	55
- - - zyn kleine cylinders	57
- - - hoe haare kracht wordt versterkt.	58
- - - uit wat oorzaken ze springen	83
- - - punten van stilstand er in gebooren.	169
<i>Socrates</i> leerde nog in zyn 60 ste jaar Muzyk	266
<i>Solon</i> wat hy door 't zingen éénes beweeglyken klaaglieds te wege bragt	264
<i>Speelen</i> , naar nooten, is een soort van leezing	13
- - - wat het in een muzykaale zin betekent	240
<i>Speeltuig</i> , het eerste bekende	200. 254
<i>Spiegel van orde</i> , luidrugtige	320
<i>Sprongen</i> , muzykaale	223
- - - Kattensprongen	316
<i>Staauen</i> , hoe ze hooger en laager van toon kunnen worden	79
<i>Stellen</i> van een muzykinstrument, wat zy	78
<i>Stemmen</i> , menschelyke, van felderlei soort	48
<i>Sterkte der toonen</i> , hoe veroorzaakt	88
- - - is van hunne hoogte niet afhangelyk.	90
- - - hoe ze wordt vermeerderd	91
- - - is drieledig	225
<i>Stradel</i> , waarom hem door bloedgierige bandieten het leven werd gespaard	274
<i>Styl</i> , muzykaale, hoe verdeeld	335. 336
- - - desselfs grondregel	337

T.

T <i>aal</i> , muzykaale, beruſt op onveranderlyke natuurwetten	306
<i>Tact</i> , waar deeze term op zinspeelt	227
<i>Tarantula-ſteeken</i> , door Muzyk geneezen	312
<i>Tekenkunde</i> , muzykaale, haar grondslag	195
- - - der Grieken	267
<i>Tempelmuzyk</i> , der Hebreen, haare gelchaphenheid	258
- - - haar oogmerk en haare treffelykheid	257. 348
- - - der Romeinen	271
<i>Temperament</i> , muzykaal, wat zy	188

. Tem.

AUTEUREN EN ZAAKEN.

	S.
<i>Tempering</i> der muzykaale intervallen . . .	186
- - - waar door veroorzaakt . . .	187
<i>Terpander</i> , een vermaard grieksch Muzykant . . .	264
<i>Tertfen</i> van vierderlei foort . . .	124
- - - groote en kleine, haare redemaaten. . .	155
- - - haare invallingen . . .	180
- - - zyn volmaakte consonanten . . .	217
- - - waarom ze aangenaamer zyn als oëctaven en quinten . . .	219
<i>Tetrachorden</i> der Grieken . . .	280
<i>Tbales</i> , muzyk-onderwyzer te Lacedemon . . .	261
<i>Thema</i> eenes muzykstuks . . .	231. 334
<i>Theory</i> , muzykaale, waar in ze bestaat . . .	4. 20
<i>Timotheus Milefus</i> , zyne stelling by 't onderwyzen . . .	262
<i>Toon</i> , een vaste, laat zig niet bepaalen . . .	87
<i>Tooneel-muzyk</i> . . .	8
- - - waar ze uit voortspuit . . .	254
- - - haar oogmerk . . .	329
<i>Toonen</i> , wat men aldus noemt . . .	40
- - - zyn ook klanken . . .	44
- - - afkomst deezer woords . . .	46
- - - verschillende . . .	47
- - - wat ze zyn . . .	65
- - - worden tweezins aangemerkt . . .	66
- - - hun wezen . . .	67
- - - spruiten uit toontjes . . .	68
- - - van snaaren en klokken, hoe ze worden verwekt . . .	69
- - - de oorzaken van hunne laagte en hoogte . . .	75
- - - alle moogelyke, koomen misschien niet tot onze bevattting . . .	76
- - - hoe de bevattelyke te verdeelen . . .	77
- - - hoe men konne te wege brengen, dat ze hooger of laager worden . . .	79
- - - van fluiten . . .	80
- - - van trompetten en waldhoorens . . .	81
- - - wat veranderingen de verschillende veer- kracht der lugt in hunne laagte en hoog- te veroorzaakt . . .	82. 84. 85. 86.
- - - hunne sterkte, hoe verwekt . . .	88
- - - sterke, verdooven de zwakke . . .	89
- - - hoe ze sterker konnen worden . . .	91
- - - doffe . . .	

REGISTER VAN DE VOORNAAMSTE

	5.
• - - doffe en heldere	92
• - - hoe verre ze kunnen reiken	93
• - - hoe ze ten opzigt van sterkte zyn te ver- deelen	94
• - - hunne duurzaam- en zuiverheid	95. 96. 97.
• - - van zangstemmen, hoe geformeerd en versterkt	98. 99. 100
• - - worden door konst afgedeeld	104
• - - bepaalde	105
• - - acht natuurlyke	108
• - - hunne benoeming	109
• - - kleinste- kleine- en groote halve	117. 118. 119.
• - - verdubbelde halve en geheele	121. 122
• - - grondtoon	140
• - - groote en kleine	157. 158. 159
• - - overgeblaazen, van fluiten en pypen.	168
• - - sympathetische	169
• - - enkele, laten zig op oneindig verschil- lende wyze aaneenschakelen	213
• - - lange en korte, hoe ze van langzaame en schielyke verschillen	224
• - - accentueerende	226
• - - kunnen tekens onzer gedagten weezen	298
<i>Toonkunde</i> , wat ze is	34
<i>Toonverwekking</i> van tweederlei soort	50
• - - de volmaakste	51
<i>Toovenaaren</i> , muzykaale	261
<i>Transpositie</i> , muzykaale	140
<i>Trappen</i> , muzykaale.	123
<i>Treffelykheid</i> , wat ze is	200
• - - eenes muzykstuks	341
<i>Treur-muzyken</i> by de Romeinen gebruikelyk	271
<i>Trommel</i> , is geen muzykaal instrument	48
<i>Trompet</i> , wat intervallen ze levert	165
<i>Trompet-marine</i> , haare eigenschap	169
<i>Tuifco</i> , de eerste muzykbelchermeeter der aaloude Duitschers	255
<i>Tweeklanken</i> , muzykaale	105

AUTEUREN EN ZAAKEN:

U.

U	S.
<i>Uitspeelen</i> van muzykaale instrumenten . . .	96
<i>Unifoonen</i> wat ze zyn . . .	142
- - - hunne invallingen . . .	176
- - - kunnen <i>meer als volmaakte</i> consonanten heeten . . .	217

V.

<i>Vayer</i> , la mothe le, . . .	312
<i>Verbeelding</i> , en haare regel, de grondslag der muzykaale practyk . . .	191
- - - doet ons zelfs in enkele toonen wel-of wanluidendheid bespeuren . . .	207
- - - en ieder interval op vercheiden wyze vergelykerl . . .	211
<i>Vermaak</i> of verlustiging, waar uit het ontstaat . . .	316
- - - bestendig en veranderlyk . . .	366
<i>Verstand</i> , wat het is . . .	20
- - - zuiver, vindt in de Muzykkunde zelden plaats . . .	33
<i>Viadana</i> , een muzykaal reformateur . . .	283. 347
<i>Vinding</i> , muzykaale, wat ze is . . .	197
<i>Violen</i> zyn nog op verre na niet uitgestudeerd . . .	169
- - - geene ydele instrumenten . . .	351
<i>Vitringa</i> , C, . . .	317
<i>Vocaal</i> , zie zangmuzyk.	
<i>Volmaaktheid</i> , waar in ze in 't gemeen bestaat . . .	51
- - - waare en gewaande . . .	198
<i>Voornooten</i> , waarom gebruikt . . .	228
<i>Vrouwspersoonen</i> , musiceerende . . .	256
<i>Vossius</i> (G. J) . . . 15. 16. 250. 263. 265. 266	

W.

<i>Walther</i> . . .	254. 255
<i>Waterkringen</i> strekken tot opheldering van de toonverwekkende beweegingen . . .	70. 71
<i>Weetenschap</i> , muzykaale, dient met konst gepaard te gaan . . .	19
	<i>Wel-</i>

1707 383

REGISTER VAN DE VOORNAAMSTE

	S
<i>Welluidendheid</i> eenes muzykstuks , waar in ze bestaat	342
<i>Wezen</i> eener zaak, wat het is	67
<i>Wolf</i> , Baron von,	172. 196. 270
<i>Wolf</i> , een term der muzykaale schoolvossen	186
<i>Wysgeerte</i> vervangt de voornaamste muzykgronden -	24

Z.

Z <i>angkonst</i> , een term op de geheele muzykaale practyk toepasselyk	241
- - - is ouder als de dicht-en speelkonst	249
<i>Zangmaat</i>	227
<i>Zangmuzyk</i> , wat dus heet	314
- - - haare grondregel	339
<i>Zangstem</i> , een wonder der natuur	101
<i>Zangtoon</i> en, hoe geformeerd en voortgeplant	98
	99. 100
<i>Zangvogelen</i> , of ze muzykaale leermeefters zyn	248. 323
<i>Ziel</i> , is in 't hooren niet onafhangelyk van den staat des zenuwgestels	63
<i>Zingbaar</i> ,	232
- - - moet alles wezen, wat Muzyk zal heeten	241
<i>Zingen</i> naar nobten, een foort van leezing	13
- - - door de neus, is geenzins af te keuren	100
- - - wat het in 't gemeen betekent	239
- - - had zonder vogelzang plaats konnen vinden	248
- - - waarom het bevalliger is als spreeken	359
<i>Zinscheidingen</i> , muzykaale	230
<i>Zuiverheid</i> der toonen, ontftaat uit drierlei oorzaaken	96

